

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
VĒSTURES UN FILOZOFIJAS FAKULTĀTE
VĒSTURES UN ARHEOLOĢIJAS NODAĻA

Vēstures maģistra studiju programmas

2. kursa studente

Justīne Timermane

stud. apl. Nr. jt18014

**ESTERJĒTLANDES RŪNAKMEŅI UN KAPAKMEŅI: SOCIĀLĀS UN SIMBOLISKĀS
PIEMIŅAS TRADĪCIJAS TRANSFORMĀCIJAS VIKINGU LAIKMETĀ**

MAĢISTRA DARBS

Darba zinātniskais vadītājs

Dr. hist., asoc. profesors

Andris Šnē

RĪGA 2023

ANOTĀCIJA

Darbā tiek aplūkotas Centrālsvēdrijas reģionā, Esterjētlandē, pastāvošās piemiņas tradīciju izpausmes vikingu laikmetā, kuras raksturo, no vienas puses, pirmskristīgajā tradīcijā sakņotie rūnakmeņi, no otras, ar kristietību ienākušies kapakmeņi. Abas pieminekļu grupas Esterjētlandē pastāv līdzās gan vienā laikā, gan vienā telpā, un tām ir gan līdzības, gan atšķirības, kuras ir rodamas to izvēlētajā novietojumā, piemiņas teksta, kā arī ornamenta funkcijās un pārnestajās nozīmēs. Šodien šīs Esterjētlandes rūnakmeņu un kapakmeņu iezīmes spēj liecināt par dažādu reģiona sabiedrības grupu reakcijām uz laikmeta norisēm, un transformācijām, kādu piedzīvo ne vien praktizētā piemiņas tradīcija, bet sabiedrības mentalitāte kopumā.

ANNOTATION

The Thesis looks at the expressions in the Central Sweden region of Östergötland during the Viking Age of the practiced commemorative traditions, which, on one hand, are characterized by runestones that stem from the pre-Christian tradition, on the other, gravestones, that get introduced along with Christianity. Both monument groups coexist in Östergötland in one time and space, and they share both similarities and differences, which can be found in the placement, commemorative text and ornament functions and their figurative meanings. Today these characteristics of Östergötland's runestones and gravestones can testify to society's different reactions to the changes of the period, and also the transformations of not only commemorative practices, but society's mentality all together.

SATURS

ANOTĀCIJA.....	2
ANNOTATION.....	2
SATURS	3
IEVADS.....	5
AVOTU UN LITERATŪRAS APSKATS.....	9
1. ESTERJĒTLANDE VIKINGU LAIKMETĀ	19
2. PIEMINEKĻU IZVIETOJUMS VIKINGU LAIKMETĀ.....	35
2.1. Rūnakmeņi	37
2.1.1. Rūnakmeņu izplatība Esterjētlāndē	39
2.1.2. Rūnakmeņi Esterjētlāndes kultūrainavā	41
2.2. Kapakmeņi	49
2.2.1. Kapakmeņu izplatība Esterjētlāndē	51
2.2.2. Kapakmeņi, baznīca un vide	54
3. PIEMINEKĻU TEKSTI, TO SATURS UN KONSTRUKCIJA	64
3.1. Rūnakmeņi	66
3.1.1. Teksta saistība ar pieminekļa veidu un novietojumu	67
3.1.2. Uztādītāji, pieminētie un informācija par tiem	69
3.1.3. Pirmskristīgo un kristīgo uzskatu klātbūtne	78
3.2. Kapakmeņi	82
3.2.1. Kapu pieminekļu veidi un apzīmējumi	83
3.2.2. Kapakmaņos minētās personas un to uzskati	85
4. PIEMINEKĻU VIZUĀLIE ASPEKTI.....	92
4.1. Rūnakmeņi	95
4.1.1. Ornamenta dekoratīvie motīvi un sižeti	95

4.1.2. Vizuālo elementu izkārtojuma kārtība	99
4.2. Kapakmeņi.....	104
4.2.1. Gala, sānu plātņu un neskaidro kapakmeņu ornamenti.....	106
4.2.2. Gulošu akmeņu / vāka plātņu vizuālais tēls.....	110
SECINĀJUMI	116
IZMANTOTO AVOTU UN LITERATŪRAS SARAKSTS	120
PIELIKUMI.....	129

IEVADS

Vikingu laikmets (aptuveni 800.–1050. g.) Eiropas vēsturē apzīmē periodu, ko raksturo skandināvu pastiprināti sirojumī, iekarojumi un tirgošanās ar tuvākām un tālākām teritorijām. Skandināvu ceļotāju jeb vikingu darbība būtiski ietekmēja visas Ziemeļeiropas vēsturi, esot katalizatoram jauniem tirdzniecības kontaktiem, karadarbībai un dažādu reģionu politiskajai vēsturei. Skandināvijā vikingu aktivitāte līdzās materiālajiem labumiem ievēda arī jaunas idejas un ietekmes. Pašā Skandināvijas sabiedrībā šis ir politisku un sociālu transformāciju periods, kas pakāpeniski noveda pie kristīgu monarhiju izveides, reģionam kļūstot par daļu no Rietumeiropas kristīgās kultūras.

Vieni no vikingu laikmeta aktivitāšu dalībniekiem bija mūsdienu Zviedrijas centrālo reģionu iedzīvotāji, kuru apdzīvotās teritorijas un sociālo struktūru raksturo mainīgi valdījumi un izteiktas reģionālās atšķirības. Vikingu laikmeta Centrālzviedrijas reģioni nebūt nebija vienoti, tāpēc šai laikā aizsāktie kristietības nostiprināšanās un valsts konsolidācijas procesi bija pakāpeniskāki, izstieptāki un nevienmērīgāki, kā pārējā Skandināvijā. Par spīti tam, ka kristietība bija pazīstama visu vikingu laikmetu, un Centrālzviedrijā pirmie valdnieki piesakās jau 11. gadsimtā, vienota un kristīga valsts šeit sāk veidoties tikai 12./13. gadsimtā.

Viens no svarīgiem aktoriem topošās Zviedrijas karalistes konsolidācijā un kristianizācijā bija Esterjētlande (Östergötland), reģions Centrālzviedrijas austrumu daļā, kurš robežojas ar Veterna ezeru rietumos un Baltijas jūras piekrasti austrumos. Šodienas Esterjētlandes lēne balstās uz senajām administratīvajām robežām, kas, lai gan ar saknēm vikingu laikmetā, ir viduslaikos radītas. Vikingu laikmeta Esterjētlandes robežas savukārt ir nekonkrētas, un tās politiskā situācija neskaidra, lai gan arheoloģiskie un vēsturiskie materiāli apliecina, ka Esterjētlande lielākoties bija vietēju austrumgetu (östergötar) karaļu pārvaldīta vai vienai ģimenei piederīga, tāpēc to var uztvert kā vienotu sociālo un politisko telpu. Dinamiskie procesi, kas risinājās vikingu laikmeta Esterjētlandē, atstāja iespaidu uz tās sabiedrību, kuras piedzīvotās izmaiņas mentalitātē atspoguļojās arī laikmeta kultūrā.

Kristīgā ticība vikingu laikmeta nogalē ienesa izmaiņas Skandināvijas iedzīvotāju mentalitātē un paražās. Spēcīgas pārmaiņas piedzīvoja arī apbedīšanas tradīcijas, kurām līdzī transformējās uzskati par aizsauli un mirušo piemiņu, pirmskristīgajiem ideāliem konfrontējoties ar kristīgajiem. Piemiņas un atmiņas izpratnes maiņa norāda uz pārmaiņām sabiedrībā, kuras pēdas var meklēt arī materiālajā kultūrā. Materiālā kultūra, īpaši mirušajiem veltītie pieminekļi,

funkcionē kā sociālo grupu kolektīvās atmiņas mnemoniskie¹ aģenti, kas vienlaikus spēja piepildīt dzīvo vajadzības. Šodien ir neiespējami rekonstruēt vikingu laikmeta Skandināvijas sabiedrības piekoptās piemiņas tradīcijas pilnībā, bet to atstātās liecības palīdz izprast agrāko sabiedrību uzskatus par sevi un pasauli sev apkārt.

Vikingu laikmeta Esterjētlandē, atšķirībā no citiem Zviedrijas reģioniem, dinamiski līdzās pastāvēja divas mirušo piemiņas tradīcijas izpausmes – pirmkārt, pirmskristīgajos uzskatos sakņotie rūnakmeņi, otrkārt, ar kristīgo ticību saistāmie kapakmeņi.² Gan rūnakmeņi, gan kapakmeņi ir ar rūnu tekstu apdarināti objekti, kas tika veidoti mirušo piemiņai. Kā telpiski objekti, rakstīti dokumenti un mākslas pieminekļi, tie ir spējīgi sniegt unikālu ieskatu attiecīgā laikmeta un reģiona sabiedrībā.

Rūnakmeņu uzstādīšana citu cilvēku piemiņai nāk jau no pirmsvikingu laikmeta, bet uzplaukumu piedzīvo tieši vikingu laikmeta nogalē. Zviedrijas centrālie reģioni ir vieni no skaitliski bagātīgākajiem rūnakmeņu reģioniem Skandināvijā, tai skaitā arī Esterjētlande, kurā šodien ir zināmi 225 individuāli pieminekļi. Rūnakmeņi bija publiski un daudzfunkcionāli objekti, kas kalpoja gan mirušo piemiņai, gan dzīvo sociālajām vajadzībām, kļūstot par sociālo attiecību izteiksmi starp dzīvajiem, mirušajiem un vietu. Tā kā šai praksei piemīt arī reģionālas variācijas, tie kļūst par vērtīgiem avotiem konkrēta reģiona iedzīvotāju visdažādāko dzīves aspektu analīzei.

Daļa rūnakmeņu tiek uzskatīti arī par kristīgiem pieminekļiem, kad to ornamentā un tekstos sāk parādīties kristīgi motīvi. Pastāv viedoklis, ka vikingu laikmeta otrās puses rūnakmeņu uzplaukums ir saistāms tieši ar mentālu krīzi, izstieptās kristianizācijas procesos, kas neļāva veidot konsekventu maiņu.³ Pāreja uz kristīgo ticību un tradīcijām pakāpeniski ienesa jaunas paražas. Viena no spilgtākajām ir redzama apbedīšanas tradīcijās, formējoties baznīcu kapsētām un kristīgiem apbedījumiem, kas bieži tika iezīmēti ar kapakmeņiem.

Vikingu laikmetā uzstādītie kapakmeņi, tai skaitā akmens zārki, ir unikāla 11. gadsimta Centrālzviedrijas reģionu parādība, kurai nav līdzinieku pārējā Skandināvijā. Esterjētlandē šobrīd ir zināmi 346 kapakmeņu fragmenti, kas ir lielākais konstatētais viking laikmeta kapakmeņu

¹ Mnemonisks ir tāds, kas saistās ar mākslīgu asociāciju un paņēmienu izmantošanu, lai atvieglotu iegaumēšanu un atmiņu.

² Maģistra darbā gan rūnakmeņi, gan kapakmeņi tiek apzīmēti kā pieminekļi, apzinoties, ka šis vārds latviešu valodā ietver daudz plašāku nozīmi. Šai darbā autore ir izvēlējusies par pieminekļiem apzīmēt galvenokārt šos divu elementus.

³ SAWYER, BIRGIT. The Viking-Age Rune-Stones as a Crisis Symptom. In: Norwegian Archaeological Review, 1991, Vol. 24, Nr. 2. Retrieved from: https://www.academia.edu/17959918/Viking_Age_Rune_Stones_as_a_Crisis_Symptom (viewed 02.03.2023.).

fragmentu daudzums visā Skandināvijā, bet materiāla sliktās saglabātības pakāpes dēļ reālais individuālo pieminekļu skaits visdrīzākais ir krietni zemāks, lai gan nenosakāms. Arī Esterjētlādes kapakmeņi ir ar dziļām līdzībām rūnakmeņu tradīcijā, tiem iekļaujot gan rūnu tekstu vecskandināvu valodā, gan daudzos gadījumos rūnakmeņiem identisku teksta formulu un zoomorfisko ornamentu.

Rūnakmeņu un kapakmeņu uzstādīšanas tradīcijas mirušo piemiņai ir, no vienas puses, aplūkojamas kā dažādās uzskatu tradīcijās sakņotas un ar dažādiem mērķiem. Bet, no otras puses, fakts, ka rūnakmeņi pieņem kristīgos motīvus, bet kapakmeņi integrē pirmskristīgos, rada komplicētu ainu par cilvēku savstarpējām attiecībām un uzskatiem, kas ne visos gadījumos ir nošķirami un pretnostatāmi. Gan rūnakmeņi, gan kapakmeņi iemieso sociālu un simbolisku piemiņu, ar sociālu piemiņu saprotot tādu, kuras centrā ir sociālā statusa, panākumu un citu dzīves laikā gūtu godājumu iezīmju demonstrēšana pēc pieminētā nāves palikušo cilvēku vidū, bet ar simbolisku piemiņu saprotot tādu, kuras centrā ir nemateriālas un garīgas vērtības un kuras vairāk saistās ar uzskatiem par mirušā gaitām pēc nāves. Bet katras pieminekļu grupas ietvaros sociālie un simboliskie piemiņas uzsvāri ir atšķirīgi, mudinot domāt par transformācijām, ko piedzīvo ne tikai piemiņas tradīcijas, bet arī sabiedrības mentalitāte vikingu laikmetā.

Skandināvijā pētniecība vikingu laikmeta sociālās pārmaiņas un kristianizāciju visbiežāk aplūko vai nu tikai no rūnakmeņu, vai tikai kapakmeņu perspektīvas, turklāt uzsvārs ilgstoši ir bijis uz rūnakmeņiem kā pieminekļu grupu. Agrākie avoti arī kapakmeņus ar rūnām un rūnakmeņu formulu neizdalīja kā atsevišķu pieminekļu kategoriju, novedot pie šo pieminekļu analīzes vienotā rūnakmeņu tradīcijā. Esterjētlāde arī ir raksturojama kā sekundārs pētniecības reģions Zviedrijas vikingu laikmeta vēsturē, priekšroku dodot teritorijām, kur ir bagātīgāks rūnakmeņu materiāls un vairāk zināms vēsturiskais konteksts. Esterjētlādes vikingu laikmeta vēsture ir ar daudzām neskaidrībām un jautājumiem, bet tās nozīme vikingu laikmeta Centrālzviedrijā mudina iedziļināties arī šī reģiona parādībās. Kā arī reģionā saglabātais rūnakmeņu un kapakmeņu materiāls ir viens no bagātīgākajiem un vērtīgākajiem avotiem, kas var sniegt zīmīgas atziņas par vikingu laikmeta sabiedrību.

Esterjētlāde ir piemērots gadījums vikingu laikmeta piemiņas tradīciju un to piedzīvoto izmaiņu analīzei, jo rūnakmeņi un kapakmeņi šeit ir specifiska vikingu laikmeta parādība, ar tikai pāris eksemplāriem saglabātiem no viduslaikiem. Vienlaikus rūnakmeņu un kapakmeņu uzstādīšana Esterjētlādē ir bijusi gandrīz vienlīdz dinamiska, citos reģionos pastāvot vienas vai otras pieminekļu grupas disproporcijai. Tā kā vikingu laikmeta iezīmes Skandināvijā neizzuda

vienlaikus, ņemot vērā arī Esterjētlādes pieminekļu specifiku, vikingu laikmeta hronoloģiskās robežas tiks pieņemtas aptuveni 800.–1100. g. Līdz šim iztrūkst atbilžu, kāpēc tieši Esterjētlāde šai laikā šķietami ir spēcīgi līdzās pastāvējušas divas piemiņas tradīcijas izteiksmes un ko to mijiedarbības liecina par Esterjētlādes vikingu laikmeta sabiedrību. Lai to noskaidrotu tika izvirzīts sekojošs darba mērķis:

Mērķis: Raksturot sabiedrības un tās uzskatu transformāciju vikingu laikmetā caur Esterjētlādes rūnakmeņu un kapakmeņu sociālo un simbolisko piemiņas izteiksmju mijiedarbību.

Lai sasniegtu mērķi, tika izvirzīti vairāki **uzdevumi:**

1. Raksturot Esterjētlādes nozīmi Centrālzviedrijas reģionu vēsturē vikingu laikmetā, iezīmējot galvenās laikmeta sociālās un politiskās tendences.

2. Noskaidrot, ar kādām vietām Esterjētlāde un kādām vides apstākļiem tiek saistīta rūnakmeņu un kapakmeņu uzstādīšana, un kā novietojums ietekmēja pieminekļu funkcijas ārpus mirušā piemiņas.

3. Aplūkot, kāda veida informācija par pieminekļu tapšanā iesaistītajiem cilvēkiem, to attiecībām, statusu sabiedrībā, panākumiem un uzskatiem tika uzskatīta par būtisku un piemiņas vērtu.

4. Raksturot pieminekļu kopējā vizuālā iespaids, atsevišķu ornamenta motīvu un dekoratīvu elementu nozīmi simboliskā vai sociālā vēstījuma papildināšanai.

Metodes: aprakstošā, kontentanalīzes un ģeogrāfiskā kartēšana. Lai gūtu pilnvērtīgu izpratni par reģiona pieminekļu iezīmēm un materiāla tendencēm, atsevišķos gadījumos tiks veikta detalizēts apraksts pieminekļu fiziskajiem aspektiem un atsevišķu vietu lokālajai vēsturei.

Darba struktūru nosaka pētījuma mērķa sasniegšanai izvirzītie uzdevumi. Darbs sastāv no četrām nodaļām, un pirmā nodaļa sniegs ieskatu Esterjētlādes reģiona vikingu laikmeta politiska un sociāla rakstura procesos un kristietības ienākšanā. Darba otrā nodaļa skars rūnakmeņu un kapakmeņu izvietojumu Esterjētlāde, vienlaikus analizējot pieminekļu funkcionalitāti no uzstādīšanas vietas perspektīvas. Trešā nodaļa veiks rūnu tekstu satura un struktūras analīzi, bet ceturtnā nodaļa raksturo pieminekļu vizuālos aspektus.

AVOTU UN LITERATŪRAS APSKATS

Avotu apskats:

Esterjētlandē zināmo rūnakmeņu un kapakmeņu apzināšanai nav atrodams viens visaptverošs avots, kas spētu sniegt pilnvērtīgu informāciju. Tādēļ darba ietvaros tika ievākti dati no dažādiem publicētiem avotiem, galvenokārt digitālām datubāzēm un publicētiem katalogiem, lai iegūtu pēc iespējas pilnvērtīgāku un visaptverošāku informāciju par darbā aplūkotajiem pieminekļiem. Rezultātā tika ievākti dati par 225 zināmiem rūnakmeņiem un 346 kapakmeņiem (pieminekļu sarakstu skat. *116. pielikumā*).

Uz darbā izmantot avotu informācijas bāzes ir izstrādāts vairums darba pielikumu, un tie ir jāuztver kā vairāku vai visu avotu apkopojums, izņemot gadījumus, kur ir norādīts, ka ir izmantota tikai atsevišķu avotu informācija. Informācijas atlase no avotiem gan rūnakmeņiem, gan kapakmeņiem ir saistāma ar dažādiem izaicinājumiem, kamdēļ ir nepieciešams abu pieminekļu grupu avotu apskatu nošķirt.

Rūnakmeņi:

Informācija par rūnakmeņiem tika pamatā iegūta no elektroniskās datubāzes *Rundata*.⁴ kas ir interneta versija Skandināvijas Rūnu tekstu datubāzei (*Samnordisk Runtextdatabas*), ko ir izstrādājusi Upsalas Universitāte. Datubāze apkopo vispārīgu informāciju par visiem zināmajiem objektiem ar rūnu tekstu un primāri sniedz informāciju par pieminekļu skaitu, atrašanās vietu (ar koordinātēm), hronoloģiju, tekstu transliterāciju, normalizāciju uz vecskandināvu valodu, vecskandināvu valodas rietumu dialektu un tulkojumu uz angļu valodu. Atsevišķiem pieminekļiem ir pieejamas norādes par pieminekļu piederību mākslas stiliem, uz tiem attēlotajiem krustiem, kā arī autoriem, kas parakstījušies uz pieminekļiem u.c. Datubāze strukturē objektus reģionāli. Katrs piemineklis ir apzīmēts ar reģiona saīsinājumu un kārtas skaitli. Šī darba ietvaros izmantotie pieminekļi tika apzīmēti pēc principa Ög nr. Atsevišķiem pieminekļiem kārtas skaitli aizvieto apzīmējums no citiem avotiem. Kopumā no *Rundata* tika ievākta informācija par 225 rūnakmeņiem.

Datubāzes priekšrocība ir iespēja noskaidrot pieminekļa kategorisko piederību, tādējādi apzinot kopējo rūnakmeņu skaitu, kā arī regulāri atjaunota un papildināta informācija. Taču tai ir vairāki trūkumi, kuri ir jākompensē ar citu avotu informāciju. *Rundata* piedāvā statistikas veida

⁴ Rundata. Retrieved from: <http://www.rundata.info> (viewed 23.04.2023.).

datu, nesniedzot nekādu kontekstu par pieminekļu raksturojošajiem elementiem, kā arī tai dažkārt iztrūkst pieminekļu attēlu. Vislielākais datubāzes trūkums ir tāds, ka ievietotās koordinātas var norādīt gan vietu, kur piemineklis ir atrasts, gan vietu, kur tas atrodas šobrīd, un šīs atšķirības nav atzīmētas.

Lai papildinātu trūkstošo informāciju, darba ietvaros tika aplūkoti Zviedrijas rūnu uzrakstu kataloga (*Sveriges runinskrifter*) izdevumi par Esterjētlandes provinci (*Östergötlands runinskrifter*), kas ir pirmie un līdz šim vienīgie daudzsēriju izdevumi, kuros apkopots viss zināmais par reģiona rūnu uzrakstu materiālu. Esterjētlandes izdevumu sastādīja Ēriks Brate (*Erik Brate*) un tas iznāca 1911.–1918. g.⁵ Izdevumu veido divas daļas, no kurām viena ir tekstuāls apraksts, bet otra attēlu katalogs. No izdevuma var iegūt informāciju par katra pieminekļa atrašanās apstākļiem, tajā ir izvērsti aplūkots rūnu teksts, sniegts komentārus par ornamentu un pieejams tulkojums uz zviedru valodu. Taču kopš kataloga izdošanas ir atklāts liels skaits jaunu pieminekļu, tādēļ tas spēj sniegt informāciju par 195 rūnakmeņiem, kas ir bijuši zināmi laikā līdz kataloga pabeigšanai.

Atsevišķs kataloga papildinājums 1947. g. tapa Artūra Nordena (*Arthur Nordén*) vadībā un 1948. g. to bija plānots publicēt kā pielikumu Brates katalogam, taču tas nekad netika realizēts. Manuskripts ir pilns ar *Sveriges runinskrifter* redaktoru komentāriem, kas bija kritiski gan pret tekstu, gan attēlu materiālu un galvenokārt Nordena paša rūnu lasījumu pārskatiem. Tāpēc darbs nekad netika publicēts un tika noglabāts tagadējās Zviedrijas nacionālā mantojuma pārvaldes arhīvos. 2022. g. to ir digitalizējis Jans Ove (*Jan Ove*), sniedzot pieeju oriģinālajam manuskriptam ar visiem tā komentāriem un jaunām korekcijām paša izveidotā mājaslapā (adrese: [gamlebo.se/norden](https://www.gamlebo.se/norden)).⁶ Šeit publicētā informācija tika izmantota, lai iegūtu datus par attiecīgi vēl 4 rūnakmeņiem, kas tika apzināti laikā no 1918. līdz 1947. gadam, pievēršot uzmanību galvenokārt to atrašanai.

Atlikusī informācija tika iegūta no digitālās meklēšanas platformas *Runor*. Tā ir 2020. g. nogalē publicēts Zviedrijas nacionālā mantojuma pārvaldes veidots interfeiss ar Skandināvijas Rūnu tekstu datubāzi (*Samnordisk Runtextdatabas*). Tā apkopo informāciju par rūnu uzrakstiem no dažādām datubāzēm, institūcijām un kolekcijām.⁷ Lai gan *Runor* dublē *Rundata* informāciju,

⁵ ERIK BRATE. *Sveriges runinskrifter*, band 2: *Östergötlands runinskrifter*. Stockholm 1911-1918. Tagen från: <https://www.raa.se/kulturarv/runor-och-runstenar/digitala-sveriges-runinskrifter/digitala-sveriges-runinskrifter-publicerade-volymer/> (tittade: 23.04.2023.).

⁶ Arthur Nordéns supplement till *Östergötlands runinskrifter* av Erik Brate, daterat 1948. Kommenterad utgåva av Jan Owe. Tagen från: <https://www.gamlebo.se/norden/> (tittade 24.04.2023.).

⁷ Runor. Retrieved from: <https://www.raa.se/hitta-information/runor/> (viewed 15.02.2023.).

tā dati ir vispārīgāki, bet nebūt nav tik izsmelīgi, kā oriģinālajos katalogos. *Runor* priekšrocība ir tajā digitalizētie protokoli no pieminekļu inspekcijām, kas ļauj iegūt datus par pieminekļu atrašanās apstākļiem pēc katalogu sastādīšanas. Šai platformā līdz ar to tika iegūta trūkstošā informācija par atlikušajiem rūnakmeņiem (pēc skaita 26).

Kopumā ievāktie dati par rūnakmeņiem nav līdzvērtīgi. Lai gan lielais vairums pieminekļu ir pārstāvēti principā visos aplūkotajos avotos, nelieli daļai ir pieejama ļoti ierobežota informācija. Pieminekļi, par kuriem informāciju var iegūt vienīgi no *Runor* un *Rundata*, ir visvājāk aprakstīti, tiem nav pieejama informācija par katra pieminekļa lingvistisko un ornamenta aspektu diskusijām, kas ir iekļautas oriģinālajos *Östergötlands runinskrifter* katalogos. Savukārt katalogu informācija, nu jau sasniegusi gadsimtu, ir daudzos aspektos novecojusi, līdz ar to tā pieprasa zināmu uzmanību un sekošanu līdzī jaunākām atziņām no minētajām digitālajām platformām.

Kapakmeņi:

Publicētā informācija par Esterjētlandes kapakmeņiem ir problemātiska un neviens no iepriekš minētajiem avotiem nespēj atspoguļot reālo pieminekļu daudzumu. *Rundata* datubāzē ir reģistrēti 220 kapakmeņi. Lai gan šis skaits daļēji balstās uz *Östergötlands runinskrifter* atrodamo informāciju, pašā katalogā ir atrodams vien 41 kapakmens, turklāt visi kapakmeņi ir apzīmēti kā rūnakmeņi. Nordena pielikumā ir aprakstīti vēl 35 kapakmeņi, bet realitātē visi šie dati ir kļūdaini vismaz attiecībā uz pieminekļu skaitu.

Vairums katalogos un datubāzē uzskaitīto pieminekļu ir fragmentāri. Daļa pieminekļu, kas ir norādīti, kā vairāki fragmenti, spēj apzīmēt gan vienam piemineklim piederošus fragmentus, gan lielu skaitu dažādu pieminekļu, kuriem ir tikai dots vienots apzīmējums. Šī nepilnība *Rundata* datubāzē nav norādīta, un katalogos pats par sevi ir aprakstīts pārāk neliels pieminekļu skaits. Minētie avoti ir izmantojami kā papildus informācijas avots tajos apzinātajiem pieminekļiem, bet kapakmeņu materiāla analīzei tie netiks izmantoti kā darba pamats.

Vispilnīgākais un jaunākais šobrīd pieejamais Zviedrijas vikingu laikmeta kapakmeņu apkopojums ir Stokholmas Universitātes pētnieces Cecīlijas Jungas (*Cecilia Ljung*) 2016. gada disertācijas “Zem rūnām aprakstītā akmens. Agro kristiešu kapu pieminekļi vienpadsmitā gadsimta Zviedrijā” (*Under runristad häll. Tidigkristna gravmonument i 1000-talet Sverige*)⁸

⁸ CECILIA LJUNG. Under runristad häll. Tidigkristna gravmonument i 1000-talet Sverige. Stockholm 2016. Tagen från: <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:917543/FULLTEXT01.pdf> (tittade 22.10.2022.).

ietvaros izstrādātais katalogs.⁹ C. Junga ir balstījusi savu informāciju gan uz oriģinālajiem katalogiem, gan citiem arhīva materiāliem, kā arī dzīvē apsekojusi pieminekļus, lai secinātu, kuri šodien ir pazuduši, kā arī lai iegūtu pilnvērtīgu vizuālo materiālu.

Darba ietvaros viņa ir secinājusi, ka nelielāki fragmenti, kuriem nav saglabājies rūnu teksts, kā arī nav grezns ornamentals, *Östergötlands runinskrifter* katalogu sastādīšanas laikā netika inventarizēti kā atsevišķi pieminekļi, bet kā sērijas vai arī zem viena apzīmējuma. Turklāt daudzi pieminekļi netika pienācīgi dokumentēti, tiem iztrūkst vai nu apraksti vai attēli, kas liedz to identifikāciju šodien. C. Junga ir adekvāti pamatojusi, balstoties uz materiāla īpašībām, izstrādes iezīmēm, ka vairumā gadījumu nepietiek pierādījumu, lai zem viena apzīmējuma norādītos fragmentus uzskatītu kā vienam piemineklim piederīgus, tāpēc viņa tos inventarizē atsevišķi.¹⁰

Tā kā C. Jungas katalogs ir jaunākais un pilnvērtīgākais avots par Esterjētlādes vikingu laikmeta kapakmeņiem, tas tika izmantots kā pamats šinī darbā aplūkoto kapakmeņu materiāla apzināšanai. Rezultātā tika ievākta informācija par 346 kapakmeņiem. No tiem 196 sakrīt ar *Rundata* atrodamajiem pieminekļiem, par kuru sastāvu informācija nav kļūdaina (skat. 1. pielikumu). Papildus 83 C. Jungas katalogā atrodamie pieminekļi sakrīt ar 16 *Rundata* uzrādītajiem fragmentārajiem kapakmeņiem, *Rundata* fragmentu skaitam sakrīt ar reālo zināmo fragmentu skaitu (skat. 2. pielikumu). Attiecīgi vēl 30 C. Jungas kataloga objekti sakrīt ar 6 *Rundata* norādītajiem kapakmeņiem, bet datubāzē norādītais fragmentu skaits nesakrīt ar C. Jungas secināto pieminekļu skaitu (skat. 3. pielikumu). Par vēl 37 kapakmeņiem informācija ir atrodama tikai un vienīgi C. Jungas izveidotajā katalogā (skat. 4. pielikumu).

Pateicoties šīm nesakritībām C. Jungas katalogā un *Rundata* datubāzē (līdz ar to arī *Runor* un citur), kļūst neiespējami pielietot kapakmeņu apzīmēšanai klasisko uzskaites sistēmu (Ög nr), jo lielam daudzumam pieminekļu šāds apzīmējums nav nekad bijis piešķirts. Tādēļ kapakmeņu apzīmēšanai tiks izmantoti tie apzīmējumi, kas atrodami C. Jungas katalogā. Pētniece ir izveidojusi alternatīvu apzīmējumu sistēmu pieminekļiem, ko konstruē pēc principa – atrašanas vietas nosaukums zviedru valodā un kārtas skaitlis.

C. Jungas katalogā ir atrodama konspektīva informācija par pieminekļu atrašanās vietu, atrašanas apstākļiem, klasifikāciju, izmēriem, materiālu, ornamentu, tekstu un tā tulkojumu uz zviedru valodu u.c. Taču jāatzīmē, ka C. Junga Esterjētlāzē uzskaita 363 kapakmeņus un to fragmentus. Starpība starp darbā izmantotajiem un katalogā uzrādītajiem pieminekļiem rodama

⁹ CECILIA LJUNG. Under runristad häll. Katalog över tidigkristna gravmonument. Stockholm 2016. Tagen från: <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:917543/FULLTEXT02.pdf> (tittade 22.10.2022.).

¹⁰ Ibidem, s. 11.

faktā, ka C. Junga kā kapakmeņus ieskaita vairākus rūnakmeņus. Tas tiek pamatots ar pieminekļu materiāla īpašībām, galvojot, ka rūnakmeņi tiek gatavoti no granīta, bet kapakmeņi no kaļķakmens, kā arī to ornamenti ir reljefā. Taču viņa nav iekļāvusi pilnībā visus kaļķakmens rūnakmeņus, kā arī ne visi katalogā iekļautie rūnakmeņi izpilda šīs materiāla prasības.

C. Junga gan apgalvo, ka bieži vien nav iespējams noteikt vai nelielāki fragmenti pieder kādam kapakmenim vai ne, kā arī robeža starp rūnakmeņiem un kapakmeņiem ir ļoti nenoteikta, tādēļ kataloga izveidē viņa ir izvēlējusies iekļaujošu pieeju, ieskaitot arī daudzus grūti klasificējamus un šaubīgus pieminekļus.¹¹ Ņemot vērā, ka gan citos avotos, gan historiogrāfijā minētie pieminekļi tiek uzskatīti par rūnakmeņiem ne kapakmeņiem, tie tiks kategorizēti kā rūnakmeņi šī darba ietvaros, noteikti veidojot specifisku ainu rūnakmeņu un kapakmeņu materiālo īpašību analizē, sapludinot abas kategorijas.

Lai gan C. Jungas katalogs kalpos kā pamats analīzei par kapakmeņiem, daudzos aspektos tiks izmantota arī *Rundata* un *Östergötlands runinskrifter*. C. Junga pieminekļus datē pēc to piederības mākslas stiliem, kuros pētniece tos ir kategorizējusi pati. *Rundata* atrodamā informācija par pieminekļu piederību mākslas stiliem lielākoties nav pretrunā ar C. Jungas piedēvēto stilistisko piederību, bet situācijās, kur rodas pretruna, tiks pielietots precizējošāks datējums. Pietam *Rundata* ļauj salīdzināt gan mākslas stilu hronoloģisko piederību, gan reālus piešķirtus datējumus, kas veidoti pamatojoties uz citiem pieminekļa aspektiem, ne tikai ornamentu. Tieši hronoloģijas jautājums būs tas, kur avotu informācija tiks jaukta, lai iegūtu pēc iespējas plašāku un precīzāku ainu dažādajiem pieminekļu raksturošanas aspektiem.

Literatūras apskats:

Zinātniskajā literatūrā ir atrodama ļoti dažādi raksturojami uzsvari rūnakmeņu un kapakmeņu pētniecībā aplūkotajiem tematiem. No vienas puses ir pētījumi, kas strikti nodala rūnakmeņus no kapakmeņiem, bet no otras puses, abi pieminekļu veidi bieži tiek integrēti pētījumos, kas skar lielākoties tikai vienu vai otru pieminekļu materiālu. Šī iemesla dēļ literatūras apskats netiks nodalīts starp kapakmeņiem un rūnakmeņiem, lai gan ievēros zināmu dalījumu. Darbā izmantotās literatūras izvēli ietekmēja sasniedzamie uzdevumi, kuru izpildīšanai ir nepieciešams iepazīties ar rūnakmeņu un kapakmeņu telpiskā izvietojuma aspektiem, tekstu interpretācijām un ornamentu.

¹¹ LJUNG, Under runristad häll. Tidigkristna gravmonument i 1000-talet Sverige, s. 23.

Zviedrijas centrālo reģionu rúnakmeņi ir galvenais materiāls ļoti daudziem pētījumiem, bet līdz šim priekšroka ir dota tiem reģioniem, kuros ir lielāks atrasto rúnakmeņu skaits, kā Uplande, vai savdabīgāka rakstura pieminekļi. Līdz šim nav tapis neviens visaptverošs un padziļināts darbs par tieši Esterjētlandes rúnakmeņu materiālu. Tāpēc darbā tika izmantota literatūra, kas ļoti lielā mērā ir attiecināma uz visas mūsdienu Zviedrijas vai pat visas Skandināvijas rúnakmeņu tradīciju.

Gan rúnakmeņu, gan kapakmeņu analizē ļoti būtisks ir telpiskais aspekts. Dažādu vēsturisko liecību mijiedarbību tieši Esterjētlandē mūsu ēras pirmajā tūkstošgadē ir aplūkojis arheologs un Lodzas Universitātes asociētais profesors Martins Rundkvists (*Martin Rundkvist*, dz. 1972. g.) darbā “Mead-halls of the Eastern Geats”,¹² kas ir plašākais un jaunākais pētījums par Esterjētlandes politisko ģeogrāfiju, un iekļauj būtisku informāciju par reģionu, kas ir nepieciešama, lai analizētu darbā aplūkoto pieminekļu izvietojumu, kā arī, lai iepazītos ar Esterjētlandes teritorijas specifiku gan no ģeogrāfiskās, gan sociāli-politiskās perspektīvas.

Rúnakmeņu telpisko aspektu pētniecībā būtisks ir arī jautājums par to saistību ar baznīcu, kuru ir padziļināti skatījis Lārs Vilsons (*Lars Wilson*) darbā “Runstenar och Kyrkor”.¹³ Darbs iekļauj ļoti detalizētu pieeju, kas analizē vissīkākos rúnakmeņu novietojuma aspektus iekš baznīcas. Lai gan pētījums neiekļauj Esterjētlandi, bet skar pārējos Centrālzviedrijas reģionus, aprakstītās situācijas saskan ar Esterjētlandes rúnakmeņu materiālu, kas konstatēts baznīcās, tāpēc pētījuma secinājumi tika izmantoti lai izprastu arī Esterjētlandes rúnakmeņu saistības ar baznīcas telpiskajām struktūrām.

Ilgstoši uzsvars pētniecībā ir bijis tieši uz rúnakmeņu tekstu saturiskajām un lingvistiskajām analizēm. Mūsdienās plaši tiek pieņemtas interpretācijas par rúnakmeņu tekstu piemiņas formulām, ko izstrādājusi ir Birgita Soijere (*Birgit Sawyer*, 1945. – 2016. g.). Viņas monogrāfijā¹⁴ liels uzsvars ir uz Skandināvijas rúnakmeņu saistību ar mantošanas un īpašuma tiesībām, bet darbs sniedz secinājumus par gandrīz katra rūnu teksta formulā sastopamā jēdziena pielietojumu Skandināvijas rúnakmeņu materiālā. Arī šajā darbā veiktā rúnakmeņu un kapakmeņu teksta analīze lielā mērā izmantos B. Soijeres darba secinājumus par tekstu funkcionalitāti.

¹² MARTIN RUNDKVIST. Mead-halls of the Eastern Geats. Elite Settlements and Political Geography AD 375–1000 in Östergötland, Sweden. Stockholm 2011.

¹³ LARS WILSON. Runstenar och kyrkor. En studie med utgångspunkt från runstenar som påträffats i kyrkomiljö i Uppland och Södermanland. Uppsala 1994

¹⁴ BIRGIT SAWYER. The Viking-Age Rune-Stones. Custom and Commemoration in Early Medieval Scandinavia. Oxford 2000.

Vienmēr aktuāls jautājums rúnakmeņu pētniecībā ir pieminekļu datējums. Šodienas pētījumos vispārpieņemta ir Upsalas Universitātes profesores Annes-Sofijas Grēslundas (*Anne-Sofie Gräslund*, dz. 1940. g.) izstrādātā pieeja rúnakmeņu datēšanā pēc ornamenta,¹⁵ uz kuru balstās arī šī darba pieminekļu hronoloģijas raksturojums. Ārpus ornamenta īpašību analīzes, Grēslunda ir, izmantojot rúnakmeņu materiālu, pievērusies dažādiem vikingu laikmeta vēstures aspektiem, īpaši Skandināvijas kristianizācijai, izskatot šo tēmu dažādos zinātniskajos rakstos.¹⁶

Salīdzinoši jauna un mūsdienās ne pārāk plaši pielietota pieeja ir padziļinātas jēgas meklēšana rúnakmeņu vizuālajās kompozīcijās un ornamenta telpiskajā izkārtojumā. Stokholmas Universitātes profesors Anderss Andrens (*Anders Andrén*, dz. 1952. g.) ir šo jautājumu izvērsis saistībā ar rúnakmeņu zoomorfiskā ornamenta kompozīcijas izkārtojumu un dažādu atsevišķu pielietoto motīvu simbolisko nozīmi.¹⁷ Savukārt Oslo Universitātes asociētā profesore Jūlija Lunda (*Julie Lund*), lai gan uz Dānijas pieminekļu materiāla bāzes, ar līdzīgu pieeju izskata teksta telpiskā izvietojuma nozīmi uz rúnakmeņu virsmas.¹⁸ Viņu izmantoto pieeju aspekti tiks izmantoti arī šī darba rúnakmeņu un kapakmeņu vizuālo aspektu analīzē, lai paplašinātu priekšstatu par pieminekļu ornamenta un vizuālā koptēla lomu piemiņas tradīcijās.

Rúnakmeņu teksta un ornamenta kristīgo motīvu pētniecībā liels ieguldījums ir Oslo Universitātes asociētajai profesorei Kristelai Zilmerei (*Kristel Zilmer* dz. 1974), kura ir veikusi detalizētu pētījumu par kristīgo aizlūgumu un lūgšanu pielietojumu Skandināvijā vikingu laikmetā un agrajos viduslaikos.¹⁹ Pētniece ir pievērsusi uzmanību arī kristīgās simbolikas ienākšanai Skandināvijā, aplūkojot krusta ornamenta izplatību rúnakmeņu materiālā. Viņas

¹⁵ ANNE-SOFIE GRÄSLUND. Dating the Swedish Viking Age rune stones on stylistic grounds. In: MARIE SROKLUND, MICHAEL LERCHE NIELSEN, BENTE HOLMBERG, GILLIAN FELLOWS-JENSEN (ed.). *Runes and Their Secrets. Studies in Runology*. Copenhagen 2006, pp. 117–139.

¹⁶ ANNE-SOFIE GRÄSLUND. Rune-stones and the localisation of graves. Burial customs in the Conversion period. In: LARS LARSSON, FREDRIK EKENGREN, BERTIL HELGESSON, BENGT SÖDERBERG (eds.). *Small Thing Wide Horizons. Studies in Honour of Birgitta Hårdh*. S.l. 2015, pp. 169–174.

¹⁷ ANDERS ANDRÉN. Re-reading Embodied Texts — an Interpretation of Rune-stones. In: *Current Swedish Archaeology*, 2000, Vol. 8, pp. 7–32. Retrieved from: http://www.arkeologiskasamfundet.se/csa/Dokument/Volumes/csa_vol_8_2000/csa_vol_8_2000_s7-32_andren.pdf (viewed 08.04.2023.).

¹⁸ JULIE LUND. Rune Stones as Material Relations in Late Pagan and Early Christian South Scandinavia. In: *Danish Journal of Archaeology*, 2020, Vol 9, pp. 1–20. Retrieved from: <https://doi.org/10.7146/dja.v9i0.110949> (viewed 24.04.2023.).

¹⁹ KRISTEL ZILMER. Christian Prayers and Invocations in Scandinavian Runic Inscriptions from the Viking Age and Middle Ages. In: *Futhark: International Journal of Runic Studies*, 2013, Vol. 4, pp. 129–171. Retrieved from: https://www.academia.edu/12229613/Christian_Prayers_and_Invocations_in_Scandinavian_Runic_Inscriptions_from_the_Viking_Age_and_Middle_Ages (viewed 16.04.2023.).

izskatītās pieejas un secinājumi rakstā “Crosses On Rune-Stones. Functions and Interpretation”²⁰ palīdz plašāk izprast krustu lietojumu arī Esterjētlandes rūnakmeņos, kā arī kapakmeņos.

Saistībā ar vikingu laikmeta pirmskristīgās sabiedrības materiālās kultūras izpausmēm un mentalitātes aspektiem tika izmantots arheologa un Upsalas Universitātes goda profesora Nīla Praisā (*Neil Price*, dz. 1965. g.) darbs “The Viking Way”,²¹ kas dod smalku pārskatu par rakstītajos avotos un arheoloģiskajā materiālā fiksētajām liecībām par pirmskristīgajiem rituāliem un sabiedrības garīgajiem uzskatiem, kas ir zīmīgi aspekti piemiņas tradīciju izprašanā. Savukārt Zviedrijas teritoriju kristianizācijas jautājumos galvenokārt tika izmantoti Gēteborgas Universitātes emeritētā profesora Tomasa Lindkvista (*Thomas Lindkvist*, dz. 1949. g.) raksti gan par Zviedrijas politisko vēsturi, gan kristietības attīstību.²²

Zinātniskajai literatūrai par rūnakmeņiem mūsdienās ir raksturīgs zināms partikulārisms, respektīvi, šauru tematu apdziļināta izpēte. Savukārt kapakmeņu pētniecībai ir raksturīgs tieši pretējais, jo nav padziļinātu pētījumu par šaurākām pieminekļu īpašībām. Skandināvijas rūnu pieminekļu pētniecība ilgstoši ir maz pievērsusi uzmanību kapakmeņu materiālam, un agrākos pētījumus raksturo interese par kapakmeņu apzīmējumu terminoloģijas, formu konstrukcijas un izplatības aspektiem. Taču mūsdienās kapakmeņu pētniecība ir piedzīvojusi otro elpu, īpaši Esterjētlandes gadījumā.

Liels ieguldījums kapakmeņu materiāla pētīšanā visā Zviedrijā ir jau minētajai Cecīlijai Jungai. Viņas disertācija ir plašākais un visaptverošākais apraksts Zviedrijas vikingu laikmeta kapakmeņiem, bet tas lielākoties skar teorētiskus un ar pieminekļu reģionālo izplatību saistītus jautājumus, maz vēršot uzmanību uz pieminekļu raksturojošo īpašību izplatību un raksturu. Bez šī darba pētniece ir pievērsusies kapakmeņu pētniecībai dažādos līmeņos, gan skatot to izplatību un saistību ar agro kristiešu darbības centriem un baznīcas organizācijas attīstību,²³ gan aplūkojot

²⁰ KRISTEL ZILMER. Crosses on Rune-Stones. Functions and Interpretations. In: *Current Swedish Archaeology*, 2011, Nr. 19, pp. 87–112. Retrieved from: https://www.academia.edu/12228614/Crosses_on_RuneStones_Functions_and_Interpretations (viewed 29.04.2023.).

²¹ NEIL PRICE. *The Viking Way. Magic and Mind in Late Iron Age Scandinavia*. United Kingdom 2019.

²² THOMAS LINDKVIST. Kings and provinces in Sweden. In: KNUT HELLE (ed.). *The Cambridge History of Scandinavia, Vol I: Prehistory to 1520*. United Kingdom 2003, pp. 221–234.

THOMAS LINDKVIST. The Emergence of Sweden. In: STEFAN BRINK, NEIL PRICE (eds.). *The Viking World*. London, New York 2008, pp. 668–674.

²³ CECILIA LJUNG. Early Christian Grave Monuments and Ecclesiastical Developments in 11th-Century Sweden. In: *Medieval Archaeology*, 2019, Vol. 63, Nr. 1, pp. 154–190. Retrieved from: <https://doi.org/10.1080/00766097.2019.1588516> (viewed 04.01.2023.).

atsevišķas pieminekļu īpašības, piemēram, kapakmeņu tekstos sastopamos pieminekļu apzīmējumus.²⁴

Pētījumi, kas izmantoti saistībā ar kapakmeņu materiālu, lielākoties ir ar atsevišķu vietu lokālo vēsturi un to arheoloģisko izpēti saistāmi. Liels ieguldījums Esterjētlandes rietumu reģionu baznīcu un apdzīvotu vietu pētniecībā ir arheologam Rikardam Hedvallam (*Rikard Hedvall*, dz. 1989. g.), kurš ir veicis izpēti vairākās vietās, kas tiek saistītas ar lieliem kapakmeņu atradumiem – Skeninges (Skänninge) pilsētā,²⁵ Klosterštades (Klosterstad) baznīcas vietā²⁶, kā arī Rietumu Tolstadē (Västra Tollstad) un Hedā (Heda)²⁷. Arheologs Lārss Ersgards (*Larss Ersgård*) savukārt ir plaši pētījis agro kristiešu apbedījuma vietu un citus pieminekļus Alvastrā.²⁸ Secinājumi no šo vietu izpētes būtiski palielina izprati par apstākļiem un vidi, kādā tika radīti un kādā pastāvēja Esterjētlandes kapakmeņi. Minētie pētījumi skar ne tikai pašu apdzīvoto vietu vēsturi, bet arī pievērš lielu uzmanību kapakmeņu atradumiem un to saistībai ar agrajām kapsētām.

Lai gan šie ir galvenie pētījumi, kas skar tikai un vienīgi kapakmeņu materiālu, tiem iztrūkts vairākas dimensijas, kas raksturīgas ir rūnakmeņu pētniecībai. Mūsdienu kapakmeņu pētniecībā uzsvars ir uz pieminekļu izplatību un to saistību ar agrajām baznīcām. Tie tiek plaši saistīti ar kristianizācijas un konversācijas gaitu, bet pagaidām nav tapuši pētījumi, kas risinātu jautājumus par tikai un vienīgi kapakmeņu teksta satura, minēto attiecību vai ornamenta īpašībām un to reģionālajām iezīmēm.²⁹ Plašākie secinājumi par kapakmeņu ornamenta iezīmēm ir izmantoti no C. Jungas disertācijas, bet jāņem vērā, ka šajā darbā ir bijis mērķis izmantot ornamentu kā potenciālo datēšanas līdzekli, maz lūkojoties uz tā padziļināto nozīmi.

Piezīmes par minētajiem jautājumiem ir manāmas arī jau minētajos B. Soijeres, K. Zilmeres un A.-S. Grēslundas darbos. Kapakmeņi nav šo darbu fokuss un, lai gan tie sniedz

²⁴ CECILIA LJUNG. Early Christian Grave Monuments and the Eleventh-Century Context of the Monument Descriptor hvalf. In: Futhark: International Journal of Runic Studies, 2015, Vol. 5, pp. 151–169. Retrieved from: <http://uu.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A799770&dswid=4004> (viewed 12.04.2023.).

²⁵ RIKARD HEDVALL. Ett kyrkligt centrum. In: RIKARD HEDVALL, KARIN LINDEBLAD, HANNA MENANDER (eds.). Borgare, bröder och bönder. Arkeologiska Perspektiv på Skänninges Äldre Historia. Stockholm 2013, s. 63-85.

²⁶ RIKARD HEDVALL. Kyrkorna i Klåstad. En presentation av ett pågående projekt. In: Hikuin, 2003, Vol. 30, Nr. 30, s. 103–114. Tagen från: <https://tidsskrift.dk/Hikuin/article/view/111259> (tittade 13.03.2023.).

²⁷ RIKARD HEDVALL. Kyrkor och kyrkogårdar i Svanshals, Västra Tollstad och Heda. Östergötland, Ödeshögs kommun, Svanshals, Västra Tollstad och Heda socknar. Arkeologisk förundersökning. Uv Rapport, 2013, Nr.14. Linköping 2013.

²⁸ LARS ERSGÅRD. Dödens berg och Guds hus: förfäderskult, kristnande och klostret i Alvastra i den tidiga medeltidens Östergötland. In: LARS ERSGÅRD (ed.). Helgonets boning: studier från forskningsprojektet "Det medeltida Alvastra", 2006, Vol. 5, s. 23–140. Tagen från: <https://portal.research.lu.se/sv/publications/d%C3%B6dens-berg-och-guds-hus-f%C3%B6rf%C3%A4derskult-kristnande-och-klostret-i-> (tittade 19.04.2023.).

²⁹ LJUNG, Under runristad häll. Tidigkristna gravmonument i 1000-talets Sverige, s. 57.

interesantus secinājumus par rūnakmeņu un kapakmeņu attiecībām, šadas pieejas rezultātā netiek izceltas pieminekļu grupu atšķirības.

Kā arī, tā kā kapakmeņu tekstos un ornamentā ir novērojami aizguvumi no rūnakmeņu tradīcijas, kapakmeņu analīzē šajos jautājumos tiks piemeklētas analogijas no rūnakmeņu materiāla interpretācijām. Līdz ar to daļa jau aprakstīto literatūras vienību ir vienlaikus būtisks informācijas avots par visdažādākajām kapakmeņu īpašībām. Tāpēc, lai gan pastāv zināma disproporcija literatūrā, kas iztirzā ar rūnakmeņiem vai kapakmeņiem saistītus tematus, pateicoties tam, ka daudzi aspekti šiem pieminekļiem ir uzlūkojami kā kopēji, ir iespējamas no rūnakmeņu perspektīvas palūkoties arī uz kapakmeņiem.

1. ESTERJĒTLANDE VIKINGU LAIKMETĀ

Gan rūnakmeņi, gan kapakmeņi ir izpausme attiecīgā laika cilvēku sociālajām, praktiskajām un simboliskajām vajadzībām. Taču, lai labāk izprastu šos pieminekļus kā vikingu laikmeta skandināvu materiālās kultūras daļu, ir nepieciešams izziņāt šī laika sabiedrību. Tāpēc turpmākā nodaļa īsumā aplūkos galvenos procesus un raksturo svarīgākās iezīmes, kas vislabāk ļaus izprast vikingu laikmeta Esterjētlandes vēsturisko specifiku.

Esterjētlande ir viens no Centrālzviedrijas reģioniem un kopš senatnes ir viena no Zviedrijas maizes klētīm (skat. 5. pielikumu). Lai gan tās platība sasniedz aptuveni 10 600 km², ziemeļos un dienvidos to sedz kalnaini meži, bet dienvidu, dienvidrietumu – austrumu, ziemeļaustrumu virzienā to šķērso plata un auglīga zemes līdzenumu josla, kurai cauri plūst upes un kuru klāj ezeri (skat. 6. pielikumu). Šai līdzenumu joslā arī šodien izvietojas Esterjētlandes pilsētas un infrastruktūra, kā arī lauksaimniecības reģioni. M. Rundkvists lieliski ilustrē, ka šī pati zona ir bijusi arī centrālais apdzīvotības reģions visu mūsu ēras pirmo tūkstošgadi.³⁰

Esterjētlandē ir meklējami pirmsākumi Zviedrijas teritorijā topošajai karalistei viduslaikos, kā arī tas ir viens no reģioniem, kurā visagrāk izplatās un tiek pieņemta kristietība. Taču procesi, kas raksturo vikingu laikmeta Esterjētlandi, ir neatraujami no plašāka Centrālzviedrijas reģionu konteksta, un reģiona attīstība ir bijusi cieši saistīta ar līdzās esošajām teritorijām. Tāpēc, lai izziņātu procesus un iespaidus, kas veidoja Esterjētlandes vikingu laikmeta sabiedrību, tie ir jāaplūko iekš tendencēm, kas raksturo visu Centrālzviedriju. Lai gan šīs nodaļas fokuss būs tieši Esterjētlandes raksturojums, daudzās situācijās ir zināms pārāk maz par norisēm reģionā, tāpēc nāksies paļauties uz faktiem, kas raksturo ne tikai citus tuvākos reģionus, bet varbūt pat visu Skandināviju.

Šīs nodaļas mērķis būs iepazīt Esterjētlandi no dažādiem skatu punktiem, kas palīdzēs konstatēt apstākļus, kuru iespajds vairāk vai mazāk varētu būt saskatāms arī šajā darbā aplūkoto rūnakmeņu un kapakmeņu iezīmēs. Vispirms tiks raksturota Esterjētlandes reģiona vēsturiskā un politiskā attīstība, kas ir zīmīga, lai uzzinātu, ar kādiem procesiem saskārās sabiedrība. Tad fokuss tiks novirzīts uz tēmām, kuru mērķis būs iepazīties ar vikingu laikmeta sabiedrības mentalitāti, uzskatiem un pārmaiņām, ko tie piedzīvo.

³⁰ RUNDKVIST, Mead-halls of the Eastern Geats.

Varas attīstība Centrālsvēdrijā:

Esterjētlande tiek saistīta ar dažādiem nozīmīgiem vēlā vikingu laikmeta un agro viduslaiku procesiem. Arheoloģiskais materiāls no reģiona stāsta par lielu bagātību gadsimtu garumā un šodien tiek atzīts, ka Esterjētlande ir bijusi viens no mūsu ēras pirmās tūkstošgades politiskās darbības karstajiem punktiem.³¹ Viduslaiku avoti galvo, ka zviedru karaliste tika savienota no divām daļām – Svēlandes (*Svealand*), ko apdzīvoja svēri (vecskandināvu: *svíar*; zviedru: *svear*), un Jētelandes (*Götaland*), ko apdzīvoja geti³² (vecskandināvu: *gautar*; zviedru: *götar*). Geti arī ir devuši nosaukumu savam apdzīvotības areālam – Jētelandai, kuru Veterna ezers (Vättern) dalīja divos reģionos – austrumu (Esterjētlande) un rietumu (Vesterjētlande).³³ Līdz ar to austrumgetu darbība un apdzīvotā teritorija ir šī darba interešu centrā.

Svēri un geti gan ir neskaidri jēdzieni. Tie nav saprotami tikai kā etniskas vienības vai ciltis, bet arī kā funkcionāli un politiski grupējumi. Geti lielākoties tiek atšķirti no svēriem, bet dažkārt tos raksturo, kā tiem radniecīgus.³⁴ Ārzemju autori jau mūsu ēras pirmajā tūkstošgadē nošķir getus, un pat izdala austrumgetus un rietumgetus, taču ir samērā maz skaidrs par šiem grupējumiem. Un no viduslaikiem abi jēdzieni specifiski apzīmē tikai abu reģionu iedzīvotājus.³⁵

Lai gan biežs ir pieņēmums, ka svēru un getu apdzīvotās teritorijas Centrālsvēdrijā apvienojās zem vienotas politiskās varas un kārtības, liekot pamatu zviedru karalistei, šī agrā savienība agrajos viduslaikos bija nomināla, un Zviedrija palika kā politiski fragmentāra teritorija vēl ilgstoši viduslaikos, apvienošanai esot garam un pakāpeniskam procesam.³⁶ Mūsdienu vēsturnieki uzskata, ka nav iespējams runāt par zviedru karalisti agrāk par 12. gadsimtu vai 13. gadsimta sākumu.³⁷ Līdz ar to vikingu laikmeta kontekstā ir nepieciešams runāt par dažādām, salīdzinoši neatkarīgām teritorijām un neviennozīmīgu politisko vidi.

Vikingu laikmeta Centrālsvēdrijas reģionu politiskā attīstība ir sarežģīts jautājums galvenokārt tāpēc, ka iztrūkst avotu. Daudzie rūnakmeņi un citi rūnām aprakstītie priekšmeti ir būtībā vienīgie laikmeta avoti. Zviedrijā nekad neattīstījās vēstures rakstīšana, kādu veica Saksis

³¹ RUNDKVIST, Mead-halls of the Eastern Geats, p. 9.

³² Jētelandes iedzīvotājus dažkārt apzīmē arī kā gotus. Lai neradītu sajukumu ar 3. – 6. gs. Eiropas vēsturē sastopamajiem gotiem, šajā darbā tiks izmantots sinonīms geti.

³³ NEIL PRICE. The Children of Ash & Elm. A History of the Vikings. USA 2020, p. 86.

³⁴ THOMAS LINDKVIST. The Emergence of Sweden. In: STEFAN BRINK, NEIL PRICE (eds.). The Viking World. London, New York 2008, pp. 668–674, here p. 669.

³⁵ STEFAN BRINK. People and Land in Early Scandinavia. In: ILDAR H. GARIPZANOV, PATRICK GEARY, PRZEMYSŁAW URBANCZYK (ed.). In: Franks, Northmen, and Slavs. Identities and State Formation in Early Medieval Europe. Belgium 2008, pp. 87–112, here p. 92.

³⁶ PRICE, The Children of Ash & Elm, pp. 86-87.

³⁷ FJODOR ANDROSHCHUK. The Vikings in the east. In: STEFAN BRINK, NEIL PRICE (eds.). The Viking World. London, New York 2008, pp. 517–542, here p. 531.

Gramatiķis (*Saxo Grammaticus*) Dānijā vai Snorri Sturlusons (*Snorri Sturluson*) Islandē. Divi galvenie rakstītie avoti, kas apraksta Zviedrijas teritorijas pirms konversācijas ir arhibīskapa Rimberta (*Rimbertus*) hagiogrāfija “Svētā Anskara dzīve” (“*Vita Anskarii*”) un Brēmenes Ādama (*Adamus Bremensis*) “Hamburgas arhibīskapijas vēsture” (“*Gesta Hammaburgensis Ecclesiae Pontificum*”). Jāņem gan vērā, ka abi darbi atspoguļo Hamburgas-Brēmenes baznīcas centienus stiprināt autoritāti ziemeļu reģionos.³⁸ Tomēr šie avoti runā par vēsturiskiem personāžiem un to darbības vietām, kas nesaistās tiešā veidā ar Esterjētlandi, bet vairāk ar tās kaimiņu reģioniem.

Svēru un getu apdzīvotās teritorijas vikingu laikmetā noteikti nebija politiski vienoti veidojumi un visdrīzākais sastāvēja no sīkākiem, mainīgiem valdījumiem. To, ka Esterjētlandē norisinājās kopējai Zviedrijas vēsturei nozīmīgi procesi apliecina fakti, ka Linšēpinga (*Linköping*) vismaz 12. gs. sākumā jau bija diecēze, Alvastrā (*Alvastra*) tika dibināts viens no pirmajiem Zviedrijas klosteriem, un reģionā saknes ir vēlākā valdnieka Sverkera I (*Sverker den äldre*, valdījis c. 1132.–1156. g.) dinastijai.³⁹

Taču šie fakti runā jau par agrājiem viduslaikiem un, lai gan tie ir liecinieki tam, ka Esterjētlande bija nozīmīga jau agrāk, iztrūkst informācija par to, kas norisinājās Esterjētlandē šajā darbā aplūkotajā laika periodā. Rakstītajos avotos fiksētā misionāru darbība netiek saistīta ar Esterjētlandi. Par Sverkeru I un viņa izcelsmi ir maz zināms; tiek pieņemts, ka viņš ir bijis aristokrāts no Esterjētlandes, kuru atzina par valdnieku.⁴⁰ Lai gan zviedru valdnieki ir fiksēti kopš 11. gs. sākumam, līdz Sverkeram tie netiek saistīti ar Esterjētlandi un ir grūti spriest, cik lielā mērā to vara un ietekme skāra Svēlandi un Jētelandi. Tituls „Svēru un getu karalis” pirmo reizi ir fiksēts tikai 1164. g., kad valdīja Kārlis VII (*Karl Sverkersson*, valdīja 1161.–1167. g.).⁴¹

Salīdzinot ar Mēlarena reģionu (Svēlandes austrumu daļu), kur, šķiet, jau pirms konversācijas periodā ir bijusi samērā augsti strukturēta politiskā organizācija, par Jētelandes provincēm šādas liecības iztrūkst.⁴² Līdz ar to par politiskajām personībām Esterjētlandes vikingu laikmeta vēsturē runāt ir neiespējami. Bet par tās potenciālo valdījumu organizāciju var spriest

³⁸ NILS BLOMKVIST, STEFAN BRINK, THOMAS LINDKVIST. The kingdom of Sweden. In: NORA BEREND (ed.). *Christianization and the Rise of Christian Monarchy. Scandinavia, Central Europe and Rus' c. 900-1200.* USA 2007, pp. 167–213, here p. 168.

³⁹ LINDKVIST, *The Emergence of Sweden*, p. 671.

⁴⁰ MAX KÖRLINGE. *Eskilstunakistornas bruk och återbruk. Tidigkristna gravmonument i Östergötland under medeltiden.* Opublicerad seminar paper presented at the Department of Archeology and Ancient Culture, Stockholm University. Stockholm 2012, s. 9. Tagen från: https://www.academia.edu/7089236/Eskilstunakistornas_bruk_och_%C3%A5terbruk_Tidigkristna_gravmonument_i_%C3%96sterg%C3%B6tland_under_medeltiden (tittade 09.03.2023.).

⁴¹ THOMAS LINDKVIST. Kings and provinces in Sweden. In: KNUT HELLE (ed.). *The Cambridge History of Scandinavia, Vol I: Prehistory to 1520.* United Kingdom 2003, pp. 221–234, here p. 225.

⁴² LINDKVIST, *The Emergence of Sweden*, p. 669.

vēl tikai caur arheoloģisko materiālu, lai gan tas sniedz tikai fragmentāru ieskatu valdnieku un karaļu pozīcijās, funkcijās u.c. jautājumos.

M. Rundkvists ir secinājis, ka arheoloģiskās liecības par vikingu laikmeta elites klātbūtni Esterjētlandē ir tik plašas un bagātas, ka ir grūti atrast jebkādas centrālas darbības vietas. Viņaprāt, dažādas liecības un jo īpaši aizsardzības struktūras pie Getavirkes (Götavirke) un Stegeburjas (Stegeborg) mūsdienu Sēderšēpingas (Söderköping) tuvumā norāda uz karaļu varas klātbūtni vismaz daļā Esterjētlandes jau 9. un 10. gadsimtā. Par nozīmīgu sabiedrības personāžu klātbūtni reģionā liecina arī kulta ēka Burgā (Borg), apbedījumi Askā (Aska) un Skambijā (Skamby), kas tiks izskatīti vēlāk. Taču autors secina, ka vikingu laikmeta Esterjētlandei nebija sava centrā, kāds konstatējams Jellingā (Jelling), Dānijā, vai Vecupsalā (Gamla Uppsala), bet valdošie spēki ir izkaisījuši savu klātbūtni pa visu reģionu.⁴³

Lai gan politiskā attīstība ir gājusi roku rokā ar norisēm kaimiņu reģionos, šī aina nav līdz galam ne rekonstruējama, ne izprotama. Zviedrijas centrālo reģionu politiskā situācija kopumā bija salīdzinoši nestabila un mainīga. 11. gs. un agro viduslaiku politisko realitāti raksturo zināms trauslums, ko radīja reģionālo spēku maiņas, politiskās slepkavības u.t.t., kas traucēja ne tikai valdnieka varas stabilitātei gan Svēlandē, gan Jētelandē, bet arī kristietības ienākšanai.⁴⁴ Tāpēc, runājot par varas attīstību vikingu laikmeta Esterjētlandē, situācija ir neskaidra. Lai gan šajā laikā var redzēt pamatus un sākumu kristīgām monarhijām Dānijā un Norvēģijā, Zviedrijā šis process ir dažādu apstākļu māks, un tā atblāzmas Esterjētlandē ir apgrūtinātas konstatējamās. Noteikti, ka aristokrātiskā vara un pat karaliskā vara ir bijusi klātesoša reģionā, bet kur un kā tā izpaudās paliek kā jautājums, uz ko nav pārlicinošas atbildes un ko pavada dažādas spekulācijas. Rūnakmeņi un kapakmeņi bieži vien tiek izmantoti kā indikatori dažādiem vikingu laikmeta politiskajiem un reliģiskajiem procesiem, bet šie secinājumi izpaudīsies šī darba turpinājumā, un šeit netiks skarti.

Kristietības ienākšana

Vikingu laikmeta skandināviem kristietība nebija nekas jauns, un kontakti ar kristīto Eiropu pastāvēja jau kopš pirmsvikingu laikmeta. Taču tieši vikingu laikmeta skandināvu jūrasbraucēju ekspedīcijas palielināja saskarsmi ar kristīgo pasauli, reģioniem tuvinoties un bruģējot ceļu

⁴³ RUNDKVIST, Mead-halls of the Eastern Geats, p. 78.

⁴⁴ PRICE, The Children of Ash & Elm, pp. 450–451.

kristietības pieņemšanai ziemeļos. Vikingu laikmets līdz ar to bija reliģijas maiņas laikmets, ap 1100. g. kristietībai (vismaz oficiāli) kļūstot par valdošo reliģiju.⁴⁵

Vēsturē Skandināvijas kristianizācija un konversācija galvenokārt tika raksturota, kā nozīmīgi politiski notikumi, kurus ilgstoši atzīmēja, kā svarīgus datumus un izšķirošus mirkļus reliģijas maiņai. Šodien gan ir vispārpieņemts, ka kristianizācija bija process, lēnas kulturālas pārmaiņas un pakāpeniska jaunu ideju adaptācija.⁴⁶ Turklāt jaunā reliģija ienāca reģionos ar atšķirīgām tradīcijām un sociālajām situācijām, tāpēc Skandināvijas kristianizācija nebūt nebija viendabīga – tai bija atšķirīgs ātrums un raksturs dažādās vietās.⁴⁷ Līdz ar to kristietības iespaids dažādās vietās un dažādos laika periodos ir raksturojams atšķirīgi

Zviedrijas teritorijā virzība pretim kristianizācijai visagrāk norisinājās Vesterjētlandē, kā arī Esterjētlandē. Šajos reģionos ir konstatētas visagrākās liecības no akmens būvētām baznīcām un baznīcas organizācijai.⁴⁸ Jau tika minēts, ka Esterjētlandē tika izveidota viena no agrākajām diecēzēm (Linšēpinga) un viens no pirmajiem klosteriem. Taču, kā ir norisinājusies kristietības ienākšana Esterjētlandē ir sarežģīts un neskaidrs jautājums.

Interesējoties par kristietības ienākšanu Skandināvijā, nākas saskarties ne tikai ar avotu trūkumu, bet arī ar uzticamu avotu trūkumu. Visus jau minētos avotus (“Svētā Anskara dzīve” un “Hamburgas arhibīskapijas vēsture”), kā arī atsevišķas epizodes franku un angļu annālēs un hronikās, kā arī vecskandināvu sāgas, māc dažāda veida avotkritikas problēmas. Konversācijas vēsture lielākoties tiek saistīta ar noteiktu misionāru darbu un aktivitāti – Ansgara darbību Birkā, Sv. Dāvidu Vesterjētlandē, Sv. Eskilu Zēdermanlandē u.t.t.⁴⁹ Lai gan var pieņemt, ka zināmu misionāru darbība ir skārusi arī Esterjētlandi, šim reģionam nav izveidojusies tradīcija par “savu” misionāru un svēto, kas nāktu no perioda pirms viduslaikiem. Tāpēc kļūst neiespējami runāt par kristietības ienākšanu reģionā saistībā ar noteiktu personāžu darbību.

Tradicionāli pieņem, ka Norvēģijas teritorijā lielāko lomu spēlēja Anglija, bet Dānijas un Zviedrijas teritorijās kristietība ienāca no vācu zemēm. Šāds uzskats ir balstīts galvenokārt uz rakstīto avotu informācijas, taču tā ir sastādīta par labu Hamburgas-Brēmenes arhibīskapijai, un autori acīmredzami izmantoja iespēju tekstos izteikt pretenzijas un autoritāti ziemeļu reģionos. Līdz ar to nav viennozīmīgas atbildes uz jautājumu, no kurienes Centrālzviedrijā ienāk

⁴⁵ GUNNAR ANDERSSON. More than Worship. In: GUNNAR ANDERSSON (ed.). We Call Them Vikings. Halmstad 2016, pp. 82–89, here p. 82.

⁴⁶ STEFAN BRINK. Christianisation and the emergence of the early Church in Scandinavia. In: STEFAN BRINK, NEIL PRICE (ed.). The Viking World. London, New York 2008, pp. 621–628, here p. 621.

⁴⁷ ANDERSSON, More than Worship, p. 83.

⁴⁸ LINDKVIST, The Emergence of Sweden, p. 671.

⁴⁹ BRINK, Christianisation and the emergence of the early Church in Scandinavia, pp. 622–623.

kristietība. Visdrīzākais, ka ne tikai misionāru darbība, bet pašu skandināvu mobilitāte pakāpeniski nodrošināja jauno ideju importu, sākot jau no pirmsvikingu laikmeta.⁵⁰

Par spīti dažādām neskaidrībām, Zviedrijas teritoriju kristianizācijā sākotnēji ir novērojamas zināmas tendences, kuras var attiecināt arī uz Esterjētlandi. Pirmkārt, jaunās reliģijas ienākšana tiek raksturota kā mierīgs, otrkārt, kā lejupējs process. Lai gan Skandināvijas kristianizācijā ir rodami sižeti, kur jaunā reliģija tika ieviesta ar zobenu, piemēram Norvēģijā, Skandināvijas austrumu daļā gan arheoloģiskais materiāls, gan rakstītie avoti liecina par mierīgu pāreju bez asins izliešanas. Šajos reģionos kristietības kļūšanu par dominējošo uzskatu sistēmu galvenokārt raksturo pakāpeniska adaptācija, pat akulturācija un sinkrētisms starp kristietību un pirmskristīgajiem skandināvu uzskatiem.⁵¹

Ļoti izplatīts piemērs šim ir kontinuitātes teorija par baznīcām, kas galvo, ka agrās baznīcas cēla vai nu tieši bijušajās kulta un apbedījumu vietās, vai tām līdzās, gan pārņemot vietas jau esošo nozīmību sabiedrībā, gan lēnām to inkorporējot jaunā kontekstā un piedēvējot jaunu vērtību.⁵² Kristīgie motīvi arī palēnām tika inkorporēti artefaktos, piemēram, krusti parādījās uz dieva Tora āmura piekariņiem. Arī apbedīšanas tradīcijās kristiešu un nekrītiešu apbedījumi mijās viens ar otru. Savā ziņā krustu un aizlūgumu parādīšanās uz rūnakmeņiem un kapakmeņiem parāda, ka kristiešu un nekrītiešu idejas bija savstarpēji savijušās.⁵³

Simbioze starp pirmskristīgo uzskatu sistēmu un kristietību ir rodama visā Skandināvijā, radot komplicētu uzskatu ainu, kas, iespējams, pastāvēja pateicoties pirmskristīgās uzskatu tradīcijas politeiskajam raksturam, kurā jaunais Dievs vienkārši ieņēma vietu līdzās citiem.⁵⁴ Tā, protams, bija pagaidu stadija, un situācija mainījās, kad jaunais Dievs kļuva pārāks par citiem.

Jaunā reliģija visdrīzākais neienesa straujas pārmaiņas: cilvēki turpināja piedalīties kopējā “kultā”, ko sākotnēji organizēja namu telpās, bet vēlāk baznīcā, un vecie vadoņi un aristokrātu ģimenes turpināja būt sabiedrības sociālā elite.⁵⁵ Vikingu laikmeta Skandināvijā sabiedrības elite turēja savās rokās gan sekulāro, gan rituālo varu, līdz ar to varēja ietekmēt plašākas sabiedrības uzskatus šajos jautājumos, un misionāri ievēroja šādas situācijas priekšrocības. Ziemeļu

⁵⁰ BRINK, Christianisation and the emergence of the early Church in Scandinavia, p. 626.

⁵¹ ELISABET REGNER, GUNNAR ANDERSSON. The Long Process of Christianization. In: GUNNAR ANDERSSON, (ed.). We Call Them Vikings. Halmstad 2016, pp. 90–97, here p. 91.

⁵² ANDERS ANDRÉN. Places, Monuments, and Objects. The Past in Ancient Scandinavia. In: Scandinavian Studies, 2013, Vol. 85, No. 3, pp. 267–281, here p. 275–277. Retrieved from: <https://www.jstor.org/stable/10.5406/scanstud.85.3.0267> (tittade 15.04.2023.).

⁵³ REGNER et al., The Long Process of Christianization, p. 92–93.

⁵⁴ Ibidem, pp. 91, 95–96.

⁵⁵ BRINK, Christianisation and the emergence of the early Church in Scandinavia, p. 621.

teritorijās konversācija ir raksturojama kā lejupējs process, kas sākās sabiedrības augstākajās apcietinās un caur to ietekmi nonāca pie citiem sabiedrības slāņiem.⁵⁶

Zināmā mērā šāda pieeja bija abpusēji izdevīga. Kristīta karaļa aizgādība noteikti mudinātu konvertēties arī tūkstošus zem viņa varas. Vienlaikus baznīca varēja iegūt politisko ietekmi, konsultējot kroni. Savukārt kristietība bija pievilcīga valdniekiem, jo tā piedāvāja dažādus mehānismus, kas centralizēja un nostiprināja valdnieka varu. Bet, kā ilustrēja iepriekšēja sadaļa, Centrālsviedrija nebija vienota politiskā un sociālā telpa, kas apgrūtināja un palēnināja vienotas varas attīstību reģionā, kā arī traucēja kristietības izplatīšanai. Pirmās diecēzes liecības Skarā, Vesterjētlandē, rodamas 10. gs. nogalē un 11. gs. sākumā,⁵⁷ savukārt pār pēdējo pirmskristīgās tradīcijas bastionu uzskata Vecupsalu, kur Brēmenes Ādams apraksta kulta norises vēl 11. gs. nogalē un kur bīskapi ir sākuši darboties sākot no 12. gadsimta.⁵⁸ Šī situācija vien ilustrē, cik neviendabīgi bija procesi Centrālsviedrijā. Lai gan rakstītie avoti neliecina, kas šajā periodā būtu norisinājies Esterjētlandē, ka situācija varēja būt atšķirīga no kaimiņu reģioniem.

Tieši šīs situācijas un aspekti ir tie, kas gan ļauj, gan liek izprast jaunās reliģijas ienākšanu un nostiprināšanos Skandināvijā kā garu, pakāpenisku un noteikti neviendabīgu procesu. Stefans Brinks (*Stefan Brink*) kristietības pieņemšanu uzskata par lielākajām mentālajām un sociālajām pārmaiņām Skandināvijas vēsturē, jo pakāpeniski cilvēki nomainīja veselu pirmskristīgo pasaules uzskatu sistēmu, kas iekļāva specifiskus uzskatus par dzīvi un nāvi, uz jaunu kristīgās pasaules sistēmu. Taču šīs pārmaiņas ir novērojamas krietni ilgstošākā perspektīvā par vikingu laikmetu.⁵⁹

Vikingu laikmeta Esterjētlandē noteikti var meklēt iedīgļus kristīgajai mentalitātei, bet, lai gan kristietība ir būtisks faktors vikingu laikmeta sabiedrības uzskatu analīzē, jāatceras, ka ierastā uzskatu tradīcija tik ātri un viegli neizzuda. Līdz ar to kristietības iespaids ir jāredz iekš plašākas, jau senāk eksistējošas uzskatu tradīcijas, kura vēl izteikti dominē sabiedrībā.

Pirmskristīgās sabiedrības uzskati un *for*n siðr:

Runājot par pirmskristīgās Skandināvijas sabiedrības uzskatiem, gana bieži var sastapt apzīmējumus “reliģija” un “uzskatu sistēma”, taču tie ir zināmā mērā maldinoši. Tieši tāpat jēdziens “pagānisms” tiek izmantots, lai pretnostatītu šos uzskatus kristietībai, neņemot vērā jau esošo kristietības iespaidu vikingu laikmeta sabiedrībā, kāds tika iezīmēts jau iepriekšējā sadaļā.

⁵⁶ PRICE, *The Children of Ash & Elm*, p. 447.

⁵⁷ LINDKVIST, *The Emergence of Sweden*, p. 671.

⁵⁸ ANDERS HULTGÅRD. *The religion of the Vikings*. In: STEFAN BRINK, NEIL PRICE (ed.). *The Viking World*. London, New York 2008, pp. 212–218, here p. 216.

⁵⁹ BRINK, *Christianisation and the emergence of the early Church in Scandinavia*, p. 621.

Vikingu laikmeta sabiedrības tradicionālos uzskatus nevar pielīdzināt reliģijai mūsdienu izpratnē. Tie nepastāvēja kā kopīga teoloģiska mācība, tie noteikti nesastādīja pastāvīgu ticību vai uzskatu sistēmu, un to praktizētāji visdrīzākais nekad to sistemātiski neizprata. Vikingu laikmeta uzskati nebija vienoti, un pastāvēja ļoti plašas variācijas kulta un ticības praktizēšanai gan dažādās vietās, gan dažādos laikos, un uz tiem iespaidus ir atstājušas dažādas ārējas ietekmes. Atskaitot kristietību, pieņem, ka perifēriāli skandināvu uzskatus ir ietekmējuši arī kontakti ar islāma pasauli, ar slavu un baltu sabiedrībām, kā arī kaimiņos mītošie sāmi.⁶⁰

Vecskandināvu valodā arī nav neviena termina šo uzskatu apzīmēšanai. Tā vietā avoti runā par *forn siðr* (seno paražu). Šī paraža sastādīja visus aspektus ap dzīvi un nāvi, un bija kas krietni plašāk par dievu pielūgsmi. Tulkojums “paraža” vien jau parāda, cik integrēti šie uzskati bija ikdienas dzīvē – sociālajā dzīvē, karadarbībā un citās aktivitātēs, līdz ar to reliģiska rakstura elementus var sagaidīt plašā klāstā vikingu laikmeta sabiedrības izpausmēs.⁶¹ *Siðr* iekļāva ideoloģiskus elementus, normas un klasifikācijas, kurām arī nebija viena pareizā īstenošanas veida, kā arī tie ir jāuztver kā dinamiski, dažādi un mainīgi.⁶² Tāpēc arī šī darba ietvaros, lai apzīmētu vikingu laikmeta Skandināvijas tradicionālos uzskatus un *forn siðr*, tiks izmantots apzīmējums “pirmskristīgie uzskati vai tradīcijas”, lai izvairītos no implikācijām, kādas rada apzīmējumi “reliģija” vai “sistēma”. Jēdziens “pagānisks” līdz ar to tiks lietots tikai situācijās, kur šos tradicionālo skandināvu uzskatus tiks mēģināts pretnostatīt kristīgajiem.

Skandināvu pirmskristīgie uzskati ir attīstījušies no kopējas tradīcijas un eshatoloģiskā mantojuma ziemeļrietumu Eiropā. Vairāki centrāli elementi ir izsekojami jau no agrā dzelzs laikmeta, un tiek pieņemts, ka tie ir pat senāki. Dažas vērā ņemamas īpašības ir saistāmas ar ģermāņu tautu uzskatu konceptiem, ko aprakstījis jau Tacits (ap 98. g.). Šodien par skandināvu kosmoloģiju, dievu panteonu u.c. paražām stāsta dažādi avoti, galvenokārt t.s. Prozas Eda (Jaunākā Eda vai Snorri Eda), Vecākā Eda, kā arī anonīmā skaldū un Edu dzeja un poēmas. Šie darbi sniedz būtisku ieskatu vikingu laikmeta uzskatos, bet tie tik un tā ir tikai fragmenti no kopainas. Jāņem arī vērā, ka šis saglabātais materiāls ir izteikti rietumskandināvu izcelsmes, tāpēc informācija var nebūt reprezentatīva Austrumskandināvijai. Taču svarīgākais, kas jāņem vērā, ir fakts, ka avotus dažādos līmeņos ir ietekmējušas kristietības idejas. Autori, kas tos ir rakstījuši, bija kristieši, kas dzīvoja un darbojās kristīgā sabiedrībā. Un būtībā šodien nav zināms

⁶⁰ PRICE, *The Viking Way*, pp. 26–27.

⁶¹ HULTGÅRD, *The religion of the Vikings*, p. 212.

⁶² ANDERSSON, *More than Worship*, p. 83.

neviens laikmetīgs avots, kas plaši un detalizēti aprakstītu vikingu laikmeta skandināvu garīgos uzskatus un rituālās tradīcijas.⁶³

Taču, ņemot vērā šodien zināmo, ir iespējams nedaudz gūt ieskatu vikingu laikmeta pasaules kosmoloģijā un mītos. Skandināvu uzskati bija politeiski; pasaulē bez cilvēkiem mitinājās galvenokārt dievi (āsi un vāni) un milži, bet arī citas būtnes – nornas, elfi, *disir*, rūķi u.t.t. Visuma ģeogrāfija sastāvēja no dažādām pasaulēm, kas tika organizētas ap pasaules koku – Igdrasilu. Dažas pasaules bija saistītas ar aizkapa dzīvi, citas kontrolēja noteiktas dievības. Visplašāk zināmās dievības bija kara, zināšanu un nāves dievs Odins, pērkona dievs Tors, kā arī ar auglību saistītas figūras – Freirjs un Freija, vēl viltnieks Loke u.c.⁶⁴

Dievu pasaule ir pārsteidzoši līdzīga cilvēku pasaulei, dievi ir daudzpusīgi un neviennozīmīgi, tie iemieso noteiktu kārtību, bet spēj to pārkāpt. Daudzu stāstu un mītu kopējā tēma ir kontrasts starp haosu un kārtību. Dievi cenšas savaldīt haosu, kuru iemieso milži un citas būtnes. Bieži vien šos mītus skaidro kā cilvēku centienus rast kārtību un jēgu dzīvei, iepretim spēkiem, kas apdraud savas vides drošību.⁶⁵

Šodien ir grūti rekonstruēt, kā šie pirmskristīgie uzskati tika realizēti vikingu laikmeta Skandināvijas sabiedrībā. Liecības par rituāliem ir vājas. Atskaitot apbedījumus, ir tikai dažas norādes uz to, kā tika organizēts kults un tā rituāli, bet ir maz zināms par upurēšanas tradīcijām, ģimenes vai ar dzīve ciklu saistītiem rituāliem.⁶⁶ Tiek pieņemts, ka kultu organizēja uz reģionālas bāzes dažādos sabiedrības līmeņos: lokāli saimniecībā, reģionāli vadoņa saimniecībā un vēl plašāka mērogā nozīmīgās vietās, kādas, iespējams bija Vecupsalā un Uppokrā (Uppåkra).⁶⁷

Ilgstoši tika uzskatīts, ka kults tika praktizēts brīvā dabā. Kulta vietas bija daudzas un dažādas, tās varēja tikt saistītas arī ar dabas vidēm, taču nu jau piemēri iespējamām kulta ēkām ir atrasti līdzās apdzīvotām sētām, un viena šāda vieta ir atklāta arī Burgā, Esterjētlandē. Saimniecība Burgā ir izmantota no aptuveni 7. gs. līdz pat mūsdienām. Arheoloģiskā izpēte atklāja struktūras, kuru lietošanu datēja no 7. gs. nogales līdz aptuveni 1000. g., un rituāla rakstura liecības tur bija izsekojamas, sākot no 8. gadsimta. Tiek secināts, ka Burgā ir atradusies vadoņa saimniecība ar speciāli ierīkotu rituālo zonu, kas bija nošķirta, bet piesaistīta

⁶³ ANDERSSON, *More than Worship*, p. 84–85.

⁶⁴ HULTGÅRD, *The religion of the Vikings*, p. 213–215.

⁶⁵ ANDERSSON, *More than Worship*, pp. 85–86.

⁶⁶ HULTGÅRD, *The religion of the Vikings*, p. 215.

⁶⁷ ANNE-SOFIE GRÄSLUND. *The material culture of Old Norse religion*. In: STEFAN BRINK, NEIL PRICE (ed.). *The Viking World*. London, New York 2008, pp. 249–256, here p. 249.

dzīvojamajām ēkām, un kurā bijusi būve ar tīri kultiskām funkcijām.⁶⁸ Šis piemērs rāda, ka kults varēja tikt organizēts ļoti dažādās vietās un bija cieši saistīts arī ar profāno dzīves telpu.

Sarežģīti arī ir jautājumi par kulta organizētājiem un izpildītājiem. Tiek pieņemts, ka dažādas rituālās funkcijas pildīja dažādi cilvēki, kuriem varēja būt arī citas lomas sabiedrībā, piemēram, ir zināms, ka karaļiem un vadoņiem bija svarīga loma dažādos publiskajos upurēšanas rituālos. Islandē var sastapt *goði* jeb vadoni, kam bija noteikta rituālā vara.⁶⁹ Skandināvu avotos var sastapt dažādus apzīmējumus tiem, kurus šodien uzskata par kulta vadītājiem – *vivil*, *erilaR*, *þulr*, *véseti*, *lytir* –, bet kopumā ir maz zināms par tiem.⁷⁰

Personāžs, kuram tiek piedēvētas saistības ar pārdabisko ir, piemēram, volva (*völva*), kuru dažkārt raksturo kā burvi, pareģi u.tml. Šādas personas klātbūtni Esterjētlandē interpretē pēc kāda apbedījuma Askā. Vietu veidoja seši uzkalniņi, no kuriem vienā tika atrasts piedevām bagātīgs 9.–10. gs. sievietes kremācijas apbedījums, kas liecināja par augstu personas statusu sabiedrībā. Starp piedevām konstatētais dzelzs zizlis, metāla piekariņš ar vīrieša galvas atveidojumu un sudraba piekariņš, kurā attēlota sēdoša sieviete (skat. 7. *pielikumu*), liek domāt, ka apbedītā varētu būt “burve”, *siðr* praktizētāja/izpildītāja vai vismaz sieviete, kurai bijis kontakts ar pārdabisko.⁷¹

To, kā un kurš cilvēks pildīja ar kultu un rituāliem saistītas funkcijas, kādi dievi tika godāti, kā tika organizēts senču kults, un kā cilvēki saprata dievības un mītisko pasaules kārtību, nav iespējams detalizēti aprakstīt, un nav sīkāk zināms, kāda rakstura kultu praktizēja Esterjētlandes iedzīvotāji. Viennozīmīgi, ka pirmskristīgā uzskatu telpa Skandināvijā bija ļoti dažāda un mainīga. Pietam šos uzskatos dažādos veidos, un dažādās vietās ir ietekmējusi kristietība, un šodien ir grūti atšķirt, kuras detaļas un epizodes liecina par mainīgu izpratni un kuras ir viduslaiku autoru labojums.

Zināmais par *forð siðr* un pirmskristīgajām tradīcijām prezentē komplicētu uzskatu raksturu un sarežģītu cilvēka izpratni par savu vietu pasaulē un pasaules procesiem sev apkārt. Vienlaikus tas parāda, ka šie dzīves aspekti būtiski atšķiras no uzskatiem, kādus ienes kristietība, liekot domāt, ka vikingu laikmeta Skandināvijā ir norisinājušās ļoti būtiskas izmaiņas cilvēku mentalitātē. Lai gan kristietībā un pirmskristīgajos skandināvu uzskatos var meklēt gan būtiskas

⁶⁸ JUNE DAHL, Farms with Cult Buildings in Pre-Christian Scandinavia. Master's Thesis in Viking and Medieval Studies. University of Oslo 2020, pp. 23, 26. Retrieved from: <https://www.duo.uio.no/handle/10852/80215> (viewed 15.04.2023.).

⁶⁹ HULTGÅRD, The religion of the Vikings, p. 217.

⁷⁰ PRICE, The Viking Way, p. 33.

⁷¹ Ibidem, pp. 103–105.

atšķirības, gan zināmas kopības, kas noteikti atviegloja jaunās reliģijas ienākšanu, to konstatācija pārsniedz šī darba iespējas. Tāpēc krietni būtiskāk ir izprast, kā kopīgais un atšķirīgais abām uzskatu sistēmām izpaužas piemiņas tradīciju perspektīvā, kas liek vērsties pie informācijas, kura sniegtu ieskatu gan pirmskristīgajos, gan kristīgajos uzskatos par nāvi.

Apbedīšanas tradīcijas, priekšstati par nāvi un to transformācijas:

Līdz šim aplūkotie temati centās ilustrēt to, ka vikingu laikmeta Skandināvijā dominē no agrākiem periodiem mantota uzskatu tradīcija, kas ir komplicēta un neviendabīga. Bet tieši vikingu laikmetā, īpaši tā nogalē, var saskatīt kristietības elementu klātbūtni ļoti dažādos cilvēka dzīves aspektos, bet jaunās reliģijas patstāvīgais iespaids un sabiedrības izpratne par to ir vēl nekonkrēta. Jāatceras, ka rūnakmeņi un kapakmeņi ir sastāvdaļa un vienlaikus arī rezultāts šī laikmeta cilvēku mentalitātei un, iespējams, spēj atspoguļot sarežģīto situāciju sabiedrībā.

Ņemot vērā, ka gan rūnakmeņi, gan kapakmeņi ir galvenokārt piemiņas objekti, kas tika celti mirušo tuvinieku piemiņai, lai pilnvērtīgi izprastu to lomu Skandināvijas materiālajā kultūrā, ir nepieciešams aplūkot zināmo par sabiedrības izpratni par nāvi, kā arī raksturot, kā šī sapratne mainījās vikingu laikmetā, ienākot kristietībai. Tāpēc šī sadaļa tiks veltīta, lai īsumā ilustrētu vikingu laikmetā sastopamās apbedīšanas tradīcijas, bet galvenokārt, lai aplūkotu cilvēku izpratni par nāvi un to, kas sagaida pēc tās, vienlaikus skarot arī jautājumus par vikingu laikmeta cilvēka izpratni par sevi un savu būtību.

Vikingu laikmeta Skandināviju raksturo liela apbedīšanas tradīciju dažādība. Vispārinot var teikt, ka dominē kremācija, dažkārt sastopama arī inhumācija, bet attiecībā uz kapa vietas konstrukciju, izpildījumu, ķermeņa novietojumu, līdzīgi do to piedevu veidiem pastāv plaša dažādība. Kā arī nenosakāmai sabiedrības daļai, šķiet, kapa vieta nemaz netika dota. Ir vairākkārt mēģināts rast skaidrojumu, kāpēc ir pastāvējusi tik daudzpusīga apbedīšanas tradīcijas – tās, iespējams, norāda uz izteiktiem etniskiem, sociāliem vai politiskiem grupējumiem, kopienu identitātēm, vai arī ir alūzija vikingu laikmeta mainīgajai dabai pāri par sevi.⁷² Bet vienot atbilde nav rasta.

Arī Esterjētlandē ir pastāvējusi dažādība apbedīšanas tradīcijās, bet to ir salīdzinoši grūti raksturot, jo vairākas vietas nav arheoloģiski pētītas un datētas. Ar vikingu laikmetu visvairāk

⁷² NEIL PRICE. Dying and the dead. Viking Age mortuary behaviour. In: STEFAN BRINK, NEIL PRICE (eds.). The Viking World. London, New York 2008, pp.257–273, here p. 259.

asociētās apbedījumu vietas ir kapu uzkalniņi.⁷³ Arī Esterjētlandē ir zināmi dažāda tipa uzkalniņi, un viens no tiem, kas tika pētīts Askā, jau tika minēts. Taču Esterjētlandē zināmie kapu uzkalniņi pieder diviem atšķirīgiem periodiem – bronzas laikmetam un vēlajam dzelzs laikmetam, kā arī pavisam neliela daļa zināmo uzkalniņu ir datēti. Pagaidām tikai trīs vietas – Askā, Ledberjā (Ledberg) un Hēgestadē (Sjögestad) – ir datētas ar 8. līdz 10. gadsimtu, bet neviena no tām nav pilnībā izpētīta.⁷⁴

Bez uzkalniņiem Esterjētlandē vēl ir sastopami divu veida ar vikingu laikmetu datējami, ļoti ārišķīgi laivu veida apbedījumi. Vienā gadījumā laiva ir simboliska, tās kontūru veido stāvus saslieti akmeņi. Esterjētlandē šādas konstrukcijas ir sastopamas Nehā (Nässja) un Linšēpingā. Tikai Linšēpingas pilsētā atrastais piemineklis, lai gan tagad iznīcināts, ir ar radioaktīvā oglekļa metodi datēts ar 9. gadsimtu. Nevienā no vietām šīs konstrukcijas nesaturēja apbedījumus un to funkcijas paliek neskaidras. Piecās vietās Esterjētlandē gan ir zināmi apbedījumi ar īstām laivām, bet dažkārt to datējumi ir neskaidri vai vietas nav pētītas. Vislabākais piemērs ir laivu apbedījumi Skambijā, kas ir pirmie un pagaidām vienīgie pētītie šāda tipa apbedījumi Esterjētlandē. Akmeņu konstrukcijās atklātais samērā slikti saglabājies laivas skeletapbedījums tika datēts ar 9. gadsimtu, un vieta ir zināma ar vērtīgiem spēļu kauliņu atradumiem.⁷⁵

Dažāda tipa apbedījumiem noteikti bija sava simboliskā nozīme. Vēlāk pierakstītajā skandināvu literatūrā apbedījumu vietas, īpaši kapu uzkalniņi, tiek reprezentētas kā vārtejas uz aizsauli. Dažādi stāsti, kā arī viduslaiku provinču likumu aizliegumi, norāda, ka pastāvēja zināms kults un rituāli pie kapu uzkalniņiem, kuros mirušie tika izsaukti no aizsaules, lai tiem lūgtu padomu. Senislandiešu sāgās jo īpaši ir atrodama ideja, ka mirušais turpina “dzīvot” uzkalniņā, un uzkalniņš varēja kļūt par vietu, kur kontaktēties ar mirušajiem.⁷⁶

Gan īstajiem, gan simboliskajiem laivu apbedījumiem ir meklētas dažādas nozīmes. Iespējams, ka tie saistās ar dieva Freira kultu, kuram piederēja kuģis Skidbladne jeb Šķillāpstis (*Skíðblaðnir*), lai gan šī saikne ir grūti pārbaudāma. Ļoti iespējams, ka laiva simbolizēja nokļūšanu aizsaulē. Izcelsmi šādam uzskatam saista ar mītu par āsu Baldru, kas tika nogalināts Lokes nodevības dēļ un nonāca Hēlā. Baldrs tiek kremēts savā kuģī, un visi dievi pārdzīvoja viņa

⁷³ ANDREAS NORDBERG. The Grave, Hel, Valhalla. The Continued Existence of the Dead in the Otherworld. In: GUNNAR ANDERSSON (ed.). We Call Them Vikings. Halmstad 2016, pp. 112–119, here p. 113.

⁷⁴ RUNDKVIST, Mead-halls of the Eastern Geats, p. 59.

⁷⁵ MARTIN RUNDKVIST, HOWARD WILLIAMS. A Viking Boat Grave with Amber Gaming Pieces Excavated at Skamby, Östergötland, Sweden. In: Medieval Archaeology, 2008, Vol 52, pp. 69–102. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/210218728_A_Viking_Boat_Grave_with_Amber_Gaming_Pieces_Excavated_at_Skamby_Ostergotland_Sweden (viewed 15.04.2023.).

⁷⁶ NORDBERG, The Grave, Hel, Valhalla, p. 115.

nāvi un pat mēģināja viņu atgriezt. Hēlas valdniece apsolīja, ka atgriezīs Balдру, ja visa pasaule apraudās viņu, bet Loke, pārvērties par milzeni, atteicās raudāt, un Baldrs palika Hēlā. Mīts iekļauj solījumu, ka atgriešanās no aizsaules ir iespējama, un laivu apbedījumus varbūt var saistīt ar motīvu par Baldra aizvadīšanu uz aizsauli.⁷⁷

Šie skatījumi jau mazliet parāda, bet būtībā tie nespēj pastāstīt, kam cilvēki ticēja. Balstoties uz pirmskristīgo uzskatu kosmoloģiju un vecskandināvu literatūru, šķiet ir bijušas vismaz trīs vietas, kur cilvēks varēja nonākt pēc nāves. Izvēlēti kareivji dzīvoja ar dieviem, bet pārējie nonāca Hēlā, vai mitinājās kapu uzkalniņos. Izvēlētie kareivji nonāca Valhallā pie dieva Odina, kur gatavojās pasaules galam, bet pārējie nonāca pie dievietes Freijas, Folkvangā. Šīs vietas piederēja konceptuālajai pasaulei, kas bija kopīga sabiedrības augšējam slānim – aristokrātiem un kareivjiem. Savukārt mirušie uzkalniņos un Hēlā dzīvoja konceptuālajā pasaulē, kas bija kopīga visām sociālajām grupām.⁷⁸

Ja Valhalla ir samērā plaši pazīstama, tad par Folkvang iztrūkst aprakstu, un vietas raksturs ir neskaidrs. Tāpat Hēla Snorri Sturlusona aprakstos ir pilna ar pretrunām. No vienas puses viņš raksta, ka tur nonāk tie, kas miruši no slimībām un vecuma, kā arī sievietes, bet no otras puses tur nonākot ļauni un negodīgi ļaudis. Šo viedokli noteikti ietekmēja viņa paša personīgie uzskati par kristiešu elli kā soda vietu.⁷⁹ Patiesībā nav liecību, ka Hēla būtu nepatīkama vieta, un visdrīzākais, ka vairums cilvēku tur nonāca un sagaidīja tur nonākt. Līdz ar to ir jāizvairās vienādot Valhallu ar kristiešu paradīzi un Hēlu ar elli.

Taču šīs nebija vienīgās vietas, kur mirušais varēja nonākt, lai gan liecības ir pārāk neskaidras par citiem galamērķiem. Atsevišķa aizsaule bija tiem, kas noslīka jūrā, kā arī ir norādes, ka nebrīvie ļaudis nonāca pie dieva Tora. Bet zīmīgi, ka kopumā nav liecību, ka cilvēka lēmumi un dzīves ritējums ietekmētu to, kur viņš nonāk (atskaitot varonību kara laukā un varonīgu nāvi). Dzīves lēmumi un gaita “nenopelna” indivīdam noteiktu vietu aizsaulē, un kopumā dievu lēmumos un pēcnāves pasauli kārtībā nav nekādas morālās shēmas. Beigās visi piedalās cīņā, kurā pasaule iet bojā (Ragnarokā), bet, piemēram, Hēlas iemītnieki cīnās ļauno spēku pusē pret āsiem un Valhallas iemītniekiem.⁸⁰ Ļoti iespējams, ka vikingu laikmeta sabiedrības zināšanas par savu “dvēseļu” un ķermeņu galamērķiem pēc nāves deva savādāku skatījumu uz dzīvi un nāvi kopumā.

⁷⁷ GUNNAR ANDERSSON. The Living and the Dead. In: GUNNAR ANDERSSON (ed.). We Call Them Vikings. Halmstad 2016, pp. 103–111, here pp. 110–111.

⁷⁸ PRICE, The Children of Ash & Elm, pp. 261–263.

⁷⁹ ANDERSSON, The Living and the Dead, pp. 104–105.

⁸⁰ PRICE, The Children of Ash & Elm, pp. 264–267.

Zīmīgi gan, ka pirmskristīgajos uzskatos nav tāda jēdziena kā “dvēsele”. Agrie kristiešu autori nepārņēma skandināvu terminoloģiju cilvēka iekšējo kvalitāšu apzīmēšanai, bet introducēja jaunu vārdu, *sál*. Šādu izvēli, iespējams, pamatoja fakts, ka pirmskristīgā izpratne par cilvēka mentālajām spējām radikāli atšķīrās no jaunās reliģijas dogmas par dvēseli. Vislielākā pretruna bija faktā, ka pirmskristīgajos uzskatos cilvēks varēja pamest savu ķermeni un darboties uz laiku jaunā formā. Šī īpašība piemita gan dzīvajiem, gan mirušajiem, norādot, ka mirušie varēja darboties ārpus sava kapa ar savām oriģinālajām personībām.⁸¹

Cilvēku pirmskristīgajos vikingu uzskatos veidoja vairākas parādības, un šīs dimensijas ārpus fiziskā ķermeņa bija atsevišķas būtnes ar savu patstāvīgo eksistenci. Zīmīgākā ir *hugr*, kas ir abstrakcija dvēselei vai prātam – esības, domu, vēlmju un gribas kombinācija. Tā, šķiet, iemiesoja centrālo cilvēka būtību. Cilvēki ar spēcīgu *hugr* varēja īstenot savu gribu lielos attālumos, neizmantojot ķermeni. Lielākoties *hugr* pieņēma pagaidu izskatu, kas atklāja personas darbības iemeslu vai morālo nostāju – spēcīgs lācis, agresīvs vilks u.t.t.⁸²

Otrs jēdziens ir *hamr*, burtiski “āda”. Ar to apzīmēja pagaidu tēlu, ko varēja pieņemt *hugr*, lai pārvietotos un darbotos. Šī spēja varēja būt gan iedzimta, gan apgūta. *Hamr*, šķiet reprezentē ķermeņa fizisko formu – ne tikai ārējo izskatu, bet čaulu, kas saturēja visu pārējo būtību.⁸³

Cilvēkam arī sekoja ar *hamr* saistīta parādība – *hamingja*, ko raksturo kā formu cilvēka liktenim. Tā var parādīties savam saimniekam un dot norādījumus par nākotni. Tā ir cieši saistīta ar izpratni par veiksmi un likteni.⁸⁴ Bez tā cilvēku veidoja arī *fylgja*, burtiski “sekotājs”. Nav īsti skaidra, ar ko *fylgja* atšķiras no *hugr* un *hamingja*, jo, šķiet, tām ir daudz kopīga. *Fylgja* it kā ir nekad nemainīgs attēlojums cilvēka iekšējām kvalitātēm vai sargājošs gars, kas sapņos vai kā savādāk varēja brīdināt par gaidāmām briesmām. Dažkārt norāda, ka visas *fylgja* bija sievišķas vai pat pieņēma dzīvnieka paskatu, taču vienmēr saglabāja cilvēku raksturojošus elementus, īpaši acis.⁸⁵

Šie ir ļoti zīmīgi priekšstati par esību, kas ietekmē to, kā cilvēki uztvēra un attiecās pret nāvi, un, iespējams, tieši šajos priekšstatos par to, kas veidoja cilvēku bez fiziskā ķermeņa, ir rodams pamats mītiem un rituāliem, kas saistās ar senču kultu, kurā pastāvēja komunikācija ar

⁸¹ CATHARINA RAUDVERE. Trollldóm in Early Medieval Scandinavia. In: KAREN JOLLY, CATHARINA RAUDVERE, EDWARD PETERS (eds.). Witchcraft and Magic in Europe. The Middle Ages. Great Britain 2002, pp. 72–172, here pp. 101–102.

⁸² CATHARINA RAUDVERE. Popular religion in the Viking age. In: STEFAN BRINK, NEIL PRICE (eds.). The Viking World. London, New York 2008, pp. 235–243, here p. 241.

⁸³ PRICE, The Viking Way, p. 30.

⁸⁴ RAUDVERE, Trollldóm in Early Medieval Scandinavia, p. 103.

⁸⁵ PRICE, The Viking Way, p. 30.

aizgājējiem. Nāve netika uztverta kā beigas, un savā veidā “dzīve turpinājās” kādā no pēcnāves pasaulēm vai uz robežas starp dzīvo un mirušo pasaulēm (uzkalniņos). Senislandiešu sāgās biežs ir animētā liķa *draugr* motīvs, kura idejā slēpjas uzskats, ka tie, kuriem ir spēcīgs raksturs, spēj atgriezties savā ķermenī, kurā arī pēc nāves ir saglabājies zināms dzīvības spēks. Lai gan kristietības ietekmē šis motīvs pieņēma jaunu raksturu, vēl vikingu laikmeta kontekstā tas, kurš atgriezās, patiesi bija viņš pats.⁸⁶

Kristīgās teoloģijas modelis pārstāvēja uzskatu, ka atgriešanās pēc nāves nav iespējama, un, ja tā notiek, tad tikai ar ļaunu spēku intervenci, tātad velna/dēmonu apsēstību pār ķermeni, ko dvēsele ir atstājusi.⁸⁷ Kristietība, kas ienāca vikingu laikmeta Skandināvijā, jau pastāvēja sarežģīta eshatoloģiskā kārtība, kurā bija fundamentālas idejas bija dvēseli un ķermeni. Nāve bija process, kas uz laiku atdalīja dvēseli no ķermeņa, kuru eņģeļi nogādāja uz mītņi, kur tika gaidīts pastardienas rīts, kad notiks miesas augšāmcelšanās un savienošana ar dvēseli.⁸⁸

Pēc nāves nav iespējama dvēseles atgriešanās ne materiāli, ne nemateriāli. Šai laikā pastāv uzskati, ka pēc nāves dvēsele uzturas dažādās vietās, kur tā nonāk atkarībā no personās ļaunuma un grēcīguma dzīves laikā. Pēcnāves stāvokļa vadmotīvs ir labošanās un nožēla, un dvēseles likteni var ietekmēt vai nu dzīves laikā veiktie labie darbi, vai dzīvo lūgšanas, žēlastības dāvanas un mises. Vēlamais mērķis dvēselei bija nonākšana debesu valstībā, kamēr bieds bija nonākšana ellē.⁸⁹

Motīvs, kas atkārtojas dažādos avotos šajā laikā ir dvēseles ceļš pēc nāves, lai nonāktu kādā no pelnītajām vietām. Izpratne par šo ceļu ir vērojama arī Skandināvijas apbedīšanas tradīcijās, kur mirušajam līdzī tika dotas monētas un naži – abas lietas var izprast kā nepieciešamības ceļojumā pirms debesu valstības sasniegšanas. Naudu vajadzēja ceļam, bet naži, lai atbaidītu ļaunumu.⁹⁰ Tā kā ķermeņa atrašanos kapā uzskatīja par pagaidu stāvokli, un ķermenis bija būtiska sastāvdaļa pastarās tiesas procesos norisošajai dvēseles un ķermeņa apvienošanai, kristieši deva priekšroku veselu ķermeņu apbedīšanai, ne kremācijai un ķermeņa iznīcināšanai.⁹¹ Šo izpratni atspoguļo arī apbedīšanas tradīcijas, kurās ķermenis tika novietots iztieptā pozīcijā vai mazliet uz

⁸⁶ KIRSI KANERVA. From powerful agents to subordinate objects? The restless dead in the thirteenth- and fourteenth-century Iceland. In: JOËLLE ROLLO-KOSTER (ed.). *Death in Medieval Europe. Death Scripted and Death Choreographed*. London and New York 2017, pp. 40–70, here p. 51.

⁸⁷ *Ibidem*, p. 50.

⁸⁸ MIA KORPIOLA, ANU LAHTINEN. Cultures of Death and Dying in Medieval and Early Modern Europe: An Introduction. In: MIA KORPIOLA, ANU LAHTINEN. (eds.). *Cultures of Death and Dying in Medieval and Early Modern Europe*. Helsinki 2015, pp. 1–31, here p. 19.

⁸⁹ ANDERSSON, *The Living and the Dead*, pp. 106–107.

⁹⁰ *Ibidem*, p. 107.

⁹¹ KORPIOLA et al., *Cultures of Death and Dying in Medieval and Early Modern Europe*, p. 19.

sāna ar rokām gar sāniem vai pārlocītām pār ķermeni. Šāda pozīcija atgādināja gulošu personu, kas it kā gaida fiziskās miesas augšāmcelšanos.⁹²

Kristietība ievieš būtiskas izmaiņas apbedīšanas tradīciju nozīmē. Apbedījumi vairs nav sociālā varas reprezentācija un sociālā statusa izteiksme, bet uzsvars izmainās uz kapa tuvību sakrālajam un svētajam.⁹³ Taču pirmskristīgajā Skandināvijā šī izpratne nostiprinājās pakāpeniski, un vikingu laikmetā vēl nevar runāt par baznīcu un kapsētu dominanci ainavā. Pāreja bija pakāpeniska – no kremācijas apbedījumiem, kas bija ar piedevām un upuriem, uz piedevām bagātiem skeletapbedījumiem, tālāk uz noteikti orientētiem apbedījumiem bez kapu piedevām, kulminējoties ar noteikti orientētiem apbedījumiem kapsētās.⁹⁴

Kopumā var secināt, ka pirmskristīgajos un kristīgajos uzskatos ir būtiskas atšķirības izpratnē par nāvi un pēcnāves gaitu. Kristietībā dvēsele un tās liktenis ilgtermiņā ir centrālais elements, materiālās pasaules vērtībām kļūstot mazsvarīgām, kamēr vikingu laikmeta apbedīšanas tradīcijas liecina par materiālo nodrošinājumu aizsaulē. Kristietībā arī ir būtiska izpratne par cilvēka morālajām vērtībām, kas ietekmē dvēseles likteni, savukārt pirmskristīgajos uzskatos raksturs neietekmē pēcnāves likteni. Drīzāk dažādām sabiedrības grupām noteikta nāve klasificējas kā vairāk vai mazāk godājama no indivīda vai kāda kolektīva perspektīvas. Pirmskristīgajos uzskatos arī nepastāv dihotomija starp labo un ļauno viennozīmīgā izpratnē un gan pasaules kārtība, gan cilvēka iekšējā daba ir daudzšķautņaina un mainīga.

Šie aspekti par nāves izpratni arī būtiski ietekmē to, kā katru uzskatu pārstāvji realizēja piemiņu saviem aizgājušajiem tuviniekiem. Vienā gadījumā sociālie aspekti, kā mirušā gods un sociālais statuss dzīvo atmiņā ir svarīgi un tiek reprezentēti arī apbedīšanas tradīcijā. Otrā gadījumā, materiālās vērtības un pasaulīgās vajadzības kļūst mazsvarīgas dvēseles glābšanas sakarā, un arī dzīvajiem priekšplānā izvirzās tuvinieka dvēseles liktenis.

Šeit jau tika ieskicēts, kā izpratne par nāvi un aizsauli pirmskristīgajos uzskatos un kristietībā maina uzsvaru no nāves un mirušā piemiņas kā ļoti sociāla, respektīvi, ar sabiedrību un materiālo pasauli saistīta procesa, uz simbolisku, kur centrā ir garīga rakstura jautājumi par dvēseli. Šīs īpašības reflektējas arī Esterjētlandē piekoptajās piemiņas tradīcijās, rūnakmeņos un kapakmeņos, un turpmākā analīze centīsies izprast, kā šie pieminekļu veidi reprezentē mainīgos sabiedrības uzskatus par piemiņu un arī sevi.

⁹² ANDERSSON, *The Living and the Dead*, pp. 107.

⁹³ GRÄSLUND, *Rune-stones and the localisation of graves*, p. 169.

⁹⁴ ANNE-SOFIE GRÄSLUND. *The material culture of the Christianisation*. In: In: STEFAN BRINK, NEIL PRICE (ed.). *The Viking World*. London, New York 2008, pp. 639–644, here p. 639.

2. PIEMINEKĻU IZVIETOJUMS VIKINGU LAIKMETĀ

Rūnakmeņu un kapakmeņu uzstādīšanas process bija apzinātas darbības rezultāts, kas ļauj saskatīt simboliskus vai praktiskus mērķus visdažādākajās to iezīmēs. Šie pieminekļi kalpoja sava laikmeta vajadzībām, tiekot uzstādītiem noteiktās vietās, noteiktā laikā. Līdz ar to, lai labāk izprastu rūnakmeņu un kapakmeņu nozīmi vikingu laikmeta Esterjētlandes iedzīvotāju dzīvē, ir svarīgi mēģināt rekonstruēt, pirmkārt, vidi, kādā šie pieminekļi tika oriģināli radīti, otrkārt, pieminekļu hronoloģiju.

Nav apšaubāms, ka, lai gan abi pieminekļu veidi kalpoja dažādām sociālām funkcijām, tie primāri tika radīti kā piemiņas vietas vai daļa no tām,⁹⁵ lai gan izpratne par piemiņu var būt atšķirīga abos gadījumos. Rūnakmeņi, kas tika uzstādīti visdažādākajās vietās, un kapakmeņi, kas tiek saistīti ar baznīcas vidi, varēja iemiesot pavisam dažādas piemiņas vietas ainavā. Vide ir viens no svarīgākajiem elementiem pieminekļa uzstādīšanā un spēj liecināt par funkcijām, kādām kalpoja piemineklis, kā tas tika uztverts, kā mijiedarbojās ar citiem pieminekļiem, apdzīvotības struktūrām u.t.t.⁹⁶ Vienlīdz svarīgi ir arī mēģinājumi periodizēt pieminekļus, lai būtu iespējams novērot, kādas iezīmes rūnakmeņi un kapakmeņi iemanto ne tikai telpiski, bet arī laika garumā.

Tāpēc šīs nodaļas mērķis ir risināt jautājumus par rūnakmeņu un kapakmeņu vispārējo izplatību reģiona robežās, par to novietojumu ainavā un pieminekļu datēšanas iespējām. Apzinot vietu un laiku, kādā rūnakmeņi un kapakmeņi ir radušies, kļūst iespējams arī skaidrāk izprast to, kādas iezīmes piemīt konkrēti Esterjētlandes pieminekļiem un cik statiskas vai mainīgas tās ir reģiona un laikmeta ietvaros, taču konkrētu un individualizējamu iezīmju analīze būs turpmāko nodaļu uzdevums, un šeit netiks skarta.

Jāņem gan vērā, ka rūnakmeņiem un kapakmeņiem gan pieminekļu pirmreizējās uzstādīšanas vietas konstatācija, gan periodizācija ir problemātiski jautājumi un rada dažādus ierobežojumus. Pirmkārt, nav iespējams apzināt pilnīgo pieminekļu skaitu, jo daudzi pieminekļi ir zuduši, kā arī joprojām tiek atrasti jauni. Otrkārt, nav iespējams ar pilnīgu pārliecību galvot par vietām un apstākļiem, kādos pieminekļi ir tapuši, jo lielais vairums to ir vairākas reizes pārvietoti. Lai gan darbā izmantotais shematiskais un statistikas materiāls ir balstīts uz informāciju par

⁹⁵ JULIE LUND. Rune Stones as Material Relations in Late Pagan and Early Christian South Scandinavia. In: Danish Journal of Archaeology, 2020, Vol 9, pp. 1–20, here p. 2. Retrieved from: <https://doi.org/10.7146/dja.v9i0.110949> (viewed 24.04.2023.).

⁹⁶ CAROL OLOF SILJEDAHL, OSCAR JACOBSSON. People, Runestones and Landscape in Västergötland - two examples from Larv and Nöre. In: Lund Archeological Review, 2017, Nr. 23, pp. 135–140, here p. 138. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/330937781_People_Runestones_and_Landscape_in_Vastergotland_-_two_examples_from_Larv_and_Nore (viewed 22.05.2021.).

vietām, kur pieminekļi ir konstatēti pirmoreiz, kas potenciāli varētu atbilst vietai, kur piemineklis tika uzstādīts, vai tuvu tai, pat pirmreizējā konstatācijas vieta var nebūt pieminekļa oriģinālā uzstādīšanas vieta, bet gan atkārtotas pārvietošanas konteksts, kurā piemineklis tika atkārtoti izmantots gadsimtu gaitā.

Šāda situācija gan, iespējams, spēj atbildēt uz cita rakstura jautājumiem par pieminekļu nozīmi un attieksmi pret tiem laika garumā, kā arī tā neliedz analizēt pieminekļus no novietojuma perspektīvas. B. Soijere uzskata, ka vieta, kur piemineklis ir pirmo reizi konstatēts, nav šķērslis kopējās izplatības analīzei, jo rūnakmeņi (un varam pieņemt, ka arī kapakmeņi) visdrīzākais nav bijuši pārvietoti milzīgas distances, un to oriģinālās vietas varētu būt atrašanās vietas tuvumā vai vismaz pagasta ietvaros.⁹⁷ Šis princips ir plaši pārstāvēts un uz šīs pieejas pamata tiks veikta arī turpmākā analīze.

Sarežģīti ir arī jautājumi par pieminekļu periodizāciju. Vairums pieminekļu *Rundata* datubāzē un *Östergötlands runinskrifter* nav datēti sīkāk par vikingu laikmetu, apgrūtinot tendenču novērošanu laikmeta ietvaros. Galvenokārt jau rūnakmeņus ir ilgstoši mēģināts datēt, balstoties uz lingvistisko, arheoloģisko, ģenealoģisko, rūnoloģisko vai vēsturisko materiālu, taču katrai šai metodei ir savi trūkumi, un tās šodien uzskata par pārāk neuzticamām un ierobežotām.⁹⁸ Lielu piekrišanu jau ilgstoši ir guvusi pētnieces Annes-Sofijas Grēslundas relatīvā hronoloģija rūnakmeņu ornamentam, kas ir veidota uz Uplandes rūnakmeņu bāzes.

Datēšanas metode ir iespējama pieminekļiem ar zoomorfisko ornamentu. Tā ir balstīta uz rūnakmeņu ornamenta vispārējo iespaidu, rūnu–dzīvnieka (visbiežāk identificēta kā čūskas) galvas, kāju, astes un cilpu dizainu, kā arī kopējā raksta izklājumu.⁹⁹ Kopumā pieminekļi ir aplūkojami septiņās grupās, starp kurām ir viena neornamentētu pieminekļu grupa (RAK), viena, kur čūskas galva ir attēlota no putna lidojuma (Fp), un piecas grupas, kur čūskas galva ir attēlota profilā (Pr1–Pr5). Katrai šai grupai ir pielāgoti arī absolūtās hronoloģijas datējumi. Grēslunda gan min, ka stilistikajās grupās nav jāparedz noteikta hronoloģiska secība, drīzāk jāreķinās ar spēcīgu pārklāšanos. Agrāku stilu apzinātas imitācijas arī ir iespējamas, lai gan vispārējā tendence uzrādās skaidra.¹⁰⁰

⁹⁷ SAWYER, The Viking-Age Rune-Stones. Custom and Commemoration in Early Medieval Scandinavia, p. 14.

⁹⁸ LJUNG, Under runristad häll. Tidigkristna gravmonument i 1000-talet Sverige, s. 31.

⁹⁹ ANNE-SOFIE GRÄSLUND, LINN LAGER. Runestones and the Christian Missions. In: STEFAN BRINK, NEIL PRICE (ed.). The Viking World. London, New York 2008, pp. 629–638, here p. 631.

¹⁰⁰ ANNE-SOFIE GRÄSLUND. The Late Viking Age Runestones of Västergötland. On Ornamentation and Chronology. In: Lund Archaeological Review, 2014, Nr. 20, pp. 39–53, here p. 42 Retrieved from: https://www.academia.edu/15399519/The_Late_Viking_Age_palmstones_of_Västergötland_On_ornamentation_and_chronology._LAR_2014_printed_2015 (viewed: 22.05.2021.).

Kritika pret šo metodi vairāk ir vērsta pret tās absolūto hronoloģiju, lai gan pētnieku vidū nav vienprātības, vai datējumi būtu jāmaina, vai jāpieņem, ka neatbilstības ir tādēļ, ka vienlaikus pastāvēja dažādas izpildes formas.¹⁰¹ Kā arī, lai gan metode ir izstrādāta uz milzīga Uplandes pieminekļu daudzumu, tā nav pilnībā universāla visu Skandināvijas reģionu akmens pieminekļu ar rūnām datēšanai, pateicoties reģionālām iezīmēm un īpatnībām, taču pētnieki, kas izmanto Grēslundas datēšanas metodiku citu reģionu analīzē, parasti ņem šīs īpatnības vērā. Turklāt pētniece pati uzskata, ka vismaz Centrālsvēdrijas reģionu analīzē metode ir pielietojama bez izteiktām hronoloģiskām un tehniskām atšķirībām.¹⁰²

Darbā izmantoto pieminekļu datēšanai primāri tiks izmantoti *Rundata* atrodamie datējumi, kas ņem vērā vairākus faktorus pieminekļu datēšanā bez ornamenta. Bet, tā kā ļoti nelielam skaitam pieminekļu ir veikti sīkāki datējumi, pēc Grēslundas metodes datētie pieminekļi tiks izmantoti kā pamats pieminekļu hronoloģijas konstatēšanai. Datēšana caur ornamentu līdz ar to ir praktiski vienīgā iespēja, kā periodizēt Esterjētlandes rūnakmeņus un kapakmeņus. Ornamenta analīze nav šīs nodaļas fokuss un pie ornamenta stiliem kā mākslas formas atgriezīsies arī turpmākās nodaļas. Bet gadījumos, kad ornamenta īpašības būs būtiskas datēšanas jautājumos, tās tiks izskatītas šīs nodaļas ietvaros, atstājot turpmākajam darbam tieši ornamentēšanas tradīciju māksliniecisko analīzi.

Turpmākās apakšnodaļas sīkāk aplūkos jautājumus par rūnakmeņu un kapakmeņu datēšanu un uzstādīšanas apstākļiem, ņemot vērā izaicinājumus, ko šis materiāls uzstāda. Šeit gan ir jāatzīmē, ka apgrūtināto datēšanas iespēju un pieminekļu pārvietošanas dēļ izmantotie dati var nebūt statistiski reprezentatīvi, un tie nepretendē tādi būt. Taču tie ir spējīgi parādīt tendences un identificēt parādības un iezīmes, kuru konstatācija ir šī darba mērķis, lai paplašinātu izpratni par to, kādā veidā gan rūnakmeņi, gan kapakmeņi veidoja piemiņas tradīcijas Esterjētlandē.

2.1. Rūnakmeņi

Zviedrija ir valsts ar vislielāko rūnakmeņu daudzumu visā Ziemeļeiropā, un Esterjētlande ir viens no bagātīgākajiem rūnakmeņu reģioniem arī pašā Zviedrijā, atpaliekot tikai aiz Uplandes un Zēdermanlandes (skat. 8. pielikumu). Šobrīd Esterjētlandē ir zināmi un šajā darbā tiks aplūkoti 225 ar vikingu laikmetu datēti rūnakmeņi vai to fragmenti.

¹⁰¹ LJUNG, Under runristad häll. Tidigkristna gravmonument i 1000-talets Sverige, s. 35.

¹⁰² GRÄSLUND, The Late Viking Age Runestones of Västergötland, p. 46.

Rūnakmeņi ir tieši vikingu laikmeta simbols, lai gan tradīcijas saknes sniedzas pirmsvikingu laikmetā. Atšķirībā no vēlākajiem pieminekļiem, pirmsvikingu laikmeta rūnakmeņu ir maz, to valoda ir grūti saprotama, kā arī to saturs ir neskaidrs.¹⁰³ Viduslaikos savukārt šī tradīcija iznīkst, lai gan rūnu alfabēta lietošana vēl turpinās zināmos reģionos.¹⁰⁴ Tiek uzskatīts, ka rūnakmeņu uzstādīšanas tradīcija ir inovācija no ziemeļiem, kas vikingu laikmetā sasniedza Dāniju un kļuva populāra sabiedrības augstākajās aprindās. Valdnieka Haralda Zilzobja (*Harald Blåtand*) uzstādīto rūnakmeni Jellingā, Dānijā, uzskata par precedentu, kas aizsāka vikingu laikmetam raksturīgo rūnakmeņu uzstādīšanas popularitāti pārējā Skandināvijā, sākot no 10. gadsimta.¹⁰⁵

Rūnakmeņu pēkšņo popularitāti saista ar dažādiem iemesliem. Vikingu laikmeta otrajā pusē, mainoties politiskajai un sociālajai situācijai, rūnakmeņi, iespējams, tika izmantoti kā medijs jauno vajadzību papildīšanai. B. Soijere aizstāv, ka gandrīz visi rūnakmeņi ataino mantošanas un īpašuma tiesības,¹⁰⁶ arī T. Zakrisone (*Torun Zacchrison*) uzskata, ka tie ir kalpojuši īpašuma aizsardzībai.¹⁰⁷ Bieži ir viedokļi, ka visiem misiju perioda (sākot no 8. gs. beigām) pieminekļiem ir kristīga jēga, dēvējot tos jau par tīriem kristiešu pieminekļiem.¹⁰⁸ Tieši kristietības ienākšanas konteksts ir radījis viedokli, ka rūnakmeņi ir “krīzes simptoms”, respektīvi, sarežģīta reakcija uz pārmaiņām, kas pārņēma sabiedrību šajā periodā.¹⁰⁹

Rūnakmeņi viennozīmīgi bija daudzfunkcionāli pieminekļi, un ir pamats tiem piedēvēt augstāk minēto. Bet uz šī fona bieži vien tiek aizmirsts, ka rūnakmeņu galvenā funkcija bija piemiņas realizēšana. J. Lunda (*Julie Lund*), citējot S. Brinku, norāda, ka sabiedrībās, kur vēl nav labi izveidota un nostiprināta rakstīšanas sistēma, ainava varēja funkcionēt kā kulturālās atmiņas saglabātāja un uzglabātāja. Rūnakmeņu novietošana ainavā bija akts, kurā primāri tika pieminētas un godātas sociālās attiecības – galvenokārt starp dzīvajiem un mirušajiem. Līdz ar to rūnakmeņu

¹⁰³ SAWYER, *The Viking-Age Rune-Stones. Custom and Commemoration in Early Medieval Scandinavia*, p. 7.

¹⁰⁴ TERJE SPURKLAND. Literacy and ‘Runacy’ in Medieval Scandinavia. In: JONATHAN ADAMS, KATHERINE HOLMAN (eds.). *Scandinavia and Europe 800-1350. Contact, Conflict and Coexistence*. Belgium 2004, pp. 333–344, here p. 342.

¹⁰⁵ KYLE R. CROCKER. Memory and the social landscape in eleventh-century Upplandic commemorative practice. In: ELIZABETH VALDEZ DEL ALAMO (ed.). *Memory and the Medieval Tomb*. London 2000, pp. 183–203, here p. 183.

¹⁰⁶ SAWYER, *The Viking-Age Rune-Stones. Custom and Commemoration in Early Medieval Scandinavia*, p. 47.

¹⁰⁷ TORUN ZACHRISSON. The Odal and its Manifestation in the Landscape. In: *Current Swedish Archaeology*, 1994, Vol 2, pp. 219–238, here p. 233. Retrieved from: https://www.academia.edu/67474592/The_Odal_and_its_Manifestation_in_the_Landscape (viewed 15.03.2023.).

¹⁰⁸ HENRIK WILLIAMS. Runes. In: STEFAN BRINK, NEIL PRICE (eds.). *The Viking World*. London, New York 2008, pp. 281–290, here p. 285.

¹⁰⁹ SAWYER, *The Viking-Age Rune-Stones as a Crisis Symptom*, pp. 97–112.

celšanu var izprast, kā sociālu attiecību izteiksmi starp dzīvajiem, mirušajiem un vietu vēlā vikingu laikmeta Skandināvijā.¹¹⁰

Turpmākais uzsvars būs uz rūnakmeņiem no vietas perspektīvas, lai secinātu, kādas liecības par savu nozīmi rūnakmeņi stāsta pēc to novietojuma apkārtējā vidē. Šāda pieeja ļaus arī izprast, kā piemiņa tika realizēta ainavā, ar kādiem ainavas elementiem tā tika saistīta un kādas tendences iezīmē. Vispirms tiks aplūkota rūnakmeņu vispārējā izplatība vikingu laikmetā, bet tad fokuss tiks novirzīts uz rūnakmeņu novietojumu kultūrainavā un mijiedarbību ar citiem ainavas elementiem.

2.1.1. Rūnakmeņu izplatība Esterjētlāndē

Jau sākumā tika minēts, ka gan šodien, gan agrāk apdzīvotība Esterjētlāndē koncentrējas tās līdzenumu joslā, tāpēc aplūkojot vikingu laikmeta rūnakmeņu izplatību Esterjētlāndē (skat. *9. pielikumu*), nav pārsteidzoši, ka to izvietojums sakrīt ar šo pašu zonu. Jāatzīmē gan, ka starp zināmajiem pieminekļiem aptuveni 23% (skat. *10. pielikumu*) šodien tiek uzskatīti par pazudušiem. Tas gan nemaina faktu, ka gandrīz visos gadījumos ir saglabājusies rakstiska informācija un vizuālais materiāls par tiem, ļaujot gana labi spriest par vietu, kur rūnakmeņi ir atrasti. Tikai Ög 60 gadījumā ir zināms pagasts, no kura nāk pieminekļi, bet nav sīkāku norāžu, kur tieši un kādos apstākļos pagastā tas būtu atrasts.

Neskatoties uz šķietami viendabīgo izplatību, jau R. Palms (*Rune Palm*) pamanīja, ka pieminekļi koncentrējas divos reģionos izteikti lielākā skaitā. Viens šāds reģions ir rietumos, Gestringas (Göstring) teritorija, kas stiepjas gar Svartonas (Svartån) upi no Tokena (Tåkern) uz Ruksena (Roxen) ezeru, bet otrs austrumos, tā dēvētā Vikbolandes (Vikboland) teritorija.¹¹¹ Apkopojot datus par rūnakmeņiem Esterjētlāndes pagastos (skat. *11. pielikumu*), var novērot, ka lielāka rūnakmeņu koncentrācija ir tieši šajos reģionos, veidojot īpaši plašu koncentrācijas grupu rietumu daļā no Lusingas (Lysing) līdz Hanešindas (Hanekinds) pagastam. Līdz ar to var vispārēji secināt, ka šajās teritorijās ir koncentrējusies lielāka cilvēku aktivitāte. Jāpiezīmē, ka *11. pielikumā* attēlotās administratīvās robežas balstās uz pagastiem (*härad*), ko uzskata par

¹¹⁰ LUND, Rune Stones as Material Relations, p. 3.

¹¹¹ RUNE PALM. Runor och Regionalitet. Studier av variation i de nordiska minnesinskrifterna. Uppsala 1992, s. 94. Tāgen frå: <http://su.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A740596&dsid=-7278> (tittade 22.01.2023.).

senākajām robežām Zviedrijā, kas datējamas ar 10./11. gadsimtu,¹¹² lai gan šī darba ietvaros tās ir jāuztver kā teritoriāls orientieris.

Rūnakmeņu iedalījums pa laika periodiem savukārt rada ļoti fragmentāru ainu (skat. 12. un 13. pielikumu). 67 pieminekļiem nav atrodams piešķirts datējums vai stila grupa, kas apgrūtina to uzstādīšanas noteikšanu vikingu laikmetā. Šie pieminekļi, kas sastāda aptuveni trešdaļu no rūnakmeņu materiāla, nav datēti, jo to teksts vai ornamenti nav saglabājusies gana labā kvalitātē vai neatbilst zināmo ornamenta grupu prasībām. Vienlaikus starp šiem pieminekļiem ir daudz zudušo pieminekļu, pēc kuriem ir saglabājušās vien neprecīzas skices, kas rada iespaidu, bet neļauj aptvert reālo ornamenta raksturu.

Taču, lai būtu iespējams nedatējamus pieminekļus daudz maz lokalizēt vikingu laikmeta ietvaros, tie tika grupēti pēc sekojošām īpašībām. Pirmkārt, pieminekļi, kuriem ir zoomorfisks ornaments, lai gan liecības ir pārāk vājas, lai noteiktu piederību stila grupai. Pēc analogijas ar Grēslundas stiliem un to datējumiem, var pieņemt, ka visi rūnakmeņi ar zoomorfisko ornamentu ir tapuši aptuveni pēc 1000. g., tāpat kā Pr1–Pr4 ornamentu grupām piederīgie pieminekļi. Otrkārt, pieminekļi, kuriem ir krusti, lielākoties tiek piedēvēti minētajām ornamentu grupām,¹¹³ līdz ar to var pieņemt, ka pieminekļi ar tiem arī ir tapuši pēc 1000. g. Treškārt, pieminekļi, kas ir neornamentēti, ar neskaidru ornamentu vai, kuriem nav saglabājušies attēli, tiks attiecināti uz visu vikingu laikmetu. Būtu pārāk neobjektīvi tos iedalīt sīkāk, jo, iespējams, daudzi fragmenti ir bijuši greznāk ornamentēti, bet daudzi neornamentētie rūnakmeņi varēja tapt gan pirms, gan pēc 1000. g.

Līdz ar to ir iespējams iegūt vispārīgāki papildinātu ainu, kas labi parāda, ka Esterjētlandes rūnakmeņu uzstādīšanas visintensīvākais periods ir tūkstošgades mija (10. gs. nogale un 11. gs. sākums), kā arī 11. gs. pirmā puse kopumā. Šie dati labi ilustrē, ka rūnakmeņu uzstādīšana ir guvusi popularitāti Esterjētlandē aptuveni 10. gs. nogalē. Tradīcija sevi plaši pārstāv vēl 11. gs. vidū, bet jau gadsimta nogalē ir manāmi izsmēlusies. Rūnakmeņu popularitāte līdz ar to ir salīdzinoši īss un intensīvs periods, kas sakrīt ar literatūrā pausto viedokli, ka Centrālzviedrijas reģionos šī prakse pastāvēja aptuveni 80 gadus.¹¹⁴

Laika periods ir gana īss un dati pārklājas pārāk daudz, tāpēc nav iespējams izdalīt intensīvākus rūnakmeņu uzstādīšanas periodus. Tomēr ar iepriekš aplūkoto rūnakmeņu ģeogrāfisko izplatību var secināt, ka tieši šīs divas zonas Esterjētlandes austrumu, bet vēl jo

¹¹² BRINK, *People and Land in Early Scandinavia*, p. 107.

¹¹³ ZILMER, *Crosses on Rune-Stones*, p. 93.

¹¹⁴ SAWYER, *The Viking-Age Rune-Stones. Custom and Commemoration in Early Medieval Scandinavia*, p. 10.

vairāk rietumu līdzenumu daļā, bija vietas, kur 10. gs. beigās un 11. gs. pirmajā pusē cilvēki visaktīvāk mijiedarbojās ar apkārtējo ainavu caur rúnakmeņu uzstādīšanu tajā. Tomēr, kā konkrētāk izpaudās šī mijiedarbība, ir iespējams labāk secināt, aplūkojāt, rúnakmeņu saistības ar citiem, sīkākiem vides un kultūrainavas elementiem.

2.1.2. Rúnakmeņi Esterjētandes kultūrainavā

Vieta, kur rúnakmens tika novietots, bija tikpat svarīgs komunikācijas medijs, cik tā rakstiskais teksts un gana bieži arī ornaments. Rúnakmeņi parasti tiek saistīti gan ar kulta, gan apbedījuma vietām, gan dažādām dabiskām un mākslīgām robežām, tādējādi parādot, ka tie varēja būt komponentes dažādi funkcionējošajām teritorijām. Arī Esterjētlandes ainavā, konkrēti līdzenumu joslā, kurā jau bija atrodamī senāku laikmetu pieminekļi, kur mijās lauki un dažādi mitrāji, ūdensceļi un mežu zonas, bija liela nozīme vietai, kurā uzstādīt rúnakmeni.

Taču to, kā rúnakmens iekļāvās ainavā, ir iespējams aplūkot, zinot vietu, kur to sākotnēji ir novietojis tā pasūtītājs. Esterjētlandes gadījumā, tāpat kā principā visā pārējā Skandināvijā, ir sarežģīti runāt par oriģinālajām rúnakmeņu uzstādīšanas vietām. Nevienam darbā iekļautajam piemineklim nav pierādīts, ka vieta, kur tas tika atrasts būtu tā oriģinālā atrašanās vieta. Un neviena no Esterjētlandē zināmo rúnakmeņu specifiskajām atrašanās vietām nav arheoloģiski pētīta.

Cilvēku darbība ir ietekmējusi rúnakmeņus kopš to uzstādīšanas brīža. Tie varēja tapt aizmirsti, nogāžoties uz lauka, tos varēja pārvest un iemūrēt kādā tuvāk esošā ēkā. Nav liecību, ka rúnakmeņi tiktu speciāli iznīcināti,¹¹⁵ un to turpmākās dzīves principā raksturo izmantošana praktiskos nolūkos. Atsaucoties uz minēto B. Soijeres pieeju rúnakmeņu izplatības analizēšanās, arī turpmāk tiks pieņemts, ka vieta, kur rúnakmens ir atrasts, neatkarīgi no apstākļiem, ir oriģinālās uzstādīšanas vietas tuvumā (plašā šī vārda nozīmē) un, iespējams, spēj sniegt norādi par šo vietu.

14. pielikums apkopo informāciju par vietām, kādās darbā aplūkoti rúnakmeņi ir konstatēti pirmoreiz. Par spīti šķēršļiem, ko rada arguments par rúnakmeņu pārvietošanu, šī aina rada gana interesantu situāciju, kas ļauj vismaz spekulēt par vietām, kurās rúnakmeņi tika uzstādīti. Tas apliecina, ka pieminekļi varēja funkcionēt ļoti dažādi, bet savā būtībā tie iemiesoja pagātnes piemiņu, kas tika realizēta, iespējams, ļoti atšķirīgās vietās vikingu laikmeta Esterjētlandē.

¹¹⁵ SAWYER, The Viking-Age Rune-Stones. Custom and Commemoration in Early Medieval Scandinavia, p. 14.

Kulta vietas:

Vikingu laikmeta Skandināviju raksturo liela apbedīšanas tradīciju dažādība. Lai gan jautājums par papildus pieminekļu veidošanu mirušajam ārpus paša apbedījuma ir sarežģīts, rūnakmeņi gana bieži varēja tikt iekļauti apbedījuma vietu struktūrās.¹¹⁶ Visā Skandināvijā ir zināmi gana daudzi piemēri, kur rūnakmeņi tika novietoti līdzās uzkalniņiem, iekš akmens šķirstiem u.tml., bet Esterjētlandē šādas saistības ir grūti pamanāmas. Esterjētlandes gadījumā arī nav novērojama pieminekļu grupēšanās ainavā, kas liek domāt, ka individuāli pieminekļi ir dominējuši.

Starp darbā aplūkotajiem pieminekļiem, trīs tiek saistīti ar apbedījumiem, bet ziņas par tiem ir neskaidras. Neviens no pieminekļiem nav arheoloģiski pētīts un datēts, tāpēc ir grūti pamatot vietu saistības. Esterjētlandē slavenākie vikingu laikmeta apbedījumi ir laivas apbedījums Skambijā un kambaru apbedījumi Askā, bet ar šiem ievērojamajiem pieminekļiem zināmi rūnakmeņi nav saistāmi.

Bet, ja pieminekļi ir bijuši līdzās apbedījumam, kurā guldīts rūnakmens tekstā pieminētais, vai cita laikmeta piemineklis, tie norāda uz saistību ar pagātņi un senču kultu. Pirmskristīgajā sabiedrībā priekšteču godāšana noteikti bija centrēta ap apbedīšanas vietām, bet, cik lielā mērā šīs vietas tika izmantotas kulta aktivitātēm, nav zināms. Tomēr nevar noliegt, ka apbedījumu vietas tika uzlūkotas kā kulta vietas dzelzs laikmeta Skandināvijā.¹¹⁷

Pirms kristietības ienākšanas visā Skandināvijā kulta vietas bija neskaitāmas un centrējās ap dabas vietām. S. Brinks norāda, ka tādā uzskatu sistēmā, kāda pastāvēja pirmskristīgajā Skandināvijā, saskarsme ar dievišķo nebija universāla, bet piesaistīta noteiktām vietām, kurās noteikti norisinājās kultiskas darbības. Dieviem parasti nebija varas ārpus savas mītnes teritorijas, tie aizsargāja tos, kas pieder viņu teritorijai, un bija kaitnieciski pret svešajiem, kā arī to kults lielā mērā saistās ar senču kultu.¹¹⁸ Pirmskristīgajai skandināvu uzskatu sistēmai, bieži dēvētai par siðr, piemita lielas reģionālas variācijas attiecībā uz dievu godināšanas un pielūgšanas praksēm.¹¹⁹ Vietas faktors šeit kļūst ļoti nozīmīgs un paver lielu dažādību iespējamību kulta vietu formām.

¹¹⁶ PRICE, *Dying and the dead*, p. 261.

¹¹⁷ STEFAN BRINK. *Myth and Ritual in Pre-Christian Scandinavian Landscape*. In: SÆBJØRG WALAKER NORDEIDE, STEFAN BRINK (eds.) *Sacred Sites and Holy Places. Exploring the Sacralization of Landscape through Time and Space*. Belgium, 2013, pp. 33–52, here p. 39.

¹¹⁸ *Ibidem* p. 38–39.

¹¹⁹ PRICE, *The Viking Way*, pp. 26, 34–35.

Kulta vietas varēja būt pie apbedījumiem, birzīs, pļavās, aramlaukos, pie upēm, ezeriem strautiem u.c. vietās dabā. Kulta vietās varēja tapt dažādas konstrukcijas, kuras visbiežāk saista ar vēlmi pastiprināt šo vietu simbolismu – un rūnakmeņi varēja būt viens no šiem instrumentiem.¹²⁰ Ļoti iespējams, ka tie rūnakmeņi, kas ir konstatēti līdzās apbedījumiem (1,3%) vai dabas vidēs, tuvu upēm vai strautiem (5,7%, līdzās upei/strautam un ceļam vēl 2,7%), tīrumiem, pļavām (9,8), pakalniem (0,9%), ir bijuši daļa no kādas iespējamās kulta vietas. Tādā gadījumā tie tikai apliecinātu, ka kults tika praktizēts arī atvērtās dabas teritorijās. Tomēr bez papildu izpētes šajās vietās nav iespējams ar pārliecību secināt, cik izplatīta bija rūnakmeņu iekļaušana dažādu kulta vietu ainavā un kādu lomu pieminekļi spēlēja šajās vietās.

Robežas un infrastruktūra:

Lai gan ilgstoši pastāvēja uzskats, ka pirmskristīgajā Skandināvijā kultu praktizēja dabā, mūsdienās ir pierādīts, ka kultu varēja praktizēt arī mājās, saimniecībā. Esterjētlandē šāda ēka, kurai ir iespējama kultiska interpretācija, ir atrasta Burgā.¹²¹ Taču vietas tuvumā nav novērojams neviens rūnakmens, līdz ar to nevar pamatot rūnakmeņu saistību ar šo kulta ēku tieši. Bet, iespējams, šo modeli var attiecināt uz rūnakmeņiem, kas atrasti saimniecību vai viensētu ietvaros (9,8%), lai gan šo piemēru gadījumā tā paliks tikai kā interpretācija. Būtu nepieciešama specializēta šo vietu izpēte, lai secinātu vai modernajās saimniecībās, kurās rūnakmeņi konstatēti, ir kāda saistība ar vikingu laikmeta apdzīvotību un kāda rakstura tā bija.

Rūnakmeņiem, kas atrasti dabas vidēs (32% kopumā), varētu piedēvēt arī citu funkcionālo pielietojumu. Iespējams, ka šie pieminekļi ir kalpojuši kā teritoriāli marķieri, kas nozīmē, ka tie pastāvēja kā daļa no infrastruktūras. Upes un strauti varēja veidot dabiskas robežas īpašumiem, tāpat arī ceļi. Uz tīrumiem un pļavām savukārt varēja būt dažādas mākslīgas robežas, kas šodien ir zudušas, bet kurās tika inkorporēti rūnakmeņi. Kulta vietas arī tiek saistītas ar robežām un teritoriālo organizāciju,¹²² kas palielina iespējamību šādai interpretācijai. Tāpat arī ar viensētu vai saimniecību ietvaros konstatētajiem pieminekļiem – lai gan tie tika atrasti iemūrēti ēkās, visdrīzākais tie nāk no kādas saimniecības īpašuma robežas. Šīs jau ir norādes, ka pieminekļiem varēja būt cieša saistība ar īpašumiem un to robežām.

¹²⁰ HULTGÅRD, *The religion of the Vikings*, p. 217.

¹²¹ GRÄSLUND, *The material culture of Old Norse religion*, p. 250.

¹²² TORUN ZACHRISSON. *Ritual Space and Territorial Boundaries in Scandinavia*. In: Irene García Losquiño, Olof Sundqvist, Declan Taggar (eds.). *Making the Profane Sacred in the Viking Age. Essays in Honour of Stefan Brink*. Belgium 2020, pp. 85–98, here p. 85–86.

B. Soijere pieņem, ka līdzās citām funkcijām, rúnakmeņu uzstādīšana varēja būt paziņojums, kas pamato īpašumtiesību maiņu uz teritoriju, uz kuras robežas novietots piemineklis.¹²³ T. Zakrisone Savukārt uzskata, ka rúnakmeņi iekš īpašuma ir *odal* mentalitātes izpausme, ar jēdzienu saprotot ne tikai mantošanu un īpašumtiesības, bet krietni vispārīgāku fizisko un mentālo mantojumu. Rūpes par senčiem bija dziļi sakņotas *odal* konceptā, un rúnakmens uzstādīšanā savijas gan senču piemiņu, kas pamato *odal* tiesības, gan senču vides aizsargāšanas rituāli, rúnakmeņiem netieši kļūstot par īpašuma sargātājiem.¹²⁴

Esterjētlandes gadījumā interpretācija par rúnakmeņu saistību ar īpašumiem to novietojuma dēļ šķiet ticama, lai vai kādas simboliskas jēgas tam tika piešķirta. Īpašumi var saistīties ar infrastruktūru, ar komunikācijas ceļiem, līdz ar to ir jāizskata jautājums par rúnakmeņiem, kas novietoti ūdeņu tuvumā (5,7%, līdzās upei/strautam un ceļam vēl 2,7%). M. Rundkvists uzskata, ka Esterjētlandes galvenie pārvietošanās un komunikācijas ceļi mūsu ēras pirmajā tūkstošgadē bija dabiskie ūdensceļi, Ruksena ezeram kalpojot par galveno komunikācijas centru.¹²⁵ 15. *pielikumā* ir iespējams aplūkot galvenos šī laika ūdensceļus, kas spēja savienot Baltijas jūru ar Veterna ezeru un iestiepties Esterjētlandes dienvidu daļas mežu un ezeru masīvos, kā arī rúnakmeņu izvietojumu iepretim tiem. Šis attēlojums parāda, ka rúnakmeņi nekonzentrējās lielo upju un ezeru tuvumā, drīzāk izvietojoties līdzenumu daļā.

Taču sīkāka analīze ar rúnakmeņiem, kas konstatēti saistībā ar upēm un strautiem (skat. 16. *pielikumu*), parāda, ka rúnakmeņu novietošana lielo ūdensceļu tuvumā nebija izplatīta, taču pastāvēja. Visizteiktāk tas izpaužas ap Svartonas upi, kur daži akmeņi ir konstatēti tieši līdzās upei. Pārējos gadījumos krietni biežāk piemineklis ir konstatēts pie kāda neliela strauta vai upes, kas ir netālu, bet nav līdzās lielajiem ūdensceļiem. Un kopumā šādu piemēru ir maz. Tas liek domāt, ka rúnakmeņi, kas arī ir konstatēti pie upēm un strautiem, mazāk tika saistīti ar galveno ūdensceļu infrastruktūru, bet drīzāk ar dabiskām īpašumu robežām, kuras ir iezīmējušas nelielas upes un strauti.

Iespējams, ka līdzīgi varētu attiekties ar pieminekļiem, kas konstatēti līdzās ceļiem (9,8%, pie upes vai strauta un ceļa vēl 2,7%). Vikingu laikmeta sauszemes ceļu infrastruktūru ir praktiski neiespējami rekonstruēt, ņemot vērā, ka līdzenumu joslā pastāv nepārtraukta apdzīvotība vairākas tūkstošgades. Pieminekļu atrašanas apstākļu apraksti nesniedz norādes, ka rúnakmeņi tiktu atrasti

¹²³ BIRGIT SAWYER. Christianization, property, and inheritance in the Mälär Valley. The evidence of runic inscriptions. Uppsala 2016, pp. 11. Retrieved from: https://www.academia.edu/21741760/Christianization_property_and_inheritance_in_the_M%C3%A4lar_Valley_the_evidence_of_runic_inscriptions (viewed 15.05.2023.).

¹²⁴ ZACHRISSON, The Odal and its Manifestation in the Landscape, pp. 233–234.

¹²⁵ RUNDKVIST, Mead-halls of the Eastern Geats, p. 20.

pie seniem ceļiem vai ceļu paliekām. No vienas puses šie pieminekļi varētu norādīt uz īpašumu robežām līdzās ceļiem, no otras puses, tāpat kā pieminekļi, kas konstatēti pie tiltiem (1,8%, līdzās tiltam un ceļam 1,3%) varētu norādīt uz personas ieguldījumu ceļa vai tilta izbūvē.

Ja upe un strauti varēja būt īpašuma vai citu telpisko struktūru robežas, tad tos noteikti šķērsoja tilti. Rūnakmens novietošana līdzās tiltam līdz ar to var arī tikt saistīta ar īpašuma robežu. J. Lunda uzskata, ka tiltam bija simboliska nozīme arī vikingu laikmetā. Tā kā daudzas apbedījumu vietas nošķīra upes vai strauti, lai tām piekļūtu veidoja tiltus, tiltam ieņemot savienotāja lomu starp dzīvo un mirušo pasauli, kas atrodama arī citos vecskandināvu avotos.¹²⁶ Tomēr krietni izplatītāks skaidrojums tiltiem ir saistīts ar kristietību. Lai veicinātu tiltu un ceļu būvi baznīca jau agrā stadijā iekļāva šos darbus indulgenču sistēmā.¹²⁷ Tāpēc, ja rūnakmeņu novietojumu pie tiltiem var saistīt ar tilta celšanu, tad piemineklis iemanto jau pavisam citādāku simbolisko vērtību.

Kopumā rūnakmeņu novietojums dabas teritorijās rosina domāt, ka rūnakmeņi tika saistīti ar īpašumiem, iekš kuriem notika senču godāšana, uzstādot rūnakmeni. Līdzās piemiņai rūnakmeņiem bija praktiskas funkcijas. Tie bija lieli un krāšņi, un tika veidoti, lai taptu redzēti, kas nozīmē, ka rūnakmeņi nebija sastāvdaļa tikai un vienīgi privātam ģimenes kultam un piemiņai, bet bija komunikācijas rīks ar plašāku sabiedrību – lai norādītu svētvietu, nodotu ziņu par īpašumtiesībām, lai vienkārši norādītu teritoriālu robežu, bet galvenokārt, lai iedzīvinātu tuvinieku piemiņu izmantotajā ainavā. Tik liela potenciālā saistība rūnakmeņiem ar visu kopējo cilvēka dzīves telpu saskan ar teorijām par pirmskristīgo uzskatu un tradīciju (*siðr*) dabu, kurā profānais un sakrālais nebija nošķirts, bet cieši integrēts ikdienas dzīvē.¹²⁸

Baznīca un tās vide:

Aptuveni puse (52,6%) zināmo rūnakmeņu ir konstatēti ar baznīcu saistītās vietās, galvenokārt pašās baznīcās, bet arī to kapsētas un ar baznīcu saistītās ēkās. Pastāv ļoti dažādi viedokļi par rūnakmeņu saistību ar baznīcu un šo pieminekļu lomu kristietības ienākšanā Skandināvijā. Literatūrā var izšķirt divu raksturu interpretācijas par rūnakmeņu inkorporāciju baznīcās – simboliskās un praktiskās.

Viedokļi par rūnakmeņu simbolisko nonākšanu baznīcas telpā ir dažādi. Iespējams, ka, ienākot kristietībai un mainoties apbedīšanas tradīcijām, rūnakmeņus sāk novietot kapsētās, kur

¹²⁶ LUND, Rune Stones as Material Relations, p. 6.

¹²⁷ GRÄSLUND et al., Runestones and the Christian missions, p. 634.

¹²⁸ PRICE, The Viking Way, p. 26.

tie kļuva par stāvošiem vai gulošiem kapa vietu marķieriem.¹²⁹ Tas norādītu, ka rūnakmeņi ir uzstādīti pirmajiem kristiešiem vai tiem, kas piedalījušies baznīcas būvē. Tādā gadījumā rūnakmeņu pārvešana no ierastās vides uz baznīcu, norāda, ka piemiņas realizēšana maina telpu no samērā lielas vietu dažādības, ko noteikti raksturo privāti īpašumi un simboliskas vietas, uz nosacīti noslēgtu, tikai kristīgajai kopienai piederīgu vietu. Rūnakmeņi varētu būt liecības arī agrām kapsētām. Anne-Sofija Grēslunda un Linna Lāgere (*Linn Lager*) raksta, ka “ir iespējams, ka rūnakmeņi kalpoja kapsētas konsekrācijai vai kā daļa no tās. Kristiešus līdz ar to varēja tur apbedīt līdz bija pieejama īsta kapsēta.”¹³⁰ Viņas norāda, ka rūnakmeņi varēja kalpot kā kapakmeņi, atsaucoties uz vēlu 11. gs. rūnakmeni no Uplandes, kura teksts iesākas “Šeit guļ...”, norādot uz pavisam jaunu parādību rūnakmeņu uzstādīšanas praksē.¹³¹

Pašlaik gan nav zināms neviens rūnakmens, kas būtu atrasts kontekstā ar kapsētas apbedījumiem. Visā Skandināvijā ir vien pāris rūnakmeņi, kuru teksti apliecina, ka pieminētais ir apbedīts baznīcā, bet, lai gan šie gadījumi norāda uz agro kristiešu apbedījumiem, tie nenorāda, ka pats piemineklis būtu bijis uzstādīts pie baznīcas vai tās kapsētā.¹³² Turklāt šādi gadījumi nav konstatējami Esterjētlāndē, kas mazina šādu rūnakmeņu saistību ar baznīcas vidi.

Dažkārt tieši baznīcas varēja tikt būvētas vietās, kurām iepriekš bija nozīme vikingu laikmeta pirmskristīgajos uzskatos, pārņemot un izmainot vietas nozīmību. Baznīcas novietošana līdzās apbedījumu vietai arī var skaidrot ar senču inkorporēšanu kristīgajā kontekstā.¹³³ Tādos gadījumos, ja rūnakmeņi iepriekš ir bijuši novietoti kulta vietas vai apbedījumu tuvumā, tie principā dabiski nonāca baznīcas teritorijā. Kā arī, ja kulta tika praktizēts saimniecības vai sētas namā, tad pēc konversācijas īpašnieks varēja savā saimniecībā rast vietu nelielai privātai baznīcai,¹³⁴ veidojot situāciju, kurā var pārklāties rūnakmeņu uzstādīšanas konteksts ar agrajām baznīcām.

Tomēr Esterjētlāndē nav skaidru norāžu un nav arheoloģisko liecību šādām vietām, kur būtu iespējams izskaidrot rūnakmeņu nonākšanu baznīcā ar tās celšanu kulta vietā. Esterjētlāndē ir divas vietas, kuru nosaukumi potenciāli varētu liecināt par svētvietas pastāvēšanu – Hova (Hov) un Hēgbija (Högby). Abās vietās šodien ir uzceltas baznīcas, bet tikai Hēgbijas baznīcā un

¹²⁹ WILLIAMS, Runes, p. 285.

¹³⁰ GRÄSLUND et al., Runestones and the Christian missions, p. 635.

¹³¹ Ibidem.

¹³² GRÄSLUND, Rune-stones and the localisation of graves, p. 172.

¹³³ ANDRÉN, Places, Monuments, and Objects, p. 275–277.

¹³⁴ GRÄSLUND, The material culture of the Christianisation, p. 640.

kapsētā ir konstatēti rūnakmeņi (Ög 81; 82; 83; 84; 85).¹³⁵ Atkarībā no konteksta *hov* var būt sakrāla nozīme, bet par Esterjētlandes Hovas etimoloģiju plašāka komentāra nav.¹³⁶ Hēgbija savukārt ietver vārdu *hög*, kas apzīmē pakalnu/uzkalniņu, iespējams, norādot uz iepriekš esošas kulta vai apbedījuma vietas esamību.¹³⁷

Taču lielais vairums rūnakmeņu Esterjētlandē ir atrasti iemūrēti baznīcas sienās (30,6%). Dažkārt uzskata, ka tas ir ideoloģisks akts, kas reprezentē senču pārvešanu uz baznīcu. Šādu pašu ideju varētu attiecināt uz rūnakmeņiem kapsētās, jo nav iespējams nodalīt, vai tie oriģināli ir uzstādīti kapsētā, vai vēlāk atgādāti uz to. Anne-Sofija Grēslunda atbalsta ideoloģiskus iemeslus rūnakmeņu iekļaušanai baznīcā, atsaucoties uz rūnakmeni Fv1959;242 no Noršēpingas (Norrköping), kurš, iespējams ir sekundāri izmantots kā altāris. Tā virsmā pat bija divas kvadrātveida iedobes, kuras interpretē kā relikviju novietojuma vietas.¹³⁸

Tomēr simboliskās interpretācijas saduras ar praktiskiem iemesliem rūnakmeņu iekļaušanai baznīcā, kas uzskata, ka rūnakmeņu gludās, plakanās virsmas vienkārši uzskatīja par ideālu būvniecības materiālu.¹³⁹ Lārs Vilsons, kas ir veicis pētījumu par rūnakmeņiem baznīcas vidē ar uzsvāru uz Uplandi un Zēdermanlandi, bet arī citiem reģioniem, ir secinājis, ka nav pamata uzskatīt, ka rūnakmeņus speciāli iemūrēja baznīcās, lai iegūtu simbolisku efektu. Lai gan šķiet, ka rūnakmeņi tika ievietoti stratēģiskās baznīcas struktūrās, kurām varētu būt simbolisms, kā durvīs, sliexnī u.c., galvenokārt tie tika iemūrēti nejaušās vietās. Viņa pētījums arī neapstiprina, ka rūnakmeņus speciāli vestu uz baznīcu kā būvmateriālu. Kopumā viņš paliek pie uzskata, ka, lai gan baznīcas telpa varēja laika gaitā iekļaut rūnakmeņus, tie paliek kā pieminekļi ar saknēm citā tradīcijā.¹⁴⁰

Izskatot Vilsona aplūkotās situācijs, var teikt, ka tās atbilst arī Esterjētlandes baznīcās atrasto rūnakmeņu raksturam. Tāpēc par rūnakmeņu praktisku iekļaušanu baznīcas telpā, īpaši iekš baznīcas sienām, zināmā mērā atbalsta arī šī darba autore. Tādi piemēri, kā Noršēpingas pieminekļa gadījuma, parāda, ka rūnakmeņu nonākšana baznīcās ir to atkārtotas lietošanas rezultāts un liecina par to, ka pirms tam pieminekļis ir bijis citur. Kā arī trūkst pierādījumu tam, ka rūnakmeņus kādā brīdī sāka apzināti uzstādīt kapsētās. Lai spriestu par rūnakmeņu simbolisku iekļaušanu baznīcā, būtu jārunā par tām baznīcas struktūrām, kas ir celtas vismaz 12. gadsimtā,

¹³⁵ Rundata. Ög 81; 82; 83; 84; 85. Retrieved from: <http://www.rundata.info> (viewed 23.04.2023.).

¹³⁶ ZACHRISSON, Ritual Space and Territorial Boundaries, p. 88.

¹³⁷ BRINK, People and Land in Early Scandinavia, p. 107.

¹³⁸ GRÄSLUND, Rune-stones and the localisation of graves, p. 170.

¹³⁹ GRÄSLUND et al., Runestones and the Christian missions, p. 635.

¹⁴⁰ WILSON, Runstenar och kyrkor.

vai, kuras ir celtas no materiāliem, kas izmanto senāko baznīcas daļu materiālus (t.i. neinkorporējot neko jaunu). Ja rúnakmens iekļaušana baznīcā ir norisinājusies 19. un 20. gadsimtā vai pat pāris gadsimtus agrāk, tad nevar vairs runāt par simbolisku rúnakmeņu nonākšanu baznīcā vikingu laikmeta vai pat agro viduslaiku procesu kontekstā.

Gana daudzi piemēri Esterjētlandē parāda, kā rúnakmeņi tika apzināti iemūrēti baznīcās un saimniecību ēkās 19. gadsimtā un 20. gadsimta sākumā, kad norisinājās apzināšanas darbi priekš *Östergötlands runinskrifter* izdevuma (piemēram, Ög 8, 62, 95, 100, 127, 161, 200 u.c.)¹⁴¹. Daudzi rúnakmeņi baznīcās nonāk tieši šajā laikā un noteikti tā nonāca arī iepriekšējos gadsimtos. Ög 89 ir labs piemērs nelielam skaitam stāstu, kas parāda, kā nejauši atrasts rúnakmens uz lauksaimniecības zemes 19. gs. tika nogādāts uz Hēgbijas baznīcu, lai to iemūrētu tajā baznīcas rekonstrukcijas laikā. Tikai pēc rūnu uzraksta konstatācijas pieminekli izlēma neinkorporēt baznīcā. Daļa rúnakmeņu arī vienkārši tika atgādāti uz baznīcu no tuvējiem laukiem, kur tie traucēja lauksaimniecībai.

Ziņas par rúnakmeņu atrašanu baznīcās Esterjētlandē nenorāda, kādās baznīcas daļās pieminekļi ir atrasti, kas apgrūtina iespējamību sasaistīt rúnakmeņu iekļaušanu baznīcā reizē ar mūra baznīcu celšanas laiku. Šo apstākļu noskaidrošana tāpat neatbildētu, vai rúnakmeņu inkorporācijai baznīcā un baznīcas telpā bija nejaušs un tīri praktisks iemesls, vai mērķtiecīgs un ideoloģisks.

Ir gana pamats apšaubīt, ka modernajos laikos rúnakmeņu nonākšanai baznīcā būtu simboliska nozīme. Interese par rúnakmeņiem kā vēstures liecību un antikvāru vērtību sākas jau 16. gs. nogalē un 17. gs.¹⁴² Pieminekļu apzināšanai un aprakstīšanai pievērsās arī mācītāji, piemēram Johans Gērasons (*Johan Göransson*), kura 1750. g. darbs *Bautil*, ir pamats arī *Östergötlands runinskrifter*.¹⁴³ Mācītāju iniciatīva bieži vien panāca, ka rúnakmeņus paglābj no pārbūvēšanas un iznīcināšanas. Šāda rīcība drīzāk liecina, ka uz šo laiku attieksme pret rúnakmeņiem jau ir mainījusies, tie vairs netiek uzlūkoti kā piemiņas objekti tādā pašā izpratnē un ar tādu pašu vērtību kā vikingu laikmetā, bet tie tiek uztverti kā vēstures pieminekļi.

Jautājums par rúnakmeņu saistību ar baznīcu tāpat paliek sarežģīts. To inkorporēšana baznīcu sienās agrajos viduslaikos ir viens stāsts, bet pašu rúnakmeņu saistība ar 11. gs. Esterjētlandes ainavā topošajām baznīcām ir cits un ne tik viennozīmīgi vērtējams. Rúnakmeņu

¹⁴¹ BRATE, *Sveriges runinskrifter*, band 2: *Östergötlands runinskrifter*, s. 5, 61, 96, 100, 122, 151, 190.

¹⁴² ANDRÉN, *Re-reading Embodied Texts — an Interpretation of Rune-stones*, p. 7.

¹⁴³ CARL L. THUNBERG. *Ingvarståget och dess monument. En studie av en runstensgrupp med förslag till ny gruppering*. Sverige 2010, s. 12.

saistību ar baznīcu, iespējams, spēs pamatot vai noliegt citi aspekti, respektīvi, pieminekļu teksts un ornamenti, kas būs turpmākā darba fokuss.

2.2. Kapakmeņi

Zviedrijas centrālie reģioni ir savā ziņā unikāli dēļ tajos atrodamā vikingu laikmeta kapakmeņu materiāla. Esterjētlande ir reģions ar vislielāko zināmo kapakmeņu daudzumu Zviedrijā (skat. 17. pielikumu), tādēļ spēj sniegt unikālu ieskatu šīs tradīcijas izpausmēs un izpildījumā. Vienlaikus vikingu laikmeta kapakmeņiem nav līdzinieku Norvēģijā un Dānijā, iezīmējot tos kā tieši Zviedrijas vikingu laikmetam tipiskus pieminekļus.¹⁴⁴ Šis apstāklis noteikti rada specifisku situāciju, kas atšķir piemiņas tradīciju transformācijas Esterjētlandē no citiem Skandināvijas reģioniem, kur kapakmeņu vietā plaši turpina pielietot rūnakmeņus.

Ir vispārpieņemts, ka kapakmeņu veidošanas tradīcija Zviedrijas teritorijās aizsākas 11. gadsimtā.¹⁴⁵ Tā turpina pastāvēt arī viduslaikos, bet 12. gs. pirmajās dekādēs Zviedrijā izplatās romānikas māksla, kuras iespaidā parādījās jauns stilistiskais dekors kapu pieminekļiem, kas daudzējādā ziņā atšķīrās no iepriekšējiem periodiem. Lai gan 12. un 13. gadsimta Zviedrijas teritoriju kapu pieminekļos vēl tiek pārstāvēti rūnu uzraksti, tos pakāpeniski nomaina gan latīņu alfabēts, gan latīņu teksti.¹⁴⁶ Esterjētlandē ir zināmi daudzi viduslaiku perioda kapakmeņi, bet tikai 4 no tiem ir rūnu teksts,¹⁴⁷ kas darītu tos līdzīgus šajā darbā aplūkotajiem pieminekļiem, taču tiem jau ir cits saturs un ornamenti, kas tos būtiski atšķir.

Kapakmeņu rašanās vistiešāk tiek saistīta ar kristietības ienākšanu, apbedīšanas tradīciju maiņu un kapsētu izveidi, pakāpeniski rodoties jaunai mentalitātei izpratnei par nāvi un to, kas notiek pēc tās.¹⁴⁸ Pirmskristīgās sabiedrības senču kults vikingu laikmeta nogalē un agrajos viduslaikos neizzuda, un tam turpināja būt liela sociālā nozīme, tādēļ senču kults tika pārveidots kristīgās baznīcas rituālos. Vikingu laikmeta kapakmeņus līdz ar to uzlūko gan kā jau izteiktus kristiešu pieminekļus, gan kā rezultātu šai pārejai no pirmskristīgās sabiedrības senču kulta uz kristīgajām piemiņas tradīcijām.¹⁴⁹

¹⁴⁴ LJUNG, Early Christian Grave Monuments and Ecclesiastical Developments, p. 162.

¹⁴⁵ HEDVALL, Kyrkorna i Klåstad, s. 103.

¹⁴⁶ SÖLVE GARDELL. Gravmonument från Sveriges Medeltid. Typologi och Kronologi. Göteborg 1937, s. 88, 156.

¹⁴⁷ Esterjētlandes viduslaiku kapakmeņus ar rūnām skatīt: Rundata. Ög 35; Ög 39; Ög 49; Ög FornåsaRaä48. Retrieved from: <http://www.rundata.info> (viewed 23.04.2023.).

¹⁴⁸ GRÄSLUND, Rune-stones and the localisation of graves, p. 169.

¹⁴⁹ ERSGÅRD, Dödens berg och Guds hus, s. 137.

Kapakmeņu izplatība laikā un telpā līdz ar to spēj liecināt ne tikai jauno uzskatu ieviešanos, bet arī jaunās cilvēku mentalitātes mijiedarbību ar esošo vidi. Turpmākā analīze līdz ar to mēģinās rast iespaidu par to, kādas pārmaiņas Esterjētlandes ainavā norisinājās vikingu laikmetā, parādoties vietām, kur dominē kapakmeņu pārstāvētās piemiņas formas.

Jēdziens kapakmeņi šajā darbā gan ir jāuztver universāli un neviennozīmīgi. Zviedrijas vikingu laikmeta kapakmeņiem literatūrā var sastapt dažādus nosaukumus. Visbiežāk tos dēvē par Eskilstūnas zārkiem (arī sarkofāgiem, *Eskilstunakistor*), balstoties uz šāda tipa pieminekļa rekonstrukciju no atradumiem Eskilstūnā, Zēdermanlandē (skat. 18. *pielikumu*). Eskilstūnas sarkofāgs sastāvēja no piecām komponentēm – vāka, divām sānu plātnēm un diviem gala akmeņiem. To novietoja virs apbedījuma, virs zemes.¹⁵⁰

Šajā darbā izmantotajos avotos, kā arī literatūrā, bieži vien ar kapakmeņiem tiek saprast tikai un vienīgi Eskilstūnas zārki un to detaļas. Tomēr šī nebija vienīgā un nebūt nebija dominējošā kapu pieminekļu forma. Kapakmeņi varēja būt dažādi, sākot no vienkāršām gulošām akmens plātnēm līdz minētajiem zārkiem (skat. 19. *pielikumu*). C. Junga atzīmē, ka visā Zviedrijā dominējošā kapakmeņu forma 11. gs. ir tieši gulošās akmens plātnes vai gulošās plātnes ar vienu vai diviem gala akmeņiem, un veseli zārki ir mazākums.¹⁵¹

Šajā darbā aplūkoto pieminekļu un to fragmentu iedalījums detaļu kategorijās arī sliecas šajā virzienā (skat. 20. *pielikumu*). Esterjētlandes kapakmeņu materiālā manāmi dominē guloši akmeņi un gala akmeņi, bet sānu plātnes, kas ir nepieciešamas priekš zārkiem, ir mazākumā. Jāpiezīmē gan, ka ļoti reti ir iespējams atšķirt gulošu individuālu akmens plātņi no zārka vāka,¹⁵² tāpēc šīs kategorijas tiks aplūkotas vienoti, nemēģinot tās nodalīt.

Esterjētlandē konstatētie 346 fragmenti nav jāuztver kā reprezentācija 346 individuāliem pieminekļiem, kā to var darīt rūnakmeņu gadījumā. Nevienš Eskilstūnas zārks nav atrasts oriģinālajā formā, arī minētā rekonstrukcija ir interpretācija.¹⁵³ Kapakmeņi lielākoties ir atrasti lielos skaitos vienā vietā, kas liedz identificēt vienam piemineklim piederošas detaļas. Turklāt šajā darbā lietoto lielo pieminekļu skaitu sastāda arī nelieli fragmenti. Ļoti iespējams, ka daudzi fragmenti ir vienai akmens plāksnei vai vienam sarkofāgam piederīgi, bet nav iespējams to noskaidrot materiāla sliktās saglabāšanās pakāpes dēļ. Reālais Esterjētlandē esošais kapakmeņu

¹⁵⁰ LJUNG, Under runristad häll. Tidigkristna gravmonument i 1000-talets Sverige, s. 14.

¹⁵¹ LJUNG, Early Christian Grave Monuments and Ecclesiastical Developments, p. 156.

¹⁵² LJUNG, Under runristad häll. Tidigkristna gravmonument i 1000-talets Sverige, s. 17.

¹⁵³ LJUNG, Early Christian Grave Monuments and Ecclesiastical Developments, p. 155.

skaits visdrīzākais ir mazāks par minētajiem 346 pieminekļiem, bet to nav iespējams izteikt skaitliskā apjomā.

Darbā par kapakmeņiem tiks apzīmētas visas individuālās detaļas un fragmenti un primāri neattieksies uz plašākām konstrukcijām, bet ir jāpatur prātā, ka liela daļa objektu var būt daļa no cita pieminekļa. Viens akmens fragments var būt gan individuāls piemineklis, gan detaļa citam, bet šo robežu ir neiespējami novilkt. Ērtības labad, visi apkopotie 346 objekti tiks dēvēti par kapakmeņiem un pieminekļiem, izskatot to potenciālo iespējamību reprezentēt dažādus pieminekļus. Tikai gadījumos, kur ir samērā skaidri zināms, ka vairāki kapakmeņi ir komplicētāka pieminekļa detaļas, tas tiks atsevišķi norādīts, uzskaitot individuālos kapakmeņus, kas šajos gadījumos kļūs par detaļām.

Ņemot to vērā, turpmākās sadaļas aplūkos kapakmeņu vispārīgo izplatību Esterjētlāndē, kā arī to saistību ar konkrētām vietām ainavā. Vienlaikus tiks mēģināts noskaidrot pieminekļu uzstādīšanas intensīvākos laika periodus iekš 11. gadsimta. Tam sekos arī diskusija par kapakmeņu vietu ainavā, kas būs šaurāks jautājums par baznīcām, bet ne mazāk vērtīgs, lai atbildētu uz jautājumiem par jaunu tradīciju nostiprināšanos Esterjētlāndē.

2.2.1. Kapakmeņu izplatība Esterjētlāndē

Kapakmeņu izplatība Esterjētlāndē ir saistāma jau ar agro kristiešu darbības vietām, un to atradumi ir vienmēr baznīcās vai tās tuvējā vidē, lai gan šī specifika tiks sīkāk iztirzāta nākošajā sadaļā. Tā kā kapakmeņi lielākoties ir konstatēti vienas baznīcas vai tās teritorijas ietvaros, šeit izdevīgāk ir runāt par konkrētām vietām, kas vienmēr būs saistītas ar kādu tagad vai senāk apdzīvotu vietu. Kapakmeņu vispārējo izplatību Esterjētlāndē ir iespējams aplūkot *21. pielikumā*.

Visi pieminekļu atrašanas punkti Esterjētlāndē lokalizējas līdzenumu joslā, kur, kā iepriekš tika aplūkots, apdzīvotība ir koncentrējusies visu mūsu ēras pirmo tūkstošgadi un arī mūsdienās. Tikai viena atrašanas vieta, Āsbija (Asby), atrodas reģiona dienvidu daļas mežu masīvos un ir savā ziņā uzlūkojama kā rets izņēmums. Lai gan vietas, kur atrasti kapakmeņi ir daudzas, tās manāmi lokalizējas lielākās apdzīvotības vietās, piemēram, Linšēpingā, kā arī kopumā vairāk izvietojas reģiona līdzenumu rietumu daļā ar lielāko koncentrāciju Ēdeshegas (Ödeshög), Mūtālas (Motala) un Mjēlbi (Mjölby) apkaimē, kas mudina šo reģionus uztvert kā nozīmīgākus.

Aplūkojot kapakmeņu skaitlisko izplatību Esterjētlāndes pagastos (skat. *22. pielikumu*), var redzēt, ka vislielākais skaits kapakmeņu koncentrējas tikai trijos pagastos – Dālas (Dal), Gēstringas un Gullberjas (Gullberg), kas ļauj vizualizēt, cik samērā šaurās ģeogrāfiskajās

teritorijās ir bijusi izteikti liela kapakmeņu koncentrācija. Arī Linšēpingas pilsēta uzrāda salīdzinoši lielu pieminekļu liecību skaitu. Acīmredzot tieši šie reģioni bija vikingu laikmetā agro kristiešu darbības centri. Vairumā vietu nav raksturīgs liels pieminekļu skaits, bet atsevišķās tas ir pārsteidzoši bagātīgs. Kā rāda 23. *pielikums*,¹⁵⁴ Hova ar 114 objektiem un Skeninge ar 54 objektiem ir vietas ar neparasti augstu kapakmeņu daudzumu, kas izceļas uz pārējo vietu fona. Lai gan arī Vēversunda (Väversunda), Klosterštade un Vreta (Vreta) ir nākošās pieminekļiem bagātās vietas, atrasto objektu skaits tajās ir zem 30. Lielākoties atradumi koncentrējas ap vienu vietu, bet Skeningē, Alvastrā un Linšēpingā tie ir sadalīti pa dažādām līdzās esošām vietām.

Iemesli, kāpēc kapakmeņi izteiktāk koncentrējas noteiktās vietās, ir ļoti dažādi un vairāk tiks iztirzāti nākošajā sadaļā, kur sīkāk tiks aplūkotas konkrētākas vietas, bet šeit būtu vērts aktualizēt diskusiju par pieminekļu daudzumiem dažādās vietās un implikācijām, kādas šis fakts varētu radīt. Vispirms būtu jāņem vērā, ka liels skaits kapakmeņu ir atklāts vietās, kas ir arheoloģiski un arhitektoniski pētītas, tieši izpētes gaitā konstatējot lielo daudzumu zināmo pieminekļu. Ne visām vietām ir bijusi šī priekšrocība, un, iespējams, vēl daudzi kapakmeņi guļ baznīcu sienās neatklāti.¹⁵⁵

Lārss Ersgords uzskata, ka agro kristiešu organizāciju 11. gs. raksturo lieli centri ar lielām apbedījumu vietām, kādas ir Alvastrā un Linšēpingā. Viņaprāt, kad 12. gs. izzuda bijusī kulta sabiedrība, Eskilstūnas zārkus salauza un iemūrēja jauno mūra baznīcu sienās. Viņš pārstāv simbolisku nozīmi sekundārajai izmantošanai, uzskatot, ka iemūrējot kapakmeņus baznīcās, senči tika introducēti jaunajā, kristīgajā kulta vietā. Viņa versija pārstāv to, ka kapakmeņi no šīm lielākajām, centrālajām vietām vēlāk tika speciāli pārvesti uz topošajām baznīcām, lai tiktu iemūrēti jaunās nozīmes vietās.¹⁵⁶

Ersgorda interpretācija šodien neiztur kritiku. Esterjētlandē ir atrastas vairākas lielāka izmēra kapsētas ar lielu apbedījumu skaitu bez Linšēpingas un Alvastras – Rugslēsā (Rogslösa), Ērberjā (Örberga) un Bjalbu (Bjälbo).¹⁵⁷ Lai gan kapakmeņi ir konstatēti visās šajās vietās, to skaits ir atšķirīgs. C. Junga uzskata, ka kapakmeņu skaits baznīcās jau sākotnēji ir bijis atšķirīgs un atradumi tikai to apliecina, un nav pamata uzskatīt, ka tie ir tikuši sistemātiski pārvietoti.¹⁵⁸

¹⁵⁴ Darba tekstā vietvārdu nosaukumi tiek atveidoti latviešu valodā, bet kapakmeņu apzīmējumi ir zviedru valodā. Vietvārdu nosaukumus zviedru valodā un tulkojumus visbiežāk izmantotajiem vietvārdiem turpmāk skatīt 21. *pielikumā*.

¹⁵⁵ LJUNG, Under runristad häll. Tidigkristna gravmonument i 1000-talets Sverige, s. 28–29.

¹⁵⁶ ERSGÅRD, Dödens berg och Guds hus, s. 139–140.

¹⁵⁷ KÖRLINGE, Eskilstunakistornas bruk och återbruk, s. 8.

¹⁵⁸ LJUNG, Under runristad häll. Tidigkristna gravmonument i 1000-talets Sverige, s. 26–27.

Kapakmeņu detaļu izplatība Esterjētlandē nekādas vērā ņemamas tendences neuzrāda (skat. 24. *pielikumu*), liecinot, ka potenciāli visas kapakmeņu formas no gulošiem akmeņiem līdz zārkiem bija zināmas visā reģionā. Vienīgi sānu plātņu izplatība, šķiet, aprobežojas ar teritoriju no Veterna ezera līdz Linšēpingai. Sānu plātnes viennozīmīgi bija daļa no zārkiem, kas bija lieli, grezni un, no tā izrietot, arī dārgi pieminekļi, kurus var piedēvēt sabiedrības elitei. Sānu plātņu izplatība līdz ar to norādītu, ka sabiedrības augšslāņa darbības zona arī koncentrējās reģiona līdzenumu rietumu daļā.

Tādēļ, ka daudzi kapakmeņi ir vien nelielas lauskas, lielu objektu skaitu kļūst neiespējami piedēvēt kādai no zārku detaļām un datēt. Kapakmeņu hronoloģija ir sarežģīta, jo tikai trešdaļu apzinātā materiāla ir iespējams datēt sīkāk vikingu laikmeta robežās. Ja ņem vērā, ka darbā apzinātais maksimālais objektu skaits neatspoguļo reālo pieminekļu skaitu, kas ir krietni mazāks, tad šāda situācija, iespējams, nav tik biedējoša. Datēto kapakmeņu iedalījumu laikā var aplūkot 25. un 26. *pielikumā*.

Datēto pieminekļu materiāls samērā skaidri uzrāda, ka kapakmeņi ir zināmi un tika uzstādīti visu 11. gadsimtu un potenciāli arī 10. gadsimta nogalē (RAK grupas datējums c. 970.–1100. g.), bet uzplaukumu piedzīvo tieši 11. gadsimta vidū un otrajā pusē, nelielam skaitam pieminekļu iestiepjoties arī 12. gs. sākumā. Lai gan milzīgais nedatējamo pieminekļu skaits liedz šo aprakstu absolutizēt, tomēr ir iespējams pieņemt, ka kapakmeņu uzstādīšanas tradīcijas pastāvēšanas periods ir 11. gadsimts ar uzsvāru uz gadsimta vidu un otro pusi.

26. *pielikums* arī cenšas aplūkot kapakmeņu veidu/zārku detaļu izplatību laikā. Datētajiem pieminekļiem samērā skaidri uzrādās, ka 11. gs. pirmajā pusē dominēja vienkāršākas konstrukcijas ar vienkāršiem gulošiem akmeņiem, bet gadsimta otrajā pusē sāk parādīties sarežģītākas konstrukcijas. Tomēr liels skaits dažādu kategoriju pieminekļu ir nedatējams vai nav sīkāk datējams, kas neļauj veikt secinājumus par kapakmeņu veidu izplatību laikā. Ņemot vērā, ka, piemēram, sānu plātnēm tikai 5 objekti ir datēti, bet 29 nav, kļūst subjektīvi veikt secinājumus par sānu plātņu un līdz ar to arī zārku popularitāti 11. gadsimta robežās.

Lai gan aina ir ļoti fragmentāra, ņemot vērā, ka pieminekļi koncentrējas noteiktās vietās, ir iespējams izšķirt tās, kurās kapakmeņu uzstādīšana ir intensīvāk norisinājusies 11. gadsimta garumā. Šo izvietojumu ir iespējams aplūkot 27. *pielikumā*, kas parāda, ka galvenokārt nelielā skaitā vietu ir tapuši agrākie zināmie 11. gs. pieminekļi – Rugslēsā, Klosteršadē, Skeningē, Hedā, Vēversundā un Linšēpingā. Tie visi koncentrējas rietumu daļā, šīm vietām potenciāli iezīmējot tās, kurās ir aizsākusies kapakmeņu uzstādīšanas tradīcija. Pieminekļu uzstādīšana

gadsimta vidū un otrajā pusē turpinās arī šajās vietās, vienlaikus palielinoties kopējam vietu skaitam visā Esterjētlandē.

Ņemot vērā, ka hronoloģiskā aina ir ļoti fragmentāra un neskaidra, ir grūti secināt jebko konkrētāk. Agrāko pieminekļu vietas šeit paliks kā nozīmīgākais fakts. Gana daudzās vietās, kur ir liels pieminekļu skaits, datēti ir vien pāris kapakmeņi, un būtu neobjektīvi pāris objektu datējumu attiecināt uz vairākumu un spriest par vietas nozīmīgumu 11. gs. griezumā. Kapakmeņus līdz ar to ir problemātiski aplūkot no to veidu ģeogrāfiskās izplatības un hronoloģijas perspektīvas. Tas potenciāli atstās daudzus jautājumus neatbildētus, bet iespējams, aplūkojot kapakmeņu atrašanas apstākļus, ir iespējams iegūt papildinātu skatījumu par kapakmeņu nozīmi vikingu laikmeta Esterjētlandes vidē, ko vispārējas izplatības analīze nespēj sniegt.

2.2.2. Kapakmeņi, baznīca un vide

Iepriekšējā sadaļa jau nedaudz pieskārās kapakmeņu atrašanas vietām un pieminekļu skaitam tajās. Šo vietu sīkāka analīze spēs labāk izprast to, kā mainījās ainava 11. gadsimta Esterjētlandē, kur palēnām sāka dominēt baznīcas un kapsētas. Līdz ar to vietas, kur kapakmeņi atrasti ir jāaplūko kontekstā ar apstākļiem, kādos tie tika konstatēti. Lai gan ir vispārpieņemts, ka kapakmeņi bija kapsētas ainavas elementi, vietas un apstākļi, kādos tie tika atrasti, ir visai dažādi, kā arī noteiktas atradumu vietas rada neviennozīmīgu ainu kapsētu un baznīcu attīstībai Esterjētlandes ainavā.

Uzreiz jāatzīmē, ka tikai daži pieminekļi ir atrasti vietās, kur tie ir oriģināli novietoti. Lielais vairums materiāla ir pārvietots, kas gan nav pārsteidzoši, ņemot vērā, ka kapsētas, kurās tie, iespējams, ir stāvējuši, ir nepārtraukti izmantotas aptuveni 900 gadus.¹⁵⁹ Kā parāda 28. *pielikums*, liels skaits kapakmeņu ir tikuši iemūrēti baznīcās vai citās ēkās. Lai gan daudzi ir atrasti kapsētās, bieži vien tas nav saistībā ar apbedījumiem, jo pieminekļi tur varēja tikt novietoti citos laikos. Kā arī daudziem pieminekļiem trūkst kārtīgas dokumentācijas, kas liedz saprast vai tie ir atrasti oriģinālā kontekstā vai nē. Samērā neliela daļa kapakmeņu šodien ir pazuduši (skat. 10. *pielikumu*), bet zināms informācijas daudzums par tiem ir saglabāts, kas neapgrūtina analīzi. Taču, pat ja vairumam kapakmeņu lielākoties ir norādīts, ka tie ir atrasti baznīcā vai kapsētā,

¹⁵⁹ LJUNG, *Early Christian Grave Monuments and Ecclesiastical Developments*, p. 158.

trūkst informācijas, kur tieši un kādā kontekstā tie ir bijuši, tādēļ ir liela grupa pieminekļu, kas ir saistāmi ar baznīcu, bet atrašanas apstākļi ir neskaidri.

Kā redzams, visi pieminekļi ir atrasti saistībā ar esošām baznīcām vai vietām, kur tās reiz ir bijušas, respektīvi, to drupās. Pavisam neliels skaits pieminekļu ir atrasti citās vietās, bet praktiski visos gadījumos ir iespējams pieņemt, ka pieminekļi uz saimniecībām vai pilsētas ēkām ir atceļojuši no vietējās kapsētas. Tikai Linšepingā (Linköping okänd fyndort 1), Skeningē (Skänninge stad 1 un 2) un Noršepingā (Norrköping 1) ir atradumi ar neskaidru izcelsmi, kurus nav iespējams saistīt ar zināmu kapsētu vai baznīcu. Ļoti iespējams, ka šie pieminekļi nāk no kādas tuvējās apbedījumu vietas, bet, kura tā būtu, nav iespējams noskaidrot.¹⁶⁰

Liela daļa pieminekļu ir atrasti jau iemūrēti baznīcu, klosteru sienās, kapsētu mūros, bet nav pamata uzskatīt, ka apbedījumi un kapakmeņi sākotnēji tiktu novietoti baznīcā. Agrās baznīcas bija salīdzinoši nelielas, un tajās noteikti nepietika vietas lieliem pieminekļiem – ne akmens plāksnēm, ne arī zārkiem. Vienlaikus apbedījumi iekš baznīcas Skandināvijā kristietības agrajos periodos bija ārkārtīgi reti.¹⁶¹ Ņemot vērā, ka Zviedrijā mūra baznīcu būves sākumu uzskata 11. gadsimta pašu nogali un 12. gadsimtu,¹⁶² respektīvi, vēlāku laiku par pašu pieminekļu tapšanu, var secināt, ka kapakmeņi tika iekļauti baznīcās mūra ēku būves laikā, ne oriģināli tajās ievietoti.

Par kapakmeņu inkorporāciju baznīcas struktūrās ir iespējams spekulēt tieši tāpat kā rūnakmeņu gadījumā. Vai tie ir bijuši simboliski motīvi, ko skaidro ar senču iekļaušanu svētajā būvē, nav nosakāms. Tikpat labi motīvi varēja būt praktiski. Kapsētas izmantošanai turpinoties, vecie pieminekļi tika novākti un baznīcas būvniecības laikā izmantoti kā tuvs un pieejams būvmateriāls. Ir grūti pamatot, ka kapa vietām, pie kurām, iespējams, ilgstoši atgriezās, pēkšņi noņēma greznos un izteiksmīgos kapakmeņus, lai ziedotu tos baznīcas būvei.

Kapakmeņi kā pieminekļi bija domāti āra ainavai, konkrēti kapsētai vai apbedījumu vietai. To vistiešāk apliecina pāris gadījumi, kur pieminekļi ir atrasti *in situ*. Kā jau parādīja 28. *pielikums*, vairāki pieminekļi ir atrasti saistībā ar apbedījumiem, bet dažos gadījumos tie ir izmantoti vēlāku laiku apbedījumos, vai ir atrasti kapsētā nesaistīti ar konkrētām kapa vietām, bet citreiz informācija vienkārši ir nepilnīga. Taču trijās vietās, Skeninges Sv. Mārtiņa (S:t Martin) baznīcas vietā, Hedas baznīcā un Klosterštades baznīcas vietā kapakmeņi ir atrasti nekustināti, un to arheoloģiskā izpēte atklāj interesantu novērojumu.

¹⁶⁰ LJUNG, Under runristad häll. Katalog över tidigkristna gravmonument, s. 146.

¹⁶¹ ANDERS ANDRÉN. Ad sanctos – de dödas plats under medeltiden. In: Hikuin, 2000, Vol. 27, Nr. 27, s. 7–26. Tagen från: <https://tidsskrift.dk/Hikuin/article/view/111584> (tittade 01.05.2023.).

¹⁶² GRÄSLUND, The material culture of the Christianisation, p. 642.

Skeninges Sv. Mārtiņa baznīca rakstītajos avotos pirmo reizi parādās vien 13. gs. otrajā pusē, lai gan baznīcas vieta tika izmantota jau krietni senāk. R. Hedvalls pieņem, ka baznīcu cēla kā privātu baznīcu līdzās lielai saimniecībai. Kapsētas ¹⁴C datējumi uzrāda, ka baznīcas kapsēta ir izmantota no aptuveni 10. gs. nogales. Visdrīzākais, ka no tā laika ir pastāvējusi arī koka baznīca, kuru 13. gs. otrajā pusē nomainīja mūra ēka.¹⁶³ 1939. g. baznīcas arheoloģiskās izpētes laikā zem kapsētā esošajiem pieminekļiem Skänninge St. Martin 1 un 2 tika atklāti apbedījumi (skat. 29. pielikumu). Abu pieminekļu teksti arī norāda, ka katrs piemineklis tika celts vīrietim.

Zem Skänninge St. Martin 1 tika atklāts jauna vīrieša skelets ar koka zārka paliekām. Mirušajam līdzī tika dota galoda, dzelzs nazis, kā arī vēl kāds metāla priekšmets. Savukārt zem Skänninge St. Martin 2 bija dažādos laikos veikti apbedījumi. Tuvāk virspusei bija samaisīti kauli ar zārka naglu un galodu. Zemāk atradās visdrīzākais vienlaikus apbedīti sievietes un vīrieša skeleti. Uzskata, ka dubultais apbedījums iznīcināja senāko, kas tika sajaukts jaunā apbedījuma pildījumā. Izpostītais apbedījums, iespējams bija pieminekļī minētais vīrietis. Šī pieminekļa dienvidu daļā tika izpētīts vēl kāds apbedījums, kurā koka zārkā bija apbedīts vīrietis ar līdzī dotu dzelzs nazi.¹⁶⁴

Atkārtota apbedīšana ir konstatēta arī Heda baznīcā. Heda 1 un 2 potenciāli ir bijuši viena apbedījumu pārklājoša akmens plāksne ar gala akmeni. Zem tiem jaunākais apbedījums ir bērna kaps. Krietni zemāk tika atrasts vīrieša apbedījums, koka zārkā. Vēl zem tā atradās sievietes apbedījums, kam līdzī dota diegā iekārta pērlīte. Iespējams, ka šī sieviete ir uzrakstā pieminētā Gudloga (*Gudlög*), kuras piemiņai tika uzstādīts piemineklis. ¹⁴C analīzes un stratigrāfija uzrāda, ka gandrīz simts gadi ir starp sievietes un vīrieša apbedījumu.¹⁶⁵

Fakts, ka apbedījumu zem Skänninge St. Martin 2 un Heda 1 un 2 atvēra, lai ievietotu citus apbedījumus zem pieminekļa, norāda, ka kapakmeņu atkārtota izmantošana bija sastopama. Ļoti iespējams, ka tie bija ģimenes apbedījumi. Zīmīgi arī, ka vairumam apbedījumu bija līdzī dotas mantas. Agrīnajā kristietības periodā Zviedrijā gan ir raksturīgi, ka personiskās mantas sekoja mirušajam kapā.¹⁶⁶ Tas, ka Skeninges dubultajam un Heda jaunākajiem apbedījumiem piedevu nebija, liek domāt, ka tie ir jaunāki.

¹⁶³ HEDVALL, Ett kyrkligt centrum, s. 72.

¹⁶⁴ LJUNG, Under runristad häll. Tidigkristna gravmonument i 1000-talets Sverige, s. 186–186.

¹⁶⁵ RIKARD HEDVALL, Kyrkor och kyrkogårdar i Svanshals, Västra Tollstad och Heda, s. 29.

¹⁶⁶ JULIE LUND. Fragments of a conversion. Handling bodies and objects in pagan and Christian Scandinavia AD 800–1100. In: World Archaeology, 2013, Vol. 45, No. 1, pp. 46–63, here p. 55. Retrieved from: <https://www.jstor.org/stable/42003559> (viewed 19.02.2023.).

Zīmīgi atradumi nāk no Klosterštades, kur negaidīti 1997. g. tika uzietas iepriekš nezināmas 12. gs. beigu apaļbaznīcas¹⁶⁷ un agrākas koka baznīcas paliekas, kā arī plaša kapsēta ar kapakmeņiem. Izpēte baznīcā un tās apkārtnē atklāja, ka divi kapakmeņi, Klosterstad 3 un 4, kas veidoja vienu pieminekli, atradās to oriģinālajā vietā.¹⁶⁸ Zem tiem 60–70cm dziļumā tika atrasts 20–25 gadus jaunas sievietes apbedījums. Kapa vieta bija novietota tieši tāpat kā koka baznīca, kas nozīmē, ka kapu iekārtoja pēc ēkas orientācijas. Tas norāda, ka kapsēta un kapakmeņi tajā tika veidoti līdzās laikmetīgajai baznīcai. Kapakmeņu Klosterstad 3 un 4 ornamenti novieto tos 11. gs. vidū, bet baznīcas ¹⁴C analīzes uzrāda, ka tā ir celta 11. gs. pirmajā pusē.¹⁶⁹

Šie piemēri visi pieder vecākajiem agro kristiešu apbedījumiem Esterjētlāndē, kas datēti ar 11. gadsimta sākumu. Tie ir visskaidrākās liecības tam, ka kapakmeņi funkcionēja kā kapa vietu marķieri un visdrīzākais visos gadījumos ir bijuši saistīti ar apbedījumiem, kapsētām un arī baznīcām. Arī arheoloģiski pētītājās kapsētās, kur ir konstatēti kapakmeņi, piemēram, Alvastras Sverkera saimniecībā (Sverkersgården), ir līdzīga apbedījumu situācija – skeletapbedījumi ar nelielām, retām piedevām, noteikti orientēti.¹⁷⁰ Tā ir galvenā kopīgā iezīme kapakmeņu atradumiem; tie ir kristiešu kapsētas vai apbedījumu vietas¹⁷¹ ainavas elements un to pamata funkcija bija kapa vietas apzīmēšana.

Baznīcas ideāls bija kapsēta līdzās baznīcai. Kapakmeņu saistība ar baznīcām arī ir būtisks jautājums, jo bieži vien tiek pieņemts, ka kapakmeņu klātbūtne ir kritērijs agro koka baznīcu esamībai,¹⁷² bet situācija ne vienmēr ir bijusi tik viennozīmīga. Vēlajā vikingu laikmetā un agrajos viduslaikos Esterjētlāndes ainavā dominēja individuālas saimniecības. Saimniecības galvenā māja arī bija vieta, kur norisinājās kults pirmskristīgajā sabiedrībā. Interesanti, ka Esterjētlāndes rietumos iztrūkst dzelzs laikmeta apbedījumu vietu līdzās zināmajām dzīvesvietām. K. Tollins (*Clas Tollin*) to skaidro ar varbūtību, ka kults, tai skaitā senču kults, 11.

¹⁶⁷ Apaļbaznīcām ir raksturīgs pilnībā apaļš mūru plānojums. Dānijā un Zviedrijā tās bija izplatītas 11. un 12. gs.

¹⁶⁸ RIKARD HEDVALL, HELMER GUSTAVSON. Rundkyrkan i Klosterstad - en presentation av ett pågående projekt. In: Fornvännen, 2001, Nr. 96, s. 145–152, här s. 145. Tagen från: https://www.academia.edu/64713676/Rundkyrkan_i_Klosterstad_en_presentation_av_ett_p%C3%A5g%C3%A5ende_projekt (tittade 24.02.2023.).

¹⁶⁹ HEDVALL, Kyrkorna i Klåstad, s. 105–106.

¹⁷⁰ ERSGÅRD, Dödens berg och Guds hus, s. 138.

¹⁷¹ Gan zinātniskajā literatūrā gan šajā darbā tiek nošķirti jēdzieni kapsēta un apbedījumu vieta arī runājot par kristiešu apbedījumiem. Jēdzienu kapsēta visbiežāk lieto kontekstā ar baznīcām un ierobežotu teritoriju apbedījumiem pie tām, bet jēdzienu apbedījumu vieta lieto kontekstā ar vitām, kur šādas struktūras iztrūkst.

¹⁷² LJUNG, Under runristad häll. Tidigkristna gravmonument i 1000-talets Sverige, s. 190.

gadsimtā jau tika aizvietots ar kaut ko citu.¹⁷³ Ļoti iespējams, ka uz šo jautājumu var atbildēt tieši kapakmeņi un baznīcas, kas sāka parādīties ainavā.

Lielās saimniecības un zemes īpašumi tiek saistīti ar sabiedrības augšslāni, aristokrātu varu. Tas nebija netipiski, ienākot kristietībai, ka saimniecības galva radīja vietu nelielai koka baznīcai iekš sava īpašuma, ko izmantoja viņa ģimene un saimniecībai piederīgie.¹⁷⁴ Tas saskan ar teoriju, ka Skandināvijas kristianizācija bija process, kas sākās sabiedrības augšējās slāņos un caur to varu tika izplatīts sabiedrības zemākajos slāņos, respektīvi, lejupēji.¹⁷⁵ Līdz ar to agrākie 11. gadsimta kapakmeņi var būt bijuši liecinieki privātām un aristokrātu baznīcām, un kapakmeņu atradumi šodien varētu būt liecinieki šādu vietu esamībai. Liels agro pieminekļu skaits varētu apzīmēt baznīcas, kuras izteikti izmantoja sabiedrības augšslāņu pārstāvji.

Starp zināmajām privātajām vēlā vikingu laikmeta baznīcām, kapakmeņi ir konstatēti Alvastras Sverkeras saimniecībā, Vēversundā, Rugslēsā, Herrestadē (Herrestad), Ērberjā un Tollstadē, kas ir lielākā daļa no šobrīd zināmajām šādām baznīcām.¹⁷⁶ Lai gan pieņem, ka vikingu laikmetā baznīcas būvēja tikai no koka, šodien nav pietiekoši zināms par Esterjētlandes baznīcām, lai galvoti, ka visās tajās, kurās ir konstatēti kapakmeņi, reiz ir bijušas koka baznīcas. Bet to nevar arī noliegt un paplašināta izpēte nākotnē noteikti spēs šos jautājumus darīt skaidrākus. Koka baznīcas Esterjētlandē ir konstatētas iepriekš minētajā Klosteršadē, kā arī Herrestadē un Rugslēsā. Bet kapakmeņu vispārējā saistība ar baznīcām vēlajā vikingu laikmetā arī ir diskusiju jautājums.

Lārss Ersgords ir īpaši kritisks pret koka baznīcu fāzi, uzskatot, ka ainavu 11. gs. raksturo tikai plašas apbedījumu vietas, kā Sverkeras saimniecība Alvastrā.¹⁷⁷ Kapsēta līdzās baznīcai bija ideāls, kas ne vienmēr piepildījās Skandināvijā kristietības agrīnajos periodos. Arī citās vietās Zviedrijā kristiešu apbedījumi ir atrodami senajās pirmskristīgajās apbedījumu vietās, kas atļauj secināt, ka kristiešu apbedījumu vietas zināmu laiku varēja funkcionēt bez baznīcas.¹⁷⁸ Dažkārt uzskata, ka kapu pieminekļa klātbūtne varēja būt pietiekama, lai padarītu apbedījumu vietu kristīgu vai konsekrētu. Šāds pats viedoklis ir par rūnakmeņiem, īpaši tiem, kuriem ir krusti,

¹⁷³ CLAS TOLLIN. Demesne Farms and Parish Formation in Western Östergötland. A Spatial Study of Church Catchment Areas and Ownership Structures when Alvastra Abbey was Founded. In: BJØRN POULSEN, SØREN MICHAEL SINDBÆK (eds.). Settlement and Lordship in Viking and Early Medieval Scandinavia. Belgium 2011, pp. 147–184, here pp. 149, 153.

¹⁷⁴ GRÄSLUND et al., Runestones and the Christian missions, p. 640.

¹⁷⁵ BRINK, Christianisation and the emergence of the early Church in Scandinavia, p. 623.

¹⁷⁶ TOLLIN, Demesne Farms and Parish Formation in Western Östergötland, p. 160.

¹⁷⁷ ERSGÅRD, Dödens berg och Guds hus, s. 19, 94.

¹⁷⁸ LJUNG, Under runristad håll. Tidigkristna gravmonument i 1000-talets Sverige, s. 53.

uzskatot, ka to novietošana kapsētā varētu būt gana, lai uzskatītu teritoriju par kristīgu.¹⁷⁹ Izcils piemērs tam, ka plaša kristiešu apbedījumu vieta varēja funkcionēt bez baznīcas, ir Alvastra. Tāda, iespējams, bijusi arī Hovā.

Alvastras kompleksu šodien veido 12. gadsimta cisterciešu klostera drupas, neskaidras funkcijas 12. gs. ēka (t.s. Sverkera kapella, *Sverkerskapellet*), kā arī dažādi interpretēta 12. s. kriptas baznīca un plašs 11. gs. – 12. gs. sākumā izmantots apbedījumu lauks, tā dēvētā Sverkera saimniecība (skat. 30. pielikumu). Sverkera saimniecība ir retā vieta Esterjētlandē, kuras izmantošana 12.–13. gs. tika izbeigta, kamēr citas kapsētas tika izmantotas gadsimtiem uz priekšu. Apbedījumu skaits aplēstajos 3325 kvadrātmetros varētu sasniegt sešus tūkstošus, kas mudina domāt, ka vietu izmantoja ļaudis no plaša ģeogrāfiskā reģiona.¹⁸⁰ Plaša izpēte Alvastrā ir norisinājusies gan 20. gan 21. gs., un izpētes rezultāti liek domāt, ka kapakmeņi, kas ir atrasti klosterī un citur, nāk no plašā apbedījumu lauka Sverkera saimniecībā, kurš ir agrāks par pārējām kompleksa struktūrām, norādot, ka apbedījumu vieta šeit ir bijusi pirmā. Turklāt citas tā laika struktūras Sverkera saimniecības tuvumā nav konstatētas.¹⁸¹

Jau Otto Frodins (*Otto Frödin*), kurš pētīja Alvastru 20. gs., uzskatīja, ka tā ir bijusi nozīmīga vieta un sasaistīja to ar Zviedrijas valdnieku Sverkeru I, dodot atklātajām struktūrām nosaukumus viņa vārdā un pēc domājamās ēku funkcijas.¹⁸² Teritorijai ir iespējams izsekot nelielu saistību ar Zviedrijā 11. gs. nogalē un 12. gs. sākumā valdošajām dinastijām. Arī fakts, ka 12. gs. kriptas baznīca, kura, iespējams, nekad netika pabeigta, tika veidota vietā, kur viduslaiku sākumā nebija nekāda profānā aktivitāte, nevis līdzās Alvastrā esošajai saimniecībai, kā tas parasti ir novērojams, liek domāt ka vietai piemita gana daudz reliģiskas vai kultiskas nozīmības.¹⁸³

Vietas nozīmību pamato arī ar tuvību Umberja kalnam (Omberg), kurš ir leģendām apvīts un kura apkaimē ir zināmi ainavā redzami pieminekļi no dažādiem laikmetiem.¹⁸⁴ Ņemot vērā, ka baznīcas un kristiešiem nozīmīgas vietas varēja tapt veidotas agrākajās pirmskristīgajās kulta vietās (skat. 2.1.2. sadaļu), var pieņemt, ka Sverkera saimniecības novietojuma izvēle nav

¹⁷⁹ GRÄSLUND et al., *Runestones and the Christian missions*, p. 635.

¹⁸⁰ ERSGÅRD, *Dödens berg och Guds hus*, s. 45.

¹⁸¹ KÖRLINGE, *Eskilstunakistornas bruk och återbruk*, s. 8.

¹⁸² LJUNG, *Under runristad häll. Tidigkristna gravmonument i 1000-talets Sverige*, s. 148.

¹⁸³ KÖRLINGE, *Eskilstunakistornas bruk och återbruk*, s. 8–9.

¹⁸⁴ TORUN ZACHRISSON. *The Queen of the Mist and the Lord of the Mountain. Oral Traditions of the Landscape and Monuments in the Omberg area of western Östergötland*. In: *Current Swedish Archaeology*, 2003, Vol. II, pp. 119–138. Retrieved from: https://www.academia.edu/67474593/The_Queen_of_the_Mist_and_the_Lord_of_the_Mountain_Oral_Traditions_of_the_Landscape_and_Monuments_in_the_Omberg_area_of_western_%C3%96sterg%C3%B6tland (viewed 15.04.2023.).

nejauša. Kā gan tas ir saistījies, ir grūti šodien rekonstruēt, jo vietas nozīmi izmainīja vēlākais cisterciešu klosteris. Bet vikingu laikmeta nogalē Alvastra viennozīmīgi bija centrāla vieta agrajiem kristiešiem Esterjētlandē, un ir būtiski, ka vieta sākotnēji, cik zināms, ir pastāvējusi bez baznīcas.

Arī Hovā, kuras mūra baznīca ir celta 12. gs. sākumā, agrāka koka baznīca, kas būtu vienlaicīga ar kapsētu, nav atrasta. Sudraba monētas, svāri un krica no metālapstrādes uzrāda, ka vēlākās Hovas baznīcas vietai līdzās ir bijusi tirgošanās vieta. Agrākais numismātikais materiāls tiek datēts ar 1002.–1014. g. Hovā ir atrasti arī visagrāk datējamie kapakmeņi no 11. gs. sākuma (skat. 2.2.1.). Vieta pastāvēja visdrīzākais pateicoties lielai un ietekmīgai saimniecībai, kuras piederību piedēvē, ja ne pašai Sverkera dinastijai, tad nozīmīgām dzimtām, kas visdrīzākais arī cīnījās par varu 11.–13. gs.¹⁸⁵

Tirgošanās vieta Hovā nekad neizauga par pilsētu, iespējams tāpēc, ka līdzās atradās Vadstēna (Vadstena) un Skeninge. Baznīcas organizācijas attīstībai nozīmīgs faktors bija arī urbānā vide. Starp aplūkotajām vietām, kur ir nozīmīgi kapakmeņu atradumi un vairākas agrās baznīcas, jāmin ir Skeninge un Linšēpinga. Abas vietas viduslaikos kļuva par pilsētām.¹⁸⁶

Vēlākās pilsētas tieši ir vietas, kur kapakmeņi ir atrasti dažādās lokācijās, precīzāk, dažādās baznīcās ar tām piederošām kapsētām. Šāda versija ir arī par Sēderšēpingu, kur ir konstatētas divas agras kapsētas. Vienā no tām ir konstatēts pilsētas vienīgais kapakmens atradums, kas liecinātu par 11. gs. aktivitāti, bet otras kapsētas datējums ir neskaidrs.¹⁸⁷ Arī Linšēpingā kapakmeņi ir konstatēti galvenokārt divās vietās – katedrālē (2) un Sv. Lorenša (S:t Lars) baznīcā (18) (skat. 23. *pielikumu*). Kapsēta pie Sv. Lorenša baznīcas ir viena no vecākajām un lielākajām zināmajām Esterjētlandē, kas līdzīgi, kā Alvastrā, visdrīzākais apkalpoja plašāku reģionu, kamēr doma baznīcas kapsēta bija pieejama ierobežotām grupām, visdrīzākais garīdzniekiem, ko pamato arī atšķirības apbedījumos.¹⁸⁸

Skeninges pilsēta vienīgā, šķiet, ir bijusi ar trim kapsētām, līdz ar to unikāla Esterjētlandes rietumu daļā. No 11. gadsimta sākuma kapsētas ir konstatējamas pie šodien zudušām baznīcām – Sv. Mārtiņa baznīcas un Visu Svēto baznīcas (Allhelgonakyrkan), bet no 12. gs. sākuma arī pie tad jauni tapušās Sv. Olofa (S:t Olof) baznīcas. Kapakmeņu atradumi ir arī pie Dievmātes

¹⁸⁵ RUNDKVIST, *Mead-halls of the Eastern Geats*, p. 87.

¹⁸⁶ LJUNG, *Early Christian Grave Monuments and Ecclesiastical Developments*, p. 182.

¹⁸⁷ HEDVALL, *Ett kyrkligt centrum*, s. 84.

¹⁸⁸ LJUNG, *Early Christian Grave Monuments and Ecclesiastical Developments*, p. 183.

baznīcas (Vårfrukyrkan, celta 12.–13. gs.), kura ir vienīgā baznīca, kas šodien stāv pilsētā, bet visdrīzākais tās sienās iemūrētie kapakmeņi nāk no kādām iepriekš minēto baznīcu kapsētām.¹⁸⁹

Sv. Mārtiņa baznīca Skeninges ainavā ir tapusi pirmā (kapsēta datēta ar 11. gs. otro pusi), bet Visu Svēto baznīcas kapsēta ir mazliet jaunāka un bija pilsētā lielākā. Dažādi atradumi un secinājumi par Skeninges pilsētu saista to ar karaliskas klātbūtnes esamību. Visu Svēto baznīca pat tiek interpretēta kā tapusi no saimniecības, kas vismaz 12. gs. ir piederējusi Zviedrijas valdniekiem, bet pirms tam vietējām aristokrātu ģimenēm. Tomēr, lai gan R. Hedvalls pieņem, ka agrajos periodos pilsētā ir bijušas koka baznīcas, kas visdrīzākais ir saistītas ar ietekmīgu ģimeņu saimniecībām, pierādījumu par to esamību nav.¹⁹⁰

Skeninge no 11. gs. jau izteikti bija vieta ar kristīgu raksturu pateicoties divām agrām kapsētām un potenciāli arī baznīcām. Būtu gana adekvāti galvot, ka līdzās citām vietām, Skeninge bija viens no agro kristiešu darbības centriem. Tās nozīmība pat agrajos viduslaikos tikai auga, sekmējot arī pilsētas attīstību. Šim stāstam par baznīcām un kapsētām ir interesanta implikācija, kas ļauj vērtēt to, kādās ainavās kapakmeņi pastāvēja 11. gs. Esterjētlandē.

Ir skaidrs, ka kapakmeņi bija daļa no agro baznīcu vai agro kristiešu darbības vietām. Iezīmējas arī tendences, kur šī darbība koncentrējās – tās ir izteikti apdzīvotas un augošas vietas, kā Skeninge, Linšēpinga u.c., kā arī tās ir vietas, kas vismaz tiek saistītas ar vietējo eliti – lieliem zemes īpašniekiem, vietējo aristokrātiju, pat valdošajām dinastijām. Esterjētlandes baznīcu kontekstā gana bieži tiek pieņemts, ka jaunie dievnami ir saistāmi ar aristokrātijas īpašumiem. Uzskata, ka Esterjētlandē īpašumi ir bijuši gan Zviedrijā valdošo Stenkilu, gan Sverkeru dinastiju pārstāvjiem, kas līdz ar to mudina saskatīt politiskas implikācijas gan zemes īpašumu, gan baznīcu jautājumos.¹⁹¹

Historiogrāfijā kapakmeņi visbiežāk tiek uzlūkoti no divām perspektīvām – reliģiskās un varas politikas. Vienā gadījumā kapakmeņi ir izpausme kristīgās ticības ienākšanai un kļūšanai par dominējošo uzskatu formu. Otrā gadījumā pieminekļi ir kā simboli topošajai aristokrātijai un karaļa varai.¹⁹² Uz šīs diskusijas fona lielā mērā pazūd uzsvars no kapakmeņu pamata jēgas – piemiņas tradīcijām.

Lai gan šajā sadaļā aplūkoti gadījumi arī rosina kapakmeņus aplūkot no kristietība vai varas perspektīvas, jāsecina gan, ka tie primāri norāda uz izteikti atšķirīgu izpratni par mirušo

¹⁸⁹ HEDVALL, Ett kyrkligt centrum, s. 65.

¹⁹⁰ Ibidem.

¹⁹¹ KÖRLINGE, Eskilstunakistornas bruk och återbruk, s. 9.

¹⁹² LJUNG, Under runristad häll. Tidigkristna gravmonument i 1000-talets Sverige, s. 47.

piemiņas iedzīvināšanu apkārtējā vidē. Senču kults bija pārcelts uz noteiktu un viennozīmīgi jaunu vietu Esterjētlādes ainavā – baznīcu vai vismaz kristiešu apbedījumu vietu. Tā bija vide, kas pakāpeniski tika nošķirta no ikdienas dzīves procesiem un zināmā mērā spēj iezīmēt lūzumu, kurā lēnām tiek novilkta robeža starp sakrālo un pārējo.

Kapakmeņu gadījumā piemiņa tika saistīta vistiešākajā kontekstā ar apbedījumiem, turklāt pēc kristīgām tradīcijām iekārtotiem un visdrīzākais konsekrētā teritorijā ierīkotiem. Atšķirībā no pirmskristīgajām apbedīšanas tradīcijām, kops vairs nav centrāls, un jauns svarīgums ir kapa vietas novietojumam iepretim baznīcai, tās altārim.¹⁹³ Lai gan var diskutēt par kapakmeņu lomu vietas konsekrācijā tajos gadījumos, kur nav liecību par baznīcu, kopumā var manīt tendenci, ka ir kļuvis svarīgi ne tikai apglabāt savus tuviniekus, bet arī godāt to piemiņu svētītā teritorijā. Kapakmeņu izplatība un novietojums līdz ar to spēj liecināt par ļoti būtiskām izmaiņām sabiedrības mentalitātē un uzskatos, kas materializējās cilvēku mijiedarbībā ar ainavu.

Kopumā jāsecina, ka rūnakmeņi un kapakmeņi pastāvēja ļoti dažādi izmantotā vidē iekš vienas “telpas” – Esterjētlādes. Lai gan iezīmējas, ka rūnakmeņi vairāk pārstāv 11. gadsimta pirmo pusi un kapakmeņi 11. gs. otro pusi, nenoliedzami abas tradīcijas pārklājas, īpaši gadsimta vidū. Principā var galvot, ka visu 11. gadsimtu rūnakmeņi un kapakmeņi līdzās pastāv Esterjētlādes ainavā, bet katra pieminekļu grupa ir sastopama ļoti dažādās saistībās ar ainavā atrodamajiem elementiem.

Rūnakmeņu novietojuma izvēle ainavā viennozīmīgi saistās ar senām tradīcijām un senākām nozīmes vietām, bet kapakmeņi, būdami 11. gadsimta inovācija, ir saistīti ar agro kristiešu darbības vietām. Interesantākais ir fakts, ka šīs zonas šķietami nepārklājās, lai gan ir cieši līdzās. Nedaudz to izceļ arī *31. pielikums*. Šai kontekstā būtu jāizceļ vēlreiz jautājums par baznīcām, kas rosina domāt, vai rūnakmeņi un kapakmeņi varēja būt elementi arī vienas baznīcas telpā? Šis jautājums, iespējams, spēs papildināt arī diskusiju par rūnakmeņu nonākšanu baznīcas vidē.

Aplūkojot baznīcas un to kapsētas, kurās ir atrasti rūnakmeņi un kurās kapakmeņi, var redzēt, ka rūnakmeņi ir atrodami krietni lielākā skaitā baznīcu (57) par kapakmeņiem (35) (skat. *32. pielikumu*), bet gan rūnakmeņi, gan kapakmeņi ir bijuši atrasti tikai 19 baznīcās, kas nozīmē, ka šo tradīciju pielietojuma zonas maz pārklājās. To, ka rūnakmeņi netika uzstādīti pie baznīcām, liek uzskatīt arī fakts, ka Alvastrā, kur tiek pieņemts, ka visi pieminekļi nāk no Sverkera

¹⁹³ ANDRÉN, Ad sanctos – de dōdas plats under medeltiden, s. 8.

saimniecības, abi rūnakmeņi ir atrasti klostera drupās un Sverkera kapellā (12. gs. būve), bet ne saistībā ar Sverkera saimniecību, ne tajā esošo kriptas baznīcu. Kā arī Skeningē vienīgais atrastais rūnakmens ir atrasts ne saistībā ar tur esošajām lielajām 11. gs. kapsētām, bet tieši Dievmātes baznīcā. Šie gadījumi parāda, ka rūnakmeņi nonāk vēlākās konstrukcijās un ēkās nekā kapakmeņi, kas var norādīt uz to, ka tie netika paņemti no vienas vietas.

Bez Skeninges un Alvastras rūnakmeņi nav raksturīgi arī citās vietās ar lielu kapakmeņu daudzumu – Hovā, Vēversundā, Klosterstadē u.c. Turklāt (skat. 33. *pielikumu*) baznīcas, kurās ir tikai kapakmeņi, atrodas tikai Esterjētlandes rietumu daļā. Baznīcas, kurās ir tikai rūnakmeņi, ir visā Esterjētlandē, arī tās austrumu daļā. Kā tika secināts 2.2.1. sadaļā, agrākās baznīcas un kristiešu darbības centri bija tieši Esterjētlandes rietumu daļā, kas nozīmē, ka rūnakmeņi ir atrasti vēlāk tapušās baznīcās. Rūnakmeņi nav atrodamī arī zināmajās koka baznīcās Rugslēsā, Herrestadē un Klosteršadē.

Nav iespējams noteikt, vai abi pieminekļu veidi tika plaši inkorporēti baznīcu sienās sākoties plašākai mūra baznīcu būvei no 11. gs. nogales, vai 11. gs. beigās bija saplūdušas robežas starp rūnakmeņiem un kapakmeņiem, pieļaujot abu pieminekļu esamību baznīcas telpā. Šo jautājumu galvenokārt apgrūtina rūnakmeņu materiāla neskaidrā saistība ar baznīcām un to kapsētām. Rūnakmeņu trūkums pie zināmajām koka baznīcām, kā arī agro kristiešu darbības vietām mudina domāt, ka rūnakmeņi tika novietoti pie jau mūra baznīcām vai vēlākos 11. gs. kristiešu darbības punktos. Bet rūnakmeņu tradīcijas apsīkums 11. gs. otrajā pusē nesaskan ar šo ideju. Šis drīzāk apliecina, ka rūnakmeņi tika speciāli pārvietoti uz baznīcām vēlākos laikos.

Kopumā šī analīze liecina, ka rūnakmeņi un kapakmeņi vikingu laikmetā, lai gan līdzās pastāvoši lielu daļu 11. gadsimta, visdrīzākais nepastāvēja tieši līdzās viens otram ainavā. Kapakmeņi funkcionēja krietni šaurākā kontekstā – baznīcas, kapsētas vai apbedījumu vietas, kamēr rūnakmeņi ainavā varēja būt samērā patstāvīgi un saistīti ar dažādām telpiskajām struktūrām.

3. PIEMINEKĻU TEKSTI, TO SATURS UN KONSTRUKCIJA

Rūnakmeņi un kapakmeņi ir gan ainavas elementi, gan mākslas darbi, bet galvenokārt tie ir rakstīti avoti. Rūnās izpildītais teksts ir vienojošākā īpašība abiem pieminekļu veidiem, un tieši tas spēj visvairāk pastāstīt par cilvēkiem, kas bija iesaistīti pieminekļu izstrādes procesā. Rūnakmeņus un lielā mērā arī kapakmeņus vieno noteiktā veidā konstruēti teksti, kurus var izteikt caur t.s. teksta formulu: “X šo akmeni uzstādīja Y, sava radnieka piemiņai,” ar X apzīmējot pieminekļa uzstādītāju,¹⁹⁴ bet Y pieminēto, kura atmiņai ir tapis piemineklis. Tieši šīs formulas klātbūtne ir tā, kas ļauj runāt par konkrētas tradīcijas pastāvēšanu vikingu laikmetā par spīti dažādām izpausmēm pieminekļu novietojumā un ornamentā.¹⁹⁵ Lai gan pastāv dažādas teksta variācijas un papildinājumi, minētā formula vienmēr ir klātesoša.

Nianse ir rodama vienīgi kapakmeņu gadījumā, kur šī formula piedzīvo izmaiņas tāpat kā tās piedzīvo pieminekļa funkcijas. Tendence ir tekstu konstruēt pēc principa “X nolika/guldīja akmeni pār Y, sava radnieka piemiņai”. Viduslaikos kapakmeņu teksts fundamentāli mainās, izslēdzot pieminekļa uzstādītāja vārdu un piemiņu no teksta, novirzot uzsvaru tieši uz apglabāto (“Šeit guļ Y...”).¹⁹⁶ Taču vikingu laikmetā šī forma vēl nav raksturīga, un kapakmeņu tekstu variācijas mijas ar klasisko rūnakmeņu formulu, kas norāda uz šo abu tradīciju saistību.

Rūnas ir viena no vismazāk attīstītajām rakstības sistēmām pasaulē, bet Skandināvijas rūnu materiāls sniedz nepārspējamu zināšanu par dzīvi vikingu laikmetā, būdamas vienīgais sava laikmeta oriģinālais rakstītais avots.¹⁹⁷ Esterjētlandes rūnu tekstus sastādīja galvenokārt 16 rūnu alfabētā, sauktā par fuþark. Zviedrijas un Norvēģijas teritorijā bija arī ierasts lietot t.s. īsaru rūnu variantu (skat. 34. *pielikumu*).¹⁹⁸ Šādas rūnas ir konstatētas arī četriem¹⁹⁹ Esterjētlandes pieminekļiem, kas tikai apliecina reģiona piederību vienotajam rakstības areālam, jo garzaru rūnas uz pieminekļiem nav atrastas.

Līdz mūsu ēras 7. gs. Skandināvijā dominēja t.s. senskandināvu valoda, kas tiek raksturota kā salīdzinoši uniforma un vienota. No 7. līdz 15. gadsimtam savukārt dominē vecskandināvu valoda, kas ir pārstāvēta divos dialektos – rietumu (Norvēģija un Islande) un austrumu (Dānija un

¹⁹⁴ Rūnakmens sagatavošana bija sarežģīts process, kas iesaistīja vairākus cilvēkus. Attiecībā uz pasūtītāju vai uzstādītāju ir sastopams apzīmējums “sponsors”, kas varēja būt ne tikai pieminekļa finansētājs, bet arī aizbildnis, partneris u.t.t. Latviski šāds apzīmējums ietver šaurākas funkcijas, tāpēc darbā tiks lietots apzīmējums “uzstādītājs”, kas, lai nepārprastu šādas personas lomu pieminekļa tapšanas procesā, ir jāsaprot visplašākajā nozīmē.

¹⁹⁵ SAWYER, *The Viking-Age Rune-Stones. Custom and Commemoration in Early Medieval Scandinavia*, p. 10.

¹⁹⁶ GARDELL, *Gravmonument från Sveriges Medeltid*, s. 18.

¹⁹⁷ WILLIAMS, *Runes*, p. 281.

¹⁹⁸ *Ibidem*, p. 282.

¹⁹⁹ Rundata. Ög 8; Ög 38; Ög 117; Ög 136. Retrieved from: <http://www.rundata.info> (viewed 23.04.2023.).

Zviedrija). Tomēr arī šie dialekti nebija statistiski un vienoti, laika gaitā izstrādājoties reģionālām iezīmēm, kas noved pie senzviedru, sendāņu u.c. valodu veidošanās pirms moderno skandināvu valodu tapšanas no 15. gadsimta.²⁰⁰

No rūnu materiāla ir dažkārt grūti spriest par valodas iezīmēm Skandināvijā, jo alfabētam bija gana daudz trūkumu, kurus autori, šķiet, ir centušies risināt ļoti individualizēti, radot salīdzinoši lielu dažādību rūnu uzrakstu ortogrāfijā un interpunkcijā, kas apgrūtina izšķirt vispārējas valodas tendences un individuālus gadījumus.²⁰¹ Tāpēc arī ir grūti ar pārlicību identificēt gan valodu, gan, rūnu alfabēta veidu pieminekļiem. Tomēr fakts, ka Centrālzviedrijas reģionos vikingu laikmeta nogalē tika radīts milzīgs daudzums rūnu pieminekļu, aktualizē jautājumu gan par lasīt, gan rakstīt prasmi.

Jautājumi par izglītības līmeni un lasītprasmi vikingu laikmeta Skandināvijā ir sarežģīti. Ja pieņem B. Soijeres tēzi, ka gandrīz visi rūnakmeņi atspoguļo mantošanas un īpašuma tiesības, tad tas implicē, ka lasītprasme bija izplatīta vismaz 11. gs. sabiedrībā.²⁰² N. Praiss uzskata, ka skandināvu sabiedrībā pastāvēja lasītprasme, bet tās apjomi ir pilnībā nenosakāmi. Vikingu laikmeta sabiedrība neizmantoja nekādu vēsturisko dokumentāciju, bet jāņem vērā, ka skandināvi, īpaši tuvojoties viduslaikiem, zināja par tādām lietām, bet vai nu tās noliedza vai aizvietoja ar kaut ko citu, kas nav saglabājies.²⁰³ Lasītprasmi Skandināvijā lielākoties attiecina uz tās augšslāni, izglītoto sabiedrības daļu, kamēr pārējā sabiedrībā dominēja mutvārdu kultūra.²⁰⁴ Teksts bija tikai viens aspekts rūnakmeņos un kapakmeņos, ko interpretēt. Pieminekļa jēgu varēja izprast arī pēc tā novietojuma un ornamenta simbolisma. Iespējams, ka dažādas objekta īpašības kalpoja dažādām mērķauditorijām.

Šīs nodaļas mērķis tādēļ būs konstatēt, kādi valodas līdzekļi tika uzskatīti par nepieciešamiem mirušā piemiņas un savu sociālo attiecību godāšanai. Tā ietvaros tiks mēģināts noskaidrot, kāda rakstura informāciju uzskatīja par vajadzīgu, kam tā tika adresēta un kāda nozīme tai bija piemiņas realizēšanā un sociālo situāciju stiprināšanā. Taču pieminekļu teksts ir ļoti visaptverošs un spēj slēpt norādes par visdažādākajiem aspektiem, tai skaitā pieminekļa lokāciju un telpiskajām struktūru. Pirms ķeršanās pie licībām par rūnakmeņu un kapakmeņu

²⁰⁰ JAN TERJE FAARLUND. Old and Middle Scandinavian. In: EKKEHARD KÖNIG, JOHAN VAN DER AUWERA (ed.). The Germanic Languages. London, New York 1994, pp. 38–71, here p. 38–39.

²⁰¹ WILLIAMS, Runes, p. 283.

²⁰² Ibidem, p. 285.

²⁰³ PRICE, The Viking Way, p. 5.

²⁰⁴ ANDRÉN, Re-reading Embodied Texts — an Interpretation of Rune-stones, p. 39.

tekstos pieminētajiem cilvēkiem, vispirms tiks iztirzāti jautājumi, kas skar pašus akmens pieminekļus.

Šai analīzei būs ierobežojoši kvantitatīvi dati, īpaši kapakmeņu gadījumā. Atšķirībā no rūnakmeņiem, kas tika veidoti pārsvarā no granīta, kapakmeņi tika veidoti no kaļķakmens, kas ir krietni trauslāks materiāls (pieminekļu materiālās īpašības tiks izskatītas nākošajā nodaļā). Rezultātā liela daļa kapakmeņu ir saglabājusies ļoti sliktā stāvoklī, samazinot interpretējamo tekstu īpatsvaru. Proporciju starp pilnībā veselajiem un bojātajiem tekstiem var aplūkot 35. pielikumā, kur ir manāms, ka kapakmeņu tekstu īpatsvars saglabātajā materiālā ir ļoti mazs. Abu pieminekļu veidu gadījumā gan jāņem vērā, ka zināmai daļai teksti nekad nav bijuši paredzēti, un to funkcija ir bijusi tīri ornamentāla, lai gan dažkārt ir grūti izšķirt pilnībā nobojātus pieminekļus no tiem, kuriem teksta nekad nav bijis. Īpaši t.s. Eskilstūnas zārkiem no piecām detaļām pietika, ja tikai vienai bija teksts. No šādas perspektīvas skatoties, kapakmeņu skaits, kuriem ir teksts, nav nemaz tik neliels, lai gan problemātisks tāpat ir jautājums par esošo tekstu saglabātības pakāpi.

Saglabātības dēļ rūnakmeņu materiāls sniegs plašāku un dažādāku informāciju, bet informācija par kapakmeņiem būs ierobežojošāka. Līdz ar to šie dati pretendē galvenokārt uz pazīmju identifikāciju un var nebūt visos gadījumos pielietojami ģeogrāfisku vai hronoloģisku tendenču meklēšanai, tāpēc tas tiks darīts tikai pārliecinošos aspektos, pārējo raksturojot visaptveroši. Turpmākajā analīzē tiks iekļauti visi tie pieminekļi, kuriem ir saglabāties jebkādas kvalitātes teksts, tāpēc analīzē iekļauto gadījumu skaits varēs neatbilst ne kopējam pieminekļu skaitam, ne arī pieminekļu skaitam, kam ir dažādas pakāpes teksta paliekas.

3.1. Rūnakmeņi

No rūnakmeņu kopējā materiāla teksta analīzei ir izmantojami 88% pieminekļu. Turpmākais rūnakmeņu teksta apskats sastāvēs no vairākām sadaļām. Pirmā skars tekstos atrodamo informāciju par pieminekļu veidiem un to novietojumu ainavā, bet otra risinās tekstu saturu no sociālas perspektīvas, iztirzājot jautājumus par pieminekļu uzstādītājiem un pieminētājiem, autoriem, cilvēku nodarbošanos, pēdējai sadaļai atstājot piezīmes par uzskatiem, kurus var raksturot gan no mītiskas, gan kristīgas perspektīvas.

3.1.1. Teksta saistība ar pieminekļa veidu un novietojumu

Rūnakmeņu tekstu formula pilnībā dabiski apgalvo, kāda veida piemineklis tika uzstādīts. Tas ir nozīmīgs fakts, jo ļauj secināt, vai rūnakmeņi tika veidoti vieni vai kopā ar plašākām struktūrām, lai godātu pieminēto. Rūnakmens uzstādītāji arī gana bieži ir izvēlējušies tekstā iemūžināt, kādās papildu struktūrās tika radītas kopā ar pieminekļa uzstādīšanu. Jau 2. nodaļā tika secināts, ka rūnakmeņiem Esterjētlandē nav raksturīgi atrasties iekš paplašinātām un sarežģītām ainavas struktūrām, kā arī neizskatās, ka tie būtu uzstādīti kolektīvi, bet teksti var papildināt šo ainu.

Vikingu laikmeta Skandināvijā ir raksturīgi konkrēti pieminekļu apzīmējumi, kas šodien ļauj spriest par piemiņas vietu raksturu. Esterjētlandē ir raksturīgi trīs veidu apzīmējumi, kas ir izplatīti arī citur – akmens (*stein*), akmeņi (*steinar*) un piemineklis (*kuml*) (skat. 36. pielikumu). Spriežot pēc analizētajiem tekstiem, Esterjētlandē izteikti dominē individuāli uzstādīti akmeņi (86% no analizētā materiāla), kas pamato 2. nodaļas secinājumu, ka arī individuālus rūnakmeņus nemēdza uzstādīt vairākus vienā vietā. Daudzskaitļa forma – akmeņi, kas norādītu, ka uzstādītājs ir izvēlējis vienlaikus uzstādīt vienā vietā vairākus pieminekļus, tādējādi veidojot plašāku piemiņas vietu, ir sastopami vien četros gadījumos un apliecina, ka šāda prakse nav bijusi ierasta.

Nelielā daudzumā ir pārstāvēti ar *kuml* apzīmētie pieminekļi (10% no analizētā materiāla). Visbiežāk *kuml* tiek tulkots kā memoriāls,²⁰⁵ bet vārda izcelsme norāda, ka tas nozīmē “apzīmējums”. Jēdziens ir neskaidrs, un pētniecībā dominē divas tā nozīmes – “memoriāla apzīmējums” un “kaps”. Lai gan nav zināms, kāda tipa piemineklis tas bija, visdrīzākais tas bija labi saskatāms, vizuāls un sastāvēja no vairākām daļām – vairākiem akmeņiem, rūnakmeņiem, iespējams, arī kapu uzkalniņiem, akmens šķirstiem.²⁰⁶ Kādi gan bija Esterjētlandes *kuml* pieminekļi, nav iespējams noteikt. Jau 2.1.2. sadaļā tika secināts, ka rūnakmeņi nav atrasti iekš plašākām telpiskajām struktūrām. Vai *kuml* apzīmē konstruktīvi sarežģītāku vietu ainavā vai iemieso padziļinātāku simbolisko nozīmi, nav zināms, un Esterjētlandes *kuml* šai jautājumā atbildi nesniedz.

Apzīmējuma lietojums dažkārt ir raisījis diskusiju, ka *kuml* varētu apzīmēt kenofantus, jo bieži vien pieminekļos esot minētas personas, kas mirušas ārzemēs.²⁰⁷ Esterjētlandē šī tēze

²⁰⁵ Skat. Rundata. Retrieved from: <http://www.rundata.info> (viewed 23.04.2023.).

²⁰⁶ ANNE-SOFIE GRÄSLUND. Kumbl and stafR in runic texts. In: CHARLOTTA HILLERDAL, KRISTIN ILVES (eds.). Re-Imagining Periphery. Archaeology and Text in Northern Europe from Iron Age to Viking and Early Medieval Periods. United Kingdom 2020, pp. 117–124, here pp. 117, 119.

²⁰⁷ Ibidem, p. 119.

nepierādās, jo *kuml* apzīmējuma pieminekļos uzrādās dažādas personas, tai skaitā sievietes, bet *kuml*, kuriem būtu norādīti pieminētā nāves apstākļi, ir mazumā, liekot domāt, ka tikpat labi pieminētie var būt miruši mājās, ne ārzemēs (37. *pielikums*).

Kuml tipa pieminekļi acīmredzot ir bijuši zināmi visā Esterjētlandē, jo to nelielā izplatība sakrīt ar vispārējās izplatības tendencēm (38. *pielikums*), un tie ir zināmi visu rūnakmeņu uzstādīšanas periodu. Lai gan vairums pieminekļu atbilst agrākajai RAK stilistikajai grupai, *kuml* pieminekļi ir zināmi arī vēlāk, un to lietojuma attīstība seko tādām pašām tendencēm kā rūnakmeņu, vispārīgi samazinoties jau gadsimta vidū.

Interesants gadījums ir četri pieminekļi Esterjētlandē, kas neiekļauj pieminekli apzīmējošus jēdzienus, bet min struktūras, kas visdrīzākais tika veidotas līdzās rūnakmenim. Viens apgalvo, ka uzstādītājs ir veidojis pāreju pār strautu vai braslu (*óð*), divi min tiltu (*brú*), bet ceturtais kājniņu tiltus (*spengr*). Bez šiem piemēriem vēl 6 pieminekļi Esterjētlandē min tiltu būvniecību līdzās pieminekļa celšanai, šajos gadījumos gan apzīmējot arī pašu pieminekli (visu pieminekļu aprakstu skatīt 39. *pielikumu*). No šiem pieminekļiem tikai 3 ir konstatēti līdzās upei vai strautam, kas varētu nozīmēt, ka tie ir oriģinālās uzstādīšanas vietas tuvumā. Bet kopumā šī aina liecina, ka lielāks skaits pieminekļu ir atradies līdzās ūdeņiem un infrastruktūras objektiem.

Jau iepriekš tika izskatīts, ka tiltu būvei ir simboliska jēga gan potenciāli pirmskristīgajos, gan kristīgajos uzskatos, tiltu un infrastruktūras veidošanai pastāvot kā daļai no indulgenču sistēmas. Lai gan pieminekļu skaits ir neliels, tiltu būve acīmredzot bija raksturīga visā Esterjētlandē, jo rūnakmeņi, kas min tiltus ir atrodami izklaidus pa visu reģionu (skat. 40. *pielikumu*). Ja arī tilti un rūnakmeņi pie tiem ir aplūkojami no kristīgo “labo darbu” perspektīvas, tad jāņem vērā, ka tā ir ļoti agra izpausme ticības apliecināšanai (lielākoties 11. gs. pirmā puse), bet tā nav saistāma ar agro kristiešu darbības vietām, kuras tiek konstatētas pēc agro kapakmeņu atrašanās vietām. Heda būtu vienīgā vieta, kur šī saistība ir rodama. Ög 132 ir atrasts iemūrēts Hedas baznīcā,²⁰⁸ kur ir zināmi vieni no agrākajiem kapakmeņiem. Iespējams rūnakmens pirms pārvešanas uz baznīcu ir atradies pie kāda tuvumā esoša tilta.

Toties ir skaidrs, ka Esterjētlandes ainavā 10. gs. nogalē un 11. gs. sākumā dominēja individuāli stāvoši rūnakmeņi, retāk plašākas struktūras (*kuml* vai vairāki akmeņi) un rūnakmeņi kopā ar tiltiem. Katrā gadījumā šādu struktūru izveide bija resursu jautājums un rosina spekulēt par cilvēkiem, kuru piemiņai ir tapuši šie pieminekļi un kuri ir ieguldījušies to radīšanā. Šie aspekti vairāk tiks iztirzāti turpmāk.

²⁰⁸ Rundata. Ög 132. Retrieved from: <http://www.rundata.info> (viewed 23.04.2023.).

3.1.2. Uzstādītāji, pieminētie un informācija par tiem

Rūnakmeņu teksti spēj liecināt par ļoti dažādiem sociālās dzīves aspektiem – personvārdiem, nodarbošanās veidiem, īpašumiem, vietvārdiem, un tie ir avots dažādām zinātnes nozarēm. Bet galvenokārt tie ir liecinieki cilvēku attiecībām, kuru norādīšana ir pamats rīnu teksta formulai. Tāpēc sākotnēji šajā sadaļā būs uzsvars uz cilvēku attiecībām, kas norādītas starp uzstādītāju, pieminēto un citām iesaistītām personām. Pie reizes tiks arī izskatīta informācija par pieminēto celšanas apstākļiem un t.s. autoru klātbūtni, kā arī tiks aplūkota papildus norādītā informācija par pieminēto uzstādītājiem un pieminētajiem.

Informācija par rūnakmeņu tekstos identificējamajām cilvēku attiecībām ir attēlota *41. pielikumā*. No kopējā rūnakmeņu skaita 22,6% teksta nebija saglabājies gana labi, lai identificētu uzstādītāju un pieminēto dzimumu, skaitu un attiecības. Tabula iekļauj arī neskaidrus gadījumus (4%), kuros ir apgrūtināti identificēt proporcijas, bet var vismaz spriest par vai nu minēto cilvēku attiecībām vai dzimumiem, kaut gan nepilnīgā veidā. Lai gan Esterjētlandē šķietami ir pārstāvēti ļoti dažādi attiecību veidi, materiāls izvirza sekojošas tendences.

Esterjētlandes rūnakmeņu tekstos izteikti dominē ģimeniska rakstura attiecības un galvenokārt starp tuviem radniekiem, nukleāras ģimenes locekļiem. Aplūkotajā materiālā visvairāk ir atrodami pieminēti, kuros bērni piemin vecākus (25,7%), galvenokārt dēls, kas piemin tēvu. Otra lielākā grupa ir, kur vecāki piemin bērnus (13,3%), galvenokārt tēvi, kas piemin vienu dēlu. Tikpat raksturīgi ir pieminēti starp brāļiem un māsām (13%), lai gan uzstādītāji un pieminētie lielākoties ir brāļi.

Maz pārstāvētas ir sarežģītāka rakstura attiecības, kur dažādi ģimenes locekļi kolektīvi pieminētu citus tuvos ģimenes locekļus (vecākus, bērnus, brāļus, māsas, laulātos). Šādas attiecības ir pārstāvētas vien 5% pieminēto. Rūnakmeņi, kas būtu veltīti attālākiem radniekiem vai piederīgajiem arī ir salīdzinoši maz. 6,6% pieminēto ir atzīmētas attiecības starp radniekiem. Atskaitot pāris gadījumus, kur saistība ir norādīta kā radniecība caur laulību, lielākoties ir pieminēti salīdzinoši tuvi ģimenes locekļi (mātes/tēva vai brāļa/māsas bērni).

Esterjētlandē ir uzkrītoši raksturīgi individuāli uzstādīti pieminēti, kuros tiek pieminēts viens cilvēks. Otra lielākā grupa ir kolektīvi uzstādīti pieminēti, kas piemin vienu cilvēku, bet tādu ir krietni mazāk. Vēl mazāk raksturīgi ir pieminēti ar vienu uzstādītāju un vairākiem pieminētajiem. Savukārt pieminēti, kam būtu gan vairāki uzstādītāji, gan vairāki pieminētie, gandrīz nav. (skat. *42. pielikumu*).

Pieminekļos izteikti dominē vīriešu attiecības, jo gan uzstādītāji, gan pieminētie galvenokārt ir vīrieši. Lai gan sievietes ir mazākumā, tās ir sastopamas gan kā uzstādītājas, gan pieminētās (skat. 43. pielikumu). Lielākoties sievietes ir darbojušās kā individuālas uzstādītājas, bet gana bieži arī kolektīvi kopā ar bērniem vai vīru. Savukārt sievietēm uzstādītie pieminekļi ir ļoti maz pārstāvēti.

Ņemot vērā, ka pastāv izteiktas dzimumu un paudžu disproporcijas, jāpieņem, ka ir bijuši iemesli, kāpēc tieši šādas attiecības un ne citas bija svarīgi iekalt akmenī. Fakts, ka lielajā vairumā pieminekļu uzstādītāju un pieminēto vieno tuvas ģimenes attiecības, kā arī raksturīgi galvenokārt individuāli uzstādīti pieminekļi un lielākoties vīriešiem, var mudināt domāt, ka rūnakmeņi spēj atspoguļot mantošanas kārtību. Skandināvijā īpašumu maiņa visdrīzākais notika caur mantošanu. Arī Esterjētlandes rūnakmeņu uzstādītājiem, kurus var raksturot ar pāris izņēmumiem, kā tuvākos dzīvos radniekus pieminētajam, noteikti bija interese par mirušā īpašumu, vienalga vai tas bijis mantojams vai bija kopīgi pārvaldīts (darījumu partneri, sieva-vīrs).²⁰⁹

Protams, nevar pieņemt, ka visi rūnakmeņi ir funkcionējuši kā mantojuma dokumenti. Primāri tie ir piemiņas objekti, kas godā aizgājušos un, ja arī rūnu teksti uz tiem atspoguļo mantošanas kārtību, šī nozīme ir sekundāra, ja vispār pastāv.²¹⁰ Taču tie spēj pat nepazināti kalpot kā paziņojums un apliecinājums tam, kurš ir nomiris, kurš ir pārņēmis mirušā piemiņu un varbūt arī zināmu daļu īpašuma. Veicot pieņēmumu, ka Esterjētlandē zināmie rūnakmeņi spēj liecināt par cilvēku attiecībām ar īpašumu, var iegūt attiecīgus secinājumus par šo kārtību.

Augstais individuālo vīriešu kā uzstādītāju un vīriešu kā pieminēto rādītājs liecina, ka īpašumu bija raksturīgi mantot nedalītu, un to primāri pārvaldīja vīrieši. Kopumā visā Skandināvijā ir raksturīga individuālu uzstādītāju dominance. Lai gan Esterjētlande ir tuvu tādiem reģioniem kā Zēdermanlande un Uplande, kur kolektīvi uzstādīto rūnakmeņu īpatsvars svārstās no 58–64%, izskatās, ka uz Esterjētlandi tas iespaidu nav atstājis.²¹¹ Reģionā skaidri iezīmējas, ka īpašumu mantoja tuvāk radniecīgie vīriešu kārtas pārstāvji, jo, kā visbiežāk uzstādītājus, sastopam individuālus dēlus, brāļus un tēvus. Salīdzinoši lielais pieminekļu skaits, kurā tēvi darbojas kā uzstādītāji, norāda, ka raksturīga ir bijusi atgriezeniskā mantošana, vecākam mantojot no bērna, bet grūti spriest, kam zināmos apstākļos būtu priekšroka – tēvam vai brālim. Tā kā arī brāļi ir sastopami kā kolektīvi uzstādītāji, visbiežāk pieminot citu brāli vai tēvu, var

²⁰⁹ SAWYER, *The Viking-Age Rune-Stones. Custom and Commemoration in Early Medieval Scandinavia*, p. 47.

²¹⁰ WILLIAMS, *Runes*, p. 285.

²¹¹ SAWYER, *The Viking-Age Rune-Stones. Custom and Commemoration in Early Medieval Scandinavia*, p. 45.

secināt, ka tuva radnieka mantojumu bija iespējams mantot arī kolektīvi, lai gan tas nav bijis izplatīti.

Sieviešu aspekts arī ir zīmīgs, jo norāda, ka sievietēm ir bijušas tiesības pārvaldīt īpašumu un to pat mantot. Skandināvijā gan nebija ierasts, ka sievietes uzstāda rūnakmeņus, kamēr tuvi vīriešu kārtas ģimenes locekļi viņai vai pieminētājam ir dzīvi. Tā kā Esterjētlandē ir maz pieminekļu, kuros tiktu pieminētas māsas un meitas, kā arī maz māsu un meitu, kas darbojas kā uzstādītājas, jādomā, ka patiesi sievietes nepārvaldīja īpašumus un nevarēja tos iegūt, ja vien nebija specifiski ģimenes apstākļi. Visbiežāk sievietes arī Esterjētlandes rūnakmeņos ir sastopamas kā mātes un sievas. Šajos gadījumos viņas drīzākais bija atraitnes, neprecējušās vai bez vīriešu radniekiem.²¹² Ņemot vērā, ka arī Esterjētlandē sievietes visbiežāk piemin vīriešus, ne savas mātes vai meitas, šim argumentam ir gana pamata.

Zviedrija ir reģions, kur raksturīgs norādīt attiecības starp pieminēto un uzstādītāju. Attiecību specificēšana, iespējams, norāda uz to, ka dažādas norādītās attiecību formas var pretendēt uz savādāku mantojumu, piemēram, sieva tikai uz savu pūru.²¹³ Esterjētlandē gan ir 4% pieminekļu, kuriem attiecības speciāli netiek norādītas. Iemesli tam ir nenoskaidrojami. Varbūt, ka tad pārāk zemu novērtēja attiecību norādīšanas implikācijas vai vienkārši uzskatīja to par nevajadzīgu. Tomēr visdrīzākais arī nenorādītās attiecībās saistība starp uzstādītāju un pieminēto ir radniecība. Īpaši tajos gadījumos, kur attiecības nenorāda sieviete (Esterjētlandē 2 pieminekļi), jo maz ticams, ka viņa spētu darboties kā uzstādītāja bez ģimeniskām saistībām.²¹⁴

Divos gadījumos Esterjētlandē nav norādītas ne attiecības, ne pieminekļa celšanas iemesls. Šādus pieminekļus visbiežāk apzīmē ar pašpiemiņu, uzskatot, ka uzstādītāji tos ir pasūtījuši pašu piemiņai, vēl dzīviem esot. Klasiski piemēri šādai rīcībai ir t.s. Jarlabankes akmeņi Uplandē. Tie tiek raksturoti kā izcili piemēri personas pašpārliecinātībai un personīgajai identitātei jau vikingu laikmetā.²¹⁵ Vai Esterjētlandē šis ir nejaušs vai mērķtiecīgs gadījums, ir grūti noteikt. Pieminekļiem nav nekāda savstarpējā saistība, un tie kopumā iezīmē tikai to, ka pašpiemiņa nebija raksturīga.

Neskatoties uz tabulas saturu, kas reprezentē visus pieminekļus, informācija ir samērā uniforma, attēlojot attiecības starp tuviem ģimenes locekļiem – vecākiem, bērniem, brāļiem,

²¹² Ibidem, p. 39.

²¹³ SAWYER, The Viking-Age Rune-Stones. Custom and Commemoration in Early Medieval Scandinavia, p. 48.

²¹⁴ Ibidem, p. 67.

²¹⁵ ANNE-SOFIE GRÄSLUND. Similarities or Differences? Rune Stones as a Starting Point for Some Reflections on Viking Age Identity. In: SVAVAR SIGMUNDSON (ed.). Viking Settlements and Viking Society. Papers from the Proceedings of the Sixteenth Viking Congress, Iceland 2009, pp. 147–161, here p. 149.

māsām, laulātajiem, tuviem radniekiem. Netipiski ir divi gadījumi, ko var raksturot kā partneru attiecības, visdrīzākais apzīmējot darījumu partnerus. Uzstādītāji pieminēto ir atzīmējuši kā savu ģildes brāli (*gilda*), neizmantojot sastopamo partnera attiecību formu (*féлага*). Šie pieminētie rada sarežģītu situāciju, esot agrākajām liecībām par ģilžu kopienu klātbūtni, jo abu rūnakmeņu datējumi atbilst 10. gs. nogalei un 11. gs. sākumam. Tas nozīmētu, ka ģilžu kopiena ir senāka, nekā ir zināms, lai gan jautājums ir strīdīgs, jo nepastāv citu liecību, kas šādu argumentu apstiprinātu.²¹⁶

Jau Oto fon Frīzens (*Otto von Friesen*) pieņēma domu, ka rūnakmenī Ög 64 pieminētais varētu būt piederējis ģildei Skeninges pilsētā, kas ir netālu no vietas, kur pieminētais atrasts. Skeninge tuvējā apkaimē bija vienīgā vieta agrajos viduslaikos, kur bija stabili nostiprināts tirdzniecības punkts.²¹⁷ Otrs minētais rūnakmens Ög MÖLM1960;230, gan nesniedz tik viennozīmīgas atbildes, bet to, iespējams, var saistīt ar Linšēpingas pilsētu, kas arī uzplauka viduslaikos, un no kuras rūnakmens tika atrasts salīdzinoši nelielā attālumā.

Šie piemēri jau netieši liecina par cilvēku nodarbošanos. Taču dažkārt šāda rakstura un citas piebildes uzstādītāji ir izvēlējušies, kā ierastās piemiņas formulas papildinātājus. Šī informācija, kas nebūt nav obligāta rūnakmeņu standartizētajā tekstā, turpmāk tiks dēvēta par papildinformāciju. Esterjētlandē nav daudz rūnakmeņu, kas spēj pastāstīt ko papildus, bet tajos atrodamā informācija ir gana dažāda. Analizētajā rūnakmeņu materiālā ir atrodama tāda papildinformācija, kas norāda uz minēto cilvēku radniecības saitēm ar tekstā nesaistītām personām, iespējams, arī izcelsmes vietu vai īpašumu, tituliem, ko papildina dažādi epiteti, un informācija par nāves apstākļiem.

44. *pielikumā* ir attēloti 10 rūnakmeņi, uz kuriem uzstādītājs ir izvēlējis norādīt papildus informāciju par pieminēto, atsaucoties uz radniecīgām saitēm. Visos gadījumos ir veidota atsauce uz mirušā tēvu, lai gan pieminētais sīkāku informāciju par šo personāžu nesniedz. Iespējams, ka atsauce uz tēvu ir piezīme par senāk gūtu mantojumu, vienkārši atpazīstamības zīme, vai sociālā prestiža palielināšanas mehānisms, atsaucoties uz ģimenes statusu caur tēva vārdu. Šāda fakta pieminēšana gan paliek interpretāciju jautājums, bet nenoliedzami tam ir bijusi jēga, un tas nav uzskatāms par nejaušību.

Līdzīgā veidā 7 rūnakmeņi veido atsauci uz vietām (skat. 45. *pielikums*). Šādi komentāri var norādīt uz pieminēto dzīvesvietām, darbības vietām, īpašumiem noteiktos apvidos vai arī kalpot kā atpazīstamības zīme. Esterjētlandē divi rūnakmeņi min *kautaun*, vietu, kuras

²¹⁶ BRATE, Sveriges runinskrifter, band 2: Östergötlands runinskrifter, s. 65.

²¹⁷ Ibidem, s. 65.

nosaukums un potenciālā atrašanās vieta ir ļoti neskaidra. Ņemot vērā, ka vienā gadījumā ir norādīts, ka pieminētais “piezemējās” *kautaur*, visdrīzākais tā bija teritorija pie jūras un ne pārāk tālu no Austrumskamas (Öster Skam), kur atrasts rúnakmens. Otrā gadījumā *Hadistaðir* ir lokalizējama mūsdienu Haddestadē (Haddestad), un, iespējams, tur reiz ir bijis pieminētā īpašums. Divi rúnakmeņi min Jôtunstaðir. Rúnakmeņa Ög 132 gadījumā pieņem, ka vieta atbilst Jatingstadei (Jattungstad), kas atrodas 2 km no Hedas, kuras baznīcā atrasts rúnakmens. Ar Ög 60 situācija ir sarežģītāka, jo nav zināms, kur rúnakmens atrasts, bet tas ir nācis no Dālas pagasta, kur lokalizējas arī Heda, kā arī vietvārdi pilnībā sakrīt, tāpēc var pieņemt, ka ir runa par vienu un to pašu vietu. Ög 198 minētā *Eyravað* tiek lokalizēta apdzīvotā vietā mūsdienu Ērevadē (Örevad). Tāpat pēdējā gadījumā vieta ir lokalizējama mūsdienu Hēgbijā, no kurienes arī nāk piemineklis, un tas ir vienīgais piemineklis, kas tieši norāda uz pieminētā īpašumu.²¹⁸

Esterjētlandē ir pāris rúnakmeņi, kas tieši un netieši norāda uz tekstos minēto personāžu nodarbošanos. Galvenokārt šie pieminekļi ir saistāmi ar dažādām jūrasbraukšanas aktivitātēm, kuras vikingu laikmetā raksturo gan tirdznieciski kontakti, gan laupīšana. Atsevišķi pieminami ir trīs rúnakmeņi: Ög 68, 111 un 155, kuri ir saistāmi ar zināmiem vēsturiskiem personāžiem vai citiem rakstītiem avotiem.

Ög 68 ir celts par godu vīram, kas gājis bojā Veringa (*Væring*) komandā. Domājams, ka šis pats Verings ir uzstādījis Ög 111. Tiek pieņemts, ka Verings ir atradies Knuda Lielā (dān. *Knud den Store*, dzimis ap 995. g.) dienestā. Knuds Lielais 1015. g. savervēja armiju, ar kuru devās iekarot Angliju. Teritoriju reiz bija pakļāvis viņa tēvs, bet tā bija sadumpojusies. Atkārtoti iekarojis to, Knuds pieprasīja no angļiem milzīgas nodevas, ko izmaksāja armijai un flotei, kas tika nosūtīta mājās. Otto fon Frīzens uzskata, ka tieši dalība šajā kampaņā ir atspoguļota uz abiem rúnakmeņiem, kurā arī ir kritis Ög 68 pieminētais. Līdz ar to abi rúnakmeņi visdrīzākais ir uzstādīti kādu laiku pēc kareivju atgriešanās 1017. g.²¹⁹

Ög 155 savukārt piemin vīrieti, kas ir kritis Ingvara (*Ingvarr*) komandā austrumos. Šis ir vienīgais teksts Esterjētlandē, kas piemin Ingvaru, kura vārds ir rodams uz daudziem pieminekļiem Zēdermanlandē, Uplandē un Vestmanlandē. Šie rúnakmeņi tika celti par godu vīriem, kas krita Ingvara rīkotajā ceļojumā, par kura norisi ir rodama informācija Ingvara sāgā (*Yngvars saga víðförla*). Ja seko sāgas sižetam, tad tā raksturo Ingvaru kā vadoni, kura ģimene bija radniecīga ievērojamiem valdniekiem. Izvēlējies 30 kuģus, viņš ir devies uz Gardarīki (skandināvu apzīmējums Kijivas Krievzemei), kur uzturējās kādu laiku līdz ar visiem kuģiem

²¹⁸ BRATE, Sveriges runinskrifter, band 2: Östergötlands runinskrifter, s. 26, 58, 83-84, 95, 127, 188.

²¹⁹ Ibidem, s. 110-111.

devās lejup (visticamākais) pa Volgu. Par spīti piedzīvojumiem, liela daļa komandas iet bojā, un arī pats Ingvars mira no slimības ap 1041. g., vēl ceļā esot. Viņa komanda nolemj atgriezties, bet pēc daudzām neveiksmēm tikai viens kuģis atgriezās Gardarīkē un vēlāk Zviedrijā, atnesot ziņas par ceļojumu un atgādājot Ingvāra bagātības viņa dēlam.²²⁰

Daudzi fakti Ingvara sīgā ir šaubīgi, bet viņa nāves gadu uzskata par patiesu, un atsevišķas ģimeniskās saistības apliecina arī daudzie Zviedrijas rūnakmeņi. Lielais t.s. Ingvara akmeņu skaits arī apliecina, ka šāds ceļojums ir noticis, un tas ir bijis gana grandiozs.²²¹ Ög 155 minētais tikai pierāda, ka arī Esterjētlande bija reģions, no kura vīri devās pievienoties Ingvaram viņa ceļojumā uz austrumiem. Iespējams, ka šeit varētu pieskaitīt arī Ög 245. Lai gan tā bojātais teksts nemin Ingvara vārdu, tas min pieminētā krišanu komandā austrumos,²²² ko varētu saistīt ar šo pašu kampaņu. Atsauces tieši uz Ingvaru var būt saistītas gan ar ceļojumā zaudēto piemiņu, gan tuvinieku vēlmi pieteikties uz kritušā daļu no ceļojumā gūtā, ņemot vērā, ka Ingvara bagātības pēc sāgas sižeta tika atgādātas mājās.

To, ka Esterjētlandes vīri ir devušies ekspedīcijās dažādos virzienos, apliecina arī tie rūnakmeņi, kuros ir pieminēti nāves apstākļi. 46. *pielikums* ilustrē gadījumus, kur pieminētie ir miruši gan austrumu zemēs, gan rietumos, gan, iespējams, mājās. Šie pieminekļi apstiprina jau labi zināmos vikingu sirojumus virzienus un galamērķus. Tomēr, ņemot vērā šo pieminekļu skaitu, jāsecina, ka rūnakmeņi, lai gan tika uzstādīti arī tālienē kritušiem ļaudīm, galvenokārt tika uzstādīti tiem, kas mira mājās, un rūnakmeņi nav ekskluzīvi “vikingu” pieminekļi.

Šeit jau pavīd arguments, ka rūnakmeņi tika celti ievērojamiem vīriem, kas liek meklēt saistības ar sociālo statusu. Esterjētlandē ir maz atsauču uz tituliem, bet šeit pavīd raksturīgākie Skandināvijas apzīmējumi (skat. 47. *pielikumu*). Viedokļi par šo jēdzienu nozīmi un pielietojumu var būt visai dažādi. No vienas puses visi aplūkotie vārdi varēja būt sinonīmi “vīrietim” bez implikācijas par kādu statusu sabiedrībā (*sveinn* apzīmētu puisī/zēnu).²²³ Citviet šiem pašiem apzīmējumiem tiek meklēta dziļāka nozīme. Dažkārt visi aplūkotie jēdzieni tiek raksturoti kā senas vasalības formas.²²⁴ *Begn* dažkārt skaidro kā brīvu vīrieti, kam bija tiesības apmeklēt kopējo sapulci, altingu, šo pašu nozīmi attiecinot arī uz jēdzieniem *sveinn* un *karl*.²²⁵ *Sveinn* un

²²⁰ BRATE, Sveriges runinskrifter, band 2: Östergötlands runinskrifter, s. 65. 147–148.

²²¹ THUNBERG, Ingvarståget och dess monument, s. 5–6.

²²² Rundata. Ög 245. Retrieved from: <http://www.rundata.info> (viewed 23.04.2023.).

²²³ LAUREN GOETTING. "þegn" and "drengr" in the Viking Age. In: Scandinavian Studies, 2006, Vol. 78, No. 4, pp. 375–404, here p. 388. Retrieved from: <https://www.jstor.org/stable/40920707> (viewed 15.04.2023.).

²²⁴ Ibidem, p. 376.

²²⁵ MARTIN SYRETT. Drengs and Thegns Again. In: Saga-Book, 1998-2001, Vol. 25, pp. 243–271, here p. 248. Retrieved from: <https://www.jstor.org/stable/48613176> (viewed 14.04.2023.).

karl, kas ir retāks satopami jēdzieni, visbiežāk tie norakstīti, kā vienkārši zēna vai vīra apzīmējumi. Savukārt *þegn* un *drengr* ir, iespējams, visvairāk diskutētie apzīmējumi. Parasti krietni mazāk uzmanības tiek pievērsts arī *bónða*, tāpēc šie apzīmējumi tiks izskatīti sīkāk.

Þegn Esterjētlāndē ir sastopams tikai uz viena pieminekļa, bet *drengr* mazliet plašāk. L. Getinga (*Lauren Goetting*), salīdzinot abu jēdzienu lietojumu rūnakmeņos, skaldū dzejā un vēlākos viduslaiku dokumentos, ir secinājusi, ka apzīmējumu nozīmē ir atšķirības atkarībā no aplūkotā avota. Balstoties uz rūnakmeņu materiālu, viņa ir secinājusi, ka *drengr* visbiežāk apzīmē drosmīgus un jaunekļīgus vīriešus, bet *þegn* nobriedušākus un piezemētākus vīriešus. Rūnakmeņu materiālā uzrādās, ka vecumam ir bijusi nozīmīga loma šo apzīmējumu lietošanā, un arī Esterjētlāndes materiāls parāda, ka *drengr* visbiežāk ir bijuši brāļi un vienā gadījumā dēls. L. Getinga arī uzskata, ka abi jēdzieni drīzāk apzīmē personības raksturu un nav saistāmi ar augstu statusu un rangu sabiedrībā, vairāk funkcionējot kā goda tituliem, ne nodarbošanās apzīmējumiem.²²⁶

Judīte Džesa (*Judith Jesch*) aizstāv citu viedokli, uzskatot, ka *þegn* ir tuvākais apzīmējums rūnakmeņu tekstu materiālā, kas varētu apzīmēt lielos zemes īpašniekus, magnātus. Viņas skatījumā jēdziena lietojums Skandināvijā ir saistāms ar zemi un izcelsmi, un *þegnar* vedoja vikingu laikmeta sabiedrības sociālās struktūras lokālo varu, kuru vēlāk nomainīja idejas par aristokrātiju un vasalību.²²⁷ *Drengr* lietojums visbiežāk tiek saistīts ar dalību karadraudzē un vikingu ekspedīcijās.²²⁸ Šim argumentam varētu būt zināms pamats, ņemot vērā, ka Esterjētlāndē no 10 fiksētajiem *drengr* apzīmējumiem, divi min nāvi ārzemēs, viens dalību Knuda Lielā kampaņā un viens ir bijis ģildes dalībnieks, kas arī varētu norādīt uz plašāku darbību un ceļošanu.

B. Soijere savukārt aizstāv, ka *þegn* un *drengr* apzīmē karaliskajā dienestā esošos, karali pavadošās nobilitātes locekļus vai pat karadraudzes locekļus, taču laika gaitā tituli iemantoja citu nozīmi, kas vairāk skāra morālas kvalitātes – nobilitāti, dāsnumu, bruņnieciskumu un drosmi. Nav tikai skaidrības, kad šī saturiskā maiņa ir notikusi. Viņa arī pieņem, ka abi apzīmējumi dāņu uzrakstot norāda uz būšanu karaļa dienestā un ir pamats uzskatīt, ka arī Zviedrijas uzraksti ir saistāmi ar dienestu tieši dāņu karalim.²²⁹

²²⁶ GOETTING, "þegn" and "drengr" in the Viking Age.

²²⁷ JUDITH JESCH. Runic Inscriptions and the Vocabulary of Land, Lordship, and Social Power in the Late Viking Age. In: BJØRN POULSEN, SØREN MICHAEL SINDBÆK (eds.). Settlement and Lordship in Viking and Early Medieval Scandinavia. Belgium 2011, pp. 31–44, here p. 41–43.

²²⁸ SYRETT, Drengs and Thegns Again, p. 268.

²²⁹ SAWYER, The Viking-Age Rune-Stones. Custom and Commemoration in Early Medieval Scandinavia, pp. 103–104.

Lai kādu nozīmi šie jēdzieni ietvertu, tie apzīmēja zināmas sociālās pozīcijas sabiedrībā, ko bija vērts norādīt. Par sociālo statusu liecināt spēj arī jēdziens *bónða*. Vārds ietver vairākas nozīmes – mājas vecākais, zemnieks, zemes īpašnieks, vīrs u.c. un daudzos gadījumos šīs nozīmes pārklājas. Laulātajam partnerim parasti gan izmanto apzīmējumu *ver*; bet ir gana pamata uzskatīt, ka arī jēdziens *bónða* apzīmē laulāto vīrieti. Esterjētlandē ir viens gadījums, kur sieviete, kas cēlusi pieminekli, norāda piminēto, kā savu vīru (*ver*).²³⁰ Taču gadījumos sastopamais apzīmējums *bónða* liek domāt, ka apzīmējumam ir bijusi plašāka nozīme par laulāto partneri. J. Džesa uzskata, ka jēdziens, ņemot vērā tā etimoloģisko izcelsmi, apzīmē ja ne īpašuma saimnieku, tad vismaz tā pārvaldnieku un ir saistāms ar lauksaimnieciskām vai saimniecību pārvaldības funkcijām.²³¹

Šai gadījumā izceļams būtu izceļams Ög 29, ko ir uzstādījušas divas sievietes. Visbiežāk tiek interpretēts, ka pieminekli ir cēlusi sieva ar meitu sava vīra/tēva piemiņai,²³² lai gan abu sieviešu gadījumā saistība tiek norādīta kā *bónða sinn*, ko *Rundata* tulko kā – savam vīrietim-vīram. No vienas puses nav gana pamata domāt, ka pieminekli būtu cēlusi māte ar meitu, bet nav arī izprotams, kāpēc abas sievietes apzīmē piminēto kā savu vīru. Šādi gadījumi ir fiksēti arī citur un Anderss Andrens uzskata, ka tā varētu būt norāde uz poligāmiju, kas ir fiksēta citos rakstiskajos avotos.²³³ Lai gan tāds varētu būt viens skaidrojums, tikpat labi šis gadījums var ilustrēt to, ka jēdzienam *bónða* var nebūt tikai viena nozīme, kas apzīmē laulāto partneri, bet, iespējams, abas sievietes piemin cilvēku ar zināmu statusu saimniecībā.

Lielākā daļa rūnakmeņos sastopamo epitetu visbiežāk arī ir saistīti ar aplūkotajiem jēdzieniem (skat. 48. *pielikumu*). Lai gan tie var šķist maznozīmīgi, tie tomēr paceļ pieminētā prestižu, slavējot viņa rakstura īpašības. Ņemot vērā, ka epiteti ir bieži klātesoši ar sociālo statusu saistītiem jēdzieniem, pieņem, ka tie var būt saistīti ar sociālajam statusam atbilstošo pienākumu izpildi.²³⁴ Dažkārt pieņem, ka epitets “labs” un dažādas tā pārākā pakāpes pats par sevi ir indikators sociālajam statusam. No otras puses salikumi *drengr góðan*, *þegn góðan*, šķiet, ir bijuši raksturīgi vārdu savienojumi gan rūnakmeņos, gan Senislandiešu literatūrā un apzīmē primāri raksturu.²³⁵ Ņemot vērā Esterjētlandē sastopamo epitetu dažādību, jādomā, ka bieži tika

²³⁰ Rundata. Ög 77. Retrieved from: <http://www.rundata.info> (viewed 23.04.2023.).

²³¹ JESCH, Runic Inscriptions and the Vocabulary of Land, Lordship, and Social Power, p. 37–38.

²³² SAWYER, The Viking-Age Rune-Stones. Custom and Commemoration in Early Medieval Scandinavia, pp. 229.

²³³ ANDRÉN, Re-reading Embodied Texts — an Interpretation of Rune-stones, p. 24.

²³⁴ JESCH, Runic Inscriptions and the Vocabulary of Land, Lordship, and Social Power, p. 38.

²³⁵ GOETTING, "þegn" and "drengr" in the Viking Age, p. 392.

izceltas personā cienījamas īpašības, bet tikpat labi, ņemot vērā, ka epiteti ir bieži pārinieki tituliem, tiem varēja būt noteikta loma esošā sociālā statusa pastiprināšanā.

Vēl jāņem vērā, ka epiteti vienmēr raksturo vīriešus. A. Andrens uzskata, ka skaidrojums tajā varbūt it rodams faktā, ka sievietes kopumā krietni vairāk tika pieminētas caur objektiem, bet vīrieši caur mutvārdu slavinājumiem un skaldū dzeju. Šis dalījums piemiņā varētu izskaidrot arī, kāpēc vairums rūnakmeņu ir celts tieši vīriešiem, un tos cēla vīrieši – jo mutvārdu slavinājums tika pārvērsts tekstā uz rūnakmens.²³⁶

Piemīņu akmens virsmā iemūžināja personas, kas reti kad par sevi liek manīt, respektīvi, cilvēki, kas tika nolīgtas rūnakmens izgatavošanai. Turpmāk šie rūnu un akmens meistari tiks dēvēti par autoriem. Esterjētlandē nav bijis raksturīgi autoriem parakstīties uz rūnakmeņiem, jo tas ir darīts vien 8 gadījumos (skat. 49. *pielikumu*). Autora paraksts un komentārs var liecināt gan par viņa saistību ar pieminēto, gan lomu pieminekļa izstrādē. Persona, kas pasūtīja, izgreda, izkrāsoja, izplānoja un uzstādīja pieminekli, varēja nebūt viens un tas pats cilvēks. L. Kitzlere Ofelda (*Laila Kitzler Åhfeldt*) uzskata, ka Skandināvijā pat ir iespējams izsekot rūnmeistaru darbnīcām.²³⁷ Arī Esterjētlandē ir norādes, ka autori ir vai nu grebuši vai krāsojuši pieminekļus, kā arī griezuši tos (iespējams, veidojot ārējo formu), kas parāda, ka ne visas iesaistītās personas atstāja savu vārdu uz pieminekļa vai lika par sevi manīt.

Taču autori, iespējams, slēpjas arī kā pieminekļu uzstādītāji. Lai gan tas nav tik viennozīmīgi tverams, izvēlētā teksta formula var liecināt par attiecībām starp autoru un uzstādītāju (skat. 50. *pielikumu*). Lai gan visbiežāk pirmajā personā tiek norādīts, ka uzstādītājs ir uzcēlis, uzstādījis, grebis, novietojis vai veidojis pieminekli, nav iespējams apgalvot, ka uzstādītājs arī būtu patiesi pieminekļa praktiskais veidotājs. Šajos gadījumos nav iespējams nošķirt, kad uzstādītājs arī ir autors un kad nav. Interesantāki ir pieminekļi, kas norāda, ka uzstādītājs ir licis veidot vai celt pieminekli, kas skaidri norāda, ka iesaistītas ir citas personas pieminekļa izstrādē un uzstādītājs patiesi ir tikai pasūtītājs. Šādu pieminekļu īpatsvars ir krietni mazāks, bet tas tik un tā papildina izpratni par uzstādītāja un autora sadarbību.

²³⁶ ANDRÉN, Places, Monuments, and Objects, p. 278.

²³⁷ LAILA KITZLER ÅHFELDT. Work and Worship. Laser Scanner Analysis of Viking Age Rune Stones. Stockholm 2002, pp. 58–59.

3.1.3. Pirmskristīgo un kristīgo uzskatu klātbūtne

Dažkārt pasūtītājs varēja izvēlēties pievienot kādu piebildi, kas atklāj minēto cilvēku priekšstatus. No vienas puses var tikt minētas piebildes, kas sakņojas mītiskajos uzskatos, no otras, bieža parādība ir kristīgi aizlūgumi. Esterjētlandē nav raksturīgi aizlūgumi, vēlējumi, vai komentāri pirmskristīgās tradīcijas dievībām un kopumā pieminekļu teksti neiekļauj neko no pirmskristīgajiem pasaules uzskatiem, atskaitot divus gadījumus.

Uz Ledberjas rúnakmens (Ög 181) piemiņas formulas beigās ir frāze *Distill/mistill/kistill* (Dadzis/āmulis/zārks). Savādaus uzraksts ir sastopams arī uz citiem pieminekļiem Skandināvijā. Lai gan tā lietojums ir neskaidrs, ir pamats domāt, ka minēta ir kāda burvestība. Sāgā par Busi Un Herraudu (*Bósa saga ok Herrauds*) frāze tiek izmantota kā daļa no lāsta, kas tiek uzlikts Jētelandes valdniekam. Minēto vārdu un augu loma tautas medicīnā un pirmskristīgajās praksēs Skandināvijā vikingu laikmetā ir neskaidra, un nav arī skaidrs, kāpēc minētā frāze tika pievienota rúnakmens tekstam.²³⁸

Esterjētlandē gan ir vēl viens piemineklis, ko ir zīmīgi aplūkot no pirmskristīgo uzskatu perspektīvas. Ög 136 jeb Rokas (Rök) rúnakmens (skat. *51. pielikumu*) ir garākais zināmais akmenī kaltais rūnu teksts, ko ir cēlis tēvs sava dēla piemiņai. Uzskata, ka piemineklis ir tapis 9. vai 10. gadsimtā, un tas ir īpašs vairāku iemeslu dēļ. Tas iekļauj varoņu poēmu alūzijas un mītus, kas citur nav saglabājušies. Vienlaikus teksts ir pilns ar aliterācijām, keningiem,²³⁹ dzeju *fornyrðislag* pantmērā un ir daļēji šifrēts, parādot apbrīnojamu autora/uzstādītāja izteiksmes prasmi. Sarežģītais teksts ir bijis pārskatīts un atkārtoti interpretēts no 18. gadsimta, un neviens cits rúnakmens Skandināvijā nav bijis tik pētīts, cik Rokas rúnakmens.²⁴⁰

Ļoti dažādas interpretācijas ir izteiktas par rúnakmens tekstā sastopamajiem tēliem un motīviem. Tajos tiek saskatītas gan pirmskristīgo uzskatu būtnes un dievi, gan atsaucis uz pasaules kārtību.²⁴¹ Citi savukārt pieņem, ka, lai gan piemineklis ir daļa no pirmskristīgās uzskatu tradīcijas, atsaucis uz garīga/reliģiska rakstura izteiksmēm ir vājas un teksts primāri sastāv no

²³⁸ MINDY MACLEOD, BERNARD MEES. Runic Amulets and Magic Objects. United Kingdom 2006, pp. 145-146.

²³⁹ Skandināvu agrajā literatūrā raksturīgs paņēmiens lietvārdu aizstāšanai ar citiem lietvārdiem.

²⁴⁰ ANDERS ANDRÉN, KRISTINA JENNBERT, CATHARINA RAUDVERE. Old Norse religion. Some problems and prospects. In: ANDERS ANDRÉN, KRISTINA JENNBERT, CATHARINA RAUDVERE (eds.). Old Norse religion in long-term perspectives. Origins, changes and interactions. Sweden 2006, p. 11–14, here p. 11.

²⁴¹ PER HOLMBERG, BO GRÄSLUND, OLOF SUNDQVIST, HENRIK WILLIAMS. The Rök Runestone and the End of the World. In: In: Futhark: International Journal of Runic Studies, 2020, Vol. 9-10, p. 7–38, here pp. 19–32. Retrieved from: <http://uu.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A1383036&dsid=981> (viewed 16.04.2023.).

vēsturiskiem faktiem.²⁴² Viedokļi par pieminekļa tekstu viegli varētu pārsniegt šī darba apjomus, tāpēc papildu uzmanība pieminekļa saturam, kā arī dažādi interpretētajiem jēdzieniem un formulējumiem, netiks pievērsta, pieņemot teksta sarežģīto dabu gan kā piemēru vēsturiskajai apziņai vikingu laikmetā, gan mītos balstītam pasaules uzskatam.

Nozīmīgākas gan šī darba kontekstā būtu interpretācijas par pieminekļa nozīmi un saistību ar piemiņu, lai saprastu, kā šie pirmskristīgie uzskati tiek inkorporēti uzstādītāja dēla piemiņā. Atsevišķas interpretācijas vienkāršo pieminekļa jēgu, uzskatot, ka teksti tikai asprātīgi attiecas uz paša akmens veidošanu.²⁴³ Citas interpretācijas ir mēģinājušas aplūkot pieminekli kā kulturālās un mentālās pasaules reprezentāciju, ņemot vērā, ka tekstu uzrakstīja vīrietis vīrietim, un stāstu naratīvs seko vīriešiem iekļaujot tēmas par karu, laupījumu, karalaukiem un bruņotiem karaļiem ar vārdiem, kas saistās ar varu, godu un cīņu.²⁴⁴

H. Villiams (*Henrik Williams*) uzskata, ka akmens vēstījums kopumā ir “pagāniskās ticības manifestācija un mierinājums, ka mirušā dēla dzīve ir beigusies, bet ne bez jēgas” un caur akmens tekstu uzstādītājs, respektīvi, pieminētā tēvs cer, ka viņa dēls nonāks Valhallā un vēlāk piedalīsies pēdējā cīņā, Ragnarokā. Viņa skatījumā daudzie dievišķie mīti un epizodes, kas tiek citētas un izstāstītas, ir saistāmi ar vikingu laikmeta reliģiskajiem uzskatiem par nāvi.²⁴⁵ Gan viņš, gan citi pētnieki uzskata, ka galvenais mērķis uzstādītājam ir bijis novietot sava dēla nāvi jēgpilnā eshatoloģisko notikumu kontekstā, iekļot to piemeklī, kas būs mūžīgs. Atsauces uz pēdējo cīņu, kurā pieminētajam ir plānots piedalīties, tiek saistītas ar sabiedrībā pastāvošu atmiņu par klimata krīzi, kas notikusi pēc m.ē. 536. g. Šai laikā klimatu ietekmēja dažādu vulkānu izvirdumi, par kuriem liecina dati visā ziemeļu puslodē. Rezultātā zināmu periodu arī Skandināvijā bija aukstas vasaras, kas panāca lauksaimniecības ražu, apdzīvotības u.c. arheoloģisko datu panīkumu. Pieņem, ka Skandināvijas populācija šai periodā samazinājās par 50%. Ņemot vērā, ka reģions ap Roku ir izteikta lauksaimniecības zona, tas visdrīzākais ir bijis ar zemu pretestību šiem notikumiem. Rokas rúnakmens līdz ar to netiešā veidā var slēpt bažas par līdzīgu notikumu atkārtošanos.²⁴⁶

Lai gan rúnakmens teksta nozīme un funkcijas vēl ir diskusiju jautājums un mīkla nebūt nav atrisināta, tas noteikti ir unikāls liecinieks pirmskristīgās Skandināvijas iedzīvotāju izpratnei

²⁴² ANDRÉN et. al., Old Norse religion. Some problems and prospects, pp. 11–12.

²⁴³ PER HOLMBERG. Svaren på Rökstenens gåtor. En socialsemiotisk analys av meningsskapande och rumslighet. In: Futhark: International Journal of Runic Studies, 2015, Vol. 6, p. 65–106. Tagen från: <https://uu.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A922588&dswid=-5095> (tittade 16.04.2023.).

²⁴⁴ ANDRÉN et. al., Old Norse religion. Some problems and prospects, pp. 11–12.

²⁴⁵ HENRIK WILLIAMS. Rökstenen och världens undergång. S.l. 2021, pp. 260–261.

²⁴⁶ HOLMBERG et. al., The Rök Runestone and the End of the World, pp. 13–14, 32–33.

par nāvi, kas sakņojas jau zināmajā par pirmskristīgo uzskatu dabu, kā arī sniedz ieskatu vēsturiskās atmiņas darbībai. Taču tas ir unikāls gadījums visā Skandināvijā, kā arī izolēts gadījums Esterjētlandē, un tā specifisko īpašību dēļ rúnakmens nozīmi var analizēt ne tikai Esterjētlandes, bet visas Skandināvijas kontekstā. Rokas rúnakmens liecina, ka Esterjētlande ir bijusi daļa no pirmskristīgās uzskatu kultūras, par kuru joprojām ir maz zināms, kā arī Esterjētlandē ir pastāvējušas personas, kas pārzināja šos uzskatus. Bet pieminēklis neļauj runāt par tajā ietvertās izpratnes par nāvi izplatību Esterjētlandē, un tas paliek tikai kā zīmīgs piemērs.

Vikingu laikmeta nogalē, ienākot kristīgajai ticībai, inovācija rúnakmeņu tekstos bija dažādi kristīgas nozīmes aizlūgumi. Tie ir jau tiešas norādes, kas, pirmkārt, liecina par kristīgo uzskatu klātbūtni, otrkārt, apliecina mentālos uzskatu un vērtības tekstos minētajiem cilvēkiem. Būtībā kristīgo aizlūgumu un lūgšanu inkorporācija rúnakmeņu tekstā Esterjētlandē, kur nav iepriekš rodamas atsauces uz pirmskristīgajiem pasaules un patības uzskatiem, ir pirmā reize, kad šādi uzskati tiek iemūžināti pieminēkļu tekstā.

Esterjētlandē aizlūgumi ir konstatēti uz 14 pieminēkļiem (skat. 52. *pielikumu*), kas liek domāt, ka kristietība nav bijusi izplatīta, taču šī informācija ir jāskata kontekstā ar kristīgo krustu simboliku uz pieminēkļiem, jo tiek pieņemts, ka krusts varēja aizvietot aizlūgumu.²⁴⁷ Tāpēc jautājums par aizlūgumu ģeogrāfisko izplatību rúnakmeņu materiālā tiks padziļināti skarts nākošajā nodaļā saistībā ar krustu ornamentu izplatību.

Esterjētlandē rúnakmeņus ar aizlūgumiem galvenokārt ir uzstādījuši vīrieši par godu citiem vīriešiem, bet vairākos gadījumos arī sievietes ir sastopamas kā uzstādītājas. Interesanti, ka, atskaitot divus gadījumus, kur vienā pieminētais ir minēts kā *drengr*, bet otrā kā *bónnda*, praktiski nekāda cita papildinformācija uz šiem pieminēkļiem nav atrodamā. Tas, ka ir veiktas atsauces uz ar sociālo statusu saistītiem apzīmējumiem, liek domāt, ka kristietība sākotnēji ir ienākusi sabiedrības augšējās aprindās, kuru pārstāvji cēla rúnakmeņus.

Esterjētlandē aizlūgumi tiek veikti galvenokārt par labu mirušā dvēselei (*sál*), retāk garam (*ónd*). Abi jēdzieni, vērtējot pēc kopējā Skandināvijas rúnakmeņu materiāla, šķiet, ir bijuši savstarpēji maināmi un tika lietoti kā sinonīmi.²⁴⁸ Lūgumi tiek adresēti Dievam, retāk Dieva Mātei. Dievs visdrīzākais tiek identificēts ar Jēzu Kristu, Dieva Māte ar Jaunavu Mariju, ko

²⁴⁷ ANDRÉN, Re-reading Embodied Texts — an Interpretation of Rune-stones, p. 21.

²⁴⁸ ZILMER, Christian Prayers and Invocations in Scandinavian Runic Inscriptions, here p. 138.

apliecina fakts, ka ne Dievs Tēvs, ne Svētais Gars nekad nav minēti. Aizlūgumi ir skaidri balstīti rietumu baznīcas bērū liturģijā, kur Marija aizlūdz par dvēseli, bet Kristus to tiesā.²⁴⁹

Rūnakmeņos sastopamo kristietības personāžu klātbūtne un Svētās Trīsvienības tēlu trūkums ir plaši skatīts jautājums, bet tiek pieņemts, ka misionāri, lai neradītu pārpratumu, ka kristiešiem ir trīs dievi, un lai radītu kontrastu ar pagānu politeismu, identificēja Dievu ar Jēzu Kristu. Arī Marija nekad netiek minēta kā jaunava, bet vienmēr kā māte, ko saista ar Marijas inkorporēšanu pirmskristīgajā Skandināvijā augsti vērtētajā auglības kultā, tādejādi atvieglot pāreju jaunajā ticībā.²⁵⁰ Tiek uzskatīts, ka Skandināvijā pastāv arī saistība starp rūnakmeņos pieminētajām sievietēm un tekstos atrodamajiem aizlūgumiem Dieva Mātei, bet Esterjētlandes rūnakmeņu materiālā tas nav ieraugāms.

Rūnu aizlūgumus var iedalīt brīvi kompilētos tekstos, konvencionālo formulu adaptācijās vai noteiktos citātos. K. Zilmere, aplūkojot visus Skandināvijas rūnu tekstu aizlūgumu un lūgšanu piemērus vikingu laikmetā un viduslaikos, ir secinājusi, ka visos vēlā vikingu laikmeta un agro viduslaiku pieminekļos, tai skaitā rūnakmeņos, dominē vernakulāri aizlūgumi, iepretim viduslaikiem, kur parādās latīņu aizlūgumi un lūgšanas.²⁵¹

Šinī darbā aplūkoti pieminekļi visi ir variācijas izteiksmei “*Guð hjalpi ond/sál/sálu hans/hennar/peira*”, respektīvi, “Lai Dievs palīdz viņa/viņas/viņu dvēselei/garam”. Viedokļi atšķiras par to, cik lielā mērā šo konstrukciju ir ietekmējusi Latīņu nāves liturģija, un, lai gan netiešas ietekmes Skandināvijā ir manāmas, tieši aizņēmumi nav skaidri identificējami. Tāpēc rūnakmeņu aizlūgumi drīzāk apliecina tautas reliģiozitāti un ir piemēri dinamiskai vernakulārajai tradīcijai, ne formalizētiem kristīgās misijas līdzekļiem. “*Guð hjalpi ond/sál/ sálu hans/hennar/peira*” izcelsme līdz ar to ir neskaidra. Skandināvijā, īpaši Centrālzdrijā, kur atrasts vairums rūnakmeņu ar aizlūgumiem, ir vērojamas reģionālās variācijas šai formulai, kas liecinātu par neatkarīgām tradīcijas manifestācijām, lai gan modelētām uz kopīga avota. Iespējams, ka formula nāk no lūgšanām, kas sākotnēji tika pielietotas misionāriem mērķiem.²⁵²

Aizlūgumu funkcijas rūnakmeņos toties ir skaidrākas un cieši saistās ar priekšstatiem par dvēseles likteni pēc nāves. T. Zakrisone pielīdzina agro kristiešu celtos rūnakmeņus, kuriem ir

²⁴⁹ HENRIK WILLIAMS. Runestones and the Conversion of Sweden. In: CAROLE M.CUSACK, PETER OLDMEADOW (ed.). This Immense Panorama. Studies in Honour of Eric J. Sharpe. Sydney 1999, pp. 59–78, here p. 67. Retrieved from: <https://openjournals.library.sydney.edu.au/index.php/SSR/issue/view/35> (viewed 12.03.2023.).

²⁵⁰ SAWYER, The Viking-Age Rune-Stones. Custom and Commemoration in Early Medieval Scandinavia, p. 140.

²⁵¹ ZILMER, Christian Prayers and Invocations in Scandinavian Runic Inscriptions, p. 135.

²⁵² Ibidem, p. 136.

aizlūgumi, rekviēma misei, kur sērojošo lūgšanām un Dieva, un Dieva mātes palīdzībai vajadzēja palīdzēt mirušā dvēselei atrast pareizo ceļu uz gaismu un paradīzi.²⁵³

Vienlaikus nepieciešamību pēc iemūžināta aizlūguma mēs varam uztvert kā, pirmkārt, neizdzēšamu lūgšanu, kas spēs ietekmēt mirušā dvēseles likteni, otrkārt, kā mierinājumu dzīvajiem, kurus satrauca neziņa par tuvinieka likteni.²⁵⁴ Šis uzskats nesakrīt ar pirmskristīgās sabiedrības izpratni par nāvi un cilvēka iekšējo dabu, jo šajos uzskatos ir dažādi scenāriji, kur var nonākt pēc nāves, un kur morālām vērtībām un dzīves panākumiem nav iespaids uz pēcnāves likteni.

Aizlūgumu klātbūtne norāda uz agru izpratni par kristietību, kas tiek inkorporēta vēlā vikingu laikmeta sabiedrībās pasaulīgajā izpratnē. To, ka runa jau ir par kristietību, šaubu nav, jo rūnakmeņos sastopami tieši kristīgajā ticībā sastopamie jēdzieni (dvēsele, gars), ne pirmskristīgajā tradīcijā zināmas parādības (*hugr*, *hamr*). Aizlūgumu klātbūtne rūnakmeņos liek domāt, ka jau ir notikušas zināmas pārmaiņas skandināvu uzskatos un mentalitātē, bet tie arī ieskicē to, ka šī pāreja ir pakāpeniska un būtībā kristietība tiek izprasta caur pazīstamo uzskatu prizmu.

Salīdzinot Rokas rūnakmeņi paustās idejas ar kristīgo aizlūgumu jēgu, jāsecina, ka ikviena prātus ir nodarbinājuši jautājumi par rūnakmeņos pieminēto nāvi un turpmāko likteni, lai gan idejas par to, kāda loma turpmākajās pieminētā gaitās būtu dzīvajiem, ir dažāda. Kristīgo aizlūgumu klātbūtne rūnakmeņos dažkārt tiek uztverta kā indikators agro kristiešu klātbūtnei. Šāds arguments aktualizē kapakmeņu nozīmi sabiedrībā. Tāpēc, lai izprastu rūnakmeņu saistību ar agro kristietības izpratni Esterjētlandē, ir nepieciešams salīdzināt, vai kapakmeņu tekstos sastopamās reliģiju apliecinātās izteiksmes atšķiras vai ir līdzvērtīgas tām, kas atrodamas rūnakmeņos.

3.2. Kapakmeņi

Saglabātie teksti kapakmeņu materiālā met lielus izaicinājumus galvenokārt tāpēc, ka tikai 3% tekstu ir pilnībā saglabājušies, bet 19% ir ar dažāda līmeņa bojājumiem un iztrūkumiem. Lielais vairums kapakmeņu ir tīri ornamentāli un teksts ir bijis atrodams tikai uz noteiktām detaļām (skat. 35. *pielikumu*). Tāpēc šie dati ir jāaplūko ar zināmu uzmanību un šajā analizē

²⁵³ TORUN ZACHRISSON. Gård, grans, gravfält. Sammanhang kring ädelmetalldepåer och runstenar från vikingatid och tidigmedeltid i Uppland och Gästrikland. Stockholm 1998, s. 148.

²⁵⁴ ANDERSSON, *The Living and the Dead*, p. 107.

galvenokārt tiks izmantoti tendenču fiksēšanai, ne obligāti reģionālu, hronoloģisku vai skaitlisku iezīmju raksturošanai. Turpmākā analīze īsumā skars kapakmeņu tekstu informāciju, kas raksturo pieminekļu veidus, bet sīkāka uzmanība tiks veltīta tekstu formulējumam un sociāla rakstura informācijai par minētajiem cilvēkiem.

3.2.1. Kapu pieminekļu veidi un apzīmējumi

Lai gan šajā darbā tiek izmantots apzīmējums “kapakmeņi”, historiogrāfijā šiem pieminekļiem ir atrodami dažādi nosaukumi, taču pašā vikingu laikmetā neviens no šiem apzīmējumiem netika iemūžināts uz pašiem pieminekļiem. Kopumā kapakmeņu materiālā dominē tās pašas pieminekļu apzīmēšanas formas, kas atrodamas rūnakmeņos – akmens (*stein*) un piemineklis (*kuml*) (skat. 53. *pielikumu*). Tas liek domāt, ka kapakmeņi tika apzīmēti ar jau pazīstamiem jēdzieniem, un, iespējams, lielākoties netika formāli uztverti ar dižām atšķirībām no rūnakmeņiem, kas izmanto identiskus apzīmējumus.

Salīdzinoši lielais *kuml* īpatsvars sakrīt ar 3.1.1. sadaļā pausto ideju, ka tie bija redzami un plaši pieminekļi. Iespējams, ka kapakmeņu kontekstā tas varētu atbilst Eskilstūnas zārkiem, bet nav iespējams pilnībā šo saikni apliecināt ar zināmajiem pieminekļiem. Ar kapakmeņiem saistītos *kuml* cēla galvenokārt vīrieši vīriešiem, un tie pārstāv 11. gs. vidu un otro pusi, kas norāda, ka agrākajiem 11. gs. pirmās puses pieminekļiem šādu apzīmējumu nedeļa, un rūnakmeņos sastopamo apzīmējumu vēlāk sāka piedēvēt arī kapakmeņiem, tradīciju turpinot (skat. 54. *pielikumu*). Visi kapakmeņi ar *kuml* apzīmējumu, izņemot viens, ir gulošas akmens plātnes/zārka vāki, un to izplatības princips ir tāds pats kā kapakmeņiem kopēji (skat. 55. *pielikumu*).

No pieminekļu konstrukcijas viedokļa ir zīmīgi norādīt, ka ne visas kapakmeņu detaļas tika aprakstītas ar tekstu. 56. *pielikums* skaidri parāda, ka starp analizēto materiālu, teksts bija raksturīgs tieši gulošajām akmens plātnēm (zārku gadījumā vāka plātnēm), bet tas nekad nav sastopams uz sānu plātnēm un reti kad ir uz gala akmeņiem. Līdz ar to nevar pārliecinoši argumentēt, ka *kuml* būtu tieša saistība ar Eskilstūnas zārkiem.

Bez aplūkotajiem apzīmējumiem, tikai kapakmeņiem ir sastopams iepriekš nezināmi apzīmējumi – *hell* un *hvalf*. *Hell* apzīmē akmens plātni pašu par sevi, bet *hvalf* mudina domāt par jauna pieminekļu tipa esamību. Senzviedru valodā *hvalf* apzīmē velvi, velvētu jumtu, baznīcas arku vai apbedījumu kambari. Skandināvijas pieminekļos sastopamais apzīmējuma lietojums norāda, ka agrajos viduslaikos jēdziens apzīmēja zārka formas kapu pieminekļus vai plakanas

kapu plāksnes, kas norāda, ka vārds vēlāk ieguvis citu nozīmi. Visdrīzākais, ka *hvalf* ir apzīmējis ne tieši kapakmeni vai kādu konstrukciju, bet visu pieminekli kopā ar apbedījumu.²⁵⁵

Ņemot vērā apzinātos Esterjētlandes *hvalf* pieminekļus, tie stilistiski atbilst 11. gs. pirmajai pusei (skat. 57. *pielikumu*), kas nozīmē, ka tie tika introducēti reizē ar citām kapakmeņu formām. Šobrīd nav vienprātības, kāda tipa pieminekļi vikingu laikmetā tieši ir bijis *hvalf*. Pat ja tas ir sākotnēji apzīmējis konkrētas formas un paskata objektu, drīz vien to sāk izmantot vispārīgi pieminekļa apzīmēšanai. C. Junga ir izteikusi minējumu, ka *hvalf* pieminekļi varētu norādīt uz saistību ar tā paša laika Anglijas akmens pieminekļiem, liecinot par kontaktiem starp Angliju un Skandināviju. Divi pieminekļi, kas atrasti Hovas baznīcā, ir atveidoti Ringerikes stilā, kas nekad neparādās nedz rūnakmeņos, nedz kapakmeņos. 11. gs. pirmās puses akmens pieminekļu ornamentu stilistiska aizņemas daudz ko no Ringerikes stila, bet reti kad to kopē tieši. Junga uzskata, ka Hovas baznīcas pieminekļi, kas min *hvalf* ir daļa no nelielas Zviedrijas Ringerikes stila pieminekļu grupas, kurai ir spēcīgas paralēles Anglijas Ringerikes stila akmens pieminekļos. Par kādām ietekmēm starp abiem reģioniem šie pieminekļi liecina gan vēl nav skaidrības.²⁵⁶

Hvalf ir bijis zināms izņēmums un lielākoties Esterjētlandes agro baznīcu vai agro kristiešu apbedījumu vietas rotāja pieminekļi, kas tika izprasti un apzīmēti tāpat kā rūnakmeņi – kā akmeņi vai pieminekļi. Ņemot vērā, ka arī *hvalf* nekļuva izplatīts, zināmo jēdzienu pastāvība liek domāt, ka rūnakmeņus un kapakmeņus kā objektus neuztvēra, kā atšķirīgus pieminekļus praktiskā ziņā, tiem tāpat esot akmeņiem un pieminekļiem, bet atšķirība pastāvēja galvenokārt to pielietojumā.

Tas, ka *stein* un *kuml* varēja būt gan kapakmens, gan rūnakmens vikingu laikmeta cilvēkiem, norāda, ka tie vispirms bija daļa no kopīgas izpratnes par piemiņu un tikai tad dažādu uzskatu pārstāvju izvēlēts mehānisms piemiņas materializēšanai. Vai šie pieminekļi ir izpausme kādai atsevišķai sabiedrības grupai, kas praktizēja noteiktas piemiņas tradīcijas, spēj liecināt vai noliegt tikai un vienīgi teksti un tajos minētie cilvēki, kas ir būtisks papildinājums kapakmeņu kā pieminekļu jēgas izprašanai.

²⁵⁵ LJUNG, Early Christian Grave Monuments and the Eleventh-Century Context of the Monument Descriptor *hvalf*, pp. 152, 159.

²⁵⁶ LJUNG, Early Christian Grave Monuments and the Eleventh-Century Context of the Monument Descriptor *hvalf*, p. 163.

3.2.2. Kapakmaņos minētās personas un to uzskati

Kapakmeņu virsmā grebtie teksti savā būtībā maz atšķiras no rūnakmeņu materiāla. Joprojām klātesoša ir teksta formula un joprojām tiek minēti tādi paši fakti, kas tikai apliecina to, ka vēlā vikingu laikmeta sabiedrībai bija būtiski iemūžināt piemiņu caur tieši šāda veida tekstiem. Protams, ir vērojamas iezīmes kapakmeņu tekstos, kas tos gan saista, gan atšķir no rūnakmeņiem, un to apraksts būs turpmākās sadaļas uzdevums.

58. *pielikums* attēlo kapakmeņu tekstos atrodamo informāciju par uzstādītāju un pieminēto attiecībām. Gandrīz pusei pieminekļu, kuriem ir saglabājies salīdzinoši interpretējams teksts, attiecību veidu noskaidrot nebija iespējams, bet šie dati noderēs citos jautājumos. No atlikušā materiāla var secināt, ka kapakmeņos ir izteikti pārstāvētas ģimeniskas attiecības nukleāras ģimenes ietvaros. Skaitļi ir pārāk nelieli, lai konstatētu, ka noteiktu veidu attiecībām būtu izteiktāka esamība kā citām, kopumā visām attiecībām esot salīdzinoši vienmērīgi reprezentētām. Nav sastopami pieminekļi, kas tiktu celti radniekiem vai attālākiem ģimenes locekļiem. Aplūkotās attiecības ir galvenokārt starp vecākiem un bērniem, mazāk starp laulātajiem un brāļiem-māsām (ne brāļiem-brāļiem, kas vispār nav sastopami).

Esterjētlandē pārsvarā pastāv individuālu uzstādītāju pasūtīti pieminekļi, kas godina vienu pieminēto (skat. 59. *pielikumu*). Citu situāciju, kur būtu dažādas pieminēto un uzstādītāju proporcijas, ir maz, lai gan tās ir klātesošas. Šai sakarā jāizsaka arī varbūtība, ka uzstādītāju/pieminēto proporcijas var saistīt ar faktu, ka akmeņi tika paredzēti apbedījumiem, un piemineklis tika veltīts galvenokārt individuāliem, retāk kolektīviem apbedījumiem, bet proporcijām var būt arī cits skaidrojums.

Lai gan kapakmeņu pētniecībā nav vismaz pagaidām izplatītas interpretācijas par kapakmeņu saistību ar īpašumu mantošanu, šādu iespēju ir nepieciešams izskatīt. No vienas puses, ņemot vērā, ka kapakmeņu teksti ir konstruēti pēc līdzīga principa kā rūnakmeņu, uzsverot kā dzīvos tā mirušos, nav pamata neattiecināt šos principus par īpašumu uz kapakmeņiem. Arī kapakmens kapsētā varēja kļūt par publisku paziņojumu par īpašumtiesību maiņu, īpaši ņemot vērā, ka baznīca un tās kapsēta kļuva par agro kristiešu darbības sabiedriskajām zonām. Ja pieņem, ka kapakmeņu teksti reprezentē īpašuma un mantojuma tiesības, tad secinājumi par tiem līdzinās rūnakmeņiem. Īpašumu ir mantojuši tuvi ģimenes locekļi un galvenokārt nedalīti, lai gan citas formas arī pastāv.

Arī sieviešu loma kapakmeņu tapšanā uzrāda līdzīgas tendences kā rūnakmeņu gadījumā, kas norāda, ka sievietes kā uzstādītājas darbojās reti (skat. 60. *pielikumu*). Kapakmeņi tāpat kā rūnakmeņi bija galvenokārt vīriešu uzstādīti pieminekļi citiem vīriešiem. Bet sievietes krietni vairāk ir sastopamas kā pieminētās, lai gan tik un tā nav raksturīgi kapakmeņi, ko sievietes būtu uzstādījušas tikai un vienīgi citām sievietēm. Sievietes uzstādīja gan akmeņus, gan nedaudz arī pieminekļus (*kuml*, skat. 54. *pielikumu*), un veltīja tos galvenokārt vīriešiem, bet sievietēm pieminekļus uzstādīja principā tikai vīri un dēli.

Šī tendence sakrīt ar teoriju par rūnakmeņiem, kas galvo, ka sievietes necēla pieminekļus, kamēr dzīvi bija tuvākie vīriešu kārtas pārstāvji.²⁵⁷ Tas gan neatbild uz jautājumu, kāpēc sievietes ir krietni vairāk pieminētas kapakmeņos nekā rūnakmeņos un kāpēc dēli, vīri un brāļi krietni vairāk sāk godināt ģimenes sievietes. Lai gan var spekulēt, ka vīri un dēli piesakās uz mātes/sievas īpašumu, un sievietes ir kļuvušas patstāvīgākas īpašumu jautājumos kristietības ietekmē, ļoti iespējams, ka arī piemiņa šeit ir bijusi svarīga, un pieminekļi norāda uz to, ka sievietes lielā mērā bija starp agrajām kristietēm.

Šodien tiek pieņemts, ka sievietes spēlēja lielu lomu kristietības ienākšanā Skandināvijā un bija vienas no pirmajām, kas konvertējās. Taču, kāda rakstura un cik liela bija viņu loma šai procesā, ir grūti novērtēt. Kāpēc sievietēm kristietība varēja šķist simpātiska, var skaidrot dažādi. Iespējams, viņas uzrunāja kristiešu ideāli par toleranci un žēlastību, šķīstību un individuālās dvēseles glābšanu, kas stājās pretī pirmskristīgās tradīcijas kareivīgajām vērtībām, auglības kultam un dzimtas nozīmībai. Tikpat labi varbūt kristiešu paradīze bija krietni vēlamāks liktenis par Hēlu, kur tika uzskatīts, ka nonāks sievietes. Varbūt viņas uzrunāja ideja, ka Dieva acīs visi cilvēki bija vienlīdzīgi un sievietes auglība, ģimenes vai sociālais statuss kļuva mazsvarīgs, baznīcai laipni sagaidot arī neprecētās, neauglīgās, kā arī nabadzīgās un bāreņus.²⁵⁸

Konversācija un baznīcas nostiprināšanās mainīja sievietes stāvokli iekš sabiedrības un ģimenes, spēkā stājoties kristiešu ideāliem par ģimeni. No vienas puses sievietei tas dāvāja iespēju darboties neatkarīgi no savas ģimenes, pievienojoties reliģiskajai kopienai vai dzīvojot šķīstu dzīvi un esot dāsna pret baznīcu. No otras puses, viņas darbības brīvība tika ierobežota, ģimenes galvām cenšoties apturēt ģimenes īpašuma izdalīšanu, pateicoties radnieču dāsnam, šai attīstībai atspoguļojoties 12.–13. gs. literatūrā un likumos Skandināvijā.²⁵⁹

²⁵⁷ SAWYER, *The Viking-Age Rune-Stones. Custom and Commemoration in Early Medieval Scandinavia*, p. 39.

²⁵⁸ BIRGIT SAWYER. Faith, Family, and Fortune. The Effect of Conversion on Women in Scandinavia. In: ANNEKE B. MULDER-BAKKER, JOCELYN WOGAN-BROWNE (eds.). *Household, Women, and Christianities in Late Antiquity and the Middle Ages*. Belgium 2005, pp. 109–123, here p. 110–111.

²⁵⁹ *Ibidem*, p. 115, 120–121.

Lai kādi būtu iemesli un sieviešu saistība ar jauno reliģiju, kapakmeņi par to neliecina tiešā veidā. Bet fakts, ka sievietes tiek pieminētas kapakmeņos krietni vairāk kā rūnakmeņos, iespējams, liecina par vai nu izmaiņām sievietes statusā un tiesībām uz īpašumu, vai norāda, ka šie pieminekļi krietni vairāk pilda simbolisko piemiņu mirušās dvēselei bez papildus sociālām funkcijām.

Kapakmeņi maz pastāsta, kas ir bijušas sievietes, kurām veidoja kapakmeņus, un kas tos veidoja. Kopumā kapakmeņi Esterjētlandē atklāj krietni mazāk par cilvēkiem, kas bija iesaistīti to tapšanā un kuriem pieminekļi bija domāti. Kapakmeņos ļoti izteikti trūkst jebkāda rakstura papildinformācija. Nav raksturīgas rūnakmeņos sastopamās norādes uz īpašumiem, vietām, radniecību. Tikai vienā gadījumā (Hov 17)²⁶⁰ ir nojaušams, ka uzraksts ir minējis nāves apstākļus, bet teksts ir pārāk nekvalitatīvs, lai noteiktu tā kontekstu.

No tekstiem pazūd atsaucis uz sociālo statusu. Četros gadījumos gan ir iespējams identificēt jēdzienu *bónða* (skat. 61. *pielikumu*), kas, kā ilustrēja 3.1.2. sadaļa, varēja apzīmēt gan vīrieti un vīru, gan ar lauksaimnieciskām un pārvaldnieciskām funkcijām saistītu vīrieti.²⁶¹ Tomēr trijos gadījumos, kur sastopam *bónða*, uzstādītājas ir sievietes un gandrīz vai var teikt, ka visos gadījumos, kur sievietes darbojas kā uzstādītājas, viņas piemin savu vīru (*bónða*). Materiāls līdz ar to sniedz pārāk maz informācijas, lai spriestu, vai runa ir par *bónða* kā sociāla statusa jēdzienu, vai kā ikdienišķu apzīmējumu laulātajam partnerim.

To, ka *bónða* varētu būt kāda saistība ar sociālu statusu, varētu apliecināt fakts, ka divos gadījumos jēdziens ir lietots kopā ar epitetu “labs”, kas būtu norāde uz to, ka vīrietis ir savus pienākumu veicis ar zināmu kvalitāti, kas izpelnās šī epiteta iemūžināšanu.²⁶² Bet kopumā arī epiteti ir reta kapakmeņu tekstu sastāvdaļa (skat. 62. *pielikumu*), un ir konstatējami tikai septiņos gadījumos, vienmēr apzīmējot pieminēto kā “labu”. Inovācija šeit ir divi gadījumi, kur epitets ir piemērots sievietei. Rūnakmeņu materiālā kas tāds nav sastopams. Ja vien sievietes, agrās kristietes, pēkšņi neiemantoja līdzvērtīgu sociālo statusu vīriešiem, ko pēc nāves iemiesoja epitetā “laba”, nav pamata uzskatīt, ka epiteti apzīmētu ko vairāk par morālām vērtībām un īpašībām. Arī apzīmējumi *may/mær*, ko var izprast, ka meiteni/jaunavu, ir kas jauns un norāda, ka jaunas morālās vērtības tika uzskatītas par svarīgām sieviešu piemiņai.

²⁶⁰ LJUNG, Under runristad häll. Katalog över tidigkristna gravmonument, s. 173.

²⁶¹ JESCH, Runic Inscriptions and the Vocabulary of Land, Lordship, and Social Power, p. 37–38.

²⁶² Ibidem, p. 38.

Autora paraksts ir sastopams tikai uz viena pieminekļa (Väversunda 3), kur tiek apgalvots, ka Sveins grieza akmens plātni.²⁶³ Iespējams, ka viņš ir speciāli apdarinājis to, lai pielāgotu kapakmeņu tipiskajai formai. Līdzīgi kā rūnakmeņu gadījumā, autori var slēpties gan aiz pieminekļiem, kur uzstādītājs galvo, ka ir iesaistīts pieminekļa tapšanā, gan gadījumos, kur uzstādītājs ir licis izgatavot pieminekli. 63. *pielikums* parāda šīs variācijas, pie reizes ilustrējot kapakmeņu tekstu formulas izmaiņas.

Līdzīgi kā rūnakmeņu tekstiem, dominē forma, kur šķietami uzstādītājs ir arī akmens veidotājs, lai gan vārda “guldīt” parādīšanās jau mudina domāt, ka ir bijusi atšķirība starp novietošanu un izgatavošanu. Pavēles formas, kur uzstādītājs ir licis guldīt, izgatavot vai uzcelt pieminekli, ir mazākumā, bet tās ir un parāda to, ka visdrīzākais arī kapakmeņu izstrādes un uzstādīšanas process ir tāds pats, kāds tas ir bijis rūnakmeņiem – bija nepieciešams noligt attiecīgos speciālistus, kas izgatavos pieminekli. Tikai šoreiz tas tika nevis uzstādīts, bet laists guļus baznīcas kapsētā. Tomēr ir neiespējami no tekstiem noteikt, vai meistari, kas gatavoja rūnakmeņus un kapakmeņus, būtu vieni un tie paši.

63. *pielikums* arī ilustrē to, kā transformējas formula vikingu laikmeta kapakmeņu materiālā. Izmaiņas, ko lūkoties, ir divas, pirmkārt, akmens tagad tiek “guldīts”, otrkārt, tas tiek novietots “pār” (*yfir*) pieminēto. Rūnakmeņu formulās dominē jau 50. *pielikumā* atrodamie vārdi celt, uzstādīt, novietot u.t.t., kā arī tie lieto vārdu “pēc” (*eptir*), respektīvi, “X uzcēla šo akmeni pēc Y”, ar *eptir* apzīmējot tieši to, ka piemineklis ir tapis mirušā piemiņai.

Kapakmeņu materiālā ir redzams, ka joprojām notiek mijiedarbība starp rūnakmeņos pielietoto leksiku un jaunām variācijām. Redzams, ka kapakmeņi lielākoties tika guldīti, tikai vienā gadījumā kapakmens ir bijis uzstādīts, un pāris gadījumos izgatavots, kas nenorāda uz iespējamu novietojumu. Tomēr vārdu *eptir* un *yfir* lietojums ir nevienmērīgs, un, šķiet, abi vārdi ir bijuši vienlīdz izplatīti, parādot, ka guldīšana ne vienmēr tika asociēta ar akmens novietošanu pār kapa vietu, bet tas arī nenozīmē, ka visi pieminekļi, kas ir guldīti pēc mirušā (respektīvi, viņa piemiņai), nebūtu atradušies kapsētā un virs apbedījuma. Šie piemēri drīzāk parāda to, ka kapakmeņu saturs attīstījās no rūnakmeņu tekstiem un piedzīvoja pakāpeniskas izmaiņas, mentalitātē nostiprinoties izpratnei par pieminekļu jaunajām funkcijām un jauno raksturu ainavā.

Interesanti, ka materiāls neuzrāda nekāda tendences par pieminekļu veidu saistību ar tekstu, respektīvi, guldīti tika gan akmeņi, gan pieminekļi (*stein* un *kuml*). Vienīgā patstāvīgā formula parādās faktā, ka vienmēr uzstādītāji ir likuši izgatavot tikai *kuml*. Šī dažādība parāda to, ka

²⁶³ LJUNG, Under runristad häll. Katalog över tidigkristna gravmonument, s. 322.

kapakmeņu specifiskie apzīmējumi un pielietotie vārdi visdrīzākais nenorāda uz pieminekļa stāvokli kontekstā ar apbedījumu, un pagaidām nav nostiprinājusies stingra kārtība kapakmeņu tekstos.

Būtībā no kapakmeņiem pazūd tas, ko šajā darbā apzīmē kā papildinformāciju. Atskaitot standarta formulu un retus epitetus, vienīgais, kas vēl ir atrodams kapakmeņu tekstos ir aizlūgumi. Atrodami ir tikai un vienīgi kristīga satura aizlūgumi (skat. 64. pielikumu). Pilnas frāzes vai to fragmenti ir atrodami uz 28 pieminekļiem, kas ir liels vairums kapakmeņu, kuriem ir identificējams jebkāds teksts. Daudzos gadījumos gan aizlūgumi ir saglabājušies nepilnīgi un tie ir noprotami vien no atsevišķiem vārdiem. Tāpat kā rūnakmeņu gadījumā, arī kapakmeņu aizlūgumu izplatība ģeogrāfiski tiks aplūkota kopā ar krustu simboliku nākošajā nodaļā, šeit vairāk uzmanības veltot tieši saturiskai tekstu analīzei.

Lielākoties Esterjētlandes aizlūgumi ir veltīti mirušā dvēselei (*sál*), tikai vienā gadījumā garam (*ond*), un aizlūgumu adresāts ir Dievs, pāris gadījumos arī Dieva māte. Jau 3.1.2. sadaļā tika izsecināts, ka šie apzīmējumi attiecas uz Jēzu Kristu un Jaunavu Mariju. Jēdziens *ond* principā nav sastopams kapakmeņu materiālā, un Esterjētlandes Ög 139 ir vienīgais piemērs šī termina klātbūtnei kapakmeņos.²⁶⁴ Ņemot vērā, ka rūnakmeņu materiālā *sál* un *ond* lieto gandrīz kā sinonīmus, kapakmeņi varētu liecināt, ka ir izveidojusies vienotāka izpratne par abiem jēdzieniem, svarīguma uzsvaram krītot turpmāk uz dvēseli.

Strukturāli un saturiski kapakmeņu aizlūgumi neatšķiras no tiem, kas satopami rūnakmeņos, kas nozīmē, ka uz kapakmeņiem tika likti tādi paši vernakulāra rakstura aizlūgumi, kuros nav vērojama izteiktāka baznīcas nāves liturģijas ietekme. Lai gan varētu sagaidīt, ka ciešā kapakmeņu saistība ar agrajām baznīcām un kristiešu apbedījumiem, radītu vairāk nostiprinātu reliģisko praksi, kas atspoguļotos arī verbālajā formulējumā, materiāls to nepierāda. Kapakmeņi līdz ar to reprezentē tāda paša rakstura kristīgos uzskatus un reliģiskās pārliecības izteiksmi, kā rūnakmeņi, un kapakmeņu uzstādītāji, kā arī zem tiem guldītie, uzlūkoja jauno reliģiju caru pirmskristīgo uzskatu prizmu, kā to var redzēt arī rūnakmeņu gadījumā.

Šeit gan arī minams ir viens izņēmums, kas atrasts Linšēpingas katedrālē un kuram ir latīņu valodā un ar latīņu burtiem veidots teksts (skat. 65. pielikumu). Piemineklis ir viens no pāris Ringerikses stilā darinātajiem kapakmeņiem, kas norāda, ka tas ir veidots jau 11. gs. pirmajā pusē. Teksts ir fragmentārs, bet tas tiek interpretēts, kā “ 1. [Domine] memento me [i cum ueneris

²⁶⁴ ZILMER, Christian Prayers and Invocations in Scandinavian Runic Inscriptions, p. 138.

in] 2. [reg]num tuum”,²⁶⁵ kas tulkojams, kā “Jēzu, piemini mani, kad Tu nāksi Savā valstībā!”. Teksts ir tiešs citāts Lūkas evaņģēlijam (Luk23:42). Linšēpinga kā bīskapija parādās aptuveni 12. gs. sākumā, bet kapakmens liecina par teoloģiski izglītotu cilvēku klātbūtni pilsētā jau 11. gs. pirmajā pusē.²⁶⁶ Jau 2.2.2. tika minēts, ka, ņemot vērā kapakmeņu atradumus un kapsētu izmērus Linšēpingas katedrālē un Sv. Lorensa baznīcā, katedrāles kapsēta sākotnēji, šķiet, ir bijusi rezervēta nelielai sabiedrības grupai, iespējams, garīdzniecībai.

Minētais kapakmens ir unikāla liecība izglītotas garīdzniecības klātbūtnei vismaz Linšēpingā, bet tas ir arī izņēmums uz visu pārējo kapakmeņu fona, lielākajai daļai sabiedrības izvēloties pazīstamos vernakulārā rakstura aizlūgumus. Aizlūgumi līdz ar to ir spilgtākā papildinošā iezīme kapakmeņu tekstiem, kas pamatā nemēģina iekļaut papildinošu informāciju par uzstādītāju vai pieminēto.

Rūnakmeņu un kapakmeņu tekstu saturiem ir daudz kopīga un tikpat daudz atšķirīga. Galvenā atšķirība ir faktā, ka rūnakmeņu teksti iekļauj krietni lielāku daudzumu dažāda tipa papildinformācijas, kamēr kapakmeņu tekstos šīs piebildes vai nu nav saglabājušās vai vairs netika uzskatītas par svarīgām, līdz ar to tiekot izslēgtām no iemūžināšanas akmenī. Vēl atšķirība ir sievietes loma pieminētos.

Tas, kā izpaužas dzimumu, uzstādītāju/pieminēto skaitlisko proporciju un papildinformācijas raksturs abos pieminēto veidos, liek saskatīt dažādas izpratnes un pakāpenisku maiņu zināmu formulējumu lietojumam, kas norāda, ka mainās piemiņas tradīcijas centrālās izpausmes. Lielākoties, tās ir identiskas rūnakmeņiem un kapakmeņiem – abi pieminēti centrējas ap vīriešiem, un tie demonstrē attiecības, ko var saistīt ar mantošanu. Bet tomēr ir vērojamas nelielas nianses. Kapakmeņu teksti vairāk liecina, ka piemiņa krietni vairāk bija simboliska – liela uzmanība (arī no dzīvo pozīcijām) bija indivīda dvēseles liktenim. Pasaulīgās lietas, kā sociālais statuss, īpašumi, izcelsme un panākumi kļūst pieminētajam mazsvarīgi, tāpat kā pēc kristīgajiem uzskatiem, tie ir nenozīmīgi Dieva priekšā. Rūnakmeņi savukārt liecina par krietni sociālāku piemiņu – tādu, kas saistās ar godu un panākumiem, kas gūti vēl dzīves laikā un kuriem pirmskristīgajos uzskatos nav iespaids uz tālāko indivīda likteni. Līdz ar to rūnakmeņu teksti mazāk funkcionēja kā palīgi indivīdam pēc nāves un vairāk pildīja kādu nozīmi dzīvo vidū.

²⁶⁵ LJUNG, Under runristad häll. Katalog över tidigkristna gravmonument, s. 248.

²⁶⁶ LJUNG, Early Christian Grave Monuments and Ecclesiastical Developments, p. 181.

Pastāv arī kopīgās iezīmes. Uz to norāda gan kristīgie aizlūgumi, gan pieminētos apzīmējošie jēdzieni. Rūnakmeņi un kapakmeņi, iespējams, bija daļa no kopīgas izpratnes par piemiņu. Gan kristietis, gan nekristīgo uzskatu pārstāvis cēla *stein* un *kuml* tuvinieka piemiņai, tikai tad nolemjot, kur tas tiks novietots un kādu vēl informāciju iekļaus, attiecībā no uzstādītāja izpratnes par pareizo kārtību, kā šādam pieminējumam jāpiepilda piemiņa.

Aizlūgumi savukārt parāda, ka nepastāvēja atšķirība rūnakmeņos un kapakmeņos no kristīgās ticības izpratnes viedokļa. To lietojuma tendence parāda, ka cilvēki, kas cēla kapakmeņus krietni vairāk bija saistīti ar kristietību, kā tie, kas cēla rūnakmeņus, bet nebija tā, ka vieni jauno reliģiju saprata un apliecināja labāk par otriem, un kopumā kristīgās ticības izpratne sabiedrībā bija vienota.

4. PIEMINEKĻU VIZUĀLIE ASPEKTI

Rūnu pieminekļu ornamenti un vizuālais koptēls bieži vien var būt pārāk zemu novērtēti aspekti. Taču tie spēj iemiesot dažādas parādības, kas reflektē laikmeta sabiedrības estētisko gaumi, māksliniecisko meistarību, pasaulīgos priekšstatus, vai tieši pretēji – nejaušību. Nav iespējams šodien novērtēt, kas ietekmēja ornamenta izvēli. Vai tā bija atkarīga no meistara spējām, laika modes tendences vai pasūtītāja noteikumiem? Rūnakmeņu gadījumā pat pastāv viedoklis, ka noteikta ornamenta izvēle (īpaši kopēšana) attēlo sociālo hierarhiju un varas attiecības, cilvēkiem uzstādot tādas rūnakmeņus, kādus ir uzstādījuši viņu kungi, tādējādi izsakot piederību.²⁶⁷

Ornamentēšanas tradīciju gadījumā Esterjētlandes rūnakmeņi un kapakmeņi, lai gan līdzīgi un noteikti vienotas laikmeta gaumes iespaidoti, pārstāv samērā dažādas gaumes, katrai pieminekļu grupai iezīmējot tendences, kas nav raksturīgas otrai. Būtiskākā atšķirība meklējama faktā, ka rūnakmeņus uzstādīja stāvus, bet kapakmeņus laida guļus, kas noteikti ietekmēja veidu, kā pieminekļi tika uztverti, un kā tos izvēlējās rotāt.

Daudzi aspekti, saistībā ar rūnakmeņu un kapakmeņu veidošanu vikingu laikmeta Esterjētlandē, paliek kā nākotnes pētījumu jautājumus. Laila Kitzlere Ofelda ir veikusi vairākus pētījumus par amatnieku pēdām Zviedrijas rūnakmeņu materiālā, bet viņas darbos nav secinājumu par Esterjētlandi. Kā parādīja iepriekšējā nodaļa, autori reti parakstījās uz saviem darbiem, un nav atrasti divi pieminekļi, kuriem varētu apgalvot, ka tos ir veidojis vien meistars. Pētniece ir aplūkojusi arī kapakmeņu materiālu, bet tikai attiecībā uz kapakmeņiem Gotlandes, Ēlandes un Bornholmas salās.²⁶⁸ Tādēļ ir grūti argumentēt, vai Esterjētlandē meistari, kas veidoja rūnakmeņus, bija tie paši, kas veidoja kapakmeņus.

Esterjētlandē ir pastāvējušas zināmas atšķirības abu pieminekļu veidu izstrādes pieejās, un būtiska atšķirība ir materiāls. C. Junga uzskata materiāla izvēli par vienu no būtiskākajiem kritērijiem rūnakmeņu un kapakmeņu atšķiršanā, jo rūnakmeņus veidoja izteikti no granīta, bet kapakmeņus no kaļķakmens.²⁶⁹ Taču jāņem vērā, ka materiāla izvēle nebija kategoriska, lai gan šāda tendence patiesi uzrādās. Ne visiem pieminekļiem šodien ir pieejama informācija par

²⁶⁷ GRÄSLUND, Similarities or Differences? Rune Stones as a Starting Point for Some Reflections on Viking Age Identity.

²⁶⁸ LAILA KITZLER ÅHFELDT. Runor i orostid: Runornas användning på Gotland kring inbördeskriget 1288 och erövringen 1361. In: LAILA KITZLER ÅHFELDT, MAGNUS KÄLLSTRÖM (red.). Det Öppna och det Fördolda. Runor i olika sociala miljöer från senvikingatid till efterreformatorisk tid. Visby 2020, s. 133–163.

²⁶⁹ LJUNG, Under runristad håll. Tidigkristna gravmonument i 1000-talets Sverige, s. 17.

materiālu, īpaši rūnakmeņu gadījumā, bet, kā 66. *pielikums* parāda, Esterjētlandē patiesi ir pastāvējušas materiāla preferences, pat ja tikai neliels rūnakmeņu daudzums ir pārstāvēts. Atskaitot trīs gadījumus, kas visi nāk no Sēderšēpingas, iespējams, iezīmējot lokālu parādību, kapakmeņus veidoja tikai un vienīgi no kaļķakmens, bet rūnakmeņus pārsvarā no granīta. Nelielā daudzumā ir sastopami kaļķakmens rūnakmeņi un izņēmuma gadījumā arī citi materiāli – gneiss, smilšakmens un vizlas šķiedras akmens.

C. Junga arī norāda, ka kapakmeņu ornamentu visbiežāk veidoja reljefā, kamēr rūnakmeņiem ir raksturīgs būt grebtiem, lai gan arī šajā jautājumā viņa pārstāv, ka tas nav vienmēr kategorisks nosacījums.²⁷⁰ Starp Esterjētlandes rūnakmeņiem tikai divi ir veidoti reljefā, lai gan vairākiem pieminekļiem ir potenciāls tādiem būt, bet informācija nav saglabājusies gana labi, lai būtu droša (skat. 67. *pielikumu*). Lielais vairums rūnakmeņu patiesi ir grebti, bet kapakmeņiem situācija nav tik viennozīmīga. Teksts praktiski vienmēr tiem tika grebts, un daudzi pieminekļi ir saglabājušies tik neliela izmēra lauskās, ka ir neiespējami iegūt papildu informāciju par ornamentu. No zināmā materiāla izriet, ka arī kapakmeņu vidū dominē grebtas virsmas, lai gan reljefa tehnika ir sastopama krietni biežāk kā rūnakmeņiem. Reljefā veidoto pieminekļu attiecība pret grebtajiem vislielākā ir tieši sānu plātnēm un gulošajām plātnēm vai vāka plātnēm, kamēr gala plātnes reti kad tika veidotas reljefā. Kopumā Esterjētlandes materiālā neuzrādās, ka reljefa tehnika būtu ekskluzīva kapakmeņu ornamentēšanas metode, un arī grebtie akmeņi bija ļoti sastopami.

Gan rūnakmeņi, gan kapakmeņi tika arī krāsoti. Lai gan pat eddās ir frāzes, kas liecina, ka rūnas ir tikušas krāsotas sarkanā krāsā,²⁷¹ šodien ir ļoti reti saglabājušies kvalitatīvi piemēri, kas ļautu spriest par izmantoto krāsu gammu. Esterjētlandē krāsas paliekas nav konstatētas ne uz viena rūnakmens, bet tās ir sastopamas uz kapakmeņiem (skat 68. *pielikumu*). Visbiežāk sastopamās krāsas ir sarkana un melna, kā arī balta, retāk citi līdzīgi toņi. Šīs pašas krāsas var redzēs arī Eskilstūnas zārku rekonstrukcijās (skat. 18. *pielikumu*), kas ļauj vizualizēt, kā kapakmeņu detaļas varēja izskatīties dabā. Noteikti elementi ornamentā gan varēja tikt krāsoti dažādi, un neizskatās, ka ir bijusi vienota prakse krāsot, piemēram, tikai sarkanās rūnas. Interesanti, ka vairums krāsoto pieminekļu ir atrasti tieši Linšēpingā, kas liecina, vairums

²⁷⁰ LJUNG, Under runristad häll. Tidigkristna gravmonument i 1000-talets Sverige, s. 17.

²⁷¹ MINORU OZAWA. Rune Stones Create a Political Landscape. Towards a Methodology for the Application of Runology to Scandinavian Political History in the Late Viking Age: Part 1. In: Herasetec, 2007, Nr. 1, pp. 43–62, here pp. 61. Retrieved from: https://www.academia.edu/13114106/_Rune_stones_create_a_political_landscape_towards_a_methodology_for_the_application_of_runology_to_Scandinavian_political_history_1_ (viewed 21.04.2023.).

pieminekļu tieši tur ir bijusi paraža pieminekļus krāsot, lai gan Vretā ir atrasta zārka sānu plātne (Vreta 21), kurai nav grebta ornamenta, bet izskatās, ka motīvi uz tā ir bijuši tikai uzgleznoti.²⁷²

Samērā liela atšķirība starp rūnakmeņiem un kapakmeņiem ir to ārējā forma. Rūnakmeņi vairāk iekļāva akmens dabisko izskatu un formu, lai gan to virsmas tika nogludinātas, lai atvieglotu gan teksta redzamību, gan darba sarežģītību. Kapakmeņi savukārt tika veidoti pēc zināma standarta kā plakanas, garas un galvenokārt kantainas akmens plātnes. To formu dažādību varēja aplūkot 19. *pielikuma* shematiskajā zīmējumā, un arī Esterjētlandes gadījumā nav nobīdes no zīmējumā attēlotajām formām. Līdz ar to bija zināms “pareizais veids”, kā jāizskatās kapakmeņu ārējam veidolam, kamēr rūnakmeņi saglabāja zināmu brīvību.

Galvenokārt rūnakmeņu ornamentu ir ilgstoši mēģināts saistīt ar Skandināvijā valdošajiem mākslas stiliem, bet, ņemot vērā pieminekļu īpašības laikā un telpā, visi mēģinājumi ir noveduši pie atšķirīgu stilu grupu izstrādes. Šodien rūnu pieminekļu ornaments tiek raksturots kā atsevišķi pastāvoša akmens pieminekļu rotāšanas prakse, kas balstās zināmajos mākslas stilos, bet tomēr pārstāv savas unikālās iezīmes.²⁷³ Gan rūnakmeņus, gan kapakmeņus visbiežāk rotāja ar zoomorfisku ornamentu, kas tika minēts jau 2. nodaļā (skat. 12. un 25. *pielikumu*), kur to izmantoja kā pamatu pieminekļu datēšanai. Esterjētlandes rūnakmeņi un kapakmeņi pārklājas ar laiku, kad Skandināvijā dominē Ringerikes (c. 1000. – 1075. g.) un Urnes (c. 1050. – 1125. g.) stili. Lai gan rūnakmeņi nekopē šos stilus tieši, tie no tiem iespaidojās. Ringerikes stils tiek saistīts ar darbā minētajām stila grupām Pr 1 un Pr 2, bet Pr 3 un Pr 4 tiek saistīti ar Urnes stilu, tādējādi ietilpstot kopējā laikmeta mākslinieciskajā tradīcijā.²⁷⁴

Zoomorfisko ornamentu veidoja t.s. “rūnu dzīvnieki”, kas lielākoties atgādina čūskas vai pūķus. Minētie RAK grupas pieminekļiem nav atrodams zoomorfisks ornaments, bet rūnu pieminekļu ornamenta stili, Fp, Pr 1 – Pr 4, ir balstīti uz kopīgām iezīmēm “rūnu dzīvnieku” galvas, astes un retāk kāju atveidojumā (skat. 69. *pielikumu*).²⁷⁵ Bet ne visos gadījumos ir bijis iespējams pieminekļus kategorizēt kādā no stilistiskajām grupām, pat ja ir zināms, ka tiem ir zoomorfisks ornaments. 12. un 25. *pielikumos* atrodami pieminekļu iedalījumi pa stiliem attiecas uz tiem pieminekļiem, kuriem, pirmkārt, ir zoomorfiskais ornaments, otrkārt, tas ir ar pārlicību piedēvējams kādai no stila grupām. Šīs pieejas rezultātā viena daļu pieminekļu ar savdabīgu vai neskaidru ornamentu slēpjās sadaļā “nenosakāms”, lai gan arī tie ir ornamentēti.

²⁷² LJUNG, Under runristad häll. Katalog över tidigkristna gravmonument, s. 312.

²⁷³ GRÄSLUND, Dating the Swedish Viking Age rune stones on stylistic grounds, pp. 117–119.

²⁷⁴ SAWYER, The Viking-Age Rune-Stones. Custom and Commemoration in Early Medieval Scandinavia, p. 32.

²⁷⁵ GRÄSLUND, Dating the Swedish Viking Age rune stones on stylistic grounds, pp. 119–124.

Turpmākajās apakšnodaļās netiks atkārtota informācija par rūnakmeņu un kapakmeņu piederību A.-S. Grēslundas stilistiskajām grupām, un tās netiks raksturotas sīkāk. Šīs nodaļas mērķis būs vispārīgāk konstatēt ornamentēšanas tendences, ņemot vērā visus dekoratīvos elementus uz akmens virsmas un to kopējo iespaidu. Pieminekļu ornamentā nozīme ir ne vien dekoratīviem elementiem, bet arī teksta izvietojumam un motīvu simbolikai, kuru mijiedarbībā parasti maz tiek meklētas pārnestas nozīmes. Tāpēc šīs nodaļas uzdevums vienlaikus būs konstatēt, vai ir iespējams atrast padziļinātu nozīmi rūnakmeņu un kapakmeņu ornamentā un vizuālajā iespaidā.

4.1. Rūnakmeņi

Jau iepriekš tika minēts, ka 23% rūnakmeņu ir šodien pazuduši (skat. *10. pielikumu*). Tiem tikai retos gadījumos ir saglabājušās fotogrāfijas, bet saglabātie attēli (zīmējumi), lai gan rada iespaidu par pieminekļa koptēlu un iespējamo izskatu, ir raksturojami kā samērā neprecīzi. Līdz ar to turpmākā analīze ir balstīta uz dažādas kvalitātes vizuālo informāciju, un gadījumi, kas ir uzskatāmi kā apšaubāmi, kā tādi tiks arī vērtēti, lai gan precīza attēlojuma trūkums principā reti apgrūtina dekoratīvo elementu konstatāciju un kopēju tendenču meklēšanu. Paturot to prātā, turpmākās sadaļas skars, pirmkārt, tieši dažādu motīvu klātbūtni, iztīrējot šo elementu simbolismu un izskatot savdabīgākos gadījumus. Otrkārt, tiks aplūkota šo elementu savstarpējā mijiedarbība un to mijiedarbība ar tekstu – galvenokārt teksta izkārtojumu uz akmens virsmas.

4.1.1. Ornamenta dekoratīvie motīvi un sižeti

Tā kā vairums Esterjētlandes rūnakmeņu pieder RAK stilistiskajai grupai, kas pēc savas būtības ir bez ornamenta, lielais vairums to ir patiesi vāji ornamentēti, un tiem ir maz dekoratīvu elementu. Interesantākie piemēri ir raksturojami kā izņēmuma gadījumi. Tāpēc daļa ornamentālo īpašību Esterjētlandē ir reti gadījumi un nespēj iezīmēt nekādas tendences ne lietojuma izplatībā, ne laika garumā. Tāpēc turpmākās sadaļas mērķis būs galvenokārt iepazīties ar rūnakmeņos atrodamajiem motīviem un to potenciālo simbolismu.

Vispirms gan jānošķir, cik daudz pieminekļi ir bez jebkāda izteikta ornamenta, cik ir raksturīgs zoomorfisks ornaments. Zoomorfiskie motīvi var būt inkorporēti gan teksta slejās, gan pastāvēt neatkarīgi no tām, aizpildot dažādus akmens virsmas laukumus. Ar zoomorfisko

ornamentu šeit tiek saprastas figūras, kurās ir identificējams čūsku motīvs, kas ir gan galvenais elements datēšanā, gan arī visbiežākā ornamenta parādība. Citi dzīvnieku motīvi, piemēram, nezvērs tiks aplūkoti atsevišķi.

Čūskas motīvs ir viens no visbiežāk sastopamajiem vikingu laikmeta visdažādāko priekšmetu dekorācijās. Skandināvu mitoloģijā čūska ir duāls simbols. Mītiskajā pasaules sistēmā cilvēku apdzīvoto pasauli aptvēra čūska Jormunganda (*Jormungandr*), kas nodrošināja kārtību un atgaiņāja haosu, bet pasaules koka saknes grauza čūska/pūķis Nidhjeks (*Níðhögg*), kas simbolizēja laika ritumu un iznīcību. Pasaules galā, Ragnarokā, abi briesmoņi cīnījās haosa spēku pusē. Neskatoties uz čūsku/pūķu neviennozīmīgo dabu, tie netiek asociēti ar ļaunumu vecskandināvu uzskatos. Materiālajā kultūrā sastaptais čūskas motīvs visbiežāk tiek raksturots kā ar sargājošu nozīmi, un vecskandināvu literatūrā čūskas un pūķi arī ir asociējami ar aizsardzību un drošību.²⁷⁶ Čūskas motīva uzlikšana uz rūnakmens varēja līdz ar to kalpot paša pieminekļa vai kādas vietas aizsardzībai, kur rūnakmens tika novietots.

Kā parāda 70. *pielikums*, teksta slejas, kas būtu pārveidotas kā čūskas, ir sastopamas vien 18,21% zināmo gadījumu. Vienlaikus zoomorfiskais ornaments vai tam bieži raksturīgais pīņu motīvs, kas nebūtu saistīts ar teksta slejām, ir sastopams tikai 3,76% gadījumu. Esterjētlandē izteikti dominē rūnakmeņi, kuriem vienkāršas teksta slejas ir galvenais virsmu rotājošais elements (49,75%). Jāņem gan vērā, ka šajos skaitļos kā neornamentētas slejas ir iekļauti arī tie pieminekļi, kuriem gali nav identificējami. Iespējams, ka zoomorfiski ornamentētās slejas ir krietni vairāk, bet materiāls ir pārāk bojāts, lai to noteiktu.

Acīmredzot rūnakmeņu aktīvākās uzstādīšanas periodā zoomorfiskais ornaments ienāk vēlāk un tad, kad tradīcijas apjomi jau samazinās, kamdēļ Esterjētlandē sastopami galvenokārt maz dekorēti, pat askētiski pieminekļi. Iespējams, tieši neornamentēti pieminekļi ir bijusi tendence, jo arī citi dekoratīvie elementi ir sastopami reti. 8 gadījumos ir sastopami dekorēti sleju gali, pāris pieminekļiem ir sastopama palmete, ornaments, kas atgādina stilizētus palmu zarus, ko visbiežāk uzsēdināja uz teksta sleju stūriem. Krietni biežāk gan ir sastopama "saitīte", galvenokārt segmentveida ornaments, kas savienoja slejas gadījumos, kad tās pašas nesakrustojās un nesavijās (visu motīvu piemērus skatīt 71. *pielikumā*). Iespējams, ka arī saitītei ir simboliska nozīme kā "čūskas savaldītājai" un kārtības radītājai, jo tā, savienojot slejas, visbiežāk rada slēgta apļa iespaidu.

²⁷⁶ KORNELLA LASOTA. The Holy Serpent. Snakes in the Old Norse Worldview. In: Zoophilologica, 2021, Vol. 8, Nr. 2, pp. 1–10, here p. 2–3. Retrieved from: https://www.academia.edu/62745780/The_Holy_Serpent_Snakes_in_the_Old_Norse_Worldview (viewed 22.04.2023.).

Esterjētlandē ir sastopami divi pieminekļi, uz kuriem ir konstatēts “lielā nezvēra” motīvs. Vienā gadījumā piemineklis ir zudis un nav skaidri zināms, kā dzīvnieks ir izskatījies un kā tas ir bijis novietots. Otrā gadījumā piemineklis ir bojāts, un ir saglabājusies tikai nezvēra ķermeņa apakšdaļa (skat. 72. *pielikumu*). Nezvēra motīvs tiek uzskatīts, kā evolūcija dzīvnieku motīviem dažādos stilos un kas attīstījās kā centrāls elements Mammenas stilā aptuveni 10. gadsimta vidū, un kuru pārņēma arī sekojošie Ringerikes un Urnes stili.²⁷⁷ Nezvēra motīvs tiek asociēts ar varu un autoritāti, un uzskata, ka Haralda Zilzobja uzstādītais rūnakmens Jellingā ir bijis etalons šai nozīmei, kuru attiecīgi citās vietās ietekmīgi cilvēki ir centušies kopēt.²⁷⁸ Saglabātais Esterjētlandes nezvērs ir pēc izpildījuma vienkāršāks, bet līdzīgs citiem Skandināvijā sastopamajiem nezvēra motīviem, bet tā teksts nav saglabājies un nav iespējams meklēt piemeklī pieminēto saistības ar varu. Savukārt otram piemineklim, kura nezvēra attēlojums ir saglabājies vien skicē, tekstā pieminētais ir atzīmēts kā *drengr*. Iespējams, ka šis gadījums ļauj motīvu saistīt ar noteiktu sociālo pozīciju arī Esterjētlandē.

Divos gadījumos ir sastopams arī kuģa motīvs (skat. 73. *pielikumu*). Vienā gadījumā attēlots kuģis ar nenosakāmām figūrām tā galos, iespējams, karavīriem ar vairogiem. Pieminekli ir cēlušī divi vīri sava tēva un sieva sava vīra piemiņai, un tas ir atrasts uz tūruma vai pļavas.²⁷⁹ Iespējams, ka kuģis ir norāde uz pieminētā nodarbošanos, un bija nepārprotams simbols, kuru varēja nolasīt jebkurš, kas to redzēja, jo rūnakmens tekstā nav norāžu, ar kurām varētu saistīt kuģa simbolu. Otrs piemineklis ir savdabīgāks. To cēla vīrietis savam ģildes brālim, kur saistība ar kuģa simbolu šķiet krietni loģiskāka. Kuģa forma ir vienkārša, vairāk atgādinot laivu, bet kuģa masti ir izveidoti kā krusti. Krusts ir sastopams arī otrā piemeklī, bet citā tā pusē, kas ļauj domāt, ka tieši ceļojošie vikingi ir bijuši lielākā kontaktā ar kristietību.

Tieši kristīgais krusts ir visbiežāk atrodamais elements rūnakmeņu ornamentā, un tas ir sastopams uz gandrīz trešdaļas pieminekļu. Lielākoties ir sastapts viens krusts uz pieminekļa. Kaut krustu ornamentu var raksturot ļoti dažādi, ņemot vērā plašākas un smalkākas to konstrukcijas nianšes, Esterjētlandē izteikti dominē divu formu krusti, citiem, greznākiem krustiem, esot atsevišķu pieminekļu dekoram (skat. 74. *pielikumu*). Krusta klātbūtni var interpretēt dažādi. Tas var apliecināt gan piemeklī pieminēto reliģisko pārliecību, gan konsekrēt kā pašu pieminekli, tā vietu, kurā tas atrodas.²⁸⁰ Jau tika minēts viedoklis, ka rūnakmeņi varēja

²⁷⁷ JAMES GRAHAM-CAMPBELL. *World of Art. Viking Art*. United Kingdom 2021, p. 38.

²⁷⁸ *Ibidem*, p. 97.

²⁷⁹ BRATE, *Sveriges runinskrifter*, band 2: Östergötlands runinskrifter, s. 209–210.

²⁸⁰ GRÄSLUND et al., *Runestones and the Christian missions*, p. 635.

kalpot par simboliem kapsētas konsekrācijai. Iespējams, krustu klātbūtne šajos pieminekļos šādu tēzi pastiprina, lai gan šī sakarība nav acīmredzama.

Kristīgā kusta iekļaušana rūnakmeņu ornamentā ir visspilgtākā kristietības izpausme Esterjētlādes rūnakmeņos, kur aizlūgumi sastopami maz (skat. 75. *pielikumu*). Šis fakts būtiski palielina izpratni par kristietības izplatību un klātbūtni šajos pieminekļos. Krusti tiek traktēti kā izteikti kristīgās ticības apzīmējumi, un tos šodien izmanto kā avotus kristietības ieviešanās pētīšanai. To vēstījums bija nepārprotams. Īpaši tie, kas neprata lasīt, varēja saprast pieminekļa jēgu caur krusta vizuālo nozīmi.²⁸¹

Aplūkojot vides, kādās rūnakmeņi ar krustiem ir atrasti (skat. 76. *pielikumu*), jāsecina, ka tie uzrāda tādas pašas izplatības tendences, kādas raksturīgas rūnakmeņiem kopīgi, un nav pamata uzskatīt, ka rūnakmeņi ar krustiem būtu izteikta baznīcas un kapsētas telpas sastāvdaļa, un nevar pieņemt, ka tie ir speciāli uzstādīti tieši pie baznīcas. Lai gan gandrīz puse pieminekļu ir atrasti ar baznīcu saistītās vietās, 38,15% ir atrasti dabas vidēs, kas norāda, ka pieminekļus ar krustiem gana bieži uzstādīja ļoti dažādās vidēs, kurām varēja būt arī cita nozīme sabiedrībā.

Izvietojums rūnakmeņiem ar krustiem un aizlūgumiem (skat. 77. *pielikumu*) parāda, ka šādus pieminekļus uzstādīja vienlīdzīgi visā Esterjētlādē, un nekas neliecina par koncentrāciju kādās īpašās vietās. Vienīgi pieminekļi gan ar krustiem, gan aizlūgumiem, izteikto lokalizējas Esterjētlādes austrumu daļā. Taču rūnakmeņi ar krustiem arī nekoncentrējas vietās, kas saistās ar kristietības izplatīšanu un agro kristiešu darbības centriem, kuras tiek noteiktas pēc kapakmeņu atradumiem. Ja pieņem, ka rūnakmeņi ar krustiem ir agro kristiešu pieminekļi, tad tie uzrāda, ka kristietība ir bijusi vienmērīgi izplatīta jau agri visā Esterjētlādē bez īpašas koncentrācijas noteiktās vietās, kas ir mazliet pretēji kapakmeņu izplatībai.

Rūnakmeņi ar krustiem arī uzrāda citu tendenci. Daudzi no tiem ir atrodami vienotā virknē ap ceļu, kas ved no Ēdeshēgas uz Skeningi un caur Vibiju (Viby) uz Linšēpingu. Šis maršruts ir pazīstams kā *Eriksgata* (skat. 78. *pielikumu*). Tas ir maršruts, ko veica jaunievlētais karalis, lai apstiprinātu savu varu un leģitimitāti svarīgākajās Zviedrijas provincēs. Tradīcija ir labi zināma no viduslaikiem, bet pieņem, ka tās sākums ir meklējams krietni agrāk.²⁸² Rūnakmeņu

²⁸¹ ZILMER, *Crosses On Rune-Stones*, p.88.

²⁸² FABIAN PERSSON. „So that we Swedes are not more swine or goats than they are”. Space for Ceremny at the Swedish Court within an International Context. In: BRIGITTE BØGGILD JOHANNSEN, KONRAD OTTENHEYM (eds.). *Beyond Scylla and Charybdis. European Courts and Court residences outside Habsburg and Valois/Bourbon Territories, 1500-1700*. S.l. 2015, pp.121–133, here pp.126–127. Retrieved from: https://www.academia.edu/11302284/So_that_we_Swedes_are_not_more_swine_or_goats_than_they_are_Space_and_Ceremony_at_the_Swedish_Court_in_Birgitte_B%C3%B8ggild_Johannsen_and_Konrad_Ottenheim_eds_Beyo

izvietojums līdzās šim maršrutam norāda gan uz to, ka pieminekļi tika izlikti līdzās ceļiem, gan uz to, ka tie tika demonstratīvi izlikti līdzās vienam no svarīgākajiem ceļiem Esterjētlandē, kas tika saistīts ne tikai ar vietējo, bet ar visas Centrālzviedrijas varu. Tas, ka tieši rūnakmeņi ar krustiem ir izteikti izlikti šeit, liek domāt, ka ir bijis zīmīgi demonstrēt savu reliģisko pārliecību reģiona autoritātēm.

Ja krusti kā kristīgie motīvi ir bieža parādība Esterjētlandes rūnakmeņos, tad ornaments, kas sakņojas pirmskristīgajā domāšanā, ir atrodams tikai uz viena pieminekļa no Ledberjas (Ög 181, skat. 79. *pielikumu*). Pieminekļa ornamentam ir divas interpretācijas. Iespējams, ka attēlots ir Ragnaroka sižets, jo figūra ar kāju dzīvnieka mutē varētu būt āss Odins, kuru Ragnarokā saplosa vilks Fenrirs, bet kuģis būtu Nāglfars (Naglfar), ar kuru ļaunums un briesmoņi ierodas uz cīņu. Attiecīgi pārējie elementi būtu kauju simbolizējošie tēli un ieroči (skat. 80. *pielikums*). Taču otra versija pārstāv, ka sižetā ir attēlots rūnu tekstā pieminētā liktenis. Tādā gadījumā sižets apzīmētu to, kā pieminētais ir devies ceļojumā, iesaistījies kaujā un kritis tajā. Vilks bieži vien bija kenings kaujai, kas pastiprina šādas versijas iespējamību.²⁸³ Piemineklis patiesībā ir fragments un tā trūkstošā puse, iespējams, slēpj patiesību par ornamenta motīviem. Lai kura interpretācija būtu patiesa, Ledberjas rūnakmens ir interesants un vērtīgs piemērs pirmskristīgo uzskatu izpaušmei visā tās simbolismā un sarežģītībā.

Bet tomēr šis ir, tāpat kā Rokas rūnakmens, rets gadījums. Esterjētlandē tomēr dominē salīdzinoši askētiska izskata rūnakmeņi, kuriem teksts ir galvenais virsmu rotājošais elements, bieži pievienojot arī krustu, retāk pārveidojot teksta slejas par čūskām. Acīmredzot rūnakmeņi netika izmantoti, lai apliecinātu vai reprezentētu pirmskristīgos uzskatus, un tie ir nolasāmi vai nu izņēmuma gadījuma pieminekļos vai zoomorfiskajā ornamentā. Tīri dekoratīvi elementi arī ir ļoti reti, un uz akmens virsmas mijiedarbojas tikai pāris individuāli motīvi. Taču to attiecības arī ir nepieciešams izvērtēt, iespējams, iegūstot papildu jēgu izvēlētajam ornamentam.

4.1.2. Vizuālo elementu izkārtojuma kārtība

Nozīme un jēga var būt ne vien uz rūnakmens attēlotajiem motīviem, bet arī to novietojumam un mijiedarbībai ar citiem uz akmens virsmas atrodamajiem elementiem. Zinātniskajā literatūrai bieži vien var sastapt idejas, kas mudina teksta izvietojumā, krustu

nd_Scylla_and_Charybdis_European_Courts_and_Court_Residences_outside_Habsburg_and_Valois_Bourbon_Territories_1500-1700._2015 (viewed 23.04.2023.).

²⁸³ CONNY L. A. PETERSSON. Runstenar i västra Östergötland. Klockrike 1982, s. 75–76.

novietojumā u.c. elementos saskatīt simbolisku nozīmi, tāpēc šīs sadaļas mērķis būs pārbaudīt, vai ir saskatāmas pārnestas nozīmes un simboliska jēga Esterjētlandes pieminekļu, pirmkārt, teksta sleju izkārtojumā uz akmens virsmas, otrkārt, teksta satura plānojumā, treškārt, krustu novietojumā.

Ornamenta motīvu trūkumu uz rúnakmeņu virsmām Esterjētlandē zināmā mērā kompensē ļoti liela dažādība teksta sleju izkārtojumā gan vienkāršajām slejām, gan zoomorfiskajām (skat. 81. *pielikumu*). Esterjētlandē viennozīmīgi dominē arkveida teksta sleju izkārtojums uz akmens virsmas, gan parastajām teksta slejām, gan zoomorfiskajām “čūsku” sejām. Samērā bieža parādība ir arī rāmjeida slejas, kas pilnībā noslēdz laukumu. Salīdzinoši maz izplatītas ir sleju krustošanās arī “čūsku” sleju gadījumos, ko apstiprina salīdzinoši biežais saitītes ornaments, ko pielieto nekrustotu sleju gadījumos.

Lai gan tīri dabiski šķiet, ka ierastajām neornamentētajām arkām laika gaitā galus izdaiļo kā čūsku galvas un astes, A. Andrens ir izteicis minējumu, ka rúnakmeņu ornamentā attēlotās čūskas reprezentē ģimeni, un to skaits un mijiedarbība uz akmens virsmas var liecināt par tekstos pieminēto cilvēku ģimeniskajām attiecībām.²⁸⁴ Esterjētlandē dominē pieminekļi, uz kuriem ir attēlota tikai viena čūska (21,7%), un šeit jāpieskaita arī nedrošie gadījumi, kur nav bijis iespējams noteikt, vai sleja ir čūska vai nav, bet kur slejas nekad neatdalās (8,3%). Ja pieņem, ka čūska reprezentē ģimeni, tad Esterjētlandes individuālās čūsku slejas sakrīt ar secinājumiem par pieminekļos minēto cilvēku attiecībām, kas vienmēr bija starp tuviem ģimenes locekļiem un galvenokārt nukleāras ģimenes ietvaros (pārsvarā tēvi-dēli un brāļi).

Ja šajā gadījumā tēze par čūskām kā ģimenisko saišu reprezentētājām varētu būt apstiprināma, cita situācija ir tajā nelielajā skaitā gadījumu, kur konstatētas divas čūskas (1,6%). Katru gadījumu šeit ir nepieciešams izskatīt atsevišķi. Ög 113 cēla māte sava dēla un meitas piemiņai, un tā teksta sleju saturu var aplūkot 82. *pielikumā*. Piemineklis nerada implikāciju, ka pieminētas būtu divas ģimenes, bet, ņemot vērā, ka mātes vārds ir vienā čūskā, bet mirušo bērnu vārds otrā, liek domāt, ka abas čūskas speciāli varbūt ir pretnostatītas un šoreiz atšķir nevis ģimenes, bet dzīvos un mirušos. Ög 231 cēla četri brāļi sava tēva piemiņai. Piemineklis ir bojāts un, iespējams zināma teksta daļa iztrūkst. (83. *pielikumu*). Interesanti, ka uz vienas čūskas ir norādīts pirmā uzstādītāja vārds, tāpēc var pieņemt, ka pirmajam uzstādītājam ir bijušas cita rakstura attiecības ar pārējiem, lai gan tas nav apstiprināms. Ög 232 cēla divi brāļi tēva piemiņai, un piemineklim ir savdabīgs aplveida ornaments (skat. 84. *pielikumu*), kur piemiņas formula tiek

²⁸⁴ ANDRÉN, Re-reading Embodied Texts — an Interpretation of Rune-stones, p. 13.

iztirzāta pa apli, bet viena čūska iekļauj vārdu “pēc”, otra norāda pieminēto. Pēdējais piemineklis Ög Fv1975;174 ir cēluši vismaz divi vīri kāda (visdrīzākais viena no uzstādītāja) brālim. Savdabīgi, ka čūskas krustojas pieminekļa virspusē, taču teksts izvietojas pa to arkas formātā, taču čūsku galvas nodala tekstu, vienā pusē atstājot uzstādītāju, otrā pieminēto.

Lai gan tā var būt nejaušība, īpaši pēdējā gadījumā, šie pieminekļi liek saskatīt, ka divu čūsku attēlojumam Esterjētlandē varētu būt simboliska nozīme, kas nevis attēlo ģimeniskas attiecības, bet rada nošķirumu starp dzīvajiem un mirušajiem. Šī tendence izteikti parādās divos no aplūkotajiem gadījumiem un ir uzskatāma par vērā ņemamu. Mirušo un dzīvo nošķirums dažādās slejās Skandināvijas rūnakmeņos nav nekas neparasts. Zviedrijā aptuveni 65,3% pieminekļu ir atrodams nošķirums pieminekļos ar vairākām slejām.²⁸⁵ Esterjētlandes zoomorfiskā ornamenta pieminekļi līdz ar to nav neparasti, bet tie arī neiekļaujas kopējā tendencē.

Pēdējais gadījums (Ög Fv1975;174) gan būtu vērtējams kā apšaubāms, jo arkas izkārtojuma slejas samērā dabiski rada situāciju, kur uzstādītāju vārdi paliek vienā pusē, bet pieminēto otrā, un tāda situācija var gadīties praktiski visās arkveida slejās. Pagaidām nav izteikt viedoklis par arkas izkārtojuma simboliskajām implikācijām, taču to varētu saskatīt faktā, ka lasot šādi izkārtotu tekstu, lasītājs ir spiest celt skatienu no lejas uz augšu. Rūnakmeņi Skandināvijā, kuri pielāgo pieminekļa formu un teksta telpisko izkārtojumu, lai teksts stieptos “no zemes līdz debesīm”, parāda, kā var utilizēt formu jaunā veidā, lai spiestu lasītāju lūkoties augšup, kad viņš izlasa mirušā vārdu. Šāda pieeja rada priekšstatu, ka mainījusies izpratne par aizsauli kā kaut ko, kas lokalizējas virs zemes, debesīs, un kas sakņojas jau kristīgajā mentalitātē.²⁸⁶

Lai izprastu, vai ir bijusi kāda saistība tekstam ar arkas augstāko punktu, nepieciešams konstatēt, kādi vārdi vai frāzes ir sastopami Esterjētlandes arku virsotnēs. Jāņem gan vērā, ka arkas uz Esterjētlandes pieminekļiem var būt ļoti dažādas – gan garas, gan šauras (skat. 86. *piemēru*), kas ietekmē to, cik vārdi atrodas arkas virspusē. Apkopojot informāciju par pieminekļiem, kuriem ir saglabājušies salasāmi arku virspusēs esošie vārdi, var iegūt secinājumus, kas apkopoti 87. *pielikumā*. Esterjētlandē arkas augstākais punkts lielākoties netika uztverts kā simboliski nozīmīgs un teksti, kas tajā ir atrodami, reti kad ir saistīti ar pieminēto, pieminekli vai uzstādītāju. Vairumā gadījumu arkas augstākajā punktā bija tā teksta daļa, kuru diktēja arkas iespējas izkārtot tekstu. Pavisam nelielā daļā gadījumu arku virsotnēs ir sastopami pieminētā vārdi, retāk vietvārdi vai pieminekļa apzīmējumi. Lielākoties gan tie nonāk arkas

²⁸⁵ LUND, Rune Stones as Material Relations in Late Pagan and Early Christian South Scandinavia, p. 4.

²⁸⁶ Ibidem, p. 10.

augstākajā punktā pateicoties tam, ka arkai ir plašs liekums, un tikai retos gadījumos var apgalvot, ka vārdi ir speciāli centrēti, radot iespaidu, ka pieminētais vai kāds zīmīgs fakts ir augstākajā punktā ar īpašu nozīmi.

Šai sakarībā vēl būtu jāizvērtē krustu novietojums gan kontekstā ar arkām, gan saistībā ar tekstu saturu. Krusti ornamentā var būt dažāda veida un dažāda izmēra, kā arī tie var būt dažādi novietoti. Tos varēja izmantot lai aizpildītu tukšu vietu starp slejām. Krusta “kājas” (viena vai vairākas) varēja pieķerties kādām no teksta slejām, pieskaroties tām, pārtraucot tās vai saplūstot ar tām.²⁸⁷

Esterjētlandē krusti galvenokārt tika novietoti iekš teksta sleju arkām, kļūstot par arkas tukšā laukuma aizpildītāju, un tie galvenokārt piesaistījās teksta slejai (skat. 88. *pielikumu*). Galvenokārt krusti tika novietoti dominējošās pozīcijās – arkas/pieminekļa augšējā daļā vai centrēti pa visu brīvo laukumu. Piesaiste tekstam varēja notikt ar vienu līdz pat visām kājām, kas ir ļoti izplatīta bijusi slēgtajās rāmņveida arkās, kur krusts līdz ar to pilnībā aizpildīja centrālo laukumu. 89. *pielikums* parāda, ka krusti lielākoties piesaistījās tekstam ar trim kājām un šajos gadījumos tie praktiski vienmēr atradās novietoti pieminekļa arkas augšdaļā. Gana bieži krusti pieķērās teksta slejai ar divām kājām, un (ar diviem izņēmumiem) krusti vienmēr pieķērās slejām ar pretējām kājām, tādējādi paliekot izteikti centrētā pozīcijā. Savukārt krusti, kas ar vienu kāju pieķeras tekstam ir atrodami gan arku iekšpusē, gan vēl vairāk ārpusē, kamēr krusti, kas pieķērās tekstam ar vairākām kājām vienmēr atradās arkas iekšpusē.

Viennozīmīgi krusti tika novietoti dominējošā, augstā un centrālā pozīcijā vairumā Esterjētlandes rūnakmeņu. Krusta pozīcija varēja funkcionēt kā vizuāls palīgs, kas palielināja nozīmi piemiņas objektam apkārtējā ainavā. Krusts varēja arī radīt pieminekli un vietu kā kristiešu, potenciāli radot vietu, kur izteikt aizlūgumu mirušajam.²⁸⁸ Viennozīmīgi krusti bija novietoti kā centrāli elementi un tos bija plānots darīt redzamus, lai vai kādi bija to izmēri un kāds bija to izskats.

Attiecīgi papildus iezīme, ko meklēt rūnakmeņos ir krustu saistība ar noteiktiem vārdiem tekstā. Krusts, kurš ir pieķēries noteiktiem vārdiem var potenciāli norādīt, ka tekstā iesaistītās personas ir kristieši, vai, ka pieminekļis ir norāde par kādu konsekrētu vietu. K. Zilmere norāda, ka ir kārdinoši saistīt krusta novietojumu ar paplašinātu nozīmi, bet ir kritiski jāizvērtē, cik liela ir saistība starp attēlu un tekstu, un cik ļoti tā bija plānota no uzstādītāja/meistara puses.

²⁸⁷ ZILMER, Crosses On Rune-Stones, p. 92.

²⁸⁸ Ibidem, p. 92.

Zilmere uzskata, ka Skandināvijā rúnakmeņu materiāls nenorāda uz nodomu veidot simbolisku jēgu krusta piesaistes punktam rūnu teksta slejām. Secinājumi tieši norāda, ka krusta kāju piesaiste noteiktiem vārdiem ir drīzāk nejaušības rezultāts, pateicoties rúnakmens teksta izkārtojumam, kuru vairāk ietekmēja teksta formulējums, dizains un rúnakmens fiziskajās īpašības. Vārdi, kas ir piesaistīti krusta kājām ir ļoti dažādi starp pieminekļiem un lielākoties nav saistīti ne ar pieminēto, ne pieminekli. Un kopumā krustu saistību ar noteiktiem vārdiem pieminekļi viņa uzskata par arbitrāru.²⁸⁹

Šim argumentam var piekrist, jo Esterjētlandes pieminekļi galvenokārt uzrāda tieši tādu saistību ar vārdiem, kuriem piesaistītas teksta kājas (skat. 90., 91., 92., 93. *pielikumus*), respektīvi, saistībās nav novērojama nekāda spēcīga tendence un izteikta loģika, atsevišķiem gadījumiem iezīmējoties vairāk kā nejaušiem, un kopumā plānošana nav novērojama. Ņemot vērā, ka krusti Esterjētlandes rúnakmeņos galvenokārt tiek novietoti iekš arkveida izkārtojuma slejā, turklāt augstā pozīcijā, krusta kājas praktiski vienmēr piesaistās teksta slejai, īpaši, ja arka ir šaura, un novietojumā, šķiet, vairāk nozīmi ir spēlējusi simetrija un centralitāte, nekā apzināts nodoms radīt simbolisku vēstījumu.

Var secināt, ka gan arkas izkārtojumam, gan krusta novietojumam Esterjētlandē lielākoties nav padziļinātas simboliskas nozīmes no pieminekļa teksta satura perspektīvas, un šī reģiona rúnakmeņu veidošanas tradīcijā nepastāvēja tendence integrēt apzinātas simboliskas nozīmes pieminekļa formā, teksta izkārtojumā vai motīvu novietojumā. Tas gan nenozīmē, ka tādas nepastāvēja, lai gan tāpat paliek neatbildams jautājums, cik ļoti tas bija aprēķins, cik nejaušība. Šai saistībā būtu nepieciešams ilustrēt rúnakmeni Ög 66 no Bjälbu (skat. 94. *pielikumu*).

Piemineklim ir gara un izstiepta forma, tas ir 3,75m augsts pēc uzstādīšanas, platākajā vietā sasniedz 69cm, un teksta slejas arka līdz ar to ir gara un šaura. Rúnakmeni cēla vīrietis sava brāļa piemiņai, tekstam pievienojot arī vairākas piebildes. Virs arkas augstākā punkta ir novietots neliels krusts, kas, centrēts, sēž virs pieminētā vārda, kurš ir centrēti iegrebts teksta slejas augstākajā punktā. Savukārt pašā apakšā, čūskas aste krusto galvu ar frāzi, kas atsaucas uz abu tekstā minēto personāžu tēvu, bet čūskas slejas krustošanās vietu apskauj riņķveida sleja, kas poētiski apgalvo uzstādītāja vārdā “*Heit inni'k ent*” – es pasludinu solījumu izpildītu.

Savā ziņā pieminekļis piepilda visu, ko Esterjētlandes rúnakmeņu materiāls vispārīgi noliedz. Tam piemīt izteikti pielāgota forma, kas spiež lasītāju celt skatienu pret debesīm, lai sastaptu pieminētā vārdu, virs kura, uzmanību piesaistoši, stāv kristīgs krusts, kas varētu liecināt

²⁸⁹ ZILMER, Crosses On Rune-Stones, p.101.

par pieminētā reliģisko pārliecību. Līdz ar to piemineklim varētu piedēvēt jau mainīto izpratni par aizsauli. Vienlaikus čūska reprezentē, ka uzstādītājs un pieminētais nāk no vienas ģimenes, sleju krustojuma vieta norāda viņu saistību, un riņķītis, kas visu sasieta kā mezglā, tikai pastiprina priekšstatu par rūnakmens emocionālo vēstījumu.

Ög 66 varētu būt labākais piemērs, kas liecina par apzinātu manipulāciju ar teksta izvietojumu un akmens formu, lai radītu noteiktu vēstījumu pieminekļa lasītājam. Esterjētlandē var atrast arī citus līdzīga rakstura pieminekļus, bet tie ir reti tik kompleksi. Lai gan, iespējams, šī pieminekļa novērojumā ir zināma pārspīlētība, un šis tas tajā varētu būt pilnīga nejaušība, pieminekļis tomēr ilustrē, ka, lai gan dziļāk integrētas nozīmes nebija izplatītas Esterjētlandes rūnakmeņos, izņēmuma kārtā tās ir iespējams atrast.

4.2. Kapakmeņi

Līdz šim kapakmeņu ornaments ir saņēmis maz uzmanības un gan pieminekļu motīvi, gan to nozīme nav plaši apspriests jautājums. Vaina varētu būt faktā, ka kapakmeņu materiāls vispārīgi un arī Esterjētlandē ir ļoti fragmentārs, un ornaments bieži ir gan neskaidrs, gan neizteiksmīgs. Kā arī uzmanības centrā ir visbiežāk Eskilstūnas zārku rekonstrukcijas. Lielu daudzumu arī šajā darbā aplūkoto kapakmeņu klāj ornamenta paliekas, kas lielākoties ir atsevišķas līnijas un nav sīkāk raksturojamas. Tāpēc vienai daļai darbā iekļauto objektu ornamenta analīze nav iespējama, un turpmāk aplūkoti tiks tikai tie pieminekļi, kuri 95. pielikumā ir atzīmēti ar “konstatējamu ornamentu”.

Vienlaikus daudzi pieminekļi ir saglabājušies tādos fragmentos, kas neļauj ar pārliecību konstatēt visus uz virsmas bijušos motīvus un vērtēt pieminekļa ornamentu kā veselumu. Pilnībā veseli vai nedaudz bojāti pieminekļi Esterjētlandes materiālā nav bieža parādība. Šī iemesla dēļ kapakmeņu ornamenta analīze būtiski atšķirsies no rūnakmeņu, jo materiāla īpašību dēļ apskatam piemēroti būs tikai izlasīti gadījumi, kas atkarībā no aplūkojamā aspekta nebūs katru reizi vieni un tie paši. Šis apstāklis gan neapgrūtina noteiktu tendenču konstatāciju, bet liedz runāt par to izplatību un biežumu, kā arī savstarpējo mijiedarbību.

Piezīmes par kapakmeņu ornamenta īpašībām visbiežāk var atrast pētījumos, kas skar rūnakmeņu ornamenta aspektus, bet tendence ir kapakmeņus raksturot tikai kā Eskilstūnas zārkus. Kā minēja iepriekšējās nodaļas, Esterjētlandē visdrīzākais dominēja gulošas akmens

plātnes vai akmens plātnes ar gala akmeņiem, un zārki bija mazākumā. Eskilstūnas zārks ir augstākā konstrukcijas sarežģītības pakāpe, un tas noteikti ir ievērības cienīgs objekts, bet uz tā fona bieži pazūd vienkāršākie pieminekļi, kas ir pārākumā.

Turklāt arī Esterjēlandē ir apgrūtinoši runāt par sarežģītākām kapakmeņu konstrukcijām. Pieminekļi reti kad ir atrasti kopā, un līdzību meklēšana ornamentā, lai pierādītu, ka detaļas nāk no viena pieminekļa, ir mākta ar dažādām neskaidrībām. 96. pielikums parāda, ka atsevišķos gadījumos ir mēģināts pierādīt, ka detaļas nāk no viena objekta, bet secinājumi lielākoties balstās uz pieņēmumiem. Līdzību meklēšana kapakmeņu ornamentā gan ir radījusi savdabīgus secinājumus, jo saistīti ornamenta veidi ir atrodami uz dažādiem pieminekļiem dažādās vietās un tie noteikti neaplicina pieminekļu ceļošanu no vietas uz vietu.

Līdzības pieminekļos varētu norādīt uz noteiktu meistarū vai meistarū grupu darbību. Rūnakmeņu gadījumā nebija neiespējami konstatēt patstāvīgas meistarū pēdas, bet kapakmeņu līdzības varētu būt tuvākās liecības meistarū darbības areālam un raksturam. Vai līdzīgie pieminekļi ir viena meistarū/meistarū grupas darbs vai vispārējo tendenču kopijas, nav iespējams noteikt, jo Esterjēlandē nav veikti pētījumi par kapakmeņu materiāla apstrādes tehnikām. Tikpat labi līdzības var būt liecinieks kontaktiem un saiknēm. Pasūtītājs šādi varēja izteikt piederību ar pieminekļiem un apbedīšanas tradīcijām citur.²⁹⁰ Būtiska ir atzīme pieminekļiem Hov 105 un Ög 184, kuriem ir līdzīgs krusta dizains. Šī ir vienīgā liecība par līdzībām kapakmeņu un rūnakmeņu dizainā, kas varētu implicēt, ka rūnmeistarū veidoja gan rūnakmeņus, gan kapakmeņus.

Neskatoties uz neskaidrībām un materiāla ierobežoto dabu, ornamenta sīkāka analīze var priekšstatu par šiem pieminekļiem. Vēl jāuzsver, ka pētniecībā nav sastopami darbi, kas detalizēti pievērštos tieši kapakmeņu ornamentam, tāpēc turpmākās sadaļas būs vairāk aprakstošas un tur, kur materiāls to ļaus, tiks meklētas līdzības un skaidrojumi no rūnakmeņu materiāla. Ņemot vērā izaicinājumus, ko rada kapakmeņu ornaments, šīs sadaļas turpmākais uzdevums būs, pirmkārt, konstatēt, kādi motīvi un to izvietojuma pieejas tika izmantotas, lai ornamentētu kapakmeņus, otrkārt, vai šiem motīviem un izkārtojumiem ir piedēvējamas pārnestas nozīmes. Materiāls tiks vērtēts no kapakmeņu detaļu kategoriju perspektīvas. Katrai detaļu grupai ir kopīgas iezīmes, kas ļaus labāk izprast kapakmeņu veidošanu potenciāli dažādu konstrukciju pieminekļiem.

Tāpēc sākotnēji uzmanība tiks pievērsta kapakmeņu gala akmeņu, sānu plātņu un nekategorizējamu pieminekļu analīzei. Šo grupu ietvaros pieminekļi dala daudzas līdzības, kā arī tās ir skaitliski krietni mazākas. Atsevišķa pievēršanās būs tikai gulošajiem akmeņiem vai vāka

²⁹⁰ LJUNG, Under runristad häll. Tidigkristna gravmonument i 1000-talets Sverige, s. 42–43.

plātnēm, jo, pirmkārt, tām ir salīdzinoši dažāds ornamenti, otrkārt, uz tām lielākoties ir atrasti teksti, kas ļauj runāt par sarežģītākām teksta un ornamenta mijiedarbībām. Pieminekļi, kuriem nav iespējams sīkāk aprakstīt ornamentu, vai tāds vairs nav konstatējams vispār, turpmākajā analizē netiks iekļauti.

4.2.1. Gala, sānu plātņu un neskaidro kapakmeņu ornamenti

Gala plātnes un sānu plātnes ir specifiskas kapakmeņu detaļas, kas vienmēr bija daļa no sarežģītākas kapu pieminekļa konstrukcijas. Visas gala plātnes un sānu plātnes savas grupas pieminekļu ietvaros daļa izteiktas līdzības, kas ir atvieglojušas to identifikāciju fragmentārajā materiālā. Savukārt tiem kapakmeņiem, kas ir kategorizēti šajā darbā kā nezināmas piederības detaļas, trūkst īpašības, kas atvieglotu izprast, kā šie pieminekļi tika lietoti. Turpmākā sadaļa līdz ar to iztirzās, kas bija šīs īpašības un pazīmes, kas vizuāli raksturo katru kapakmeņu kategoriju tieši Esterjētlandē.

Gala plātnes ir otra visbiežāk sastopamā kapakmeņu forma aiz gulošajiem akmeņiem / vāka plātnēm (skat. 20. *pielikumu*). Gala plātnes vienmēr tika uzstādītas stāvus, un tiek pieņemts, ka tās nekad netika uzstādītas individuālas, bet vienmēr kopā ar vai nu gulošu akmens plātņi vai iekšzārka konstrukcijas. Kapakmeņi, kas potenciāli stāvēja vieni, tiks aplūkoti zemāk pie gala plātņu / stāvošo akmeņu kategorijas. Gala plātnes var pazīt pēc t.s. saknes daļas, kas tika ievietota zemē, lai piemineklis stāvētu taisni.²⁹¹ Gala plātnēm raksturīgas ir kantainas vai augšgalā nosmailinātas formas, bet Esterjētlandes materiālā ir grūti identificēt, kāda forma būtu dominējusi, jo vairums pieminekļu fragmentu nesniedz atbildi par to kopējo formu. Skaidru liecību par četrstūra gala plātnēm Esterjētlandē nav, bet vairāk ir liecību par nosmailinātajām (skat. 97. *pielikumu*), lai gan ar pārliecību identificējamo nosmailināto gala plātņu skaits arī nav liels. Gala plātnes arī visbiežāk tika apstrādātas un ornamentētas no abām pusēm, acīmredzami domātas aplūkošanai no jebkuras pozīcijas (skat. 98. *pielikumu*).

Gala plātnes retos gadījumos ir rotājuši teksti (skat. 95. *pielikumu*), bet šie pāris piemēri liek domāt, ka kapakmeņu piemiņas formula varēja tikt rakstīta arī uz gala plātnēm. Piemēram, gala plātņi Hov 58 rotā daļēji saglabājies teksts, kas ir tulkojams, kā "...guldīja šo akmeni..."²⁹²

²⁹¹ LJUNG, Under runristad häll. Katalog över tidigkristna gravmonument, s. 19.

²⁹² Rundata. Ög Hov100;36. Retrieved from: <http://www.rundata.info> (viewed 23.04.2023.).

kas ir klasiska un zīmīga kapakmeņu tekstu formulas sastāvdaļa. Taču gala plātnes, šķiet, galvenokārt bija ornamentālas piemiņas vietas sastāvdaļas.

Ar gala plātņu ornamenta raksturojumu var iepazīties *99. pielikumā*, kas norāda sekojošas ornamenta izvēles tendences. Gala plātnēs ir novērojams, ka zoomorfisko ornamentu palēnām aizstāj līdzīga izskata pīņu un cilpu ornamenti, kas bieži vien ir gana līdzīgs ierastajam zoomorfiskajam dekoram, bet neiekļauj čūsku motīvus. Iespējams, ka čūsku motīva izzušana ir saistāma ar nozīmes maiņu šī dzīvnieka atveidojuma simbolismā, bet to nevar apgalvot ar pārliecību, un šis aspekts jāskatās būtu kopā ar citām kapakmeņu detaļām.

Gala plātnes galvenokārt ornamentēja ar dažādiem krustiem, no kuriem populārākais ir t.s. “propellera” krusts, kas bieži vien tik dekorēts ar dažādām spirālēm, kurām tika arī pielāgota plātnes forma²⁹³ (skat. *100. pielikumu*). Citas krustu formas ir retas un bieži vien daudz ko aizgūst no “propellera” krusta izskata, kā, piemēram, Hov 13 un Väversunda 13. Bet atšķirībā no “propellera” krustiem, šie tika rāmēti atsevišķās sadaļās un netika izvietoti pa visu virsmu. Šķiet, ka varēja likt arī vairākus krustus uz vienas plātnes, bet tā nav bijusi ierasta prakse un ir fiksēta tikai jau minētajos Hov 13 un Väversunda 13. Atsevišķi grezni krusti, kā, piemēram, uz Skänninge St Martin 5 vispārībā ir izņēmumi.

Citi ornamenta motīvi vai elementi uz gala plātnēm ir samērā reti, kā arī tie ir neskaidri materiāla fragmentārisma dēļ. Visbiežāk ir atrodamas palmetes, kas tiek izmantotas kā papildus dekoratīvs rotājums līdzās kādai no krusta kājām vai dekoratīvajai cilpai. Esterjētlandē nav atrodamas divas vienādas palmetes gala plātnēs, kā arī vairumā gadījumu tās ir pārāk fragmentāras, lai konstatētu to pilno formu (skat *101. pielikumu*). Gala plātnes gan ir vienas no retajām, uz kurām ir konstatējami antropomorfi motīvi. Visi piemēri nāk no Hovas baznīcas (skat. *102. pielikumu*) un tajos ir saskatāmas dažādas figūras, taču fragmenti ir pārāk nelieli, lai izprastu, ko ir mēģināts attēlot. Ņemot vērā, ka visi fragmenti nāk no vienas vietas, jādomā, ka šādi motīvi bija lokāla parādība pāris pieminekļiem.

Līdzās gala plātnēm var izskatīt arī ornamentu tiem kapakmeņiem, kuriem nav bijis iespējams izšķirt, vai tie bija gala plātnes vai stāvoši akmeņi. Vienam no tiem attēls nav saglabājies, bet apraksti liecina, ka ir bijis cilpu ornamenti.²⁹⁴ Atlikušos divus (skat. *103. pielikumu*) abos gadījumos rotā zoomorfisks ornamenti, un abiem arī ir konstatētas teksta paliekas, bet tikai vienam no tiem ornamenta cilpas vēl savieno t.s. saitīte. Kopumā abi fragmenti

²⁹³ LJUNG, Under runristad häll. Katalog över tidigkristna gravmonument, s. 38.

²⁹⁴ Ibidem, s. 233.

ir neskaidri un nespēj liecināt, vai tie reprezentē atsevišķu pieminekļu kategoriju, vai būtu jāskata kopā ar gala plātnēm.

Kapu pieminekļu sānu plātnes visos zināmajos gadījumos Esterjētlandē ir bez teksta un tikai no vienas puses ornamentētas, taču arī starp tām izvēlētais ornaments ir ļoti dažāds (skat. *104. un 105. pielikumu*). Līdzīgi kā gala plātnēs, arī sānu plātnēs zoomorfiskie motīvi konkurē ar citiem, visbiežāk dažādiem augu vītenu un lapotu stīgu dekoriem. Sānu plātnes kopumā var raksturot kā ar dažādi dekorētiem un izkārtotiem vijumiem (zoomorfiskiem, “augu”, “bizes”) rotātas. Citi sastopamie motīvi – palmetes un saitītes – kļūst par elementiem, caur kuriem vijas dažādās kompozīcija, bieži vien veidojot zināmu simetriju. Simetriski izkārtots ornaments, šķiet, arī ir sānu plātnēm raksturīga iezīme.

Ņemot vērā, ka sānu plātnes ir tikai un vienīgi Eskilstūnas zārku sastāvdaļa, tās iespējams tika ornamentētas, lai iekļautos kopējā, bagātīgi rotātajā zārka koptēlā. Bet, ņemot vērā, ka uz tām nav atrodami nekādi simboliski motīvi, jāsecina, ka tās nebija centrāla sastāvdaļa pieminekļa simboliskajā vēstījumā. To rotāšanu, iespējams, motivēja pragmatiski un estētiski nodomi, aizpildīt zārka koptēlā esošos tukšos laukumus.

Aprakstītās iezīmes gala un sānu plātnēm arī ir vispārēji kritēriji, kas atvieglo atradumu identifikāciju. Bet bez minētajām detaļu kategorijām ir nepieciešams vēl izskatīt tos pieminekļus, kuriem trūkst minēto iezīmju, kas ļauto tās kategorizēt. Nenosakāmo pieminekļu grupā ietilpstošie objekti lielākajā daļā gadījumu ir sīki fragmenti ar grebšanas pēdām, savukārt lielākajām veselajām detaļām iztrūkst līdzības ar citiem gala, sānu plātņu vai gulošo akmens plātņu pieminekļiem. Tāpēc nenosakāmo pieminekļu apraksts ir jāuztver kā vispārinājums kapakmeņiem un jāskata potenciālā perspektīvā kopā ar visiem pieminekļiem, neatkarīgi no kategorijas.

Tie nenosakāmās piederības pieminekļi, kuriem ir saglabājies konstatējams un interpretējams ornaments, maz atšķiras no tā, kas tika skatīts gala un sānu plātņu gadījumā (skat. *106. pielikumu*). Diemžēl arī šeit minētie fragmenti lielākajā daļā gadījumu ir saglabājušies tik sliktā stāvoklī, ka, lai gan ir iespējama noteiktu ornamenta elementu konstatācija, tomēr nav iespējams pilnvērtīgs formu un elementu detalizēts apraksts, piemēram, lai izšķirtu konkrēti kādi krusti vai kādas palmetes ir sastopamas. Šie ornamenta motīvi līdz ar to ir grūti salīdzināmi ar citām kategorijām, lai gan vispārināto tendenci iezīmē.

Starp nenosakāmās kategorijas pieminekļiem gan ir jāizceļ viens gadījums, kurā ir attēloti antropomorfi motīvi, kas tiek saistīti ar leģendu par Gunnaru čūsku bedrē (skat. *107. pielikumu*).

Gunnars ir gan vēsturiska personība gan leģendārs varonis, kas vecskandināvu literatūrā ir vislabāk pazīstams kā tēls Volsunga sāgā (*Volsunga saga*). Populārs motīvs Skandināvijas materiālajā kultūrā kļuva Gunnara nāve čūsku bedrē, kurā viņu iesloga Huņņu valdnieks Atila (c. 395. – 453. g.). Gunnars mēģina spēlēt arfu, lai iemidzinātu čūskas, bet beigās viena no tām viņu nogalina. Visbiežāk Gunnara attēlojumus var atpazīt pēc arfas klātbūtnes, lai gan šodien tiek pieņemts, ka arfas motīvs ir tikai vienā no stāsta variācijām, kas, iespējams, ir tapusi vēlākā laikā, un arī attēlojumi bez instrumenta ir attiecināmi uz Gunnaru. Lai gan stāsts par Gunnaru sniedzas pirmskristīgajā tradīcijā, tam agrajos viduslaikos ir raksturīga kristīga interpretācija, kas saskatīja stāstā līdzības ar biblisko Daniēlu lauvu bedrē. Gunnara čūsku bedre tiek saistīta gan ar skandināvu izpratni par Hēlu, gan kristiešu konceptu par ellī, čūsku bedrei iemiesojot to, kas gaida mirušo pēc nāves. Dažkārt uzskata, ka čūskas var būt kenings kapa apzīmēšanai.²⁹⁵

Kāda interpretācija būtu motivējusi uzstādītāju izvēlēties šādu attēlojuma uz kapakmens, nav līdz galam skaidrs, kā arī motīvs nav ar pārliecību identificējams. Ņemot vērā, ka tas ir atrasts uz kapakmens, kas tika uzstādīts baznīcas telpā, kā arī, ņemot vērā, ka šis motīvs parādās arī citur Skandināvijā saistībā ar baznīcām,²⁹⁶ var pieņemt, ka vismaz zināmā mērā arī Hovas fragmenta gadījumā ir piemērojama kristīga interpretācija mītam.

Aplūkotajiem pieminekļiem, ņemot vērā, ka tos praktiski nav iespējams droši saistīt ar gulošajiem akmeņiem / vāka plātnēm, kā arī tiem nav skaidri interpretējamu tekstu, ir grūti rast padziļinātas interpretācijas par to ornamenta nozīmi piemiņas tradīcijās. Atskaitot kristīgos krustus, Gunnara nāves sižetu un potenciālo čūsku simbolismu, aprakstītajām kategorijām galvenokārt ir dekoratīva nozīme. Gala un sānu plātnes viennozīmīgi tika izmantotas kā papildinājums kopējā pieminekļa konstrukcijā, bet to ornamenti ietver maz pārnestās nozīmes un simbolismu. Augu, pīņu un spirāļu motīvi, kas palēnām sāk ieviesties zoomorfisko čūsku cilpu vietā, liek domāt, ka palēnām ir mudināta atteikšanās no šī elementa, visdrīzākais čūskai iegūstot citu nozīmi vai arī zaudējot esošo. Kristīgajā kontekstā čūskas sargājošo nozīmi varēja pārņemt kristīgais krusts. Ja arī čūska kapakmeņu ornamentā bija kenings kādam citam vārdam un nozīmei, motīva samazināšanās var norādīt, ka šīs jēgas vairs nebija adekvātas vai nepieciešamas.

²⁹⁵ AÐALHEIÐUR GUÐMUNDSDÓTTIR, JEFFREY COSSER. Gunnarr and the Snake Pit in Medieval Art and Legend. In: *Speculum*, 2012, Vol. 87, No. 4, pp. 1015–1049, here pp. 1015–1017, 1023. Retrieved from: <https://www.jstor.org/stable/23488628> (retrieved from 24.04.2023.).

²⁹⁶ AÐALHEIÐUR GUÐMUNDSDÓTTIR. Gunnarr Gjókason and images of snake-pits. In: Wilhelm Heizmann, Sigmund Oehrl (eds.). *Bilddenkmäler zur germanischen Götter- und Heldensage*. Berlin/Boston 2016, pp. 351–371, here pp. 355–360. Retrieved from: https://www.academia.edu/18135376/Gunnarr_Gj%C3%BAkason_and_images_of_snake_pits (viewed 24.04.2023.).

Taču jāņem vērā, ka, lai gan šāda tendence uzrādās gala plātnēs un sānu plātnēs, tās visdrīzākais nekad nepastāvēja vienas. Tās bija spēcīga un grezna piedeva gulošajiem akmeņiem / vāka plātnēm, kas darīja pieminekli telpisku un redzamu. Tāpēc, lai izprastu arī nupat apskatīto pieminekļu jēgu plašākā izteiksmē, ir nepieciešams pievērsties ornamentam, kas atrodams uz gulošajiem akmeņiem.

4.2.2. Gulošu akmeņu / vāka plātņu vizuālais tēls

Gulošie akmeņi / vāka plātnes (turpmāk šajā sadaļā – gulošie akmeņi), sastāda visplašāko un salīdzinoši vislabāk saglabāto kapakmeņu materiālu. Starp gulošajiem akmeņiem ir sastopami gan pilnībā rekonstruējami ornamentu, gan arī visas pilnībā saglabātās teksta formulas. Tāpēc, atšķirībā no iepriekš aprakstītajām kategorijām, šiem pieminekļiem ir iespējama saistību meklēšana starp ornamentu un tekstos minētajiem faktiem. Turpmākajā sadaļā tiks veikta kapakmeņu gulošo akmeņu vizuālo motīvu identifikācija un to savstarpējā mijiedarbība akmens virsmas vizuālo elementu kompozīcijā.

Gulošo akmeņu izskats ir vistuvākais rūnakmeņiem gan tekstu izkārtojuma gan ornamenta dēļ, bet gulošās plātnes ieņem noteiktu formu, kas arī ietekmē ornamenta uz virsmas izvēlēto motīvu izvietojumu. Tie vienmēr bija izstieptas četrstūra formas plātnes, kas tika guldītas horizontālā stāvoklī. Līdz ar to, tās kļuva par objektiem, kas tika aplūkoti no augšas un potenciāli no dažādām pusēm, lai gan tekstu tāpat bija paredzēts lasīt no vienas. Tās galvenokārt arī bija aprakstītas no vienas puses, lai gan ir atrodami pāris piemēri, kur teksts ir no divām (skat 98. *pielikumu*).

Zīmīgākā gulošo akmeņu īpašība, protams, ir rūnu teksta slejas. Gulošie akmeņi pārņem rūnakmeņu tradīciju, veidot teksta sleju galos zoomorfiskos čūsku galvu un astu motīvus. Bet Esterjētlandes gulošo akmeņu fragmenti daudzos gadījumos ir ar nošķeltām augšējām vai apakšējām malām, kas, neļauj secināt, pirmkārt, vai kompozīcijā atrodami savītie sleju gali ir čūsku astes vai nav, otrkārt, vai ir izmantotas divas vai viena čūska, treškārt, vai vienā no šaurajiem akmens galiem slejas teksts ir pārtraukts, vai turpinās nepārtrauktā slejā visā plātnes perimetrā. Bieži vien materiāls arī ir pārāk bojāts, lai noteiktu, vai redzamais zoomorfiskais ornaments ir saistīts ar teksta slejām, vai ir neatkarīgs plātnes vidusdaļas pildījumā. Tāpēc, lai gan saglabātais materiāls bieži vien ļauj rūnāt par kopējo sleju izkārtojumu, šī darba ietvaros netiks mēģināts nošķirt, kuros gadījumos teksta slejām ir vai nav zoomorfiski motīvi.

Ar Esterjētlandes gulošo akmeņu tekstu sleju izkārtojumu var iepazīties *108. pielikumā*, kurā minētajiem pieminekļiem ir iespējams droši identificēt teksta sleju skaitu un izkārtojumu. Kā redzams, tendence ir organizēt teksta slejas gar akmens plātnes perimetru, retāk ļaujot dekoratīvām cilpām iestiepties plātnes centrā. Lielākoties ir atrodamas divas teksta slejas, kas gan krustojas, gan nekrustojas. Jau rūnakmeņu sakarībā tika izskatīts, ka vikingu laikmeta rūnakmeņos Skandināvijā ir raksturīgi dažādās slejās nodalīt teksta daļas, kas runā par dzīvajiem un par mirušajiem,²⁹⁷ kā arī teksta sleju-čūsku attiecības varētu liecināt par ģimeniskajām saitēm.²⁹⁸ 3. nodaļā tika secināts, ka kapakmeņu tekstos minētās attiecības ir izteikti ģimeniskas un starp tuviem ģimenes locekļiem. Ņemot vērā, ka vienota teksta sleja gulošajos akmeņos ir atrodama vienīgi rāmjveida izkārtojumā, un izteiktā pārākumā ir tieši divas teksta slejas, jāsecina, ka gulošo akmeņu gadījumā nevar apgalvot, ka teksta slejas/čūskas reprezentētu ģimeniskās attiecības.

Taču pamats varētu būt pirmajai teorijai, ka teksta slejas nodala dzīvos un mirušos tekstā. Lai gan ir ļoti ierobežots materiāls, kas ļauj gan ar pārliecību identificēt uzstādītājus un pieminētos, gan konstatēt teksta sleju izkārtojumu, gulošās akmens plātnes sniedz duāla rakstura secinājumus (skat. *109. pielikumu*). Starp analizētajiem pieminekļiem ir atrodami 8 gadījumi, kur slejas sadala tekstu divās daļās, vienā pusē atstājot informāciju par uzstādītāju, bet otrā informāciju par pieminētajiem. Šis parāda, ka teksta sleju izkārtojuma izvēles simboliskās jēgas tika aizgūtas no jau Skandināvijā labi zināmās rūnakmeņu tradīcijas. Interesanti, ka, lai gan šādu gulošo akmeņu skaits ir neliels, tas tāpat ir lielāks par rūnakmeņu, kuros Esterjētlandē teksta satura nodalīšana ir atrodama vien pāris pieminekļos.

Taču 6 no aplūkotajiem pieminekļiem nav novērojama teksta satura dalīšana, lai gan ir izmantotas divas teksta slejas. Šajos gadījumos visbiežāk pieminētā vārds ir gandrīz vai nejauši palicis tajā pašā slejā, kurā uzstādītāja vārds. Tāpēc šajos gadījumos starp slejām nav novērojama nekāda padziļināta ideja teksta sadalījumam, un izskatās, ka to, kāds teksts tika grebts vienā slejā un otrā, diktēja teksta garums un plātnes izmērs.

Ir grūti salīdzināt, vai šie gadījumi iezīmē uzskatu maiņu vai nē, jo tā kā rūnakmeņu materiālā, kur dominēja vienotas arkas, divu teksta sleju ir maz, nav iespējams izteikt, vai kapakmeņu teksta sleju duālā daba reprezentē tradīcijas kontinuitāti vai maiņu. Taču gulošie akmeņi liecina, ka pastāvēja divas izpratnes par teksta satura izkārtojumu uz plātnes virsmas. Vienā gadījumā izkārtojumu diktēja simboliski motīvi un vēlme nodalīt dzīvos no mirušajiem,

²⁹⁷ LUND, *Rune Stones as Material Relations in Late Pagan and Early Christian South Scandinavia*, p. 4.

²⁹⁸ ANDRÉN, *Re-reading Embodied Texts — an Interpretation of Rune-stones*, p. 13.

bet otrā gadījumā šāda ideja bija mazsvarīga un netika pielietota. Šī darba autore arī pieņem, ka divas teksta slejas vairumā gadījumu tika izmantotas, lai radītu gulošajās plātnēs simetrijas iespaidu, kas nozīmē, ka divu sleju izkārtojumu motivēja nevis simboliski, bet gan estētiski mērķi.

Tieši tāpat varētu skaidrot tos dažus pieminekļus, kuriem teksts ir konstatēts uz divām pusēm. Visos gadījumos tas ir atrasts uz vienas no šaurajām sānu malām. Tikai vienam piemineklim tas ir saglabājies pilnībā (skat. *110. pielikumu*) un parāda, ka uz sānu malas ir uzrakstīts aizlūgums pieminētā dvēselei. Šaurā mala noteikti bija mazāk pamanāma pieminekļa daļa un mazināja aizlūguma lomu kopējā kompozīcijā, ņemot vērā, ka gulošos akmeņus lielākoties aplūkoja no augšas, un tie nebija tik telpiski, cik rūnakmeņi. Iespējams, ka šis nav apzināts nolūks, bet izvēli, novietot aizlūgumu uz šaurās malas, noteica vietas trūkums plātnes virspusē.

Minētie teksta sleju izkārtojumi atstāj salīdzinoši daudz brīvas vietas gulošās plātnes virsmā. Lai gan ir sastopami gadījumi, kur pieminekļa centrs ir tukšs, galvenokārt tas tika aizpildīts ar dažāda tipa ornamentu (skat. *111. pielikumu*). Visbiežāk tika izvēlēts tieši zoomorfisks ornaments, kurā “rūnu dzīvnieku” un čūsku motīvi ir sastopami neatkarīgi no teksta slejām. Izmantotie zoomorfiskie motīvi stilistiski neatšķiras no šai pašā laikā izmantotajiem rūnakmeņu zoomorfiskajiem motīviem un tie ir raksturojami kā vienotas laikmeta estētiskā gaumes liecība, ko neietekmēja reliģiskā pārliecība. Vairākos gadījumos ir bijis iespējams konstatēt tikai cilpas vai pīnes, bet, tā kā tās ir bieža sastāvdaļa Pr 3 – Pr 4 stila grupu pieminekļiem,²⁹⁹ var pieņemt, ka arī šajos gadījumos ir bijis pielietots zoomorfiskais ornaments.

Atšķirībā no sānu plātnēm, augu motīvi ir izņēmums tāpat kā stilistisks izņēmums ir Hov 7 sastopamais Ringerikes stilā izpildītais ornaments (piemēru attēlus abiem ornamentiem skat. *112. pielikumā*). Tāpat kā rūnakmeņu gadījumā, kapakmeņu ornaments daudz ko aizgūst no šajā laikā valdošajiem Ringerikes un Urnes stiliem, bet šis ir vienīgais gadījums, kur ir iespējams konstatēt atkāpi no akmens pieminekļu rotāšanas tradīcijas. Hov 7 arī ir pieminekļis, kas ir apzīmēts kā *hvalf*. Iepriekš tika izskatīts šī apzīmējuma lietojums, un C. Junga saista Esterjētlandes Ringerikes stila pieminekļus ar ietekmēm no Lielbritānijas, kur stils tiek interpretēts kā galmam piederošs un saistīts ar Knuda Lielā un dāņu virsvaras periodu Lielbritānijā.³⁰⁰

²⁹⁹ GRÄSLUND, Dating the Swedish Viking Age rune stones on stylistic grounds, pp. 122–123.

³⁰⁰ LJUNG, Early Christian Grave Monuments and the Eleventh-Century Context of the Monument Descriptor *hvalf*, p. 155.

Zoomorfiskā un cilpu ornamenta vietā laukumu varēja aizpildīt arī krusti (skat. 113. *pielikumu*). Saglabātajos gadījumos, šķiet, krusts ir bijis praktiski vienīgais virsmu rotājošais elements un to neapvienoja ar zoomorfisko ornamentu (vai vismaz šādi piemēri nav saglabājušies). Ņemot vērā gan krustu, gan tekstu saglabātības pakāpi, nav iespējams salīdzināt, vai krusta novietojumam ir kādas saistības ar teksta saturu, bet, no materiāla var secināt, ka krustu centās novietot ļoti centrēti, un tas gandrīz vienmēr pieskārs tekstā slejām, tādējādi aizpildot gulošās plātnes laukumu pilnībā. Skāninge S:t Martin 1 gadījumā gan var manīt iespaidu no Esterjētlandes rūnakmeņu tradīcijas, kur krustu bieži novietoja teksta arku augšpusē, it kā nostādot to augstā un centrālā punktā.

Bez aprakstītajiem ornamentiem uz gulošajām plātnēm ir sastopami vēl tikai sīki un dekoratīvi motīvi – dažādas saitītes un palmetes (skat. 114. *pielikumu*). Gulošajās plātnēs gan rodas tendence apvienot saitītes un palmetes. Nav arī raksturīgas saitītes ar segmentveida izaugumiem, iespējams, tāpēc, ka plātnes galos tam trūktu vieta. Saitītes bieži tika lietotas abos pieminētajos šaurajos galos, lai savienotu abas slejas. Šeit var spekulēt par simboliskiem motīviem, saitītēm noslēdzot slejas aplī, bet, šķiet, motīva pielietojumu vairāk ietekmēja vēlme radīt simetriju abos pieminētajos galos.

Kopumā simetrija spēlē salīdzinoši lielu lomu gulošo akmeņu ornamenta kompozīcijā. Vairākos pieminētajos tā ir vērojama no visām pusēm, gan sleju izvietojumā, gan centra zoomorfisko motīvu, cilpu vai pat krustu izvietojumā (spilgtākos piemērus skat. 115. *pielikumā*). Lai gan teksts gulošajiem akmeņiem ir lasāms no vienas pozīcijas, jo tas sākas un beidzas vienā no plātnes šaurajiem galiem, ornaments acīmredzot bija paredzēts aplūkošanai no visām pusēm. Šī varētu būt norāde uz izpratnes maiņu no pieminētajā aplūkošanas perspektīvas, kur gulošajās plātnēs sāk izteikti integrēt ideju, ka tie tiek aplūkoti no dažādām pusēm un no augšas, kamēr rūnakmeņus aplūkoja vertikālos virzienos no vairākām pusēm.

Šī ideja labi sasaucas ar gala un sānu plātņu jēgu sarežģītākās kapu pieminēto konstrukcijās. Gulošā akmens teksta lasītājs atradīsies pie viena no plātnes šaurajiem galiem, potenciāli iepretim gala plātnei, kura paceļas virs gulošās plātnes ar lielu “propellera” tipa krustu, kas ne tikai atrodas augstākā pozīcijā par gulošās plātnes tekstu, bet arī ir centrēts pret gulošo plātņi un tās lasītāju. Tā kā gulošās plātnes vai zārka vāka plātnes tekstu bija paredzēts lasīt no viena vai otra gala, varētu domāt, ka no sāniem bija paredzēts aplūkot tieši ornamentu, ko pamatotu fakts, ka sānu plātnes principā bija tikai un vienīgi dekoratīvas.

Līdz ar to kapakmeņos ir sastopami (vismaz šķietami) apzināti paņēmieni manipulēt ar pieminekļa uzlūkotāju un lasītāju, ornamentam spēlējot lielu lomu tajā, kā piemineklis tika skatīts. Lai gan kapakmeņu motīvos var smelties tās pašas nozīmes, kādas rūnakmeņu, pateicoties tam, ka ir pielietoti identiski motīvi, ir atrodamas iezīmes par ornamenta preferenču maiņu, ieviešoties dažādiem augu un vīteņu motīviem, bet čūskas simbolikai paliekot nevajadzīgai vai arī nevēlamai. Bet jāņem vērā, ka šī tendence ir neizteiksmīga, lai gan klātesoša.

Ārpus zoomorfiskā ornamenta gulošo akmeņu un gala plātņu ornamentā bieža parādība ir krusti. Rūnakmeņu gadījumā mēdz izskanēt viedoklis, ka krusti lielākoties tika pielietoti tieši agrāko pieminekļu ornamentā, iespējams, norādot, ka sākotnēji bija lielāka vajadzība apliecināt kristīgo ticību nekā uz konversācijas beigām.³⁰¹ Kapakmeņi, lai gan jau kristīgā kontekstā uzstādīti pieminekļi, arī 21,9% no visiem pieminekļiem (58 gala plātnes, 12 guloši akmeņi, 6 nezināmas kategorijas pieminekļi) ir ar krusta ornamentu. Vai krusta pielietojumu kapakmeņos motivēja praktiski mērķi, apliecināt ticību, vai simboliski, gūstot aizsardzību no krusta, nav iespējams noteikt, bet pēdējā versija varētu būt ticamāka.

Diemžēl kapakmeņu materiāla dabas dēļ nav iespējams atbildēt uz daudziem jautājumiem, kas skar kapakmeņu koptēlu, jo nav iespējams noteikt, kuras gala plātnes tika pievienotas gulošajiem akmeņiem un kuri kapakmeņi veidoja zārkus. Ņemot vērā lielo zoomorfiskā ornamenta dominanci gulošajos akmeņos, var pieņemt, ka tā nav reprezentācija pirmskristīgajiem uzskatiem krustu trūkuma dēļ, bet krusts tika novietots gala plātnē pie gulošā akmens. Taču, cik tas ir bijis izplatīts, nav iespējams noteikt.

Atšķirībā no rūnakmeņiem, kapakmeņu detaļu ornamenti ir raksturojami kā bagātīgi un sablīvēti, lai gan tajā nav identificējama liela dažādība atsevišķu motīvu. Ornamentu kopumā raksturo vēlme aizpildīt tukšumu ar dekoratīviem elementiem. Ņemot vērā, ka kapakmeņu tekstos nav atrodamas piebildes par uzstādītāju vai pieminēto tituliem, panākumiem, īpašumiem, varētu domāt, ka vēlme demonstrēt savu sociālo statusu pārnēsās vajadzībā radīt krāšņus un lielus pieminekļus, kuru mērķauditorija viennozīmīgi bija dzīvie cilvēki, kas apmeklēja baznīcu.

Savukārt rūnakmeņos reti kad tika gan no mākslinieciskā, gan simboliskā viedokļa izmantoti vizuāli mediji, lai liecinātu par uzstādītāja vai pieminētā sociālo statusu un spēju atļauties greznus pieminekļus. Rūnakmeņos šis vēstījums bija tekstā, aprakstot cilvēku panākumus, saistības, titulus u.t.t., ornamentam tikai izņēmuma gadījumos pievienojot

³⁰¹ GRÄSLUND et al., *Runestones and the Christian missions*, p. 634.

potenciālas papildus nozīmes caur kuģa, nezvēra u.c. motīviem. Un kopumā rūnakmeņos teksts un tā izvietojums, lai gan retos gadījumos, bija galvenais elements, kuru apzināti mainīja, lai radītu zināmu iespaidu uz pieminekļa uzlūkotāju.

Abās pieminekļu grupās līdz ar to ir novērojama ļoti sociāla pieeja – radīt iespaidu uz esošo, dzīvo cilvēku sabiedrību, lai gan kapakmeņu gadījumā tas absolūti nav tiešā veidā pasniegsts. Kapakmeņu ornaments no vienas puses mēģina novērsties no tiem motīviem un īpašībām, kas sastopamas rūnakmeņu vizuālajā tēlā. Bet, no otras puses, iespējams, ka ierastās metodes un izpratnes par to, kā jāizpilda piemiņa caur uzstādītajiem objektiem, kas sakņojas iepriekš pastāvošajā rūnakmeņu tradīcijā, manifestējās jaunās izteiksmēs netiešā veidā, bet tik un tā apliecinot vajadzību pēc ierastā.

SECINĀJUMI

Esterjētlandes sabiedrība bija iesaistīta visos nozīmīgākajos procesos, kas pārņēma Centrālzdriju vikingu laikmetā. Dinamisko vidi reģionā raksturo dažādas transformācijas daudzpusības dzīves aspektos. Vikingu laikmets gan Skandināvijā, gan Esterjētlandē bija arī reliģijas maiņas laikmets, jaunajai ticībai pakāpeniski ieviešoties sabiedrības mentalitātē un ikdienas praksēs. Kristietības ienākšanas rezultātā mainījās gan ainava, kurā parādījās baznīcas, gan apbedīšanas tradīcijas, rodoties kapsētām, gan izpratne par indivīda nozīmi pasaulē un likteni pēc nāves.

Esterjētlandē pāreja no pirmskristīgajiem uzskatiem uz kristīgajiem bija lēns, nevienmērīgs un dažādu izpausmju pildīts process, kura spilgtas liecības ir reģionā veidotie rūnakmeņi un kapakmeņi. Abas pieminekļu grupas iemieso sabiedrībā piekoptās piemiņas tradīcija, kuras balstās uz pastāvošo izpratni par nāvi un personas likteni pēc tās. Rūnakmeņi un kapakmeņi ir dažādās uzskatu tradīcijās sakņoti, rūnakmeņiem nākot no pirmskristīgās Skandināvijas tradīcijas, bet kapakmeņiem ienākot ar kristietību. Taču vikingu laikmeta Esterjētlandē atrodamo rūnakmeņu un kapakmeņu iezīmes nav tik viennozīmīgas un izvirza jautājumus par abu pieminekļu tipu attiecībām un sabiedrību, kas ir izvēlējusies praktizēt viena vai otra pieminekļa uzstādīšanu tuvinieku piemiņai.

Rūnakmeņi un kapakmeņi Esterjētlandē tika veidoti galvenokārt vikingu laikmeta nogalē, īpaši 11. gadsimtā, un tie ir raksturīgi visā reģiona līdzenumu joslā. Lai gan katrai pieminekļu grupai ir vērojams noteikts periods, kad ir norisinājusies intensīvāka to uzstādīšana, abu pieminekļu veidi izteikti pārklājas gan ģeogrāfiski, gan hronoloģiski, radot situāciju, kad vienlaicīgi tika piekopti divi veidi mirušo piemiņas godināšanai. Pieejās, kā tika veidoti Esterjētlandes rūnakmeņi un kapakmeņi, ir būtiskas atšķirības. Rūnakmeņu veidošanā un novietojumā bija daudz brīvu pieeju, bet kapakmeņus raksturo zināmi standarti gan vizuālajos aspektos, gan no novietojuma perspektīvas. Bet šiem pieminekļiem ir arī daudz kopīgu iezīmju, kas norāda par abu tradīciju savstarpējo mijiedarbību, tām nepastāvot izolēti vienai no otras.

Rūnakmeņi un kapakmeņi funkcionēja ļoti dažādās vidēs. Vietas, kurās tika uzstādīti rūnakmeņi, bija daudzveidīgas un lielākoties saistītas ar privāto un pat lokālo. Nav konstatējamās skaidras vadlīnijas, tam, kā un kādās vietās rūnakmeņiem bija jārealizē mirušo piemiņa, un Esterjētlandē tie ir saistāmi gan ar kulta un apbedījuma vietām, gan infrastruktūru, gan īpašumiem. Tie iemiesoja nelielu sabiedrības grupu (galvenokārt ģimeņu) sociāli nozīmīgo telpu,

kuru raksturo nosacīts individuālisms, jo rūnakmeņu izvēlēta uzstādīšanas vieta vispirms bija nozīmīga tekstos pieminētajiem cilvēkiem un tikai tad plašākai sabiedrībai. Lai gan liels skaits rūnakmeņu ir atrasts baznīcās, šī darba autore uzskata, ka Esterjētlandē trūkst pierādījumu, ka rūnakmeņus sāktu izteikti un apzināti uzstādīt pie baznīcām, un kopumā rūnakmeņi tur lielākoties norāda uz to sekundāro izmantošanu.

Savukārt kapakmeņi ir vistiešāk saistāmi ar agro baznīcu kapsētām vai agro kristiešu apbedījumu vietām, un tie funkcionēja jau ļoti konkrēti kā kapa vietu marķieri. Vietas, kurās ir sastopami kapakmeņi, nav savstarpēji līdzvērtīgas, jo tos uzstādīja gan liela, gan neliela izmēra kapsētās, gan urbānā vidē, gan laukos, gan ar agro kristiešu darbību saistītās vietās, gan līdzās lielām saimniecībām. Lai gan šīm vietām dažkārt var rast saistību ar pirmskristīgajā sabiedrībā nozīmīgām vietām, kapakmeņi jau reprezentē kolektīvas nozīmes vietas agro kristiešu kopienām, un tajās centrāla kļūst ideja nevis par cilvēku saistību ar vietu, bet mirušā ķermeņa tuvumu svētumam, iezīmējot ļoti simbolisku jēgu apbedījuma un piemiņas vietas izvēlē.

Rūnakmeņu un kapakmeņu teksti galvenokārt liecina par aspektiem, kas bija esošajā sabiedrībā aktuāli un tika uzlūkoti kā svarīgi mirušā piemiņai. Esterjētlandes rūnu tekstu informācija norāda, ka rūnakmeņu uzstādītājiem bija svarīgi bez attiecībām ar pieminēto norādīt arī dažādus aspektus par pieminētā dzīves sasniegumiem. Savukārt no kapakmeņu tekstiem izzūd sociāla rakstura informācija un tiek saglabātas tikai norādes par uzstādītāja saistību ar pieminēto, kā arī kristīgi aizlūgumi mirušā dvēselei. Lai gan teksti liecina par ļoti līdzīgu izpratni par piemiņas veidošanu, tie norāda uz atšķirīgiem tās mērķiem.

Rūnakmeņu tekstu mērķauditorija bija apkārtējie dzīvie cilvēki, un, tā kā pirmskristīgajos uzskatos indivīda dzīves gaita un panākumi neietekmē mirušā likteni pēc nāves, vairums rūnakmeņu ir uzlūkojami kā rīks un mierinājums dzīvo cilvēku sociālajām vajadzībām. Līdz ar to rūnakmeņu uzstādīšanā pastāvēja arī pragmatisms. Savukārt, lai gan kapakmeņi saglabā uzstādītāja lomu un saistību ar pieminēto, to tekstos centrāls kļūst mirušā dvēseles liktenis, un dzīvie cilvēki kļūst galvenokārt par mērķauditoriju aizlūgumiem, ko adresēt Dievam mirušā labā. Kristīgie aizlūgumi ir sastopami uz abām pieminēkļu grupām, bet tajos nav novērojamas kvalitatīvas atšķirības, kas norāda, ka cilvēki aiz šiem pieminēkļiem potenciāli dalīja vienotus uzskatus par jauno ticību, bet apliecināja tos dažādi.

Rūnakmeņi un kapakmeņi izteikti atšķiras pēc sava vizuālā iespaida, lai gan to ornaments balstījās vienotā akmens pieminēkļu rotāšanas tradīcijā. Esterjētlandes rūnakmeņiem ir raksturīgas dažādas formas, kas pielāgojās izvēlētajam akmens fiziskajām īpašībām, un to ornaments

ir raksturojams kā zināmā mērā askētisks. Rūnakmeņiem ne vienmēr pievienoja papildus dekoratīvos elementus, un rūnu teksts palika kā galvenais virsmu rotājošais elements. Bet izvēlētie ornamenta motīvi, kā arī retākos gadījumos teksta kompozīcija, tika izmantoti, lai papildinātu pieminekļa gan sociālo, gan simbolisko vēstījumu.

Kapakmeņi toties tika veidoti pēc noteiktiem priekšstatiem un varēja būt gan vienkāršas gulošas akmens plātnes, gan sarežģītas zārku konstrukcijas. Kapakmeņu ornamentu raksturo samērā liela bagātība, bet tajā parādās tendence ierastajā, no rūnakmeņiem aizgūtajā zoomorfiskajā ornamentā, pamazām ieviest tīri dekoratīvus elementus. Kopumā pārnestās nozīmes, kas ir piedēvējamas tekstu plānojumam, ornamenta elementu un motīvu izvēlei, pakāpeniski pazūd, ieviešoties dekoratīvām ornamentēšanas pieejām. Ja arī ornamentā ir inkorporētas sociāla rakstura izteiksmes, tad tās ir netiešas, varbūt pat neapzinātas. Galveno simbolisko lomu kapakmeņos ieņem kristīgais krusts, kas ir biežs elements arī rūnakmeņu materiālā.

Kristīgā krusta klātbūtne rūnakmeņos tiek traktēta kā jaunās reliģijas apliecināšanas izpausme, liekot rūnakmeņus skatīt kā pārejas fenomenu, kas apvieno veco tradīciju ar jaunajiem uzskatiem, un kā kristiešu pieminekļus, kas reprezentē jaunās ticības uztveri caur vietējo uzskatu prizmu; un viduslaikos, kad kļūst iespējamā ortodoksālākas reliģijas apliecinājuma izpausmes, rūnakmeņi zaudē savas funkcijas, un to uzstādīšana izbeidzas. Šādu viedokli par rūnakmeņu un rūnakmeņu ar krustiem funkcionalitāti aizstāv A.-S. Grēslunda,³⁰² un tas ir kļuvis par izplatītu uzskatu, taču šī darba autore tam līdz galam nepiekrīt.

Iespējams, ka šāda interpretācija rūnakmeņu saistībai ar kristietību ir adekvāta tiem reģioniem, kuros nepastāv kapakmeņu uzstādīšanas tradīcija, bet Esterjētlandes gadījumā šis viedoklis būtiski samazina kapakmeņu lomu sabiedrības uzskatu transformācijā. Vikingu laikmeta kapakmeņi arī ir uzlūkojami kā pārejas fenomens, jo tos viduslaikos nomaina ortodoksālāka izskata un vēstījuma kapu pieminekļi, un tie arī ir apvienojums ierastām piemiņas izpausmēm un jaunajām kristīgajām praksēm. Līdz ar to kapakmeņi Esterjētlandē nav uzlūkojami kā sekojoša pakāpe Esterjētlandes piemiņas tradīcijās, bet gan kā paralēla izteiksme rūnakmeņiem.

Esterjētlandes rūnakmeņi un kapakmeņi līdz ar to atspoguļo divas izpratnes par piemiņu un arī kristietību. Lai gan tie sakņojas dažādās uzskatu tradīcijās, tie funkcionē salīdzinoši vienotā mentālajā telpā. Ir grūti apgalvot, ka kapakmeņu uzstādītāju un tajos pieminēto izpratne par

³⁰² GRÄSLUND et al., *Runestones and the Christian missions*, p. 637.

kristietību būtu korektāka par to cilvēku izpratni, kas cēla tiltus un pasūtīja krustu uz rúnakmeņiem. Un aplūkotie pieminekļi paši par sevi nepastāta, kas bija un kas vienoja cilvēkus, kuri piekopa vai nu rúnakmeņu vai kapakmeņu uzstādīšanu mirušo piemiņai. Bet tie liecina, ka ir pastāvējušas dažādas sabiedrības grupas, kuras dažādi reaģēja uz laikmeta sociālajām un reliģiskajām pārmaiņām un kurām vikingu laikmeta nogalē pastāvēja atšķirīgi uzskati par to, kas bija svarīgs cilvēka dzīvē un pēcnāves piemiņā. Līdz ar to piemiņas tradīcijas vikingu laikmeta Esterjētlandē transformējās divās izteiksmēs, kurās bija atšķirīgi uzsvāri sociālajiem un simboliskajiem piemiņas aspektiem un kas arī nebija statistiski katrā šai izteiksmē.

Tādējādi rúnakmeņi pārstāv sabiedrības grupas, kurām svarīgi bija personas sociālie dzīves aspekti, kas vienlaikus bija nozīmīgi elementi arī piemiņas piepildīšanā, tiekot iekļautiem gan tieši tekstā, gan pārnestā nozīmē citos pieminekļa komunikatīvajos medijos. Rúnakmeņi, kas sāka inkorporēt kristīgos krustus un aizlūgumus, savukārt norāda, ka simboliskais aspekts piemiņā sāka kļūt aktuāls, bet tas vēl nebija kļuvis dominējošs. Kapakmeņi toties varētu pārstāvēt to sabiedrības daļu, kura, kaut gan saistāma ar eliti un tiem, kas bija iesaistīti Esterjētlandes politiskajos procesos un varēja atļauties celt baznīcas, un uzstādīt greznus zārkus pie tām, savā mentalitātē jau krietni vairāk bija devusi vietu simboliska rakstura piemiņai, kas sakņojās kristīgās ticības ideālos un dogmās, kurās cilvēka dzīves sociālajiem aspektiem nebija tāda pati nozīmība un loma, kā pirmskristīgajos uzskatos.

Rúnakmeņi un kapakmeņi apliecina, ka vikingu laikmeta Esterjētlandē norisinājās sarežģīti un neviendabīgi sociālie procesi, uz kuriem reakcijas bija dažādas. Šai laikā norisinājās ne vien reliģiska transformācija, bet tai līdzās arī mentāla, kuras rezultātā cilvēki sāka atšķirīgi mijiedarboties ar vidi sev apkārt, atšķirīgi vērtēt ar identitāti un reprezentāciju saistītus aspektus. Bet visi šie procesi un pārmaiņas joprojām pastāvēja salīdzinoši vienotā sabiedrībā ar noteiktām sociālām normām un kultūras tradīcijām, kuras ir dominējošas vēl visu vikingu laikmetu. Tāpēc arī rúnakmeņi un kapakmeņi ir apliecinājums gan jaunajam, gan vecajam, gan svešajam, gan pazīstamajam cilvēku dzīvē, un tie reflektē cilvēku mēģinājumus rast savu vietu mainīgajos apstākļos.

IZMANTOTO AVOTU UN LITERATŪRAS SARAKTS

Avoti:

Publicētie avoti:

1. Arthur Nordéns supplement till Östergötlands runinskrifter av Erik Brate, daterat 1948. Kommenterad utgåva av Jan Owe. Tagen från: <https://www.gamlebo.se/norden/> (tittade 24.04.2023.).
2. BRATE, ERIK. Sveriges runinskrifter, band 2: Östergötlands runinskrifter. Stockholm 1911-1918. Tagen från: <https://www.raa.se/kulturarv/runor-och-runstenar/digitala-sveriges-runinskrifter/digitala-sveriges-runinskrifter-publicerade-volymer/> (tittade: 23.04.2023.).
3. LJUNG, CECILIA. Under runristad häll. Katalog över tidigkristna gravmonument. Stockholm 2016. Tagen från: <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:917543/FULLTEXT02.pdf> (tittade 22.10.2022.).
4. Rundata. Retrieved from: <http://www.rundata.info> (viewed 23.04.2023.).
5. Runor. Retrieved from: <https://www.raa.se/hitta-information/runor/> (viewed 15.02.2023.).

Literatūra:

1. ANDERSSON, GUNNAR. More than Worship. In: ANDERSSON, GUNNAR (ed.). We Call Them Vikings. Halmstad 2016, pp. 82–89.
2. ANDERSSON, GUNNAR. The Living and the Dead. In: ANDERSSON, GUNNAR (ed.). We Call Them Vikings. Halmstad 2016, pp. 103–111.
3. ANDRÉN, ANDERS, JENNBERT, KRISTINA, RAUDVERE, CATHARINA. Old Norse religion. Some problems and prospects. In: A ANDRÉN, ANDERS, JENNBERT, KRISTINA, RAUDVERE, CATHARINA (eds.). Old Norse religion in long-term perspectives. Origins, changes and interactions. Sweden 2006, pp. 11–14.
4. ANDRÉN, ANDERS. Ad sanctos – de dödas plats under medeltiden. In: Hikuin, 2000, Vol. 27, Nr. 27, s. 7–26. Tagen från: <https://tidsskrift.dk/Hikuin/article/view/111584> (tittade 01.05.2023.).
5. ANDRÉN, ANDERS. Places, Monuments, and Objects: The Past in Ancient Scandinavia. In: Scandinavian Studies, 2013, Vol. 85, No. 3, pp. 267–281. Retrieved from: <https://www.jstor.org/stable/10.5406/scanstud.85.3.0267> (viewed 15.04.2023.).

6. ANDRÉN, ANDERS. Re-reading Embodied Texts — an Interpretation of Rune-stones. In: *Current Swedish Archaeology*, 2000, Vol. 8, pp. 7–32. Retrieved from: http://www.arkeologiskasamfundet.se/csa/Dokument/Volumes/csa_vol_8_2000/csa_vol_8_2000_s7-32_andren.pdf (viewed 08.04.2023.).
7. ANDROSHCHUK, FJODOR. The Vikings in the east. In: BRINK, STEFAN, PRICE, NEIL (eds.). *The Viking World*. London, New York 2008, pp. 517–542.
8. BLOMKVIST, NILS, BRINK, STEFAN, LINDKVIST, THOMAS. The kingdom of Sweden. In: BEREND, NORA (ed.). *Christianization and the Rise of Christian Monarchy. Scandinavia, Central Europe and Rus' c. 900–1200*. USA 2007, pp. 167–213.
9. BRINK, STEFAN. Christianisation and the emergence of the early Church in Scandinavia. In: BRINK, STEFAN, PRICE, NEIL (ed.). *The Viking World*. London, New York 2008, pp. 621–628.
10. BRINK, STEFAN. Myth and Ritual in Pre-Christian Scandinavian Landscape. In: WALAKER NORDEIDE, SÆBJØRG, BRINK, STEFAN (eds.) *Sacred Sites and Holy Places. Exploring the Sacralization of Landscape through Time and Space*. Belgium, 2013, pp. 33–51.
11. BRINK, STEFAN. People and Land in Early Scandinavia. In: GARIPZANOV, ILDIR H., GEARY, PATRICK, URBANCZYK, PRZEMYSŁAW (ed.). *Franks, Northmen, and Slavs. Identities and State Formation in Early Medieval Europe*. Belgium 2008, pp. 87–112.
12. CROCKER, KYLE R. Memory and the social landscape in eleventh-century Upplandic commemorative practice. In: VALDEZ DEL ALAMO, ELIZABETH (ed.). *Memory and the Medieval Tomb*. London 2000, pp. 183–203.
13. DAHL, JUNE. Farms with Cult Buildings in Pre-Christian Scandinavia. Master's Thesis in Viking and Medieval Studies. University of Oslo 2020. Retrieved from: <https://www.duo.uio.no/handle/10852/80215> (viewed 15.04.2023.).
14. ERSGÅRD, LARS. Dödens berg och Guds hus: förfäderskult, kristnande och klostret i Alvastra i den tidiga medeltidens Östergötland. In: ERSGÅRD, LARS (ed.). *Helgonets boning: studier från forskningsprojektet "Det medeltida Alvastra"*, 2006, Vol. 5, s. 23–140, här s. 137. Tagen från: <https://portal.research.lu.se/sv/publications/d%C3%B6dens-berg-och-guds-hus-f%C3%B6rf%C3%A4derskult-kristnande-och-klostret-i> (tittade 19.04.2023.).
15. FAARLUND, JAN TERJE. Old and Middle Scandinavian. In: KÖNIG, EKKEHARD, VAN DER AUWERA, JOHAN (eds.). *The Germanic Languages*. London, New York 1994, pp. 38–71.

16. GARDELL, SÖLVE. Gravmonument från Sveriges Medeltid. Typologi och Kronologi. Göteborg 1937.
17. GOETTING, LAUREN. "þegn" and "drengr" in the Viking Age. In: *Scandinavian Studies*, 2006, Vol. 78, No. 4, pp. 375–404. Retrieved from: <https://www.jstor.org/stable/40920707> (viewed 15.04.2023.).
18. GRAHAM-CAMPBELL, JAMES. *World of Art. Viking Art*. United Kingdom 2021.
19. GRÄSLUND, ANNE-SOFIE, LAGER, LINN. Runestones and the Christian missions. In: BRINK, STEFAN, PRICE, NEIL (ed.). *The Viking World*. London, New York 2008, pp. 629–638.
20. GRÄSLUND, ANNE-SOFIE. Dating the Swedish Viking Age rune stones on stylistic grounds. In: SROKLUND, MARIE, LERCHE NIELSEN, MICHAEL, HOLMBERG, BENTE, FELLOWS-JENSEN, GILLIAN (ed.). *Runes and Their Secrets. Studies in Runology*. Copenhagen 2006, pp. 117–139.
21. GRÄSLUND, ANNE-SOFIE. Kuml and stafR in runic texts. In: HILLERDAL, CHARLOTTA, ILVES, KRISTIN (eds.). *Re-Imagining Periphery. Archaeology and Text in Northern Europe from Iron Age to Viking and Early Medieval Periods*. United Kingdom 2020, pp. 117–124.
22. GRÄSLUND, ANNE-SOFIE. Rune-stones and the localisation of graves. Burial customs in the Conversion period. In: LARSSON, LARS, EKENGREN, FREDRIK, HELGESSON, BERTIL, SÖDERBERG, BENGT (eds.). *Small Thing Wide Horizons. Studies in Honour of Birgitta Hårdh*. S.l. 2015, pp. 169–174.
23. GRÄSLUND, ANNE-SOFIE. Similarities or Differences? Rune Stones as a Starting Point for Some Reflections on Viking Age Identity. In: SIGMUNDSON, SVAVAR (ed.). *Viking Settlements and Viking Society. Papers from the Proceedings of the Sixteenth Viking Congress, Iceland 2009*, pp. 147–161.
24. GRÄSLUND, ANNE-SOFIE. The Late Viking Age Runestones of Västergötland. On Ornamentation and Chronology. In: *Lund Archaeological Review*, 2014, Nr. 20, pp. 39–53, Retrieved from: https://www.academia.edu/15399519/The_Late_Viking_Age_palmstones_of_Västergötland_On_ornamentation_and_chronology._LAR_2014_printed_2015 (viewed: 22.05.2021.).
25. GRÄSLUND, ANNE-SOFIE. The material culture of Old Norse religion. In: BRINK, STEFAN, PRICE, NEIL (ed.). *The Viking World*. London, New York 2008, pp. 249–256.

26. GRÄSLUND, ANNE-SOFIE. The material culture of the Christianisation. In: In: BRINK, STEFAN, PRICE, NEIL (ed.). *The Viking World*. London, New York 2008, pp. 639–644.
27. GUÐMUNDSDÓTTIR, AÐALHEIÐUR, COSSER, JEFFREY. Gunnarr and the Snake Pit in Medieval Art and Legend. In: *Speculum*, 2012, Vol. 87, No. 4, pp. 1015-1049. Retrieved from: <https://www.jstor.org/stable/23488628> (viewed 24.04.2023.).
28. GUÐMUNDSDÓTTIR, AÐALHEIÐUR. Gunnarr Gjúkason and images of snake-pits. In: Wilhelm Heizmann, Sigmund Oehrl (eds.). *Bilddenkmäler zur germanischen Götter- und Heldensage*. Berlin/Boston 2016, pp. 351–371. Retrieved from: https://www.academia.edu/18135376/Gunnarr_Gj%C3%BAkason_and_images_of_snake_pits (viewed 24.04.2023.).
29. HEDVALL, RIKARD, GUSTAVSON, HELMER. Rundkyrkan i Klosterstad - en presentation av ett pågående projekt. In: *Fornvännen*, 2001, Nr. 96, s. 145-152. Tagen från: https://www.academia.edu/64713676/Rundkyrkan_i_Klosterstad_en_presentation_av_ett_p%C3%A5g%C3%A5ende_projekt (tittade 24.02.2023.).
30. HEDVALL, RIKARD. Ett kyrkligt centrum. In: HEDVALL, RIKARD, LINDEBLAD, KARIN, MENANDER, HANNA (eds.). *Borgare, bröder och bönder. Arkeologiska Perspektiv på Skåninges Äldre Historia*. Stockholm 2013, s. 63–85.
31. HEDVALL, RIKARD. Kyrkor och kyrkogårdar i Svanshals, Västra Tollstad och Heda. Östergötland, Ödeshögs kommun, Svanshals, Västra Tollstad och Heda socknar. Arkeologisk förundersökning. Uv Rapport, 2013, Nr.14. Linköping 2013.
32. HEDVALL, RIKARD. Kyrkorna i Klåstad. En presentation av ett pågående projekt. In: *Hikuin*, 2003, Vol. 30, Nr. 30, s. 103–114. Tagen från: <https://tidsskrift.dk/Hikuin/article/view/111259> (tittade 13.03.2023.).
33. HOLMBERG, PER, GRÄSLUND, BO, SUNDQVIST, OLOF, WILLIAMS, HENRIK. The Rök Runestone and the End of the World. In: In: *Futhark: International Journal of Runic Studies*, 2020, Vol. 9-10, p. 7–38. Retrieved from: <http://uu.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A1383036&dswid=981> (viewed 16.04.2023.).
34. HOLMBERG, PER. Svaren på Rökstenens gåtor. En socialsemiotisk analys av meningsskapande och rumslighet. In: *Futhark: International Journal of Runic Studies*, 2015, Vol. 6, s. 65–106. Tagen från: <https://uu.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A922588&dswid=-5095> (tittade 16.04.2023.).

35. HULTGÅRD, ANDERS. The religion of the Vikings. In: BRINK, STEFAN, PRICE, NEIL (ed.). *The Viking World*. London, New York 2008, pp. 212–218.
36. JESCH, JUDITH. Runic Inscriptions and the Vocabulary of Land, Lordship, and Social Power in the Late Viking Age. In: POULSEN, BJØRN, SINDBÆK, SØREN MICHAEL (eds.). *Settlement and Lordship in Viking and Early Medieval Scandinavia*. Belgium 2011, pp. 31–44.
37. KANERVA, KIRSI. From powerful agents to subordinate objects? The restless dead in the thirteenth- and fourteenth-century Iceland. In: ROLLO-KOSTER, JOËLLE (ed.). *Death in Medieval Europe. Death Scripted and Death Choreographed*. London and New York 2017, pp. 40–70.
38. KITZLER ÅHFELDT, LAILA. Runor i orostid: Runornas användning på Gotland kring inbördeskriget 1288 och erövringen 1361. In: KITZLER ÅHFELDT, LAILA, KÄLLSTRÖM, MAGNUS (red.). *Det Öppna och det Fördolda. Runor i olika sociala miljöer från senvikingatid till efterreformatörisk tid*. Visby 2020, s. 133–163.
39. KITZLER ÅHFELDT, LAILA. *Work and Worship. Laser Scanner Analysis of Viking Age Rune Stones*. Stockholm 2002.
40. KÖRLINGE, MAX. Eskilstunakistornas bruk och återbruk. Tidigkristna gravmonument i Östergötland under medeltiden. Opublicerad seminar paper presented at the Department of Archeology and Ancient Culture, Stockholm University. Stockholm 2012. Tagen från: https://www.academia.edu/7089236/Eskilstunakistornas_bruk_och_%C3%A5terbruk_Tidigkristna_gravmonument_i_%C3%96sterg%C3%B6tland_under_medeltiden (tittade 09.03.2023.).
41. KORPIOLA, MIA, LAHTINEN, ANU. Cultures of Death and Dying in Medieval and Early Modern Europe: An Introduction. In: KORPIOLA, MIA, LAHTINEN, ANU. (eds.). *Cultures of Death and Dying in Medieval and Early Modern Europe*. Helsinki 2015, pp. 1–31.
42. LASOTA, KORNELLA. The Holy Serpent. Snakes in the Old Norse Worldview. In: *Zoophilologica*, 2021, Vol. 8, Nr. 2, pp. 1–10. Retrieved from: https://www.academia.edu/62745780/The_Holy_Serpent_Snakes_in_the_Old_Norse_Worldview (viewed 22.04.2023.).
43. LINDKVIST, THOMAS. Kings and provinces in Sweden. In: HELLE, KNUT (ed.). *The Cambridge History of Scandinavia, Vol I: Prehistory to 1520*. United Kingdom 2003, pp. 221–234.

44. LINDKVIST, THOMAS. The Emergence of Sweden. In: BRINK, STEFAN, PRICE, NEIL (eds.). *The Viking World*. London, New York 2008, pp. 668–674.
45. LJUNG, CECILIA. Early Christian Grave Monuments and Ecclesiastical Developments in 11th-Century Sweden. In: *Medieval Archaeology*, 2019, Vol. 63, Nr. 1, pp. 154–190. Retrieved from: <https://doi.org/10.1080/00766097.2019.1588516> (viewed 04.01.2023.).
46. LJUNG, CECILIA. Early Christian Grave Monuments and the Eleventh-Century Context of the Monument Descriptor *hvalf*. In: *Futhark: International Journal of Runic Studies*, 2015, Vol. 5, pp. 151–169. Retrieved from: <http://uu.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A799770&dswid=4004> (viewed 12.04.2023.).
47. LJUNG, CECILIA. Under runristad häll. Tidigkristna gravmonument i 1000-talets Sverige. Stockholm 2016. Tagen från: <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:917543/FULLTEXT01.pdf> (tittade: 22.10.2022.).
48. LUND, JULIE. Fragments of a conversion. Handling bodies and objects in pagan and Christian Scandinavia AD 800–1100. In: *World Archaeology*, 2013, Vol. 45, No. 1, pp. 46–63. Retrieved from: <https://www.jstor.org/stable/42003559> (viewed 19.02.2023.).
49. LUND, JULIE. Rune Stones as Material Relations in Late Pagan and Early Christian South Scandinavia. In: *Danish Journal of Archaeology*, 2020, Vol 9, pp. 1–20. Retrieved from: <https://doi.org/10.7146/dja.v9i0.110949> (viewed: 24.04.2023.).
50. MACLEOD, MINDY, MEES, BERNARD. *Runic Amulets and Magic Objects*. United Kingdom 2006.
51. NORDBERG, ANDREAS. The Grave, Hel, Valhalla. The Continued Existence of the Dead in the Otherworld. In: ANDERSSON, GUNNAR (ed.). *We Call Them Vikings*. Halmstad 2016, pp. 112–119.
52. OZAWA, MINORU. Rune Stones Create a Political Landscape. Towards a Methodology for the Application of Runology to Scandinavian Political History in the Late Viking Age: Part 1. In: *Hersetec*, 2007, Nr. 1, pp. 43–62, here pp. 61. Retrieved from: https://www.academi.edu/13114106/_Rune_stones_create_a_political_landscape_towards_a_methodology_for_the_application_of_runology_to_Scandinavian_political_history_1_ (viewed 21.04.2023.).
53. PALM, RUNE. *Runor och Regionalitet. Studier av variation i de nordiska minnesinskrifterna*. Uppsala 1992. Tagen från: <http://su.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A740596&dswid=-7278> (tittade: 22.01.2023.).

54. PERSSON, FABIAN. „So that we Swedes are not more swine or goats than they are”. Space for Ceremny at the Swedish Court within an International Context. In: JOHANNSEN, BRIGITTE BØGGILD, OTTENHEYM, KONRAD (eds.). *Beyond Scylla and Charybdis. European Courts and Court residences outside Habsburg and Valois/Bourbon Territories, 1500-1700*. S.l. 2015, pp. 121–133. Retrieved from: https://www.academia.edu/11302284/_So_that_we_Swedes_are_not_more_swine_or_goats_than_they_are_Space_and_Ceremony_at_the_Swedish_Court_in_Birgitte_B%C3%B8ggild_Johannsen_and_Konrad_Ottenheim_eds_Beyond_Scylla_and_Charybdis_European_Courts_and_Court_Residences_outside_Habsburg_and_Valois_Bourbon_Territories_1500-1700._2015 (viewed 23.04.2023.).
55. PETERSSON, CONNY L. A. *Runstenar i västra Östergötland*. Klockrike 1982.
56. PRICE, NEIL. Dying and the dead. Viking Age mortuary behaviour. In: BRINK, STEFAN, PRICE, NEIL (eds.). *The Viking World*. London, New York 2008, pp.257–273.
57. PRICE, NEIL. *The Children of Ash & Elm. A History of the Vikings*. USA 2020.
58. PRICE, NEIL. *The Viking Way. Magic and Mind in Late Iron Age Scandinavia*. United Kingdom 2019.
59. RAUDVERE, CATHARINA. Popular religion in the Viking age. In: BRINK, STEFAN, PRICE, NEIL (eds.). *The Viking World*. London, New York 2008, pp. 235–243.
60. RAUDVERE, CATHARINA. Trolldómur in Early Medieval Scandinavia. In: JOLLY, KAREN, RAUDVERE, CATHARINA, PETERS, EDWARD (eds.). *Witchcraft and Magic in Europe. The Middle Ages*. Great Britain 2002, pp. 72–172.
61. REGNER, ELISABET, ANDERSSON, GUNNAR. The Long Process of Christianization. In: ANDERSSON, GUNNAR (ed.). *We Call Them Vikings*. Halmstad 2016, pp. 90–97.
62. RUNDKVIST, MARTIN, WILLIAMS, HOWARD. A Viking Boat Grave with Amber Gaming Pieces Excavated at Skamby, Östergötland, Sweden. In: *Medieval Archaeology*, 2008, Vol 52, pp. 69-102. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/210218728_A_Viking_Boat_Grave_with_Amber_Gaming_Pieces_Excavated_at_Skamby_Ostergotland_Sweden (viewed 15.04.2023.).
63. RUNDKVIST, MARTIN. *Mead-halls of the Eastern Geats. Elite Settlements and Political Geography AD 375–1000 in Östergötland, Sweden*. Stockholm 2011.
64. SAWYER, BIRGIT. *Christianization, property, and inheritance in the Mälars Valley. The evidence of runic inscriptions*. Uppsala 2016. Retrieved from: <https://www.academia.edu/>

- 21741760/Christianization_property_and_inheritance_in_the_M%C3%A4lar_Valley_the_evidence_of_runic_inscriptions (viewed 15.05.2023.).
65. SAWYER, BIRGIT. Faith, Family, and Fortune. The Effect of Conversion on Women in Scandinavia. In: B. MULDER-BAKKER, ANNEKE, WOGAN-BROWNE, JOCELYN (eds.). Household, Women, and Christianities in Late Antiquity and the Middle Ages. Belgium 2005, pp. 109–123.
66. SAWYER, BIRGIT. The Viking-Age Rune-Stones as a Crisis Symptom. In: Norwegian Archaeological Review, 1991, Vol. 24, Nr. 2, pp. 97–112. Retrieved from: https://www.academia.edu/17959918/Viking_Age_Rune_Stones_as_a_Crisis_Symptom (viewed 02.03.2023.).
67. SAWYER, BIRGIT. The Viking-Age Rune-Stones. Custom and Commemoration in Early Medieval Scandinavia. Oxford 2000.
68. SILJEDAHL, CAROL OLOF, JACOBSSON, OSCAR. People, Runestones and Landscape in Västergötland - two examples from Larv and Nöre. In: Lund Archeological Review, 2017, Nr. 23, pp. 135–140. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/330937781_People_Runestones_and_Landscape_in_Vastergotland_-_two_examples_from_Larv_and_Nore (viewed: 22.04.2023.).
69. SYRETT, MARTIN. Drengs and Thegns Again. In: Saga-Book, 1998–2001, Vol. 25, pp. 243–271. Retrieved from: <https://www.jstor.org/stable/48613176> (viewed 14.04.2023.).
70. SPURKLAND, TERJE. Literacy and ‘Runacy’ in Medieval Scandinavia. In: ADAMS, JONATHAN, HOLMAN, KATHERINE (eds.). Scandinavia and Europe 800-1350. Contact, Conflict and Coexistence. Belgium 2004, pp. 333–344.
71. THUNBERG, CARL L. Ingvarståget och dess monument. En studie av en runstensgrupp med förslag till ny gruppering. Sverige 2010.
72. TOLLIN, CLAS. Demesne Farms and Parish Formation in Western Östergötland: A Spatial Study of Church Catchment Areas and Ownership Structures when Alvastra Abbey was Founded. In: POULSEN, BJØRN, SINDBÆK, SØREN MICHAEL (eds.). Settlement and Lordship in Viking and Early Medieval Scandinavia. Belgium 2011, pp. 147–184.
73. WILLIAMS, HENRIK. Rökstenen och världens undergång. S.l. 2021.
74. WILLIAMS, HENRIK. Runes. In: BRINK, STEFAN, PRICE, NEIL (eds.). The Viking World. London, New York 2008, pp. 281–290.

75. WILLIAMS, HENRIK. Runestones and the Conversion of Sweden. In: CUSACK, CAROLE M., OLDMEADOW, PETER (ed.). *This Immense Panorama. Studies in Honour of Eric J. Sharpe.* Sydney 1999, pp. 59–78. Retrieved from: <https://openjournals.library.sydney.edu.au/index.php/SSR/issue/view/35> (viewed 12.03.2023.).
76. WILSON, LARS. *Runstenar och kyrkor. En studie med utgångspunkt från runstenar som påträffats i kyrkomiljö i Uppland och Södermanland.* Uppsala 1994.
77. ZACHRISSON, TORUN. *Gård, gräns, gravfält. Sammanhang kring ädelmetalldepåer och runstenar från vikingatid och tidigmedeltid i Uppland och Gästrikland.* Stockholm 1998.
78. ZACHRISSON, TORUN. Ritual Space and Territorial Boundaries in Scandinavia. In: GARCÍA LOSQUIÑO, IRENE, SUNDQVIST, OLOF, TAGGAR, DECLAN (eds.). *Making the Profane Sacred in the Viking Age. Essays in Honour of Stefan Brink.* Belgium 2020, pp. 85–98.
79. ZACHRISSON, TORUN. The Odal and its Manifestation in the Landscape. In: *Current Swedish Archaeology*, 1994, Vol 2, pp. 219–238. Retrieved from: https://www.academia.edu/67474592/The_Odal_and_its_Manifestation_in_the_Landscape (viewed 15.03.2023.).
80. ZACHRISSON, TORUN. The Queen of the Mist and the Lord of the Mountain. Oral Traditions of the Landscape and Monuments in the Omberg area of western Östergötland. In: *Current Swedish Archaeology*, 2003, Vol. II, pp. 119–138. Retrieved from: https://www.academia.edu/67474593/The_Queen_of_the_Mist_and_the_Lord_of_the_Mountain_Oral_Traditions_of_the_Landscape_and_Monuments_in_the_Omberg_area_of_western_%C3%96sterg%C3%B6tland (viewed 15.04.2023.).
81. ZILMER, KRISTEL. Christian Prayers and Invocations in Scandinavian Runic Inscriptions from the Viking Age and Middle Ages. In: *Futhark: International Journal of Runic Studies*, 2013, Vol. 4, pp. 129–171. Retrieved from: https://www.academia.edu/12229613/Christian_Prayers_and_Invocations_in_Scandinavian_Runic_Inscriptions_from_the_Viking_Age_and_Middle_Ages (viewed 16.04.2023.).
82. ZILMER, KRISTEL. Crosses on Rune-Stones. Functions and Interpretations. In: *Current Swedish Archaeology*, 2011, Nr. 19, pp. 87–112, Retrieved from: https://www.academia.edu/12228614/Crosses_on_RuneStones_Functions_and_Interpretations (viewed: 29.04.2023.).

PIELIKUMI

Pielikumi, pie kuriem nav precizētas ziņas par informāciju, kas izmantota pielikuma sastādīšanai.

Avoti, no kuriem ievākta informācija pielikuma izstrādei		Pielikuma numurs
1.	BRATE, Sveriges runinskrifter, band 2: Östergötlands runinskrifter.	9., 11., 15., 38., 39., 40., 55., 76., 77.
2.	Runor. Retrieved from: https://www.raa.se/hitta-information/runor/	
3.	Rundata. Retrieved from: http://www.rundata.info	
4.	Arthur Nordéns supplement till Östergötlands runinskrifter av Erik Brate, daterat 1948. Kommenterad utgåva av Jan Owe.	
1.	BRATE, Sveriges runinskrifter, band 2: Östergötlands runinskrifter.	10., 16., 31., 32., 32.
2.	LJUNG, Under runristad häll. Katalog över tidigkristna gravmonument.	
3.	Rundata. Retrieved from: http://www.rundata.info	
4.	Rundata. Retrieved from: http://www.rundata.info (viewed 23.04.2023.).	
5.	Arthur Nordéns supplement till Östergötlands runinskrifter av Erik Brate, daterat 1948. Kommenterad utgåva av Jan Owe.	
1.	BRATE, Sveriges runinskrifter, band 2: Östergötlands runinskrifter.	14.
2.	Runor. Retrieved from: https://www.raa.se/hitta-information/runor/	
3.	Arthur Nordéns supplement till Östergötlands runinskrifter av Erik Brate, daterat 1948. Kommenterad utgåva av Jan Owe.	
1.	BRATE, Sveriges runinskrifter, band 2: Östergötlands runinskrifter.	70., 74., 75., 81., 87., 88., 89., 90., 91., 92., 93.
2.	Rundata. Retrieved from: http://www.rundata.info	
1.	LJUNG, Under runristad häll. Katalog över tidigkristna gravmonument.	20., 54., 56., 57., 58., 59., 60., 61., 62., 63., 64.
2.	Rundata. Retrieved from: http://www.rundata.info	
1.	LJUNG, Under runristad häll. Katalog över tidigkristna gravmonument.	21., 22., 23., 24., 27.
2.	Runor. Retrieved from: https://www.raa.se/hitta-information/runor/	
3.	Rundata. Retrieved from: http://www.rundata.info	
1.	Brate, Sveriges runinskrifter, band 2: Östergötlands runinskrifter.	28.
2.	LJUNG, Under runristad häll. Katalog över tidigkristna gravmonument.	
3.	Runor. Retrieved from: https://www.raa.se/hitta-information/runor/	
1.	BRATE, Sveriges runinskrifter, band 2: Östergötlands runinskrifter.	66., 67., 95., 99., 104., 106., 108., 111.
2.	LJUNG, Under runristad häll. Katalog över tidigkristna gravmonument.	
3.	Rundata. Retrieved from: http://www.rundata.info	

1. *pielikums. Rundata un C. Jungas nosaukumi individuāliem kapakmeņiem, par kuriem atrodamā informācija sakrīt abos avotos (pēc: LJUNG, Under runristad häll. Katalog över tidigkristna gravmonument. Rundata. Retrieved from: <http://www.rundata.info>).*

Nr. p.k.	Rundata apzīmējums	C. Jungas nosaukums	Nr. p.k.	Rundata apzīmējums	C. Jungas nosaukums
1.	Ög 1	Fivelstad 1	99.	Ög HedvallMenander128	Linköping S:t Lars 11
2.	Ög 2	Orlunda 1	100.	Ög HedvallMenander129	Linköping S:t Lars 12
3.	Ög 3	Orlunda 2	101.	Ög HedvallMenander132	Linköping S:t Lars 13
4.	Ög 4	Orlunda 3	102.	Ög HedvallMenander133	Linköping S:t Lars 14
5.	Ög 5	Orlunda 4	103.	Ög HedvallMenander134	Linköping S:t Lars 15
6.	Ög 6	Orlunda 5	104.	Ög HedvallMenander165	Vårdsberg 2
7.	Ög 7	Västra Stenby 1	105.	Ög HedvallMenander167	Vårdsberg 3
8.	Ög 12	Vårdsberg 1	106.	Ög HedvallMenander443	Skänninge stad 2
9.	Ög 36B	Fornåsa 6	107.	Ög HedvallMenander473	Alvastra kloster 2
10.	Ög 51	Väversunda 1	108.	Ög HedvallMenander494	Älvestad 3
11.	Ög 52	Väversunda 2	109.	Ög HedvallMenander496	Älvestad 4
12.	Ög 53	Väversunda 3	110.	Ög HedvallMenander497	Älvestad 2
13.	Ög 54	Väversunda 4	111.	Ög Hov;7	Hov 77
14.	Ög 55	Väversunda 5	112.	Ög Hov1;14	Hov 10
15.	Ög 56	Väversunda 6	113.	Ög Hov4;18	Hov 11
16.	Ög 58	Väversunda 7	114.	Ög Hov5;18	Hov 12
17.	Ög 59	Örberga 1	115.	Ög Hov7;19	Hov 13
18.	Ög 72	Hov 1	116.	Ög Hov8;19	Hov 14
19.	Ög 73	Hov 2	117.	Ög Hov10;20	Hov 15
20.	Ög 74	Hov 3	118.	Ög Hov11;21 = Ög Hov39;29	Hov 16
21.	Ög 75	Hov 4	119.	Ög Hov12;21	Hov 17
22.	Ög 78	Högby 1	120.	Ög Hov13;22	Hov 18
23.	Ög 79	Högby 2	121.	Ög Hov14;22	Hov 19
24.	Ög 80	Högby 3	121.	Ög Hov15;22	Hov 20
25.	Ög 86	Högby 4	123.	Ög Hov16;23	Hov 21
26.	Ög 87	Högby 5	124.	Ög Hov17;23	Hov 22
27.	Ög 102	Kaga 1	125.	Ög Hov18;24	Hov 23
28.	Ög 114	Skeda 1	126.	Ög Hov19;24	Hov 24
29.	Ög 139	Västra Tollstad 1	127.	Ög Hov20;24	Hov 25
30.	Ög 140	Västra Tollstad 2	128.	Ög Hov21;24	Hov 26
31.	Ög 160	Kimstad 1	129.	Ög Hov22-23;25	Hov 27
32.	Ög 167	Skänninge Vårfrukyrkan 1	130.	Ög Hov24;25	Hov 28
33.	Ög 182	Ledberg 1	131.	Ög Hov25;25	Hov 29
34.	Ög 213	Västerlösa 1	132.	Ög Hov26;25	Hov 30
35.	Ög 220	Östra Skrukeby 1	133.	Ög Hov27;25	Hov 31
36.	Ög 239	Skänninge stad 1	134.	Ög Hov28;26	Hov 32
37.	Ög 240	Hov 7	135.	Ög Hov29;26	Hov 33
38.	Ög 242	Hov 8	136.	Ög Hov30;26	Hov 34
39.	Ög 243	Hov 9	137.	Ög Hov31;27	Hov 35
40.	Ög 247	Vreta 2	138.	Ög Hov33;27	Hov 36
41.	Ög ATA5060/54	Bjälbo 2	139.	Ög Hov34;28	Hov 37
42.	Ög ATA2047/56	Linköping S:t Lars 6	140.	Ög Hov35;28	Hov 38
43.	Ög ATA4374/56A	Linköping S:t Lars 3	141.	Ög Hov36;28	Hov 39
44.	Ög ATA4374/56B	Linköping S:t Lars 4	142.	Ög Hov37;28	Hov 40
45.	Ög ATA5365/56	Linköping S:t Lars 5	143.	Ög Hov38;29	Hov 41
46.	Ög ATA5366/56	Linköping S:t Lars 7	144.	Ög Hov41;30	Hov 42
47.	Ög ATA6266/59A	Rogslösa 1	145.	Ög Hov42;30	Hov 43
48.	Ög ATA6550/59A	Skänninge Allhelgonakyrkan 1	146.	Ög Hov43;30	Hov 44
49.	Ög ATA6550/59B	Skänninge	147.	Ög Hov44;30	Hov 45

		Allhelgonakyrkan 2			
50.	Ög ATA6550/59C	Skänninge Allhelgonakyrkan 3	148.	Ög Hov88;32	Hov 46
51.	Ög ATA6550/59D	Skänninge Allhelgonakyrkan 4	149.	Ög Hov89;32	Hov 47
52.	Ög ATA6550/59E	Skänninge Allhelgonakyrkan 5	150.	Ög Hov90;32	Hov 48
53.	Ög ATA2458/61	Skänninge Allhelgonakyrkan 26	151.	Ög Hov91;33	Hov 49
54.	Ög ATA5586/61	Hov 103	152.	Ög Hov92;33	Hov 50
55.	Ög ATA6576/62A	Dagsberg 1	153.	Ög Hov93;33	Hov 51
56.	Ög ATA6577/62A	Hov 99	154.	Ög Hov94;34	Hov 52
57.	Ög ATA6577/62B	Hov 100	155.	Ög Hov95;34	Hov 53
58.	Ög ATA6577/62C	Hov 101	156.	Ög Hov96;35	Hov 54
59.	Ög ATA6577/62D	Hov 102	157.	Ög Hov97;35	Hov 55
60.	Ög ATA4991/84	Skänninge Vårfrukyrkan 2	158.	Ög Hov100;36	Hov 58
61.	Ög ATA322-3593- 2005A	Skänninge Allhelgonakyrkan 27	158.	Ög N251	Väversunda 8
62.	Ög ATA322-165-2006B	Örberga 7	160.	Ög N252	Väversunda 9
63.	Ög ATA322-3519-2010	Heda 1	161.	Ög N253	Väversunda 10
64.	Ög ATA322-1298-2011	Linköping S:t Lars 10	162.	Ög N254	Väversunda 11
65.	Ög ATA322-4035- 2011:1	Väversunda 26	163.	Ög N255	Herrestad 1
66.	Ög ATA322-4035- 2011:5	Väversunda 19	164.	Ög N257	Herrestad 4
67.	Ög ATA322-4035- 2011:8	Väversunda 18	165.	Ög N258	Herrestad 5
68.	Ög ATA322-4035- 2011:13	Väversunda 20	166.	Ög N259A	Herrestad 6
69.	Ög ATA322-4035- 2011:14	Väversunda 21	167.	Ög N259B	Herrestad 7
70.	Ög ATA322-4035- 2011:15	Väversunda 22	168.	Ög N261	Vreta 11
71.	Ög ATA322-4035- 2011:16	Väversunda 23	169.	Ög N262A	Vreta 9
72.	Ög ATA322-4035- 2011:17	Väversunda 24	170.	Ög N262B	Vreta 16
73.	Ög ATA322-4035- 2011:19	Väversunda 25	171.	Ög N270	Linköping S:t Lars 8
74.	Ög ATA322-4035- 2011:23	Väversunda 17	172.	Ög N276	Skänninge Vårfrukyrkan?4
75.	Ög ATA351-469-2013:1	Fornåsa 4	173.	Ög N278	Skänninge S:t Martin 5
76.	Ög ATA351-469-2013:3	Fornåsa 5	174.	Ög N279	Skänninge S:t Martin 6
77.	Ög ATA351-2875- 2013AB	Rinna 1	175.	Ög N280	Skänninge S:t Martin 7
78.	Ög ATA351-2875-2013C	Rinna 2	176.	Ög N281B	Skänninge S:t Martin 11
79.	Ög ATA351-2875- 2013D	Rinna 3	177.	Ög N282	Skänninge S:t Martin 12
80.	Ög Carlsson2007;9	Herrestad 8	178.	Ög N290	Väversunda 12
81.	Ög Carlsson2012;19	Norrköping 1	179.	Ög N291	Väversunda 13
82.	Ög Fv1943;317A	Skänninge S:t Martin 1	180.	Ög N292	Väversunda 14
83.	Ög Fv1943;317B	Skänninge S:t Martin 2	181.	Ög N293A	Väversunda 15
84.	Ög Fv1943;317C	Skänninge S:t Martin 3	182.	Ög N293B	Väversunda 16
85.	Ög Fv1943;317D	Skänninge S:t Martin 4	183.	Ög NOR2001;29	Klosterstad 5
86.	Ög Fv1958;252	Linköping S:t Lars 1	184.	Ög NOR2001;30B	Klosterstad 8
87.	Ög Fv1958;255	Linköping S:t Lars 2	186.	Ög NOR2001;31	Klosterstad 9
88.	Ög Fv1959;97	Tingstad 1	186.	Ög NOR2002;38	Klosterstad 13
89.	Ög Fv1959;247	Söderköping, Drothem 1	187.	Ög NOR2002;39A	Klosterstad 12
90.	Ög Fv1969;306	Fivelstad 3	188.	Ög NOR2003;24A	Klosterstad 19
91.	Ög HADS30;10V	Västra Tollstad 4	189.	Ög SHM20106;2695	Alvastra kloster 3

92.	Ög Hedvall2013;13	Herrestad 9	190.	Ög StLars;30	Linköping S:t Lars 9
93.	Ög HedvallMenander26	Klosterstad 21	191.	Ög SvK43L1;174	Vreta 1
94.	Ög HedvallMenander27	Klosterstad 22	192.	Ög SvK43L3;175	Vreta 3
95.	Ög HedvallMenander114	Örberga 3	193.	Ög SvK43L4;175	Vreta 4
96.	Ög HedvallMenander122	Skänninge Vårfrukyrkan 3	194.	Ög SvK43L5;175	Vreta 5
97.	Ög HedvallMenander123	Linköpings domkyrka 2	195.	Ög SvK43L6;175	Vreta 6
98.	Ög HedvallMenander125	Linköping okänd fyndort 1	196.	Ög ÖFT1875;101 †	Högby 6

2. pielikums. *Rundata* apzīmējumi kapakmeņiem, kuri iekļauj lielāku pieminekļu vai fragmentu skaitu un kuru norādītais pieminekļu skaits atbilst C. Jungas katalogā uzskaitītajiem pieminekļiem (pēc: LJUNG, Under runristad häll. Katalog över tidigkristna gravmonument. Rundata. Retrieved from: <http://www.rundata.info>).

Nr. p.k.	<i>Rundata</i> apzīmējums	<i>Rundata</i> apraksts	Nr. p.k.	C. Jungas nosaukums			
1.	Ög ATA3020/48	2 kapakmens fragmenti	1.	Bjälbo 3			
			2.	Bjälbo 4			
2.	Ög ATA6266/59B	5 kapakmens fragmenti	3.	Rogslösa 2			
			4.	Rogslösa 3			
			5.	Rogslösa 4			
			6.	Rogslösa 5			
			7.	Rogslösa 6			
			3.	Ög ATA6550/59F	20 kapakmens fragmenti	8.	Skänninge Allhelgonakyrkan 6
						9.	Skänninge Allhelgonakyrkan 7
10.	Skänninge Allhelgonakyrkan 8						
11.	Skänninge Allhelgonakyrkan 9						
12.	Skänninge Allhelgonakyrkan 10						
13.	Skänninge Allhelgonakyrkan 11						
14.	Skänninge Allhelgonakyrkan 12						
15.	Skänninge Allhelgonakyrkan 13						
16.	Skänninge Allhelgonakyrkan 14						
17.	Skänninge Allhelgonakyrkan 15						
18.	Skänninge Allhelgonakyrkan 16						
19.	Skänninge Allhelgonakyrkan 17						
20.	Skänninge Allhelgonakyrkan 18						
21.	Skänninge Allhelgonakyrkan 19						
22.	Skänninge Allhelgonakyrkan 20						
23.	Skänninge Allhelgonakyrkan 21						
24.	Skänninge Allhelgonakyrkan 22						
25.	Skänninge Allhelgonakyrkan 23						
26.	Skänninge Allhelgonakyrkan 24						
27.	Skänninge Allhelgonakyrkan 25						
4.	Ög ATA6576/62B	4 kapakmens fragmenti	28.	Dagsberg 2			
			29.	Dagsberg 3			
			30.	Dagsberg 4			
			31.	Dagsberg 5			
5.	Ög ATA322-3593-2005B	2 bezrūnu kapakmens fragmenti	32.	Skänninge Allhelgonakyrkan 28			
6.	Ög ATA322-3593-2005C	5 bezrūnu kapakmens fragmenti	33.	Skänninge Allhelgonakyrkan 29			
			34.	Skänninge S:t Martin 13			
			35.	Skänninge S:t Martin 14			
			36.	Skänninge S:t Martin 15			
			37.	Skänninge S:t Martin 16			
			38.	Skänninge S:t Martin 17			

7.	Ög ATA322-165-2006A	Trīs zārka(?) fragmenti bez rūnām	39.	Örberga 4
			40.	Örberga 5
			41.	Örberga 6
8.	Ög ATA322-1229-2007	2 kapakmens fragmenti	42.	Vadstena S:t Per 1
			43.	Vadstena S:t Per 2
9.	Ög Fv1959;248	2 kapakmens fragmenti	44.	Söderköping, Drothem 2
			45.	Söderköping, Drothem 3
10.	Ög Fv2001;149	2 kapakmens fragmenti	46.	Klosterstad 1
			47.	Klosterstad 2
11.	Ög Hov70-87;31	18 kapakmens fragmenti	48.	Hov 59
			49.	Hov 60
			50.	Hov 61
			51.	Hov 62
			52.	Hov 63
			53.	Hov 64
			54.	Hov 65
			55.	Hov 66
			56.	Hov 67
			57.	Hov 68
			58.	Hov 69
			59.	Hov 70
			60.	Hov 71
			61.	Hov 72
			62.	Hov 73
			63.	Hov 74
			64.	Hov 75
			65.	Hov 76
12.	Ög Hov98-99;36	2 kapakmens fragmenti	66.	Hov 56
			67.	Hov 57
13.	Ög N256	2 kapakmens fragmenti	68.	Herrestad 2
			69.	Herrestad 3
14.	Ög N271	9 kapakmens fragmenti	70.	Alvastra Sverkersgården 1
			71.	Alvastra Sverkersgården 2
			72.	Alvastra Sverkersgården 3
			73.	Alvastra Sverkersgården 4
			74.	Alvastra Sverkersgården 5
			75.	Alvastra Sverkersgården 6
			76.	Alvastra Sverkersgården 7
			77.	Alvastra Sverkersgården 8
			78.	Alvastra Sverkersgården 9
15.	Ög N281A	3 kapakmens fragmenti	79.	Skänninge S:t Martin 8
			80.	Skänninge S:t Martin 9
			81.	Skänninge S:t Martin 10
16.	Ög NOR2001;30A	2 kapakmens fragmenti	82.	Klosterstad 6
			83.	Klosterstad 7

3. pielikums. *Rundata* apzīmējuma kapakmeņi, kuri iekļauj lielāku pieminekļu skaitu un kuru norādītais pieminekļu skaits neatbilst C. Jungas uzskaitītajiem pieminekļiem (pēc: LJUNG, Under runristad häll. Katalog över tidigkristna gravmonument. Rundata. Retrieved from: <http://www.rundata.info>).

Nr. p.k.	<i>Rundata</i> apzīmējums	<i>Rundata</i> apraksts	Nr. p.k.	C. Jungas nosaukums	Pamatojums (pēc C. Jungas)
1.	Ög 76	Kapakmens fragments	1.	Hov 5	Ög 76 iekļauj divus fragmentus. E. Brate raksta (<i>Östergötalnds runinskrifter</i>), ka nav skaidrs, vai tie nāk no viena un tā paša kapakmens. C. Ljung secina, ka akmeņi nav saderīgi, tāpēc izdala tos.
			2.	Hov 6	
2.	Ög ATA3421/58	4 grebti kapakmens fragmenti, no kuriem viens ar rūnām	3.	Asby 1	Asby 1 sastāv no diviem fragmentiem. Nav pietiekamu pierādījumu, ka Asby 1, 2 un 3 būtu no viena pieminekļa.
			4.	Asby 2	
			5.	Asby 3	
3.	Ög N262C	Desmitdaļīgs kapakmens fragments	6.	Vreta 7	Vreta 10 iztrūkst agrāku laiku inventāra sarakstos un nav bijuši aprakstīti. Nav piezīmju, ka visi pieminekļi būtu no viena objekta.
			7.	Vreta 8	
			8.	Vreta 10	
			9.	Vreta 12	
			10.	Vreta 13	
			11.	Vreta 14	
			12.	Vreta 15	
			13.	Vreta 17	
			14.	Vreta 18	
			15.	Vreta 19	
			16.	Vreta 20	
			17.	Vreta 21	
18.	Vreta 22				
19.	Vreta 23				
4.	Ög NOR2000;35	Kapakmens fragments	20.	Klosterstad 3	Nav no viena pieminekļa, Klosterstad 3 ir reljefā, bet 4 nav. Klosterstad 4 arī sastāv no 2 fragmentiem.
			21.	Klosterstad 4	
22.				Klosterstad 10	
5.	Ög NOR2002;39B	7 kapakmens fragmenti bez rūnām	23.	Klosterstad 11	Klosterstad 10 sastāv no 3 fragmentiem. Nav piezīmju, ka pārējie akmeņi būtu no viena pieminekļa.
			24.	Klosterstad 14	
			25.	Klosterstad 15	
			26.	Klosterstad 16	
			27.	Klosterstad 17	
6.	Ög NOR2003;24B	6 kapakmens fragmenti bez rūnām	28.	Klosterstad 18	Klosterstad 17 sastāv no 3 fragmentiem. Nav piezīmju, ka pārējie akmeņi būtu no viena pieminekļa.
			29.	Klosterstad 20	
			30.	Klosterstad 23	

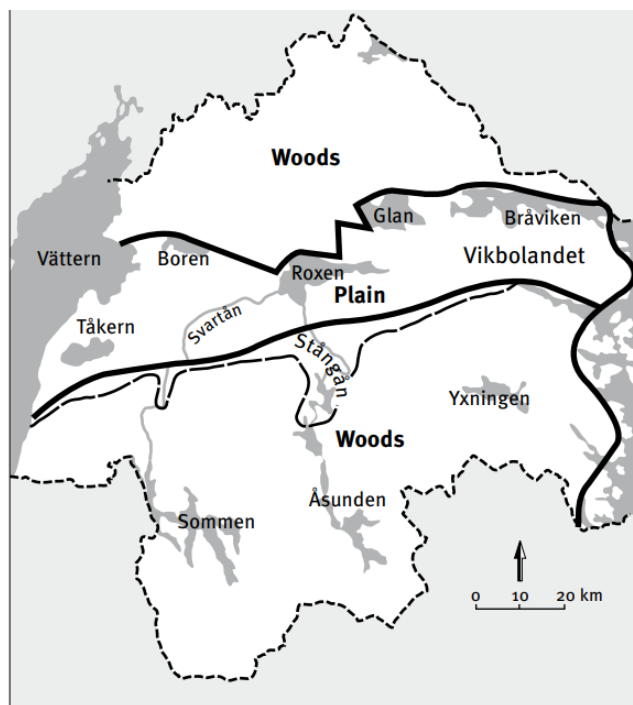
4. *pielikums. Kapakmeņi, kas ir atrodami vienīgi C. Jungas katalogā* (pēc: LJUNG, Under runristad häll. Katalog över tidigkristna gravmonument.).

Nr. p.k.	C. Jungas nosaukums	Nr. p.k.	C. Jungas nosaukums
1.	Heda 2	20.	Hov 92
2.	Vreta 2	21.	Hov 93
3.	Skänninge S:t Martin 18	22.	Hov 94
4.	Skänninge S:t Martin 19	23.	Hov 95
5.	Linköpings domkyrka 1	24.	Hov 96
6.	Hov 78	25.	Hov 97
7.	Hov 79	26.	Hov 98
8.	Hov 80	27.	Hov 104
9.	Hov 81	28.	Hov 105
10.	Hov 82	29.	Hov 106
11.	Hov 83	30.	Hov 107
12.	Hov 84	31.	Hov 108
13.	Hov 85	32.	Hov 109
14.	Hov 86	33.	Hov 110
15.	Hov 87	34.	Hov 111
16.	Hov 88	35.	Hov 112
17.	Hov 89	36.	Hov 113
18.	Hov 90	37.	Hov 114
19.	Hov 91		

5. *pielikums. Esterjētlandes reģiona atrašanās Zviedrijā.* (pēc: RUNDKVIST, Mead-halls of the Eastern Geats, p. 19.)

6. *pielikums.* Esterjētlandes dabas ģeogrāfijas shematisks attēlojums (pēc: RUNDKVIST, Mead-
halls of the Eastern Geats, p. 20.).

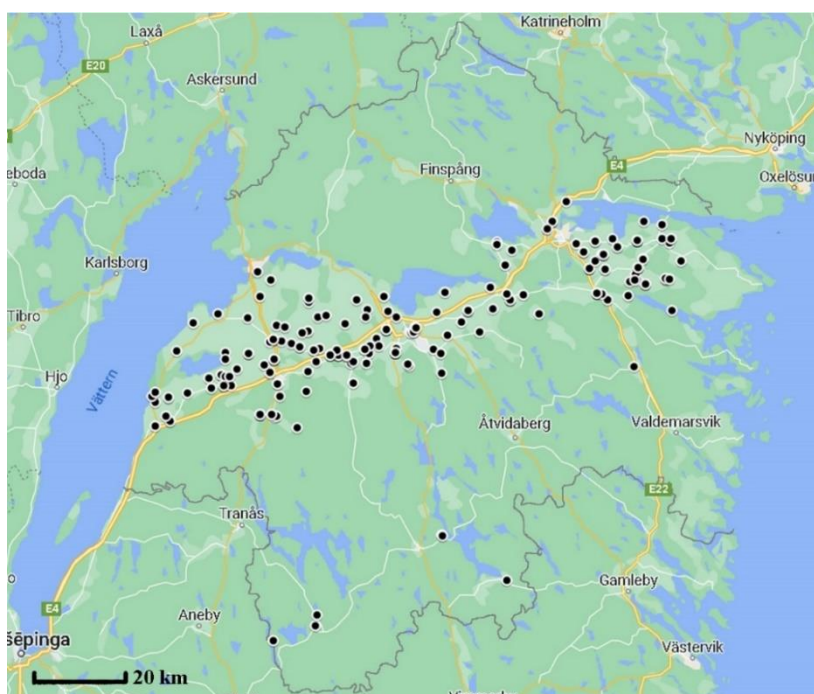
7. *pielikums.* Askas 9. – 10. gs. sievietes apbedījuma kapu piedevas. No kreisās: piekariņš ar vīrieša galvas atveidojumu, piekariņš ar sēdošas sievītes figūru, zižļa rekonstrukcijas zīmējums (attēli no: PRICE, The Viking Way, pp. 103, 104, 158.).

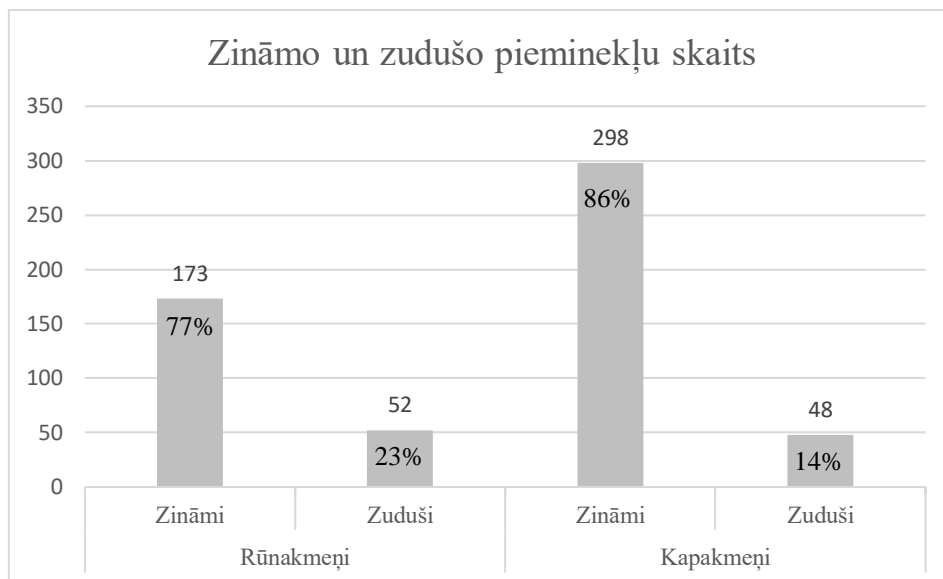
8. pielikums. Zināmo rúnakmeņu skaits Zviedrijas reģionos (pēc: Rundata. Retrieved from: <http://www.rundata.info>)

Zviedrijas reģions	Skaits rúnakmeņiem no:			Kopskaits
	Pirmsvikingu laikmeta	Vikingu laikmeta	Viduslaikiem	
Uplande	3	1215	3	1221
Zēdermanlande	3	369	2	374
Esterjētlande	2	225	2	229
Ēlande		155		155
Vesterjētlande	3	131	1	135
Smolande		121	1	122
Gotlande	1	61	4	66
Vestmanlande		26		26
Gestriklande		22		22
Nerike		21	1	22
Helsinglande		18		18
Medelpada		18		18
Bohuslēna	2	4		6
Vermlande	2	2		4
Dālarna		2		2
Jemtlande		1		1
Kopskaits	16	2391	14	2421

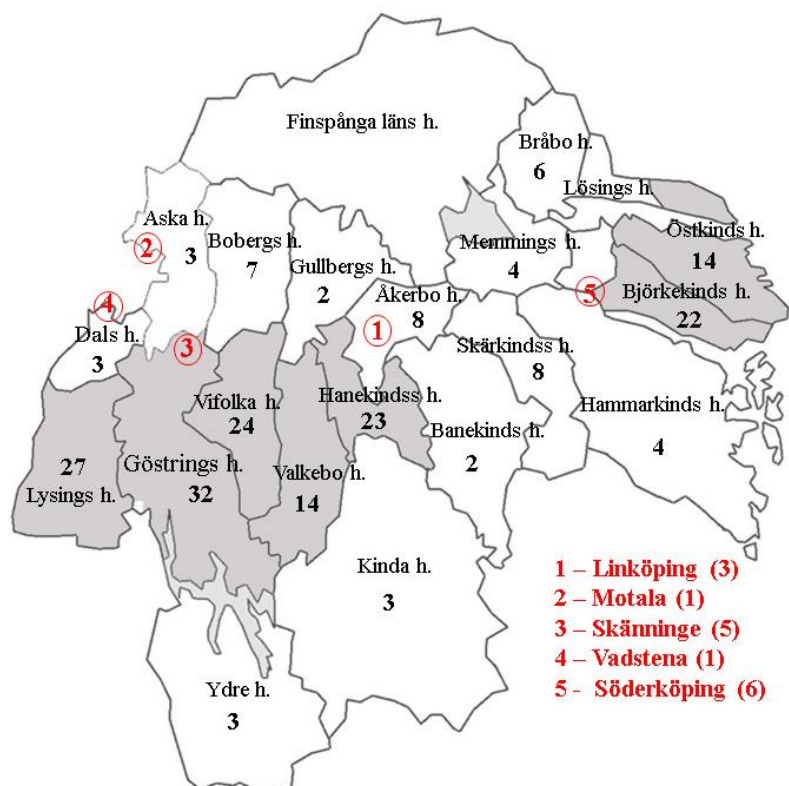
9. pielikums. Vikingu laikmeta rúnakmeņu izplatība Esterjētlandē (autores sastādīts uz izmantoto avotu bāzes).

10. pielikums. Šobrīd zināmo un pazudušo rūnakmeņu un kapakmeņu skaits Esterjētlāndē (autores sastādīts uz izmantoto avotu bāzes).

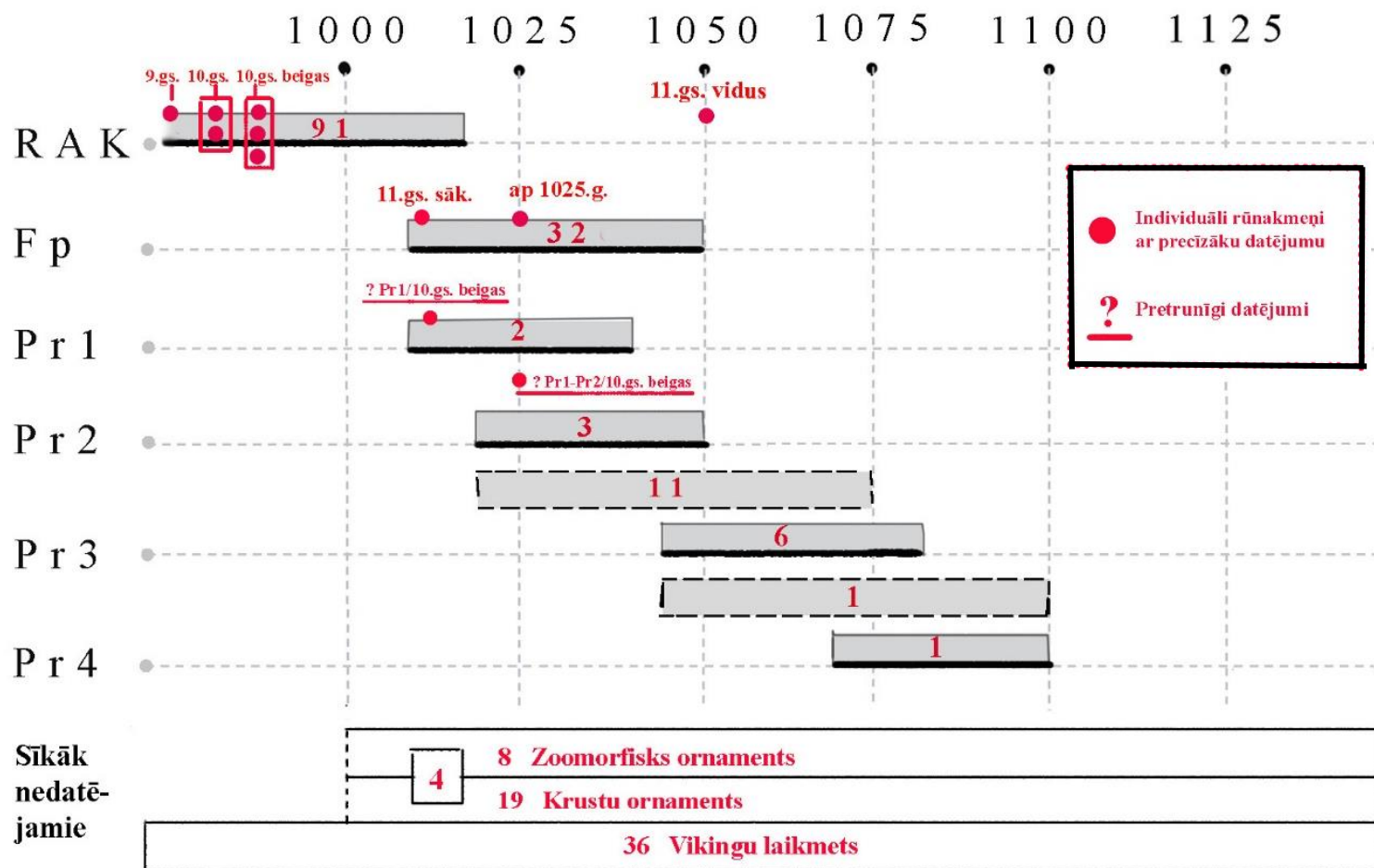
11. pielikums. Rūnakmeņu izplatība Esterjētlāndes pagastos (hārad) (autores sastādīts uz izmantoto avotu bāzes).

12. pielikums. Rūnakmeņu hronoloģiskis iedalījums pēc ornamenta stilistikajām grupām un citi datējumi (pēc: Rundata. Retrieved from: <http://www.rundata.info>).

Orn. Grupa / Datējums		Ög Nr.	Sk.	Rundata datējums	
Nav zināms		Zoomorfisks ornamenti: 24; 27; 36; 37; 141; 185; 198; 246; Krusti: 19; 26; 48; 62; 95; 108; 110; 125; 126; 138; 145; 150; 181; 206; 244; 226; ATA580/75; Fv1950;343; Fv1970;310; Abi: 77; 130; 152; 180; Nezināms: 15; 25; 44; 46; 50; 65; 100; 101; 106; 107; 116; 153; 164; 169; 175; 188; 190; 191; 216; 227; ATA4666/43; ATA1083/48; ATA4905/48; ATA4197/55; ATA5503/61; ATA4639/62; ATA6225/65; ATA4654/74; Fv1959;244; Fv1959;245; Fv1959;246; HovRaä50; N263; N267; N272; NOR1997;28; SHM16810; ÖFT1875;118 Fv1959;241	69		11. gs. vidus
RAK	980?-1015	136	1	9. gs.	
		38; 117	2	10. gs	
		82; 84; 165	3		
Pr1	1010-1040	81	1	10. gs beigas	
RAK	980?-1015	8; 10; 11; 14; 16; 18; 20; 21; 22; 31; 33; 34; 42; 47; 60; 61; 63; 64; 67; 68; 69; 70; 71; 85; 88; 89; 91; 92; 96; 97; 98; 105; 112; 118; 119; 120; 121; 123;124; 127; 128; 129; 131; 133; 134; 142; 143; 147; 148; 149; 151; 155; 157; 162; 166; 168; 174; 176; 183; 187; 192; 195; 196; 197; 199; 200; 201; 202; 203; 204; 207; 208; 211; 212; 215; 217; 219; 222; 223; 233; 234; 235; 236; 237; 238; ATA6488/60; Fv1959;249; Fv1965;54; Fv1983;240; MÖLM1960;230; NOR1994;27	91		
Fp	1010-1050	111	1	11. gs sāk.	
		Fv1950;341	1	ap 1025. g.	
		13; 23; 30; 32; 66; 93; 103; 104; 115; 122; 146; 154; 158; 170; 172; 177; 179; 184; 186; 189; 193; 221; 224; 225; 229; 230; 231; 232; Fv1950;341; Fv1966;102; Fv1975;174	31		
Pr1	1010-1040	94; 194	2		
Pr1-Pr2	1010-1050	83	1	10. gs. beigas	
Pr2	1020-1050	99; 156; 228	3		
Pr2-Pr3	1020-1080/1025-1075	90; 109; 113; 132; 135; 144; 161; 163; 209; 210; 214;	11		
Pr3	1050-1080/1045-1075	9; 17; 28; 29; 40; 41;	6		
Pr3-Pr4	1045/1050-1100	SHM25095:273	1		
Pr4	1070-1100	Fv1959;243	1		
Kopskaits:			225		

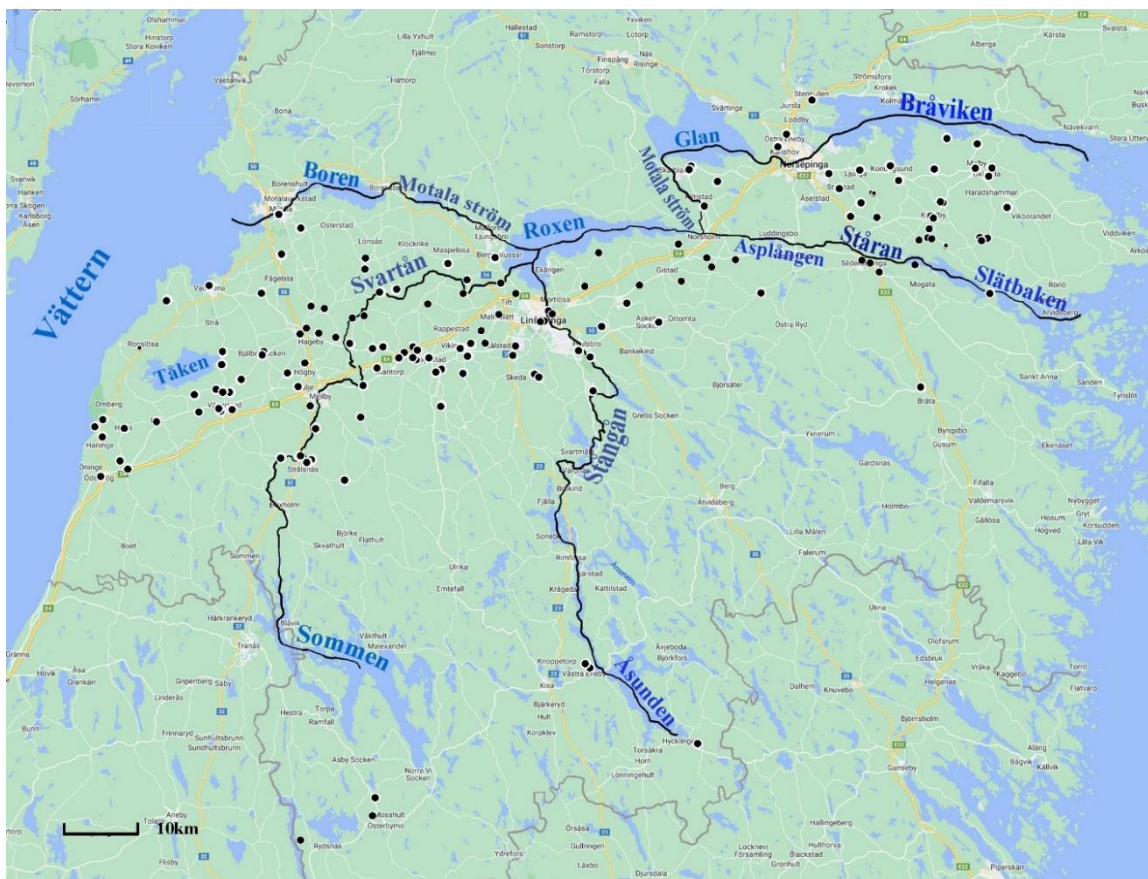
13. pielikums. Vikingu laikmeta rūnakmeņu izplatība laikā (225 vienības) (autores sastādīts pēc datiem no: Rundata. Retrieved from: <http://www.rundata.info>).

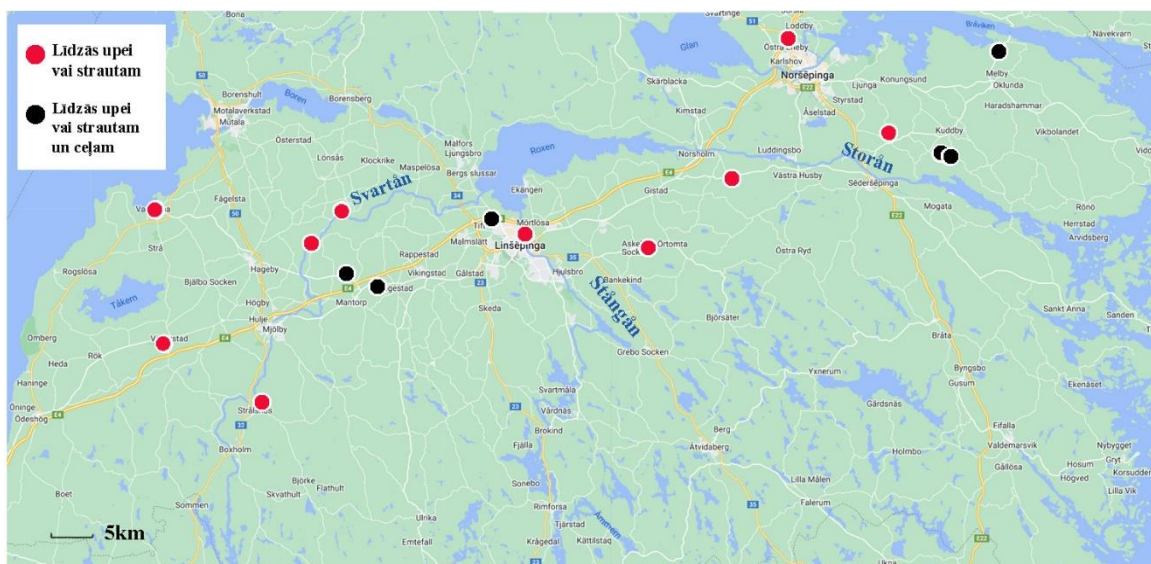
14. pielikums. Apstākļi un vietas, kur rūnakmeņi ir konstatēti pirmo reizi (autores sastādīts uz izmantoto avotu bāzes).

Vide		Ög Nr.	Kopā	%	
Baznīca, ar to saistītas zonas	Baznīca (iemūrēts / novietots)	8; 9; 11; 13; 16; 17; 18; 31; 36; 37; 40; 41; 64; 67; 68; 69; 81; 82; 83; 85; 103; 105; 106; 111; 128; 136; 141; 142; 143; 144; 146; 147; 148; 150; 151; 156; 158; 165; 169; 172; 180; 193; 194; 197; 199; 204; 221; 223; 231; 232; 233; 234; 235; 236; ATA4666/43; ATA4197/55; ATA5503/61; ATA4639/62; ATA6225/65; ATA580/75; Fv1959;241; Fv1959;243; Fv1965;54; Fv1966;102; Fv1983;240; MÖLM1960;230; N263; NOR1997;28; SHM16810	69	30,6	52,6
	Baznīcas kapsēta	14; 65; 91; 92; 94; 119; 131; 132; 161; 184; 244; ATA4654/74; Fv1975;174	13	6	
	Baznīcas, tās kapsētas mūris	70; 84; 107; 108; 117; 120; 121; 145; 153; 154; 157; 181; 185; 201; 222; ATA1083/48; ATA4905/48; Fv1970;310	18	8	
	Mācītājmuiža, tās ēkas	19; 33; 66; 101; 118; 149; 164; 246	8	3,5	
	Viduslaiku slimnīcas kapela	166; 168; ATA6488/60; N272	4	1,8	
	Klostera ēka	Fv1959;244; Fv1959;245; Fv1959;246; SHM25095;273	4	1,8	
	Baznīcas pagalmā, tā konstrukcijās	32; 61	2	0,9	
Dabas zonas	Līdzās upei vai strautam	10; 29; 30; 42; 46; 47; 48; 95; 98; 113; 176; 179; ÖFT1875;118	13	5,7	32
	Uz Tīruma vai pļavā	15; 21; 89; 93; 110; 134; 135; 155; 170; 186; 196; 200; 206; 209; 210; 214; 219; 224; 229; 238; Fv1950;341; Fv1959;249	22	9,8	
	Līdzās ceļam	22; 25; 26; 38; 62; 63; 71; 88; 97; 115; 163; 187; 189; 190; 203; 207; 208; 217; 228; 230; HovRaä50; NOR1994;27	22	9,8	
	Līdzās upei vai strutam un ceļam	20; 34; 104; 211; 212; 225	6	2,7	
	Līdzās tiltam	162; 195; 226; 227	4	1,8	
	Līdzās tiltam un ceļam	27; 28; 138	3	1,3	
	Uz/līdzās pakalnam	100; 112	2	0,9	
Ēkas	Saimniecība / viensēta	24; 50; 77; 90; 96; 122; 123; 125; 127; 129; 130; 152; 177; 183; 188; 192; 198; 202; 215; 216; 237; N267	22	9,8	10,2
	Pils mūros	Fv1950;343	1	0,4	
Apbedījumu vieta / senkapi		99; 124; 133	3	1,3	
Izgāztuve		109	1	0,4	
Nav zināms		23; 44; 60; 116; 126; 174; 175; 191	8	3,5	
Kopskaits:		225	225	100	

15. pielikums. Rūnakmeņu izplatība Esterjētlāndē un galvenie reģiona ūdensceļi (autores sastādīts uz izmantoto avotu bāzes).

16. pielikums. Rūnakmeņi, kas konstatēti pie upēm, strautiem (un ceļiem), un to novietojums iepretim lielajiem ūdensceļiem (autores sastādīts uz izmantoto avotu bāzes).

17. *pielikums. Zviedrijas reģionos sastopamie vikingu laikmeta kapakmeņi* (pēc: LJUNG, Under runristad häll. Katalog över tidigkristna gravmonument. un Rundata. Retrieved from: <http://www.rundata.info>).

Zviedrijas reģions	Skaitis kapakmeņiem no:*	
	<i>Rundata</i>	C. Jungas kataloga
Uplande	11	-
Zēdermanlande	22	27
Esterjētlande	346**	
Ēlande	3	123
Vesterjētlande	27	60
Smolande	17	20
Gotlande	2	-
Vestmanlande	1	-
Nerike	9	9

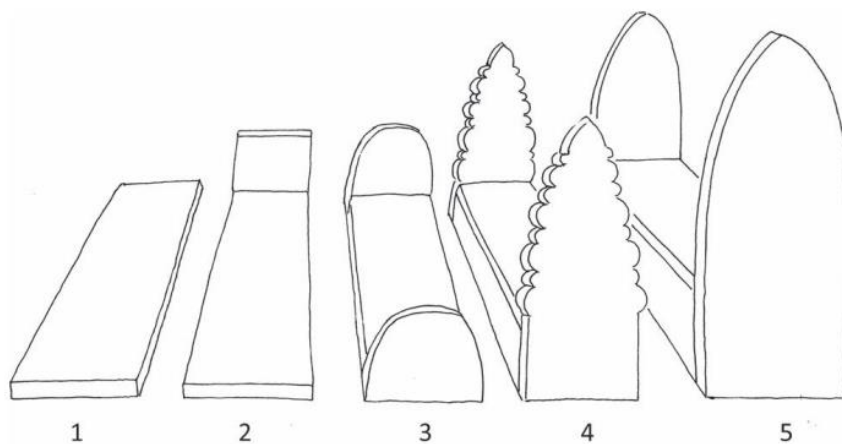
* Precīza skaita noskaidrošanai būtu nepieciešams veikt salīdzinošu analīzi katram reģionam atsevišķi. *Rundata* apzīmētie objekti var norādīt mazāku pieminekļu skaitu par esošo, bet C. Jungas atlasē metode iekļauj arī lielu daļu ģūnakmeņu.

** Esterjētlandes gadījumā ir norādīts šinī darbā izmantotais skaits, kas iekļauj salīdzinājumu starp C. jungas un *Rundata* datiem

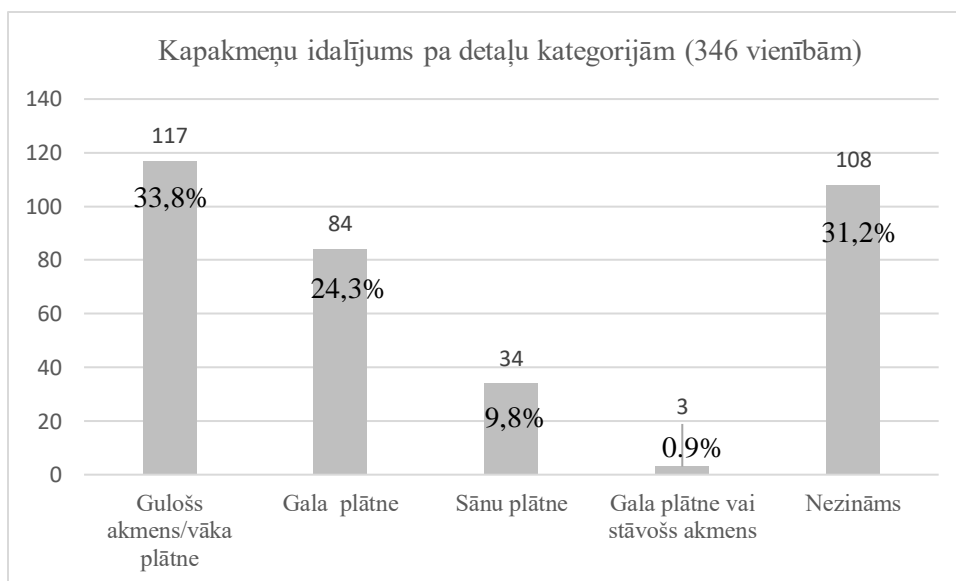
18. *pielikums. Eskilstūnas zārka rekonstrukcija Ērberjas baznīcas muzejā (Örberga stensmuseum)*
(foto: J. Timermane)

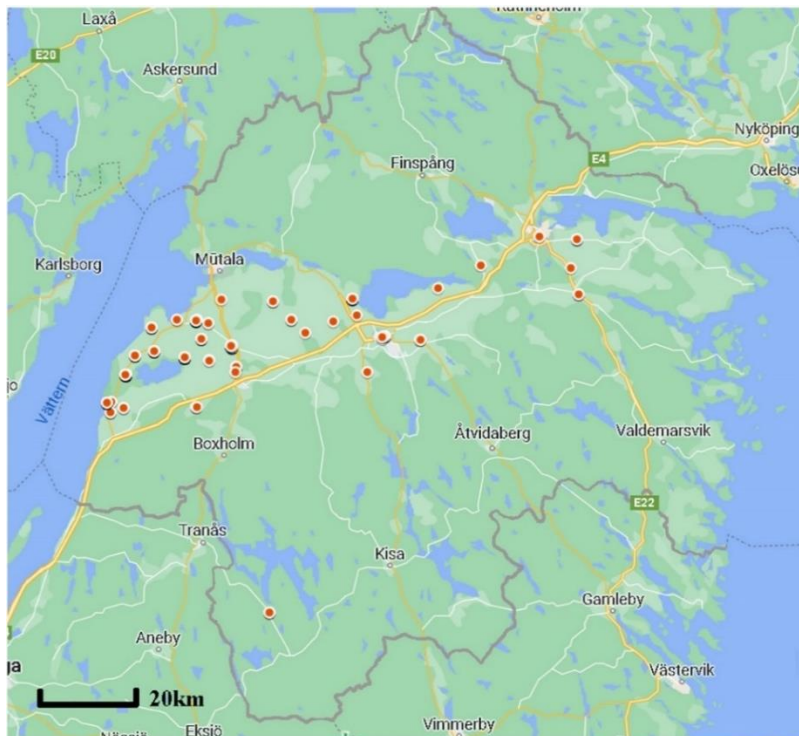
19. pielikums. Vikingu laikmeta kapu pieminekļu veidi (pēc: LJUNG, Under runristad häll. Tidigkristna gravmonument i 1000-talets Sverige, s. 17.).

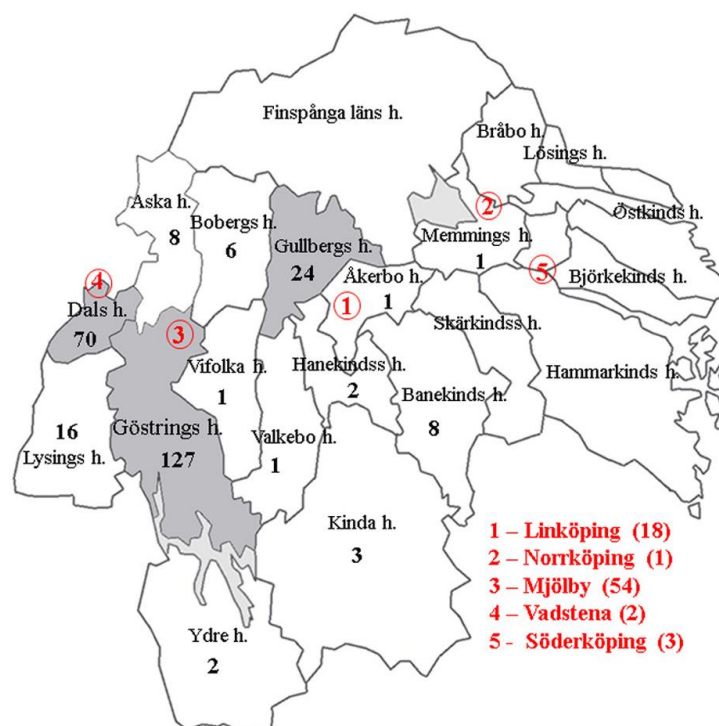
20. pielikums. Esterjētlandē zināmo kapakmeņu idalījums pa detaļu kategorijām (autore sastādīts uz izmantoto avotu bāzes).

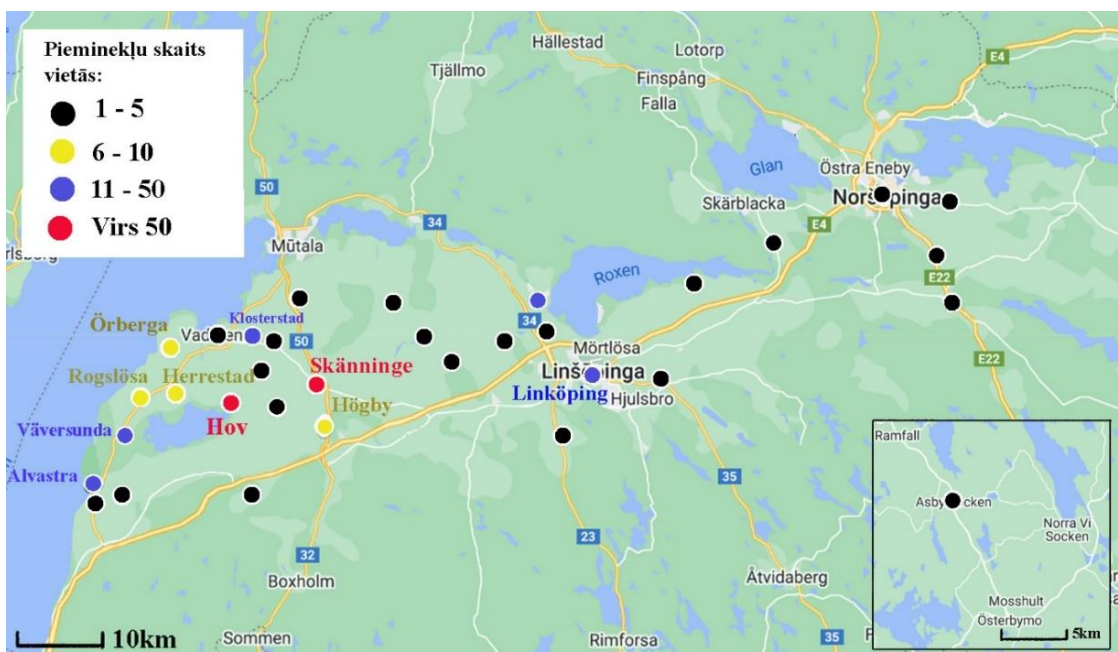
21. *pielikums*. **Vikingu laikmeta kapakmeņu izplatība Esterjētlandē** (autores sastādīts uz izmantoto avotu bāzes).

22. *pielikums*. **Kapakmeņu izplatība Esterjötlandes pagastos (härad)** (autores sastādīts uz izmantoto avotu bāzes).

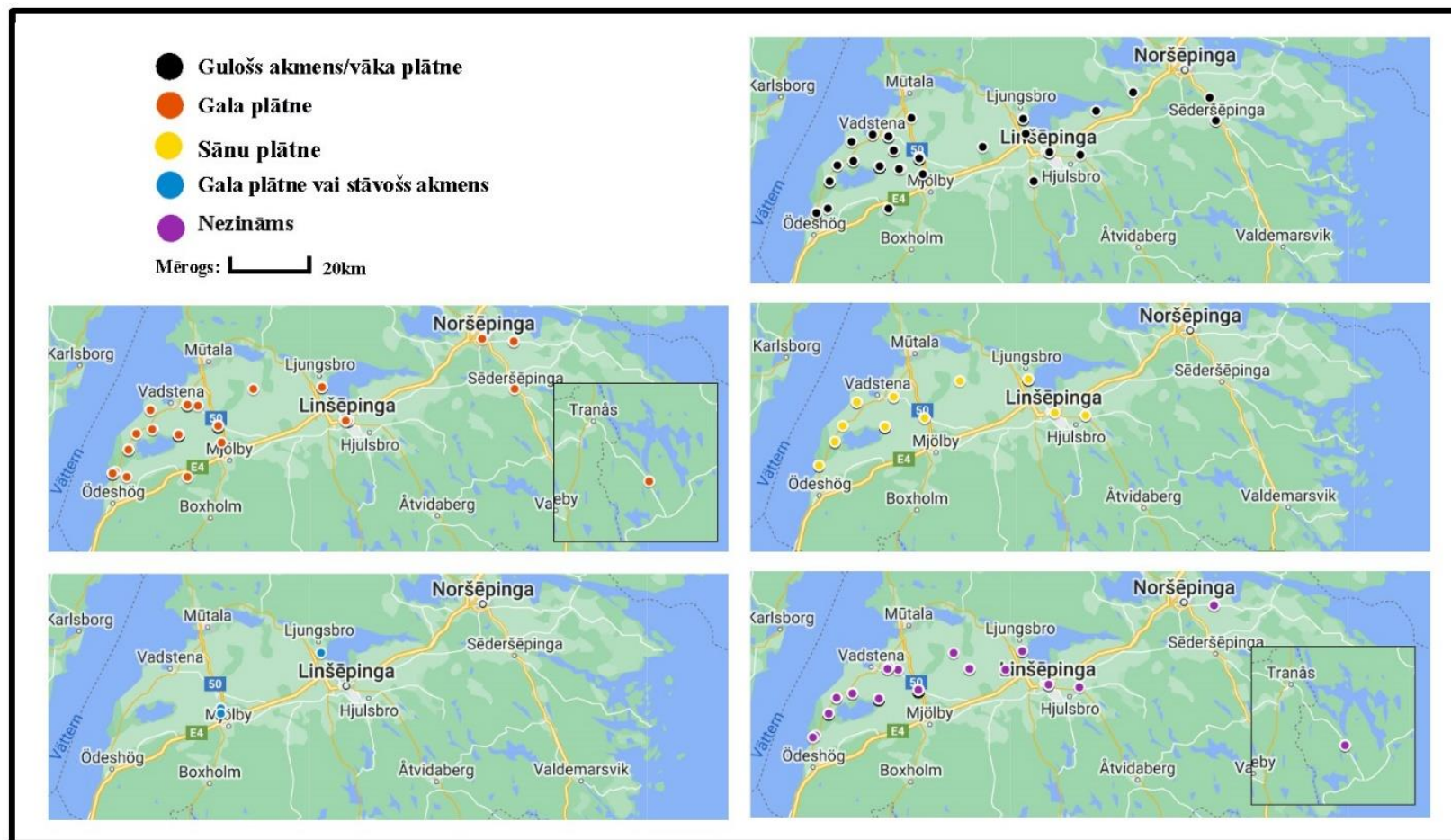

23. pielikums. Vietas, kurās atrasti kapakmeņi un atradumu skaits tajās (autores sastādīts uz izmantoto avotu bāzes).

Atrašanas vieta un skaits		Atrašanas vieta un skaits			
Rietumu Stenbija (Västra Stenby)	1	Ūrlunda (Orlunda)	5		
Kaga (Kaga)		Dagsberja (Dagsberg)			
Skeda (Skeda)		Ērberja (Örberga)	6		
Šimstade (Kimstad)		Hēgbija (Högby)			
Ledberja (Ledberg)		Rugslēsa (Rogslösa)			
Vesterlēsa (Västerlösa)		Herrestade (Herrestad)	9		
Austrumu Skurkebija (Östra Skrukeby)		Alvastra	Alvastras klosteris (Alvastra kloster)	2	
Noršēpinga (Norrköping)		Alvastra, Sverkeras saimniecība (Alvastra Sverkersgården)	9	11	
Tingstade (Tingstad)		Linšēpinga	Nezināms (Linköping okänd fyndort)		1
Fīvelstade (Fivelstad)		Linšēpingas katedrāle (Linköpings domkyrka)	2	18	
Heda (Heda)		Linšēpingaa, Sv. Lorensa b. (Linköping S:t Lars)	15		
Vadstēna, Sv.Pētera b. (Vadstena S:t Per)		Klosterštade (Klosterstad)	23		
Vordšberja (Vårdsberg)		Vreta (Vreta)	24		
Furnosa (Fornåsa)	Vēversunda (Väversunda)	26			
Rietumu Tollstade (Västra Tollstad)	3	Skeninge	Skeninges Dievmātes b. (Skänninge Vārfrukyrkan)	4	54
Bjalbu (Bjälbo)			Skeninges Sv. Mārtiņa b. (Skänninge S:t Martin)	19	
Rinna (Rinna)			Skeninges Visu Svēto b. (Skänninge Allhelgonakyrkan)	29	
Sēderšēpinga (Söderköping)			Skeninges pilsēta (Skänninge stad)	2	
Elvestāde (Älvestad)			Hova (Hov)	114	
Āsbija (Asby)					

24. pielikums. Kapakmeņu kategoriju izplatība Esterjētlandē (autores sastādīts uz izmantoto avotu bāzes).

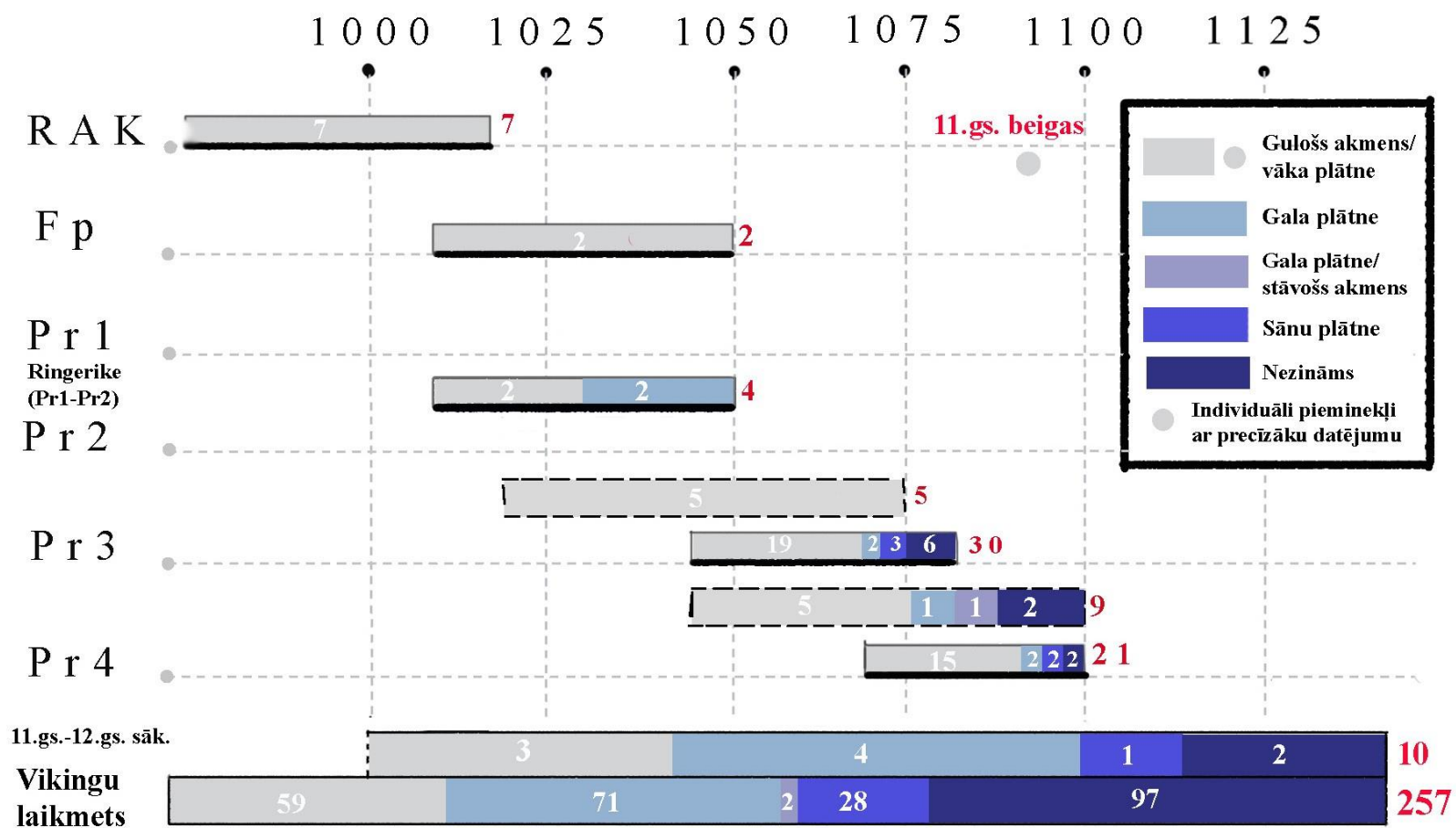

25. pielikums. **Kapakmeņu hronoloģiskais iedalījums pēc ornamenta stilistikajām grupām un citiem datējumiem** (pēc: LJUNG, Under runristad häll. Katalog över tidigkristna gravmonument. Rundata. Retrieved from: <http://www.rundata.info>).

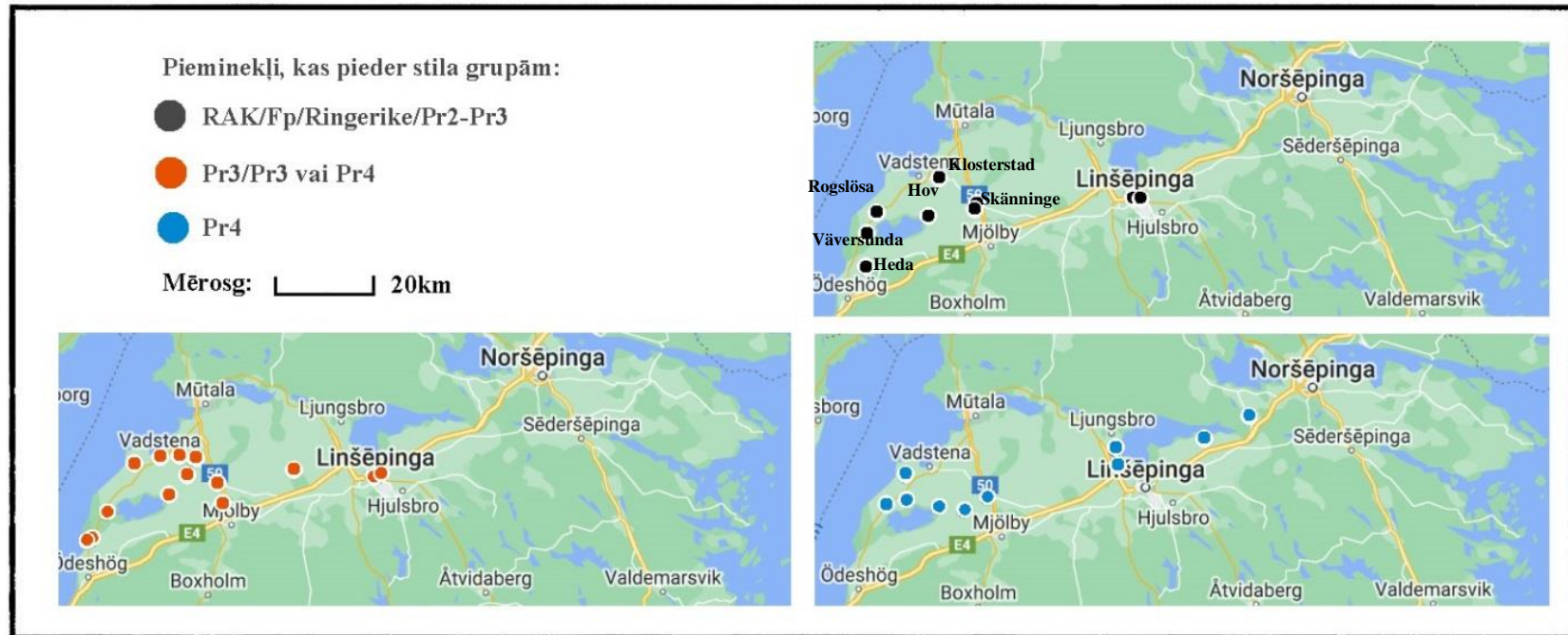
Orn. grupa	Datējums	C. Jungas nosaukums*	Sk.
RAK	980? - 1015	Heda 1; Hov 14, 55; Rogslösa 1; Skänninge S:t Martin 1-2; Väversunda 6; Hov 14, 55	7
Fp	1010 - 1050	Linköping S:t Lars 9; Skänninge stad 1	2
Ringerikestil	1010 - 1050	Hov 7, 17, Linköpings domkyrka 1; Skänninge S:t Martin 5	4
Pr 2-Pr 3	1020 – 1080 / 1025 – 1075	Hov 11, 35; Klosterstad 19; Linköping S:t Lars 2; Skänninge S:t Martin 13	5
Pr 2	1020 – 1050	Alvastra Sverkersgården 2, 4; Hov 3, 16, 19, 20, 29, 31, 39, 53-54, 72; Klosterstad 1; Linköping S:t Lars 1, 4, 11; Orlunda 1, 2, 4; Örberga 7; Skänninge S:t Martin 3, 6; Väversunda 1, 2, 5, 8, 15; Vadstena S:t Per 1-2; Västerlösa 1	30
Pr 3 vai Pr 4 / Pr3-Pr4	1045/1050 – 1100	Alvastra kloster 3; Alvastra Sverkersgården 8; Fivelstad 1; Hov 4, 33, 37, 49; Högby 3, 4	9
Pr 4	1070 - 1100	Bjälbo 2-3; Herrestad 1; Hov 8, 46, 51, 105; Kaga 1; Kimstad 1; Östra Skrukeby 1; Örberga 4; Rogslösa 2-3; Skänninge Allhelgonakyrkan 1; Skänninge Vårfrukyrkan 2; Vreta 1-3, 7, 17, 24	21
11. gs. beigas		Klosterstad 3	1
11. gs. - 12. gs. sākums		Klosterstad 5-6, 8-9, 10, 12-13, 17, 21-22	10
Nezināms/nenosakāms		Alvastra kloster 2; Alvastra Sverkersgården 1, 3, 5-7, 9; Asby 1-3; Älvestad 2-3; Bjälbo 4; Dagsberg 1-5; Fivelstad 3; Fornåsa 4-6; Heda 2; Herrestad 2-9; Hov 1-2, 9-10, 12-13, 15, 18, 21-28, 30, 32, 34, 36, 38, 40-45, 47-48, 50, 52, 56-71, 73-104, 106-114; Högby 1-2, 5-6; Klosterstad 2, 4, 7, 11, 14-16, 18, 20, 23; Ledberg 1; Linköping okänd fyndort 1; Linköping S:t Lars 3, 5-8, 10, 12-15; Linköpings domkyrka 2; Norrköping 1; Orlunda 3, 5; Örberga 1, 3, 5-6; Rinna 1-3; Rogslösa 4-6; Söderköping, Drothem 1-3; Skeda 1; Skänninge Allhelgonakyrkan 2-29; Skänninge stad 2; Skänninge S:t Martin 4, 7-12, 14-19; Skänninge Vårfrukyrkan 1, 3; Skänninge Vårfrukyrkan?4; Tingstad 1; Västra Stenby 1; Västra Tollstad 1-2, 4; Väversunda 3, 4-7, 9-14, 26; Vreta 4-6, 8-16, 18-23; Vårdsberg 1-3	257
Kopskaits:		346	

* Vienkāršākai vairāku pieminekļu apzīmēšanai vienas atrašanas vietas pieminekļi ir apvienoti zem skaitļu intervāliem

26. *pielikums*. Vikingu laikmeta kapakmeņu un to detaļu kategoriju izplatība laikā (346 vienības) (autores sastādīts pēc datiem no: LJUNG, Under runristad häll. Katalog över tidigkristna gravmonument. un Rundata. Retrieved from: <http://www.rundata.info>).

27. pielikums. Datēto kapakmeņu izplatība Esterjētandē (autores sastādīts uz izmantoto avotu bāzes).

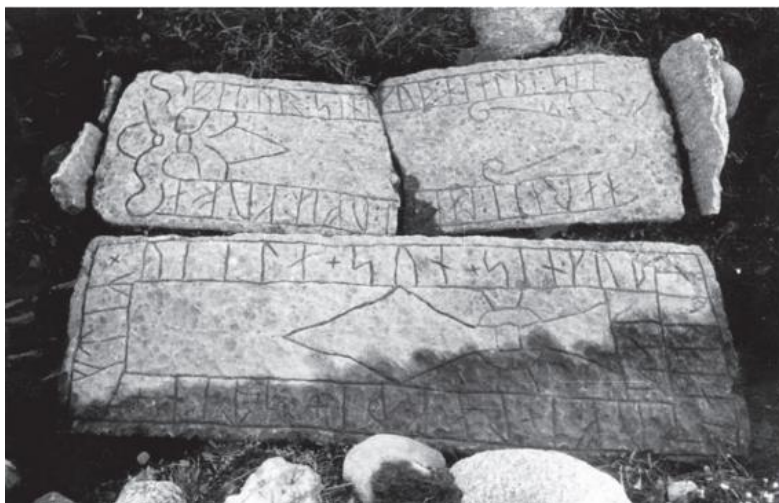

28. pielikums. Apstākļi un vietas, kur kapakmeņi konstatēti pirmo reizi (autores sastādīts uz izmantoto avotu bāzes).

Atrašanas vide		Skaitis	%
Baznīca / klosteris, to teritorija	Baznīcā (atrasts vai iemūrēts tajā)	114	242 70%
	Baznīca, tās teritorija (nav sīkāk zināms)	96	
	Kapsētas apkārtmūrī	7	
	Kapsētā (rokot kapus)	5	
	Pārizmantots citā apbedījumā	8	
	Kapsēta	6	
	Kapsētā virs apbedījuma	2	
	Iemūrēts klostera ēkā	1	
	Īpašums līdzās kapsētai	2	
	Kapsētas izgāztuvē	1	
Bijušas baznīcas / klostera teritorija	Bijušas baznīcas teritorijā/drupās	43	90 26%
	Bijuša klostera teritorijā/drupās	26	
	Bijuša klostera drupās/teritorijā, kontekstā ar apbedījumiem	5	
	Bijušas baznīcas teritorijā, kontekstā ar apbedījumiem	1	
	Aramlaukā līdzās bijušas baznīcas vietai	15	
Pilsētā, virs apbedījuma		1	4%
Saimniecība/mācītājmuiža		4	
Iemūrēts pilsētas ēkā		2	
Ielas izrakumos		2	
Pilsētas ēkā		2	
Neskaidrs, pie skolas ēkas		2	
Nav zināms		1	
Kopskaits		346	100%

29. *pielikums. Skeninges Sv. Mārtiņa baznīcas kapakmeņi un apbedījumi* (pēc: LJUNG, Under runristad häll. Tidigkristna gravmonument i 1000-talets Sverige, s. 63, 185.).

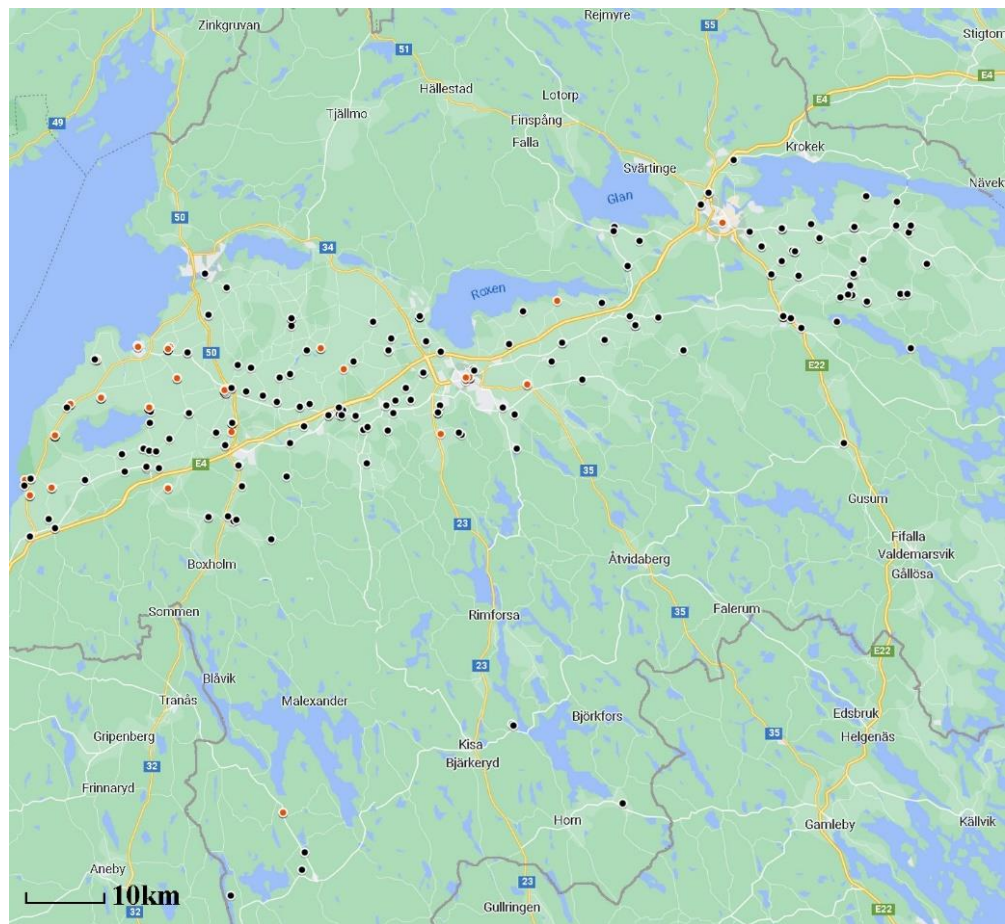
Attēlā pa kreisi Skänninge St. Martin 1 un 2 (kā arī gala plātnes Skänninge St. Martin 18 un 19). Attēlā pa labi zem kapakmeņiem atklātie apbedījumi: (pa labi) apbedījums zem Skänninge St. Martin 1; (pa vidu) dubultais apbedījums un pārjauktā apbedījuma galvaskauss zem Skänninge St. Martin 2; (pa kreisi) vīrieša apbedījums koka zārkā zem Skänninge St. Martin 2.

30. *pielikums*. **Alvastras pieminekļu izvietojums** (pielāgots pēc: LARS ERSGÅRD. "Det medeltida Alvastra". Tankar kring ett avslutat forskningsprojekt. In: LARS ERSGÅRD (red.). Munkar och magnater vid Vättern. Studier från forskningsprojektet "Det medeltida Alvastra". Lund 2012, s. 387-414. här s. 13. Tagen från: <https://portal.research.lu.se/en/publications/forskningsprojektet-det-medeltida-alvastra> (tittade 01.05.2023.)).

31. pielikums. Rūnakmeņu un kapakmeņu izplatība Esterjētlandē (autores sastādīts uz izmantoto avotu bāzes).

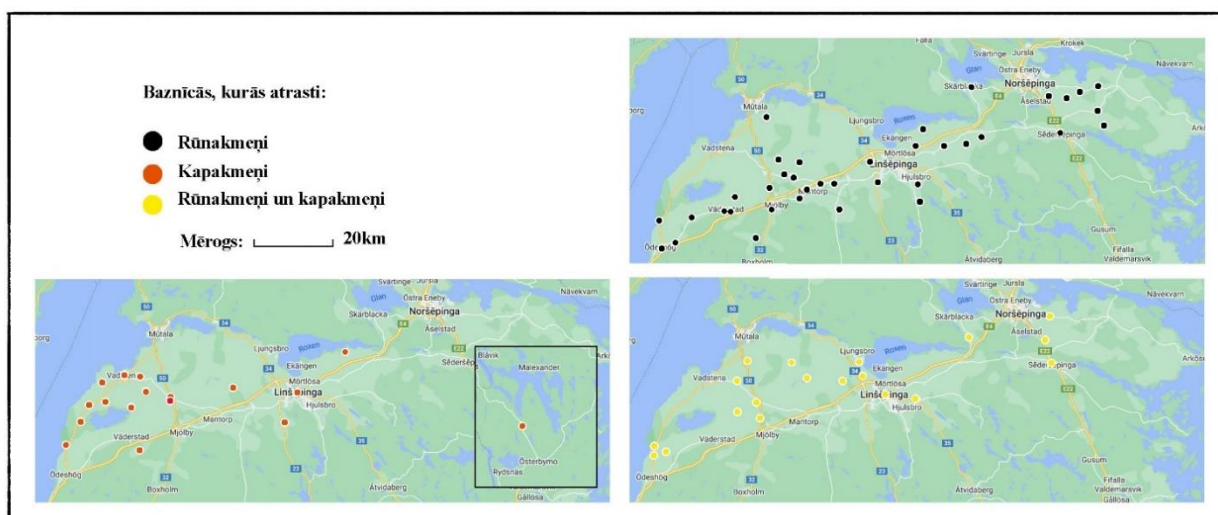

32. pielikums. Rūnakmeņu un kapakmeņu ataradumi Esterjētlandes baznīcās (autores sastādīts uz izmantoto avotu bāzes).

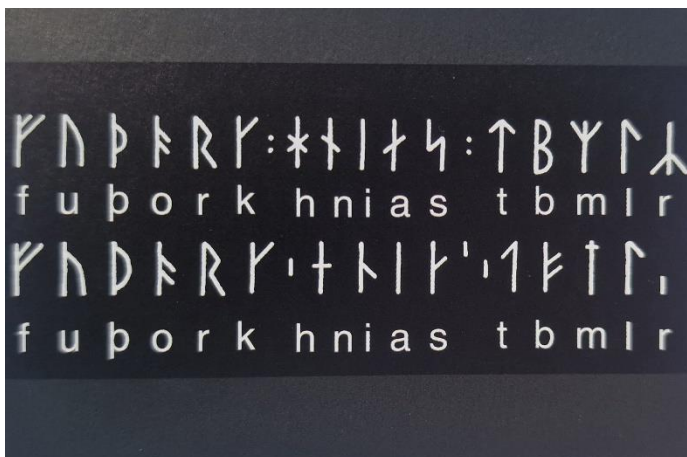
Nr. p.k.	Rūnakmeņi	Baznīca	Kapakmeņi
1.	1	Rietumu Stenbijas b. (Västra Stenby k.)	1
2.	1	Vordšberjas b. (Vårdsbergs k.)	3
3.	3	Furnosas b. (Fornåsa k.)	3
4.	1	Elvestādes b. (Älvestads k.)	3
5.	2	Bjalbu b. (Bjälbo k.)	3
6.	4	Hēgbijas b. (Högby k.)	6
7.	1	Linšēpingas Sv. Lorensa b. (Linköpings Sankt Lars k.)	15
8.	1	Rietumu Tollstades b. (Västra Tollstads k.)	3
9.	2	Dagsberjas b. (Dagsbergs k.)	5
10.	3	Tingstades b. (Tingstads k.)	1
11.	1	Skeninges Dievmātes b. (Skänninge, Vårfrukyrkan)	4
12.	1	Vretas klostera b. (Vreta klostets k.)	24
13.	1	Fīvelstades b. (Fivelstads k.)	2
14.	2	Hedas b. (Heda k.)	2
15.	1	Šimstades b. (Kilmstads k.)	1
16.	3	Sēderšēpingas Franciskāņu kl. (Söderköpings Franciskanerklostret)	1
17.	1	Alvastras kl. (Alvastra kloster)	2
18.	1	Ledberjas b. (Ledbergs k.)	1
19.	1	Kagas b. (Kaga k.)	1
20.	1	Vinnerštades b. (Vinnerstads k.)	
21.	2	Konungundas b. (Konungunds k.)	
22.	3	Kudbijas b. (Kuddby k.)	
23.	2	O baznīca (Å k.)	
24.	1	Vallerštades b. (Vallerstads k.)	
25.	4	Ekebijas b. (Ekeby k.)	
26.	1	Hēgbijas vecā b. (Högby gamla k.)	
27.	4	Kērnas b. (Kärna k.)	
28.	1	Landerīdas b. (Landeryds k.)	
29.	1	Rokas b. (Röks k.)	
30.	2	Stora Obijas b. (Stora Åby k.)	
31.	1	Ēdeshegas b. (Ödeshögs k.)	
32.	4	Furingštades b. (Furingstads k.)	
33.	1	Jistades bijusī b. (Gistads forna k.)	
34.	2	Šēršindas vecā b. (Skärkinds gamla k.)	
35.	1	Gammalšīlas b. (Gammalkils k.)	
36.	2	Hērberjas b. (tag. Herrberja) (Härberga k. (nu: Herrberga))	
37.	1	Sērbijas b. (Sörby k.)	
38.	1	Sījas b. (Sya k.)	
39.	4	Vibijas b. (Viby k.)	
40.	4	Tērnevallas b. (Törnevalla k.)	
41.	9	Austrumu Stenbijas b. (Östra Stenby k.)	
42.	1	Normlēsas b. (Normlösa k.)	
43.	1	Rīstades b. (Rystads k.)	
44.	1	Sēderšēpingas Sv. Laurencija b. (Söderköpings Sankt Laurentius k.)	
45.	1	Alvastras Sverķera kapella (Alvastra, "Sverkerskapellet")	
46.	1	Jerštades b. (Järstads k.)	
47.	1	Vēderštades b. (Väderstads k.)	

48.	2	Harštades bijusī b. (Harstads ödekyrka)	
49.	4	Slakas b. (Slaka k.)	
50.	3	Hēgestades b. (Sjögestads k.)	
51.	1	Vistas b. (Vists k.)	
52.	1	Appunas b. (Appuna k.)	
53.	2	Stīrštades b. (Styrstads k.)	
54.	1	Vetas b. (Veta k.)	
55.	1	Austrumu Harjas b. (Östra Hargs k.)	
56.	1	Kullerštades b. (Kullerstads k.)	
57.	1	Flīštades b. (Flistads k.)	
58.		Ūrlundas b. (Orlunda k.)	5
59.		Vēversundas b. (Väversunda k.)	26
60.		Ērberjas b. (Örberga k.)	6
61.		Hovas b. (Hovs k.)	114
62.		Skedas b. (Skeda k.)	1
63.		Vesterlēsas b. (Västerlösa k.)	1
63.		Austrumu Skrukebijas b. (Östra Skrukeby k.)	1
64.		Rugslēsas b. (Rogslösa k.)	6
65.		Skeninges Visu Svēto b. (Skänninge Allhelgonakyrkan)	29
66.		Rinnas b. (Rinna k.)	3
67.		Herrestades b. (Herrestads k.)	9
68.		Skeninges Sv. Mārtiņa b. (Skänninge S:t Martins k.)	19
69.		Klosterštades b. vieta (Klosterstads k.)	23
70.		Linšēpingas katedrāle (Linköpings domkyrka)	2
71.		Vadstēnas Sv. Pētera b. (Vadstena S:t Pers k.)	2
72.		Āsbijas b. (Asby k.)	3

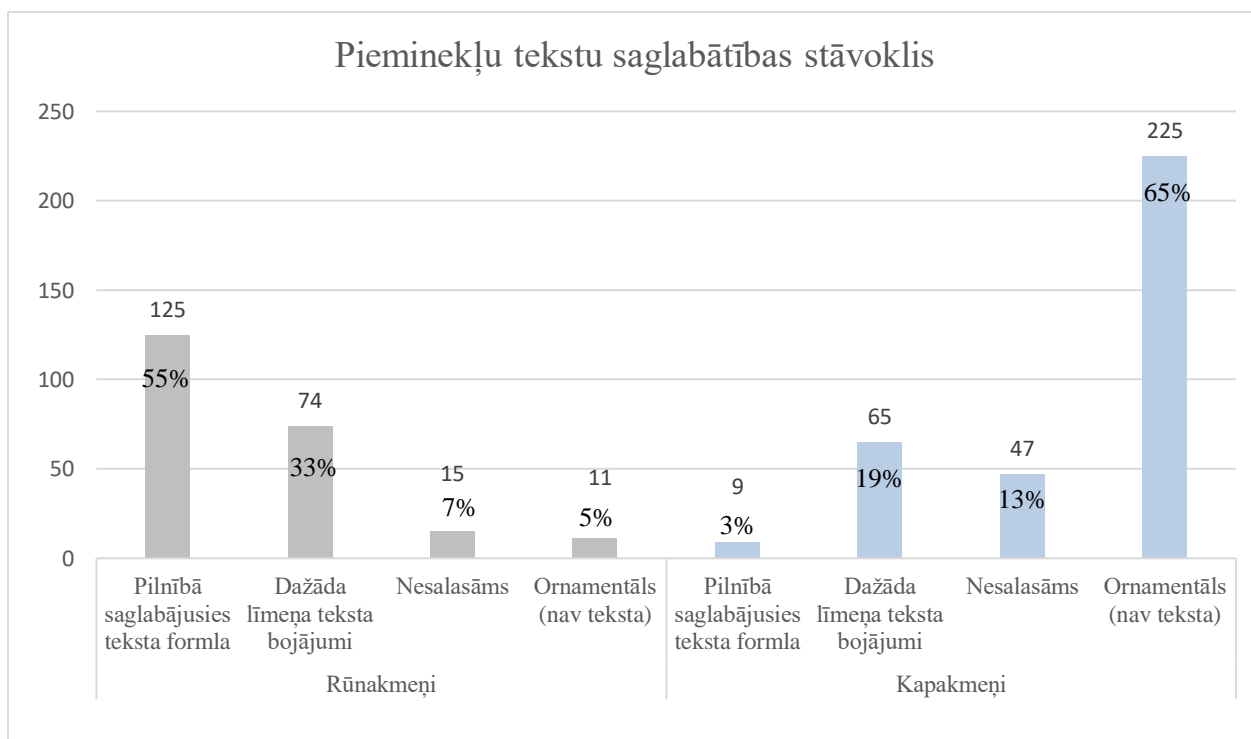
33. *Pielikums. Izvietojums baznīcām, kurās atrasti rūnakmeņi un kapakmeņi (autores sastādīts uz izmantoto avotu bāzes).*

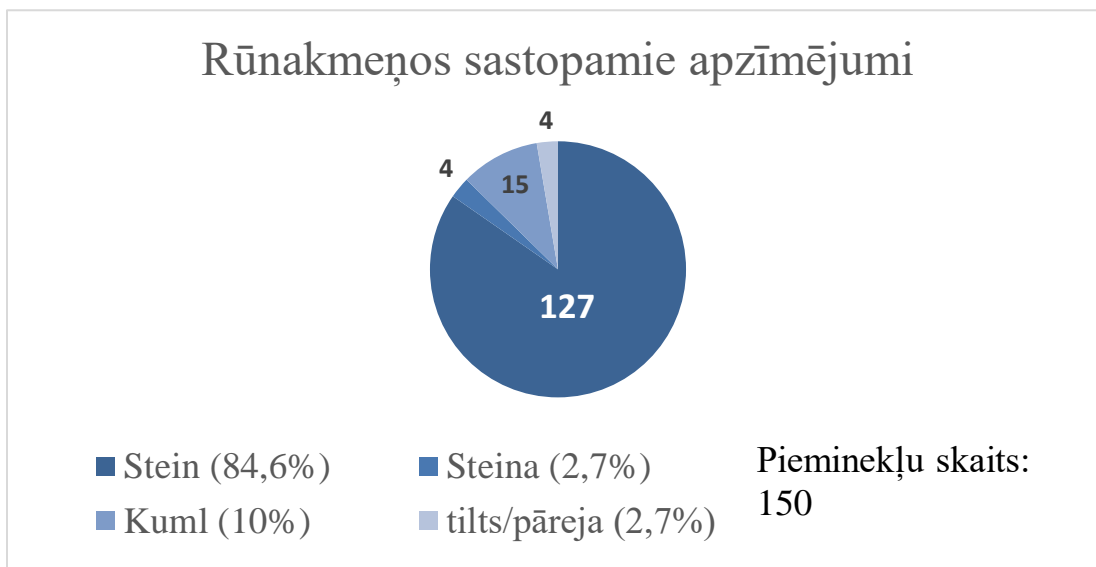
34. *Pielikums. Garzaru rūnu (augšā) un īszaru rūnu (apakšā) varianti jaunākajam fuþark alfabētam* (pēc: MAGNUS KÄLLSTRÖM. Viking Age Runes. In: GUNNAR ANDERSSON. We Call Them Vikings. Halmstad 2015, pp. 72-79, here p. 74.).

35. *Pielikums. Rūnakmeņu un kapakmeņu tekstu saglabātības raksturojums* (pēc: Rundata. Retrieved from: <http://www.rundata.info>).

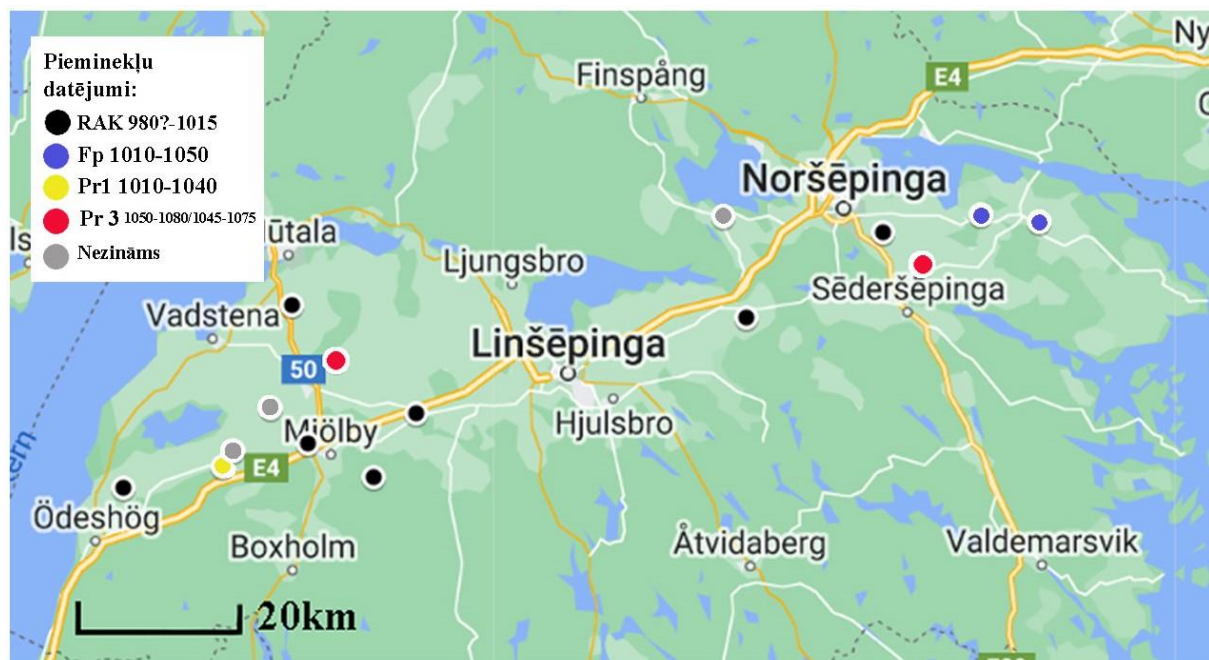
36. *pielikums*. Rūnakmeņos sastopamie pieminekļu apzīmējumi (autores sastādīts pēc datiem no: Rundata. Retrieved from: <http://www.rundata.info>).

37. *pielikums*. Raksturojums rūnakmeņiem, kuros sastopams apzīmējums *kuml* (pēc: Rundata. Retrieved from: <http://www.rundata.info>).

Kritēriji:	Ög. Nr.	Skaitis
Piemin nāves apstākļus	8; 94; Fv1970;310	3
Uzstādītājs vīrietis/vīrieši	8; 40; 65; 131; 229; 231; Fv1965;54; Fv1970;310	8
Uzstādītāja sieviete/sievietes	29; 94; 154; 200	4
Pieminētsvīrietis/vīrieši	8; 29; 40; 94; 131; 154; 200; 229; 231; Fv1965;54; Fv1970;310	9
Pieminēta sieviete/sievietes	65	1
Nenosakāms	174; N267	2
Kopskaits:		27

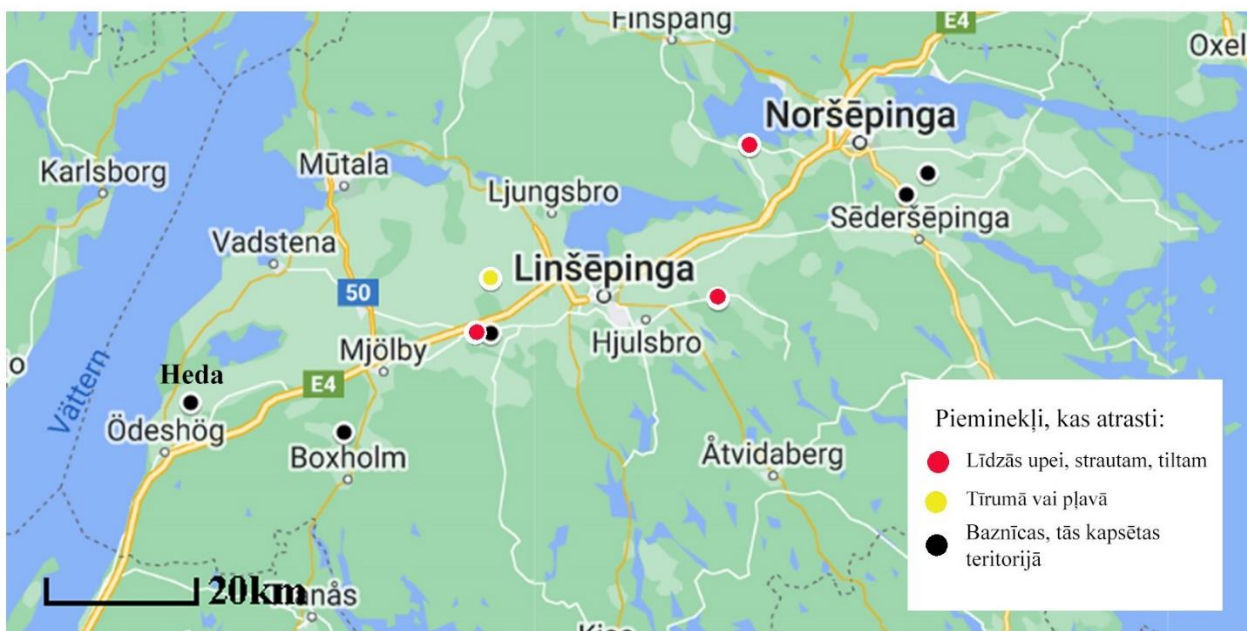
38. *pielikums*. Rūnakmeņu, kuros sastopams apzīmējums *kuml*, izplatība Esterjētlandē (autore sastādīts uz izmantoto avotu bāzes).

39. *pielikums*. Raksturojums rūnakmeņiem, kuru tekstos tiek minēta tiltu būvniecība (autore sastādīts uz izmantoto avotu bāzes).

Konstrukcija	Ög Nr.	uzstādītājs → pieminētais	Atrašanas vieta
Akmens (<i>stein</i>) un tilts (<i>brú</i>)	10	sieviete + vīrietis → savu radnieku	Līdzās upei vai strautam
	132	dēls → tēvu	Baznīcas kapsēta
	214	dēls → tēvu	Uz tīruma vai pļavā
Akmeņi (<i>steinar</i>) un tilts (<i>brú</i>)	212	sieva → vīru	Līdzās upei vai strautam un ceļam
Neskaidrs un (<i>brú</i>)	157	māte → dēlus	Baznīca, tās kapsētas mūris
	ATA4905 /48	nenosakāms	Baznīca, tās kapsētas mūris
Tikai tilts (<i>brú</i>)	68	brālis → brāli	Baznīca (iemūrēts / novietots)
	162	tēvs → dēlu	Līdzās tiltam
Tikai kājinieku tilti (<i>spengr</i>)	147	vīrieši → brāļa dēlu	Baznīca (iemūrēts / novietots)
Tikai pāreja pār strautu vai braslu (ōđ)	Fv1983;240	tēvs → dēlu	Baznīca (iemūrēts / novietots)
Kopskaits: 10			

40. pielikums. Atrašanās vieta rünakmeņiem, kuros ir minēta tiltu būvniecība (autores sastādīts uz izmantoto avotu bāzes).

41. pielikums. Rūnakmeņu tekstos sastopamās attiecības starp uzstādītāju un pieminēto (pēc:

Rundata. Retrieved from: <http://www.rundata.info>).

Attiecību veidi		Ög Nr.	Skaitis	%		
Vienkāršas attiecības	vecāki -> bērnu	tēvs → dēlu	8; 14; 21; 26; 30; 42; 109; 123; 136; 162; 186; 215; 230; 236; ATA580/75; Fv195;54; Fv1970;310; Fv1983;240;	18	30	13.3
		tēvs → dēlus	110; 153; 195; Fv1966; 102	4		
		vecāks → dēlu	155	1		
		māte → dēlu	83; 148; 156; 157; 163	5		
		māte → dēlu + meitu	113	1		
		vecāki → dēlu	Fv1959;249	1		
	Bērni -> vecākus	dēls → tēvu	27; 33; 44; 97; 98; 103; 105; 119; 120; 121; 124; 131; 132; 142; 144; 146; 158; 170; 176; 179; 180; 187; 191; 199; 208; 210; 211; 214; 221; 225; ATA5503/61; NOR1997;28	32	58	25.7
		dēli → tēvu	17; 20; 22; 70; 92; 99; 100; 135; 158; 161; 165; 172; 194; 229; 231; 232; ATA6225/65; Fv1950;341	18		
		dēls/dēli → tēvu	63	1		
		dēls → māti	9; 11; 13	3		
		meita → tēvu	61; 154	2		
		meita + dēls → tēvu	226	1		
		mazdēls → vectēvu	152;	1		
	Laulātie	sieva → vīru	15; 77; 93; 112; 192; 200; 206; 212	8	9	4%
		vīrs → sievu	65	1		
	Brāļi un māsas	brālis → brāli	111; 16; 25; 31; 34; 46; 66; 71; 89; 104; 122; 130; 143; 184; 189; 197; 202; 233; 234; NOR1994;27	20	29	13%
		brālis → brāļus	18	1		
		brāļi → brāli	129; 183; 201; 237	4		
brāļi → brāļus		166	1			
māsa → brāli		68; 196	2			
brālis → māsu		91	1			
Sarežģītas attiecības	ģimenes locekļi -> ģimenes locekļi	sieva+dēls → vīru/tēvu	181	11	5%	
		sieva+dēli → vīru/tēvu	224			
		sieva+meita → vīru/tēvu	29			
		sievietes → vīrieti	228			
		sieviete → tēvu + brāli	47			
		brāļi → tēvu+brāli	118			
		vīrieti → tēvu+brāli	133			
		vīrieti → tēvu/brāli?	145			
		neskaidrs (brālis? → brāli?)	62			
		vīrieti → tēvu+māsu	217			
		sieviete → vīru+brāļus	128			
	Radinieki	sieviete + vīrieti → savu radnieku	10	15	6.6%	
sieviete → mātes brāli (brāļus?)		81				
vīrieši → mātes brāli		207				
vīrieti → tēva brāli + brāli		40				
vīrieti → radnieku		88; 90; 235				

	vīrietis → brāļa dēlu	96	1		
	vīrietis → radnieku (caur labībām)	193; 204; 219; 223	4		
	nenosakāms → radnieku (caur laulībām)	N263	1		
	vīrietis → brāļa/māsas dēlus	209	1		
	brāļi → brāļa dēlu	147;	1		
cits	darījumu partneri → partneri	64; MOLM1060;230	2		0.9%
pašpiemiņa	vīrietis → nenorāda ceļšanas iemeslu	38	1	2	0.9%
	vīrietis + sieviete → nenorāda ceļšanas iemeslu	84	1		
nenorādītas attiecības	vīrietis → vīrieti	67; 82; 85; 151; 190	5	9	4%
	sieviete + vīrietis → vīrieti	94	1		
	sieviete + 2 vīrieši → vīrieti	177	1		
	divi vīrieši → vīrieti	Fv1983;240	1		
Nenosakāms/neskaidrs	dēls → tēvu + neminēts	23	1	10	4,4%
	nenorādīts + brālis → vīrieti	32	1		
	sieviete + vismaz 1 vīrietis → neskaidrs	150	1		
	brālis → brāļi + neminēts	60	1		
	brāļi → nenosakāms	41	1		
	nenosakāms → vīrieti	24	1		
	nenosakāms (tēvs? + sieva?) → nenosakāms	28	1		
	vīrietis → nenosakāms	134; 169	2		
	vīrieši → vīrieti	Fv1975;174	1		
	vīrietis → sievieti (nenosakāms)	238	1		
Nav datu	19; 36; 39; 48; 50; 69; 95; 101; 106; 107; 108; 115; 116; 117; 125; 126; 127; 138; 141; 164; 168; 174; 175; 185; 188; 198; 203; 216; 222; 227; 244; ATA4666/43; ATA1083/48; ATA4905/48; ATA4197/55; ATA6488/60; ATA4693/62; ATA4654/74; Fv1950;343; Fv1959;241; Fv1959;243; Fv1959;244; Fv1959;245; Fv1959;246; HovRaa50; N267; N272; SHM16810; SHM25095;273; OFT1875;118		50		22,2%
Kopskaits:			225		100%

42. *pielikums*. Rūnakmeņu skaits, kuros ar pārlicību var identificēt uzstādītāju-pieminēto proporcijas (pēc: Rundata. Retrieved from: <http://www.rundata.info>).

Proporciju forma	Pieminekļu skaits	% no kopējā skaita
Viens uzstādītājs -> viens pieminētais	109	48%
Viens uzstādītājs -> vairāki pieminētie	14	6%
Vairāki uzstādītāji -> viens pieminētais	36	16%
Vairāki uzstādītāji -> vairāki pieminētie	1	0,4%

43. *pielikums*. Rūnakmeņu skaits, kuros sieviete sastopama kā uzstādītāja vai pieminētā (pēc: Rundata. Retrieved from: <http://www.rundata.info>).

Sieviete kā:	Pieminekļu skaits	% no kopējā skaita
Individuālas uzstādītājas	20	8,9%
Kolektīvas uzstādītājas	11	5%
Individuāli pieminētas	3	1,3%
Pieminēta ar kādu kopā	2	0,9%

44. pielikums. Rūnakmeņos atrodamā papildinformācija, kas piemin radniecības saites

(teksti no: Rundata. Retrieved from: <http://www.rundata.info>.)

Nr. p.k.	Ög Nr.	Uz ko attiecas papildinformācija	Teksta fragments*	Tulkojums*
1.	32	Pieminēto	"Sveinn/"Steinn/"Seinn ok "Þorbjörn ok "Sandarr þeir réttu stein þenna eptir "Þorkel, bróður sinn, son "<si--m>.	Sveinn/Steinn/Seinn un Þorbjörn un Sandarr, viņi uzcēla šo pieminekli Þorkell, viņa brāļa, <si--m> dēla , piemiņai
2.	64	Nezināms	Drengir reistu stein þenna ept "Greip, gilda sinn, "Lófi reist rúnar þessar, " Júta son.	Drengir uzcēla šo akmeni Greipr, sava ģildes brāļa, piemiņai – Lófi greba rūnas – Jútti dēls.
3.	66	pieminēto	"Ingivaldr reisti stein þenna eptir "Styfjald, bróður sinn, svein algóðan, son " Spjallboða. Heit inni'k ent.	Ingivaldr uzcēla šo akmeni Styfjaldr, sava brāļa, izcila Spjallboði dēla , piemiņai. Es pieņemu solījumu piepildītu.
4.	82	pieminēto	"Þorkell rei[st](?) ... þenna eptir "Eyvind, " Tosta son, er átti "Haugbý.	Þorkell greba... šo Eyvindr, Tosti dēla piemiņai, kuram piederēja Haugbýr.
5.	105	pieminēto	" Þorsteinn reisti stein eptir "Véseta, fôður sinn, bónda nýtan, er var hann sonr "Gísa.	Þorsteinn uzcēla akmeni pēc Véseta, sava tēva, spējīga bónda, kas bija Gísi dēls.
6.	151	pieminēto	"Þor[bjô]rn(?)/"Dýr[bjô]rn(?) reisti/rétti stein þenna eptir "<uisþi> " Sveins(?) bróðu[r].	Þor[bjô]rn(?)/"Dýr[bjô]rn uzcēla šo akmeni "<uisþi>, Sveins brāļa , piemiņai
7.	202	uzstādītāju un pieminēto	Geiri raised these stones in memory of Steinkell. They were the sons of Björn.	Geir[i] uzcēla šos akmeņus Steinkell piemiņai. Viņi bija Björn dēli.
8.	203	pieminēto	... "<k-k-> reisti stein þenna ... "Vébjörn, son(?) uzcēla šo akmeni... Vébjörn, ... dēla...
9.	Fv1950 ;341	pieminēto	"...[bjô]rn ok "Ás[bjô]rn þeir reistu stein þenna ept[i]r "Vígfast, fôður sinn, er var dauðr á "Englandi, son " Helgu.	...-björn and Ásbjörn, viņi uzcēla šo akmeni Vígfastr, sava tēva, Helga's dēla , piemiņai. Viņš nomira Anglijā.
10.	MÖLM 1960;2 30	pieminēto	... "Ólvir reistu stein þenn[a] eptir "Dreng, " Eygeirs(?) son, gilda sinn.	... Ólvir uzcēla šo akmeni Drengr, Eygeirr's(?) dēla , sava ģildes brāļa, piemiņai.

* Oriģinālvalodas teksts ir normalizācija uz vecskandināvu valodas rietumu dialektu. Latviskā tulkojumā personvārdi un vietvārdi tiek atstāti oriģinālvalodā.

45. pielikums. Rūnakmeņos sastopamā papildinformācija ar atsaucēm uz personas izcelsmes vietu, īpašumu vai nodarbosānos (teksti no: Rundata. Retrieved from: <http://www.rundata.info>).

Nr. p.k.	Norāde	Ög Nr.	Uz ko attiecas papildinformācija	Teksta fragments*	Tulkojums*
1.	uz vietām	27;	pieminēto	"Þórir setti stein at "Þjalfar, fôður sinn, er strendi á " <kaustaun>.	Þórir novietoja akmeni Þjalfarr, sava tēva, kurš nolaidās <kautaun> , piemiņai.
2.		28	pieminēto	... son, er bjó á " <kautaun> ... bónda(?) sinn.	...dēla, kurš dzīvoja <kautaun> .. viņa/viņas bónda(?)
3.		60	pieminēto	Dýri(?) setti stein þenna eptir "Ásgaut, bróður sinn, er bjó(?) <iattin> <þikra> í "Jôtunstôðum(?)	Dýri(?) novietoja šo akmeni Ásgautr, sava brāļa, kurš dzīvoja(?)Jôtunstaðir(?) [...]
4.		94	pieminēto	"Ásgauta/"Áskatla ok "Guðmundr þau reistu kuml þetta eptir "O[ddl]aug(?), er bjó í "Haðistôðum. Hann var bóndi góðr, dauðr í "Grikkjum(?).	Ásgauta/Áskatla un Guðmundr, viņas uzcēla šo pieminekli Oddlaugr(?), kurš dzīvoja Haðistaðir , piemiņai. [...] Viņš bija labs bóndi, nomira Griekjā.
5.		132	pieminēto	"Holmsteinn reisti stein þenna ok brú gerði eptir "Mýr(?), fôður sinn, er bjó í "Jôtunstôðum.	Holmsteinn, uzcēla akmeni un uztaisīja tiltu Myrr, sava tēva, kurš dzīvoja Jôtunstaðir , piemiņai.
6.		198	pieminēto?	"Ólôf ok "... .. sinn, er bjó í "Ey[r]lavaði.	Ólôf un ... savu..., viņš dzīvoja Eyravað.
7.	uz īpašumu	82	pieminēto	"Þorkell rei[st](?) ... þenna eptir "Eyvind, "Tosta son, er átí "Haugbý.	Þorkell greba... šo Eyvindr, Tosti dēla piemiņai, kuram piederēja Haugbýr.
8.	uz darbiem	111	pieminēto	"Væringr reisti stein eptir "Þjalfa, bróður sinn, dreng þann, er var með "Knúti.	Væringr uzcēla akmeni Þjalfi, sava brāļa, dreng, kas bija ar Knútr , piemiņai.
9.		68	ieiminēto	"Sveina gerði brú þessa eptir "Eyvind, bróður sinn. Hann var vestr dauðr í "Væring <kai-i>.	Sveina izgatavoja šo tiltu Eyvindr, sava brāļa, piemiņai. Viņš nomira rietumos Væring...
10.		155	pieminēto	"Þorfríðr/"Þorfreðr reisti eptir "Ásgaut ok "Gauta, sonu sína, stein þenna. Hann "Gauti endaðist í "Ingvars helfningi.	Þorfríðr/Þorfreðr uzcēla šo akmeni Ásgautr un Gauti, savu dēlu, piemināi. Gauti saņēma galu Ingvāra komandā.

* Oriģinālvalodas teksts ir normalizācija uz vecskandināvu valodas rietumu dialektu. Latviskajā tulkojumā personvārdi un vietvārdi tiek atstāti oriģinālvalodā.

46 pielikums. Rūnakmeņos sastopamās norādes ar pieminētā nāves apstākļiem (teksti no: Rundata.

Retrieved from: <http://www.rundata.info>).

Reģions	Ög Nr.	Teksta fragments*	Fragmenta tulkojums*
Austrumi	8	Sá fell austr með "Eivíslí	Viņš krita austrumos ar Eivíslí.
	30	Hann varð austr dauðr	Viņš nomira austrumos .
	81	Er endaðist austr í "Grikkjum . Góðr karl "Gulli gat fimm sonu. Fell á " Færi frœkn drengr "Ásmundr, endaðist "Ózurr austr í "Grikkjum , varð á " Holmi "Halfdan drepinn, "Kári varð at " Oddi(?) ok dauðr "Búi.	Viņš satika savu galu austrumos , Griekijā . Labajam vīram Gulli bija pieci dēli. Drosmīgais drengs Ásmundr krita Færi [vieta Upsalā]; Ózurr satika savu galu austrumos , Griekijā ; Halfdan tika nogalināts Holmr [Bornholma]; Kári tika nogalināts pie Oddr [?]; miris ir arī Bui.
	94	...dauðr í " Grikkjum(?)viņš nomira Griekijā .
	145	...er fôrst ... helfningi(?) austrkurš krita ... komandā austrumos .
	155	Gauti endaðist í "Ingvars helfningi .	Gauti saņēma galu Ingvāra komandā .
	Rietumi	68	Hann var vestr dauðr í "Væringss <kai-i>.
	83	...er vestr á "<ualu>.	...kurš nomira rietumos ...
	104	...sá varð drepinn á " Englandi ,	...kurš tika nogalināts Anglijā .
	Fv1950;341	Er var dauðr á " Englandi	Viņš nomira Anglijā .
	Fv1970;310	Hann varð dauðr vestr .	Viņš nomira rietumos .
Cits	93	...er varð hóggvinn.	...kurš tika nocirsts.
	177	...er varð hóggvinn.	...kurš tika nocirsts
	184	...var dauðr.	...kurš nomira.
Kopskaits:	14		

* Oriģinālvalodas teksts ir normalizācija uz vecskandināvu valodas rietumu dialektu. Latviskajā tulkojumā personvārdi un vietvārdi tiek atstāti oriģinālvalodā.

47. pielikums. Rūnakmeņi, kuros sastopamas norādes par sociālo statusu (pēc: Rundata. Retrieved

from: <http://www.rundata.info>).

Apzīmējums	Uz ko attiecas	Ög Nr.	Sk.
<i>drengr</i>	uzstādītāju	64	7
	pieminēto	81; 104; 111; 130; 201; Fv1965;54	
<i>þegn</i>	pieminēto	200;	1
<i>bónða</i>	pieminēto	15; 28; 29; 93; 94; 105; 112; 119; 128; 192; 194; 200; 206; 207; 212; 221; 224; 228	18
<i>sveinn</i>	pieminēto	66	1
<i>karl</i>	Pieminēto?	81	1
Kopskaits:			28

48. pielikums. **Rūnakmeņi un tajos sastopamie epiteti** (pēc: Rundata. Retrieved from: <http://www.rundata.info>).

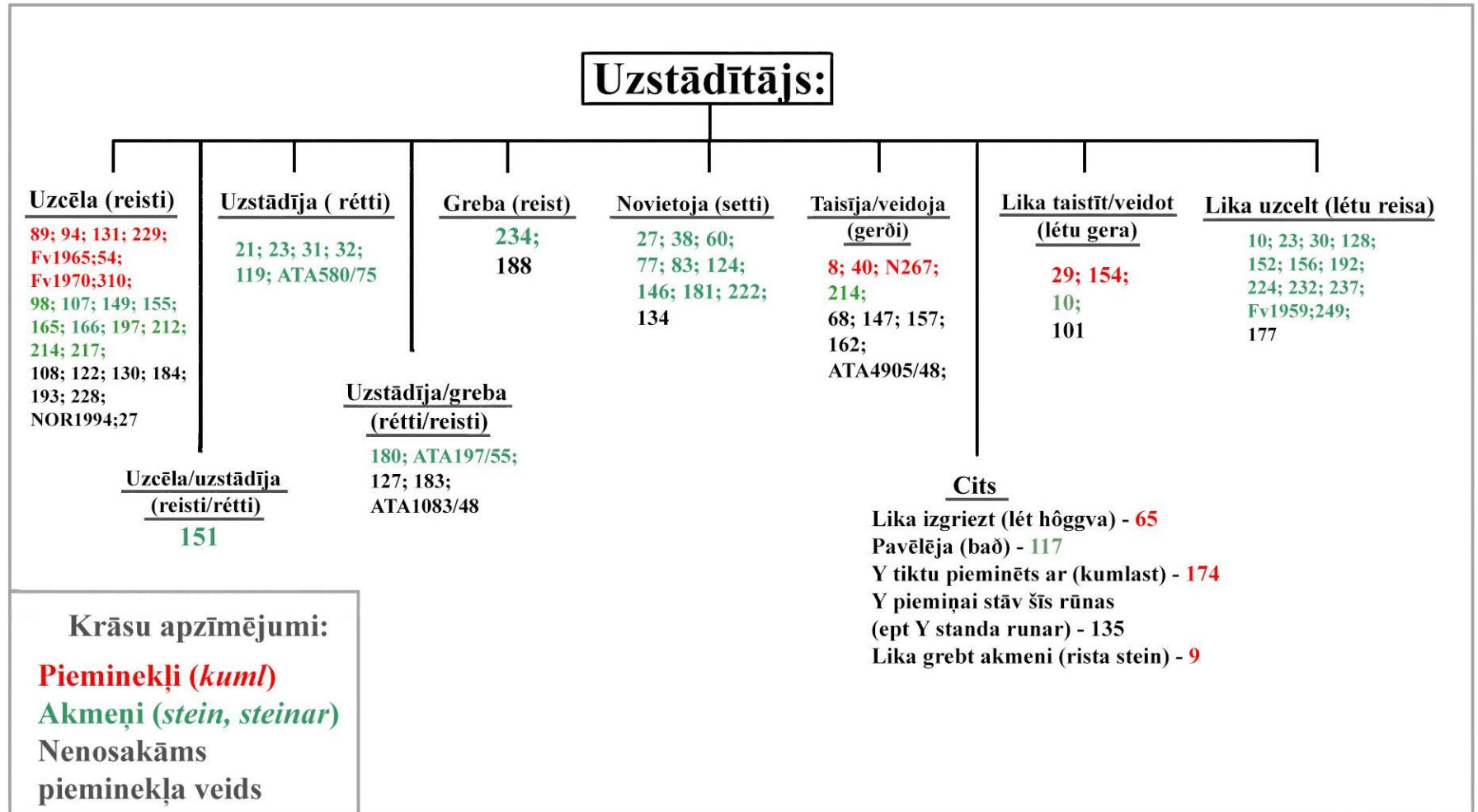
Epitets	Uz ko attiecas	Ög Nr.	Sk.
Spējīgs (<i>nýtan</i>)	pieminēto	15; 21; 105; 200	4
Labs (<i>góðan</i>)	pieminēto	60; 94; 104; 112; 119; 122; 130; 154; 172; 180; 190; 201; 207; 221; 224	15
	nezināms	81	1
Ļoti labs/izcils (<i>algóðan</i>)	pieminēto	66	1
Visžēlīgākais (<i>mestr óníðingr</i>)	pieminēto	77	1
Drosmīgs (<i>frækn</i>)	pieminēto?	81	1
Plaši atzīts (<i>halla óneisan</i>)	pieminēto	122	1
Žēlīgs (<i>Óníðingr</i>)	uzstādītāju	217	1
Dāsns (<i>auðórvan</i>)	pieminēto	235	1
Kompetents, izcils (<i>hæfan, algóðan</i>)	pieminēto	Fv1965;54	1
Kopskaits:			28

49. pielikums. **Rūnakmeņu tekstos sastopamie autoru paraksti** (teksti no: Rundata. Retrieved from: <http://www.rundata.info>).

Ög Nr.	Autora paraksts*	Teksta tulkojums*
8	"Víkíngkr fáðir ok "Grímulfir.	Víkíngkr krásoja un Grímulfir.
64	"Lófi reist rúnar þessar	Lófi greba šīs rūnas.
81	"Þorkell reist rúnar.	Þorkell greba rūnas.
136	En Varinn fáðir	Un Varinn krásoja tās [rūnas].
146	"Arnkell ok ... [hjó] stein þenna.	Arnkell un ... grieza šo akmeni
165	"Þorkell'k reist stein þenna eptir "Tosta.	Es Þorkell grebu šo akmeni Tosti piemiņai
186	"Önundr hjó síðu.	Önundr grieza sānu.
Kopskaits: 7		

* Oriģinālvalodas teksts ir normalizācija uz vecskandināvu valodas rietumu dialektu. Latviskajā tulkojumā personvārdi tiek atstāti oriģinālvalodā.

50. pielikums. Rūnakmeņu tekstu formulējumu sastādīšanas variācijas (autores sastādīts pēc datiem no: Rundata. Retrieved from: <http://www.rundata.info>).

* Rokas rúnakmenim ir veikti vairāki tulkojumi un interpretācijas, mēģinot izskaidrot un rast jēgu tekstā lietotajām metaforām. Esošais tulkojums ir veikts no šodien vispārpieņemtās versijas, kas atrodama *Rundata*, un var neatbilst citur atrodamiem tulkojumiem. Vienlaikus jāņem vērā, ka izmantotais tulkojums ir tiešs; personvārdi un vietvārdi tajā ir latviskojumi vecskandināvu valodas rietumu dialekta tulkojumam. Teksts var neietvert nozīmes un īpašības, kuras mēģina interpretēt citi tulkojumi, kas mēģina mūsdienu lasītājam izskaidrot teksta saturu. Zināmas nozīmes un jēgas līdz ar to var palikt “zudušas tulkojumā”. Citus tulkojumus un senākas pieminekļa interpretācijas skatīt: HENRIK WILLIAMS. *Rökstenen och världens undergång*. S.l. 2021.

51. pielikums Rokas rúnakmens (Rökstenen) Ög

136 un tā teksta tulkojums. (Foto: J. Timermāne,

teksts no: Rundata. Retrieved from:

<http://www.rundata.info>).

Teksta tulkojums*:

§A *Vámóðra* piemiņai stāv šīs rūnas. Un *Varinns* krāsoja tās, tēvs, sava mirušā dēla piemiņai. Es stāstu stāstu / jaunajiem vīriem, ka divi kara-laupījumi bija, kuri divpadsmit reizes tika ņemti kā kara-laupījumi, abi kopā no dažādiem vīriem. Es saku otro, kas pirms deviņām paaudzēm zaudēja dzīvību ar *hreidegotiem* [ostgoti]; un nomira ar tiem savas vainas dēļ. *Pjóðríkrs* [Teodorihš] drosmīgais, jūras kareivju vadonis, valdīja pār *Hreiðjūras* [?] krastiem. Tagad viņš sēd bruņots uz §B sava goti(skā) zirga, vairogu piesprādzētu, *Mæringu* princis.

§C Es saku divpadsmito, kur *Gunnra* [valkīras] zirgs kaujas laukā redz barību, kur divdesmit karaļi guļ. Es saku trīspadsmito, kuri divdesmit karaļi sēdējā *Sjólund* [Zēlande?] četras ziemas, četriem vārdiem, dzimuši no četriem brāļiem: pieci *Valkis*, *Ráðulfra* dēli, pieci *Hreiðulfri*, *Rugulfra* dēli, pieci *Háisli*, *Hórðra* dēli, pieci *Gunnmundri*/*Kynmundri*, *Bjôrna* dēli. Tagad es stāstu stāstus pilnus. Kāds... Es stāstu stāstu / jaunajiem vīriem, kuri no *Ingolda* līnijas tika atmaksāti ar sievas upuri. Es stāstu stāstu / jaunajiem vīriem, kurš ir dzimis radnieks cienījamam vīram [*drengr*]. Tas ir *Vélinns*. Viņš varēja sagraut milzi. Tas ir *Vélinns*...

§D Es stāstu stāstu / jaunajiem vīriem: *Tors*...

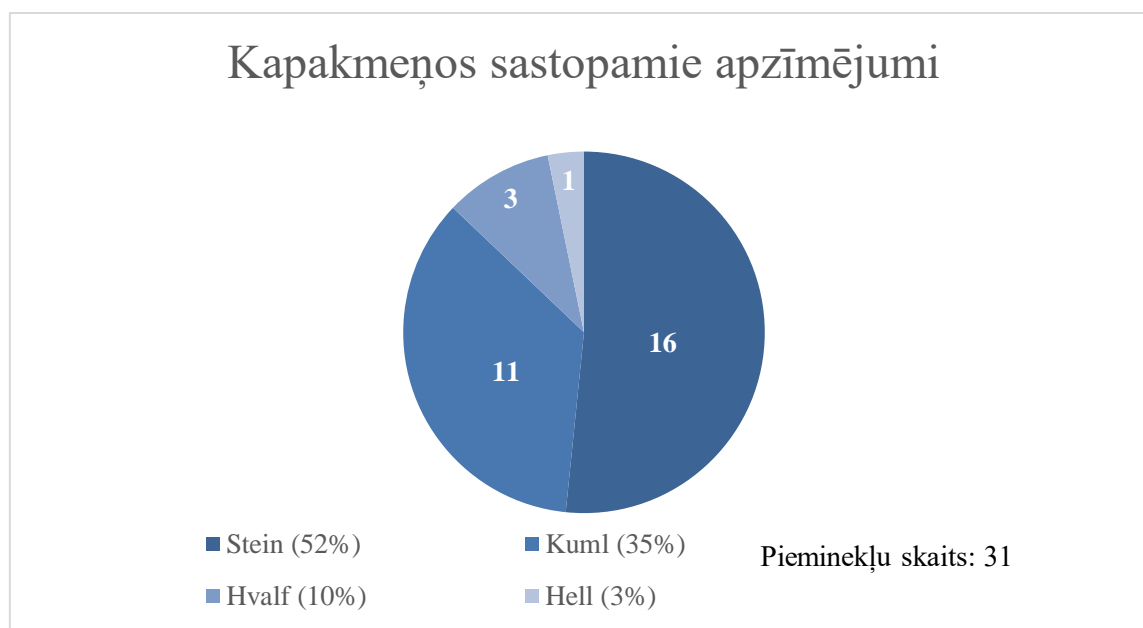
§E *Sibbijs* no *Vé*,

§C deviņdesmitgadnieks, dzemdējis (dēlu).

52. pielikums. Rūnakmeņos sastopamie kristīgie aizlūgumi. (teksti no: Rundata. Retrieved from: <http://www.rundata.info>).

Aizlūguma forma	Tulkojums	Ög Nr.	Skaitis
G]uð hjalpi sálu hans / sál þeira	Lai Dievs palīdz viņa/viņu dvēselei	41; 97; 113; 201; 231	5
Bjargi Guð sál hans	Lai Dievs izglābj viņa dvēseli	99	1
Guð hjalpi þeim	Lai Dievs palīdz viņiem	133	1
Létti Guð sálu hans	Lai Dievs atvieglo viņa dvēseli	152	1
Guð hjalpi sálu Eyjars	Lau Dievs palīdz Y dvēselei	154	1
Guð hjalpi ônd hans ok Guðs móðir í ljós	Lai Dievs un Dieva Māte palīdz viņa garam nonākt gaismā	161	1
Guð hjalpi ônd hans	Lai Dievs palīdz viņa garam	163; 228	2
... hja[l]pi s[ál]palīdzi... dvēselei	ATA4197/55	1
Kopskaits:	13		

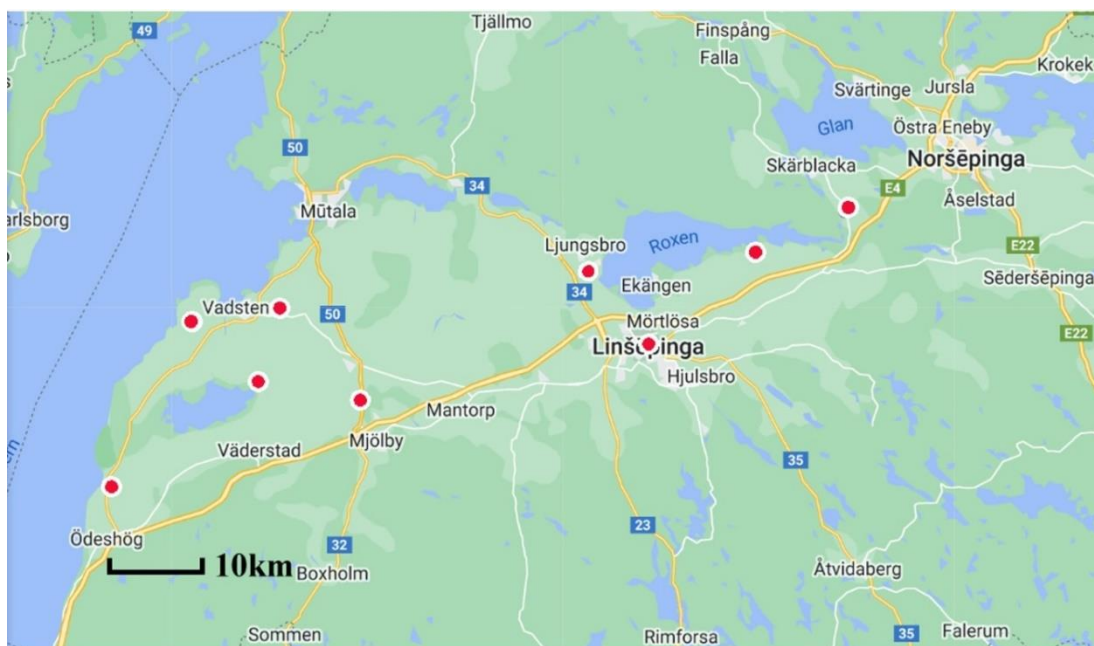
53. pielikums. Kapakmeņos sastopamie pieminekļa apzīmējumi (autores sastādīts pēc datiem no: Rundata. Retrieved from: <http://www.rundata.info>).

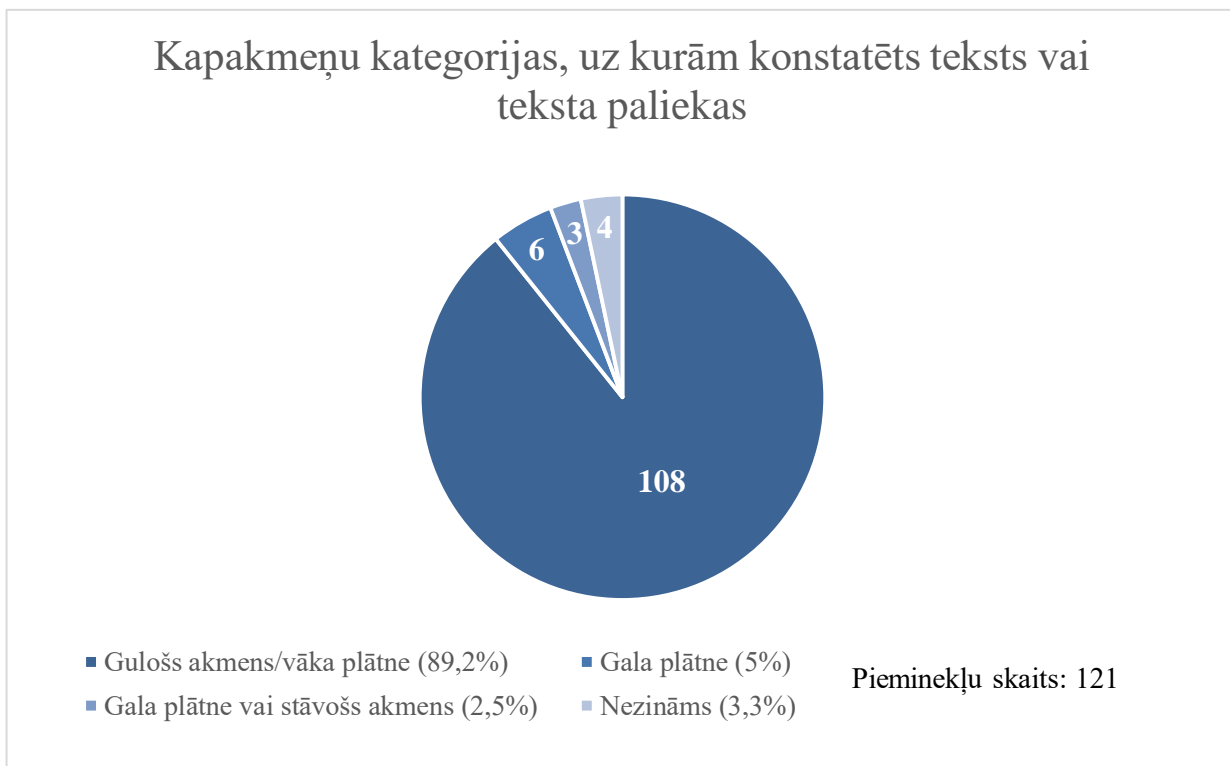
54. pielikums. Raksturojums kapakmeņiem, kuros sastopams apzīmējums *kuml* (autores sastādīts uz izmantoto avotu bāzes).

Kapakmeņa veids	C. Jungas nosaukums	Uzstādītājs/pieminētais	Ornamenta grupa un datējums
Gulošs akmens / vāka plātne	Hov 2	nenosakāms → vīrieti	Nezināms
	Hov 4	dēls → māti	Pr 3 – Pr 4 1045/1050-1100
	Hov 37	nenosakāms	Pr 3 – Pr 4 1045/1050-1100
	Kimstad 1	sieva → vīru	Pr 4 1070-1100
	Klosterstad 3	nenosakāms	Nezināms
	Örberga 7	dēls → māti	Pr 3 1045/1050-1100
	Östra Skrukeby 1	dēli → tēvu	Pr 4 1070-1100
	Linköping S:t Lars 1	sieviete → vīru+audžumeitu?	Pr 3 1045/1050-1100
	Västra Tollstad 1	dēls → tēvu	Nezināms
Gala plātne / stāvošs akmens	Vreta 1	nenosakāms → vīru	Pr 4 1070-1100
Kopskaits: 11			Pr 3 vai Pr 4 1045/1050-1100

55. pielikums. Kapakmeņu, kuros sastopams apzīmējums *kuml*, izplatība Esterjētlandē (autores sastādīts uz izmantoto avotu bāzes).

56. pielikums. Kapakmeņu kategorijas, uz kurām ir konstatēts teksts vai tā paliekas (autores sastādīts uz izmantoto avotu bāzes).

57. pielikums. Raksturojums kapakmeņiem, kuros sastopams apzīmējums *hvalf* (autores sastādīts uz izmantoto avotu bāzes).

C. Jungas nosaukums	Atrašanas vieta	Uzstādītājs/pieminētais	Ornamenta grupa un datējums
Heda 1	Hedas baznīca	Bērns → māti	RAK 980?-1015
Hov 7	Hovas baznīca	Vīrietis → vīrieti	Ringerike 1010 - 1050
Hov 17		Nenosakāms	

58. pielikums. Kapakmeņu tekstos sastopamās attiecības starp uzstādītāju un pieminēto (autores sastādīts uz izmantoto avotu bāzes).

Attiecību veids		C. Jungas nosaukums	Skaits	%
Vienkāršas attiecības	tēvs → dēlu	Orlunda 2; Linköping S:t Lars 2; Skänninge S:t Martin 1	3	17 45,95
	dēls → tēvu	Högby 4; Skänninge S:t Martin 2; Västra Tollstad 1	3	
	dēli → tēvu	Östra Skrukeby 1	1	
	dēls → māti	Hov 4	1	
	dēli → māti	Orlunda 3; Örberga 7	2	
	bērns → māti	Heda 1	1	
	māte → dēlu	Västerlösa 1	1	
	brālis → māsu	Rogslösa 1	1	
	vīrs → sievu	Orlunda 4; Kaga 1	2	
	sieva → vīru	Kimstad 1; Västra Tollstad 2	2	
Sarežģītas vai neskaidras attiecības	vīrietis → sievu+meitu	Skänninge stad 1	1	3 8,1
	sieviete → vīru+adžumeitu?	Linköping S:t Lars 1	1	
	vīrietis → māti/meitu	Hov 53	1	
	brāļi → vismaz 1 vīrieti	Orlunda 1	1	17 45,95
	vīrietis → vīrieti	Bjälbo 2; Hov 7; Väversunda 1;	3	
	vīrieši → vīrieti	Väversunda 2	1	
	vīrietis → sievieti	Hov 3	1	
	vīrieši+sieviete → vīrieti	Väversunda 3	1	
	vīrietis → nenosakāms	Skänninge S:t Martin 3; Väversunda 6;	2	
	nenosakāms → vīrieti	Hov 2; Hov 22; Väversunda 12	3	
	vīrieši → nenosakāms	Hov 16; Hov 19; Hov 20	3	
	vīrietis/vīrieši → nenosakāms	Hov 24	1	
	nenosakāms → vīru	Vreta 1	1	
Izmantoto pieminekļu skaits:			37	100

59. pielikums. Kapakmeņu tekstos sastopamās uzstādītāju/pieminēto skaitliskās proporcijas (autores sastādīts uz izmantoto avotu bāzes).

Proporciju forma	Skaits	% *
viens uzstādītājs → viens pieminētais	20	54
viens uzstādītājs → vairāki pieminētie	3	8,1
vairāki uzstādītāji → viens pieminētais	4	10,8
vairāki uzstādītāji → vairāki pieminētie	1	2,7

* Procenti tiek aprēķināti no zināmo pieminekļu kopskaita

60. pielikums. Kapakmeņu tekstos sastopamās uzstādītāju/pieminēto dzimumu proporcijas (autore sastādīts uz izmantoto avotu bāzes).

Uzstādītāju/pieminēto dzimums		Skaitis	% no kopējā skaita
uzstādītājs	vīrietis	26	70,3
	sieviete	4	10,8
	vīrietis un sieviete	1	2,7
pieminētais	vīrietis	17	45,9
	sieviete	10	27
	vīrietis un sieviete	1	2,7

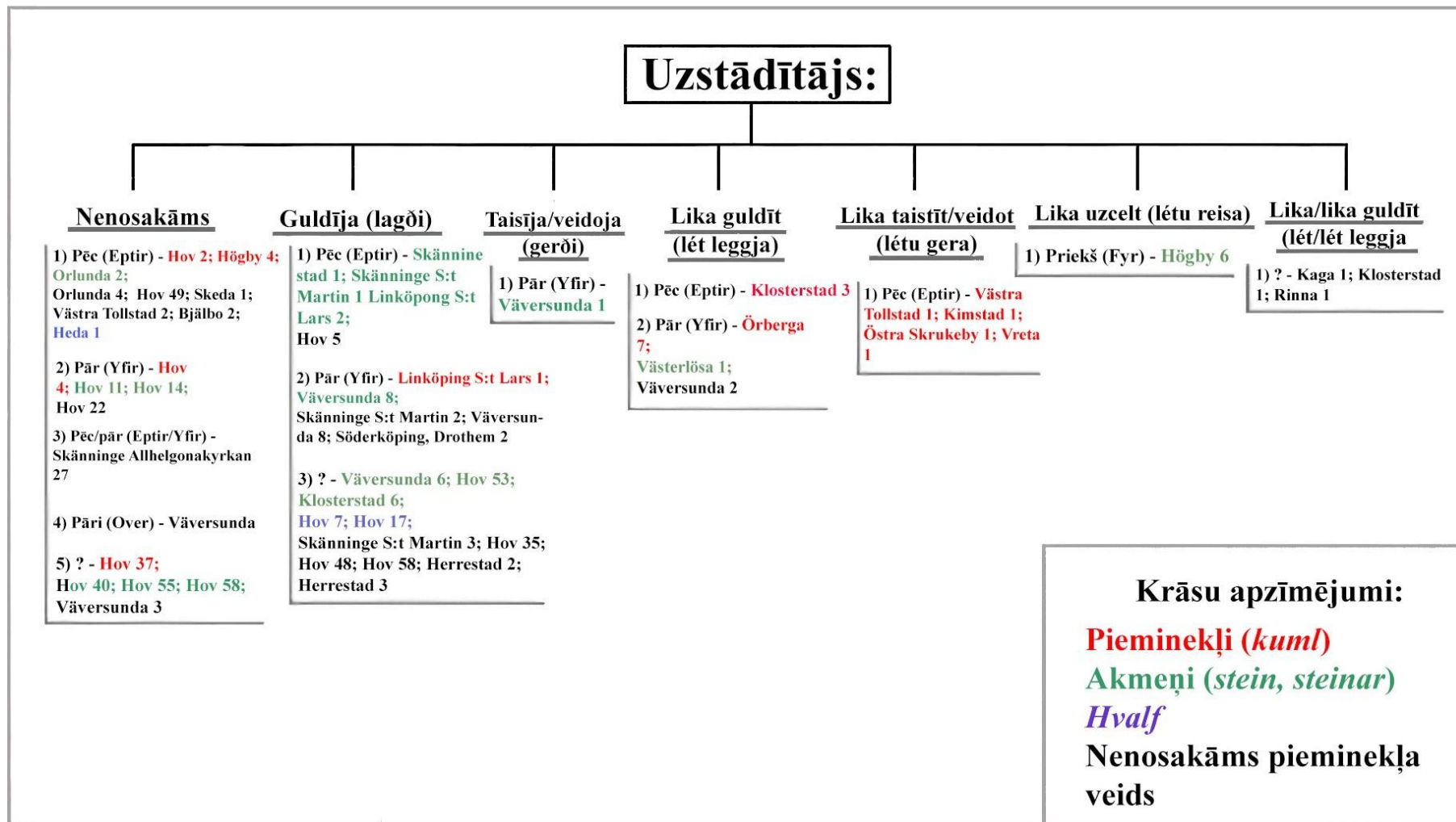
61. pielikums. Kapakmeņi, kuros sastopamas norādes par sociālo statusu un papildus informācija (autore sastādīts uz izmantoto avotu bāzes).

Pieminētā tituls	C. Jungas nosaukums:	Uzstādītājs
<i>Bónða</i>	Västra Tollstad 2	Nav informācijas
	Kimstad 1	Sieviete, pieminētā sieva
	Linköping S:t Lars 1	Sieviete, pieminētā sieva
	Vreta 1	Nav informācijas
Kopskatis: 4		

62. pielikums. Kapakmeņi, kuros sastopami epiteti un personu apzīmējumi (autore sastādīts uz izmantoto avotu bāzes).

C. Jungas nosaukums	Epitets	Uz ko attiecas	Uzstādītājs
Högby 1	Labs (<i>góðan</i>)	nav informācijas	
Kimstad 1	Labs (<i>góðan</i>)	pieminēto	sieva
Skänninge stad 1	Labā (<i>góða</i>), Laba meitene/jaunava (<i>mey góða</i>)	pieminēto	vīrs/tēvs
Rogslösa 1	Laba (<i>góða</i>)	pieminēto	brālis
Linköping S:t Lars 1	Meitene/jaunava (<i>mær</i>)	uzstādītāju	pieminētā meita
Linköping S:t Lars 2	Labs (<i>góðan</i>)	pieminēto	tēvs
Vreta 1	Labs (<i>góðan</i>)	pieminēto	sieviete/vīrietis
Klosterstad 1	Labs (<i>góðan</i>)	pieminēto	vīrietis
Pieminekļu kopskaits: 8; Epitetu gadījumu skaits: 9			

63. pielikums. Kapakmeņu tekstu formulējumu sastādīšanas variācijas (autores sastādīts uz izmantoto avotu bāzes).

64. pielikums. **Kapakmeņos sastopamie kristīgie aizlūgumi.** (teksti no: Rundata. Retrieved from: <http://www.rundata.info>).

Aizlūguma forma	Tulkojums	C. Jungas nosaukums*	Sk.	
Guð hjalpi	Lai Dievs palīdz	Orlunda 2; Väversunda 3	2	
Guð hjalpi sálu hans/sál hennar/ sálu þeira beggja	Lai Dievs palīdz viņa/viņas/viņu abu dvēselei/dvēselēm	Hov 3; <u>Kaga 1</u> ; Kimstad 1; Linköping S:t Lars 1; <u>Örberga 7</u> ; Skänninge S:t Martin 1; Skänninge S:t Martin 2; Väversunda 1; Väversunda 3; <u>Skänninge stad 1</u>	10	
Guð hjalpi ônd	Lai Dievs palīdz garam	Västra Tollstad 1	1	
Guð hjalpi sál hans ok Guðs móðir	Lai Dievs un Dieva Māte palīdz viņa dvēselei	Västerlösa 1	1	
Guð hjalpi sálu hans vel	Lai Dievs labi palīdz viņa dvēselei	Östra Skrukeby 1	1	
Guð hjalpi Tunna/Tonna sálu	Lai Dievs palīdz Y dvēselei	Hov 7	1	
Guð hialpi sial	Dievs palīdzī dvēselei	Hov 16	1	
Bojāts teksts	Guð hjalpi...	Lai Dievs palīdz...	Hov 4; Hov 20; Hov 52; Väversunda 8	4
	... GuðDievs...	Herrestad 2; Herrestad 3; Skänninge Vårfrukyrkan 1	3
	... Guðs móðir.	...Dieva Māte...	Skänninge S:t Martin 3; Skänninge S:t Martin 4	2
	... hjalpipalīdzī...	Herrestad 4; Vreta 6	2
	...sáldvēsele...	Högby 6	1
Pieminekļu kopskaits: 28; Aizlūgumu gadījumu skaits: 29				

* Pasvītrotie nosaukumi atbilst kapakmeņiem, kuros aizlūgumi veltīti sievietēm.

65. pielikums. **Kapakmens Linköpings domkyrka 1** (pēc: LJUNG, Under runristad häll. Katalog över tidigkristna gravmonument, s. 248.).

66. pielikums. Rūnakmeņu un kapakmeņu skaits pēc noteiktā materiāla (autores sastādīts uz izmantoto avotu bāzes).

Materiāls un kategorija		Skaits	Materiāls un kategorija		Skaits
Rūnakmeņi	Granīts	50	Kapakmeņi	Kaļķakmens	341
	Kaļķakmens	10		Granīts	3
	Gnejs	2		Nezināms	2
	Smilšakmens	1			
	Vizlas šķiedra	1			
	Nezināms				
Skaits	64		Skaits	346	

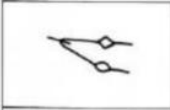

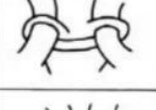

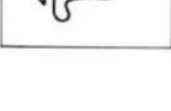

67. pielikums. Rūnakmeņu un kapakmeņu skaits pēc izstrādes tehnikas (autores sastādīts uz izmantoto avotu bāzes).

Piemineklis	Kategorija/Tehnika		Skaits
Rūnakmeņi	Reljefā		2
	Grebtie		212
	Nenosakāms		11
Kapakmeņi	Gulošs akmens / vāka plātne	Reljefā	60
		Grebtie	43
		Nezināms	14
	Gala plātne	Reljefā	13
		Grebtie	67
		Nezināms	4
	Sānu plātne	Reljefā	17
		Grebtie	16
		Nezināms	1
	Gala plātme vai stāvošs akmens	Reljefā	1
		Nezināms	2
	Nezināms	Reljefā	29
		Grebtie	73
		Nezināms	6
	Kopskaits:		

68. *pielikums. Kapakmeņi, uz kuriem konstatētas krāsas paliekas* (Informācija no: LJUNG, Under runristad häll. Katalog över tidigkristna gravmonument, s.146–340.).

Detālas kategorija	C. Jungas nosaukums	Konstatētā krāsa
Gulošs akmens / vāka plātne	Linköping S:t Lars 1	Melna, balta, sarkana
	Linköping S:t Lars 2	Melna, sarkana, pelēkzila
	Rogslösa 2	Balta, sarkana
Sānu plātne	Vreta 21	Tumši zila/melna
Gala plātne	Linköping S:t Lars 3	Melna, balta, sarkana
	Norröping 1	Melna
	Linköping S:t Lars 12	Sarkana
	Linköpings Domkyrka 1	Melna, sarkana
Nezināms	Linköping S:t Lars 4	Sarkana
	Alvastra kloster 3	Sarkana?
	Dagsberg 5	Sarkana?
	Hov 84	Sarkana?
	Hov 95	Sarkana?
Skaitis	13	Sarkana: 11, Melna: 4, Balta: 3, Pelēkzila: 1, Zila/melna: 1

69. *pielikums. A.-S. Grēslundas rúnakmeņu ornamentu mākslas stilu grupas un to raksturīgākās iezīmes* (pēc: GRÄSLUND, The Late Viking Age runestones of Västergötland, p. 44.).

B-e-v			
Pr 1			
Pr 2			
Pr 3			
Pr 4			
Pr 5a			
Pr 5b			

70. pielikums. Rūnakmeņos sastopamais ornaments, tā motīvi un elementi (autores sastādīts uz izmantoto avotu bāzes).

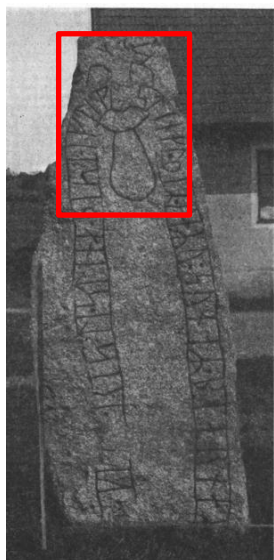
Ornaments		Ög Nr.	Sk.*	%**
Teksta slejas	Neornamentēts teksts	8; 10; 11; 14; 15; 16; 18; 20; 21; 22; 25; 26; 27; 31; 33; 34; 37; 38; 42; 44; 47; 50; 60; 61; 62?; 63; 64; 65? 67; 68; 69; 70; 71; 82; 84; 85; 88; 89; 91; 92; 95; 96; 97; 98; 101; 105; 106; 107; 108; 110; 112; 117; 118; 119; 120; 121; 123; 124; 127; 128; 129; 131; 133; 134; 136; 141; 142; 143; 145; 147; 148; 149; 150?; 151; 155; 157; 161; 162; 164; 165; 166; 168; 174; 175; 176; 180; 181; 183; 187; 188; 190; 191; 192; 195; 196; 197; 198; 199; 200; 201; 202; 203; 204; 206; 208; 210; 211; 212; 215; 216; 217; 219; 222; 223; 226?; 233; 234; 235; 236; 237?; 238; ATA580/75; ATA1083/48; ATA4197/55; ATA4654/74; ATA4666/43; ATA905/48; ATA5503/61; ARA6488/60; Fv1950;343; Fv1959;241; Fv1959;244; Fv1959;249; Fv1965;54; Fv1970;310; Fv1983;240; MÖLM1960;230; N267; N272; NOR1994;27; NOR1997;28	141	62,67%
	Teksts ir čūsku sleja	13; 17; 23; 24; 28; 29; 30; 32; 40?; 41; 46; 66; 77; 81; 83; 90?; 93; 94; 99; 100; 103; 104; 109?; 111; 113; 115; 122; 130?; 132?; 135?; 144?; 146; 152; 153; 154; 156; 158; 163; 170; 172; 177; 179; 184; 186; 189; 193; 194; 207?; 209?; 214; 221; 224; 225; 228; 229; 230; 231; 232; ATA6225/65?; Fv1950;341; Fv1959;245; Fv1966;102; Fv1975;174	63	28%
papildu ornamenti	Atsevišķs zoomorfisks vai pīņu ornamenti	9; 17; 36?; 37?; 41; 65?; 113; 141?; 179? 185?; 198; 246; Fv1959;243; Fv1965;54;	14	6,22%
	Ornamentēti sleju gali	21; 69; 105; 112?; 211; 234; 235; ATA5503/61	8	3,56%
	Saitīte	11?; 23; 29; 62; 90; 93; 99; 101; 109; 113; 132; 135?; 152; 156; 161; 177; 198?; 201; 209; 210?; ATA4666/43?; NOR1997;28	22	9,78%
	Palmete	27; 196; 202?; 203;	4	1,78%
	Lielais nezvērs	106; 122	2	0,89%
	Kuģis	224; MÖLM1960;230	2	0,89%
	Sīžets	181	1	0,55
	Kristīgie krusti	13; 14; 16; 19; 20; 22; 23; 26; 30; 31; 34; 40; 42; 46; 48; 61; 62; 63; 66; 68; 77; 81; 82; 83; 84; 85; 89; 91; 94; 95; 96; 105; 108; 109; 110; 111; 112; 115; 118; 121; 122; 123; 124; 125; 128; 130; 131; 133; 135; 138; 142; 144; 145; 150; 151; 152; 154; 155; 161; 162; 163; 170; 172; 177; 180; 181; 183; 184; 186; 187; 192; 194; 195; 203; 206; 209; 210; 211; 212; 215; 217; 219; 222; 224; 225; 226; 229; 230; 231; 234; 235; 236; 238; 244; ATA580/75; Fv1950;341; Fv1950;343; Fv1959;241; Fv1959;249; Fv1965;54; Fv1966;102; Fv1970;310; Fv1975;174; Fv1983;240; MÖLM1960;230;	105	46,66%
	Neskaidrs	19; 96; 125; 138; 150; 169; 190; ATA4666/43; NOR1997;28	9	4

*Skaitis attēlo fiksēto gadījumu skaitu, kas var būt lielāks par zināmo pieminekļu skaitu.

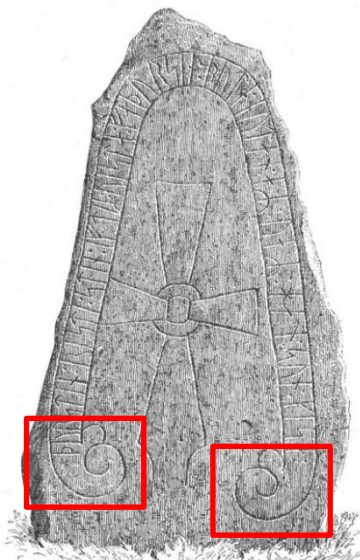
** Procenti aprēķināti no zināmā pieminekļu kopskaita.

! Pie pieminekļa numura pievienotā jautājuma zīme (?) norāda neskaidrus gadījumus.

71. *pielikums. Rūnakmeņu ornamentā sastopamie elementi: palmete, ornamentēti sleju gali un segmentveida saitīte (pēc: BRATE, Sveriges runinskrifter, band 2: Östergötlands runinskrifter, Pl. X., XXXV., LXXL).*

Ög 202

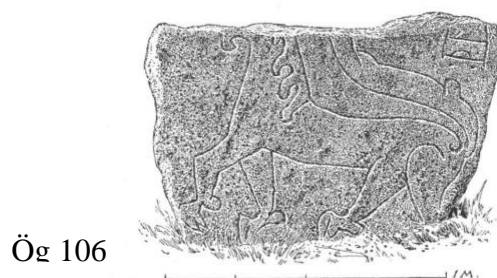

Ög 105

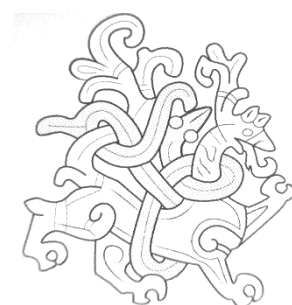

Ög 29

72. *pielikums. Nezvēra motīvs Esterjētlandes rūnakeņos un līdzinieki (attēli no: BRATE, Sveriges runinskrifter, band 2: Östergötlands runinskrifter, 2, s. 119, Pl. XXXVI., un GRAHAM-CAMPBELL, World of art, p. 38.).*

Ög 106

DR 42

Ög 122

DR 271

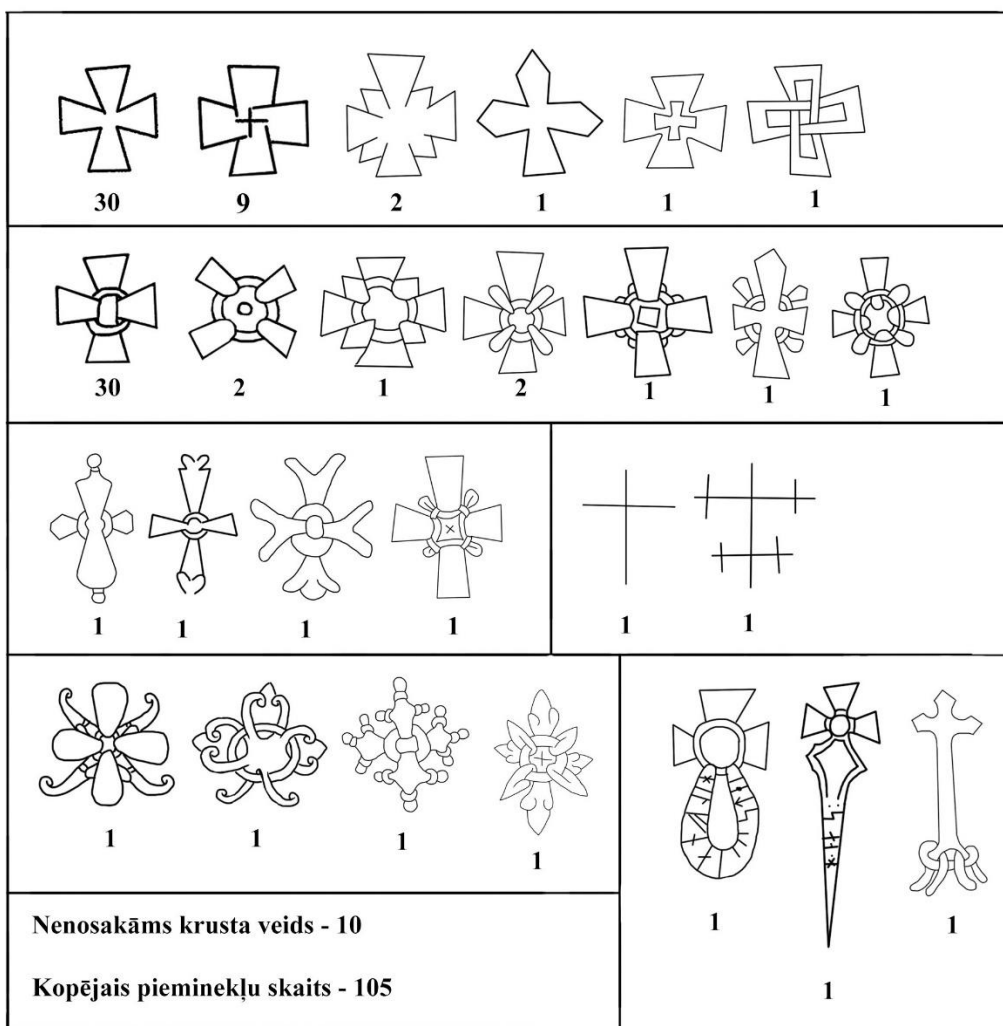
73. *pielikums*. Rūnakmeņi ar kuģa vai laivas motīvu (pa kreisi Ög 224, pa labi Ög MÖLM1960;230)

(attēli no: BRATE, Sveriges runinskrifter, band 2: Östergötlands runinskrifter, Pl. LXXX. un

Rundata. Ög MÖLM1960;230. Retrieved from: <http://www.rundata.info>).

74. pielikums. Uz rūnakmeņiem sastopamie kristīgo krustu veidi (autores sastādīts un zīmēts uz izmantoto avotu bāzes).

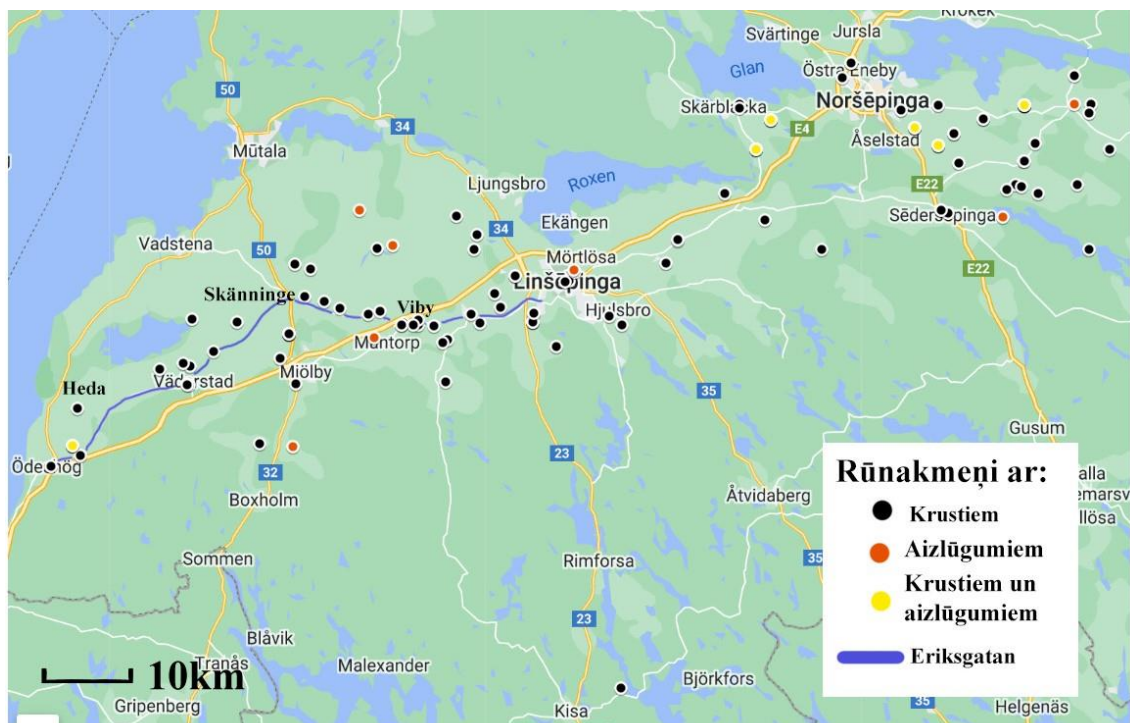
75. pielikums. Rūnakmeņi ar kristīgajiem krustiem un aizlūgumiem (autores sastādīts uz izmantoto avotu bāzes).

Rūnakmeņi ar:		
Krustiem	Aizlūgumiem	Krustiem un aizlūgumiem
13; 14; 16; 19; 20; 22; 23; 26; 30; 31; 34; 40; 42; 46; 48; 61; 62; 63; 66; 68; 77; 81; 82; 83; 84; 85; 89; 91; 94; 95; 96; 105; 108; 109; 110; 111; 112; 115; 118; 121; 122; 123; 124; 125; 128; 130; 131; 135; 138; 142; 144; 145; 150; 151; 155; 162; 170; 172; 177; 180; 181; 183; 184; 186; 187; 192; 194; 195; 203; 206; 209; 210; 211; 212; 215; 217; 219; 222; 224; 225; 226; 229; 230; 234; 235; 236; 238; 244; ATA580/75; Fv1950;341; Fv1950;343; Fv1959;241; Fv1959;249; Fv1965;54; Fv1966;102; Fv1970;310; Fv1975;174; Fv1983;240; MÖLM1960;230	41; 97; 99; 113; 201; 228; ATA4197/55	133; 152; 154; 161; 163; 231
99	7	6

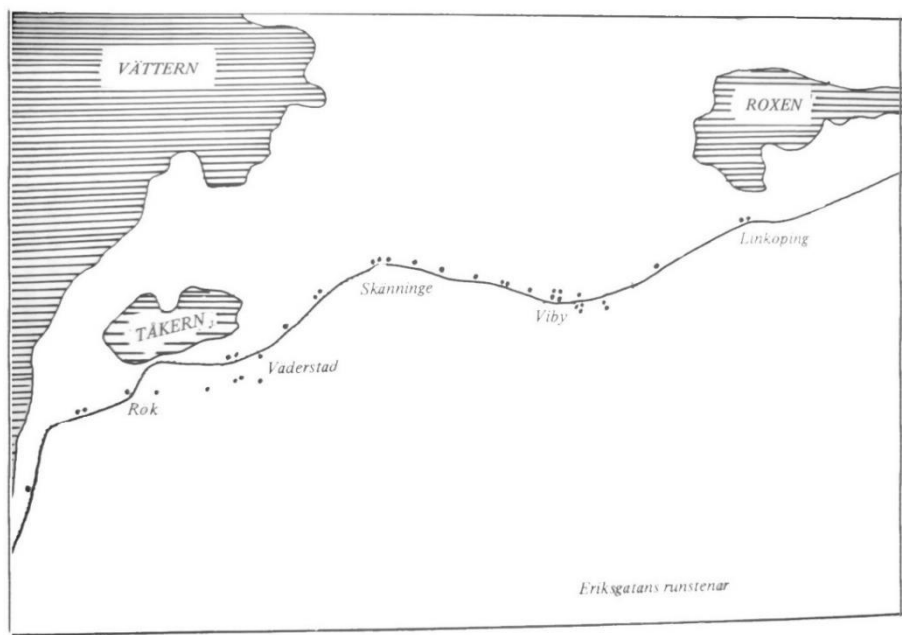
76. pielikums. Vides un apstākļi, kādos atrastu rūnakmeņi ar kristīgajiem krustiem (autores sastādīts uz izmantoto avotu bāzes).

Vide		Ög Nr.	Kopā	%	
Baznīca, ar to saistītas zonas	Baznīca (iemūrēts / novietots)	13; 16; 31; 40; 68; 81; 82; 83; 85; 105; 111; 128; 142; 144; 150; 151; 172; 180; 194; 231; 234; 235; 236; ATA580/75; Fv1959;241; Fv1965;54; Fv1966;102; Fv1983;240; MÖLM1960;230	29	27,6	46,6
	Baznīcas kapsēta	14; 91; 94; 131; 161; 184; 244; Fv1975;174	8	7,6	
	Baznīcas, tās kapsētas mūris	84; 108; 121; 145; 154; 181; 222; Fv1970;310	8	7,6	
	Mācītājmuiža, tās ēkas	19; 66; 118	3	2,85	
	Baznīcas pagalmā, tā konstrukcijās	61	1	0,95	
Dabas zonas	Līdzās upei vai strautam	30; 42; 46; 48; 95	5	4,8	38,15
	Uz Tīruma vai pļavā	89; 110; 135; 155; 170; 186; 206; 209; 210; 219; 224; 229; 238; Fv1950;341; Fv1959;249	15	14,3	
	Līdzās ceļam	22; 26; 62; 63; 115; 163; 187; 203; 217; 230	10	9,5	
	Līdzās upei vai strautam un ceļam	20; 34; 211; 212; 225	5	4,8	
	Līdzās tiltam	162; 195; 226	3	2,85	
	Līdzās tiltam un ceļam	138	1	0,95	
	Uz/līdzās pakalnam	112	1	0,95	
Ēkas	Saimniecība / viensēta	77; 96; 122; 123; 125; 130; 152; 177; 183; 192; 215	11	10,5	11,45
	Pils mūros	Fv1950;343	1	0,95	
Apbedījumu vieta / senkapi		124; 133	2	1,9	
Izgāztuve		109	1	0,95	
Nav zināms		23	1	0,95	
Kopskaits:		105	105	100%	

77. pielikums. Rūnakmeņu ar ar kristīgajiem krustiem un aizlūgumiem izplatība Esterjēlandē (autores sastādīts uz izmantoto avotu bāzes).

78. pielikums. Eriksgata un tās tuvumā esošie rūnakmeņi (pēc: PETERSSON, Runstenar i västra Östergötland, s. 17.).

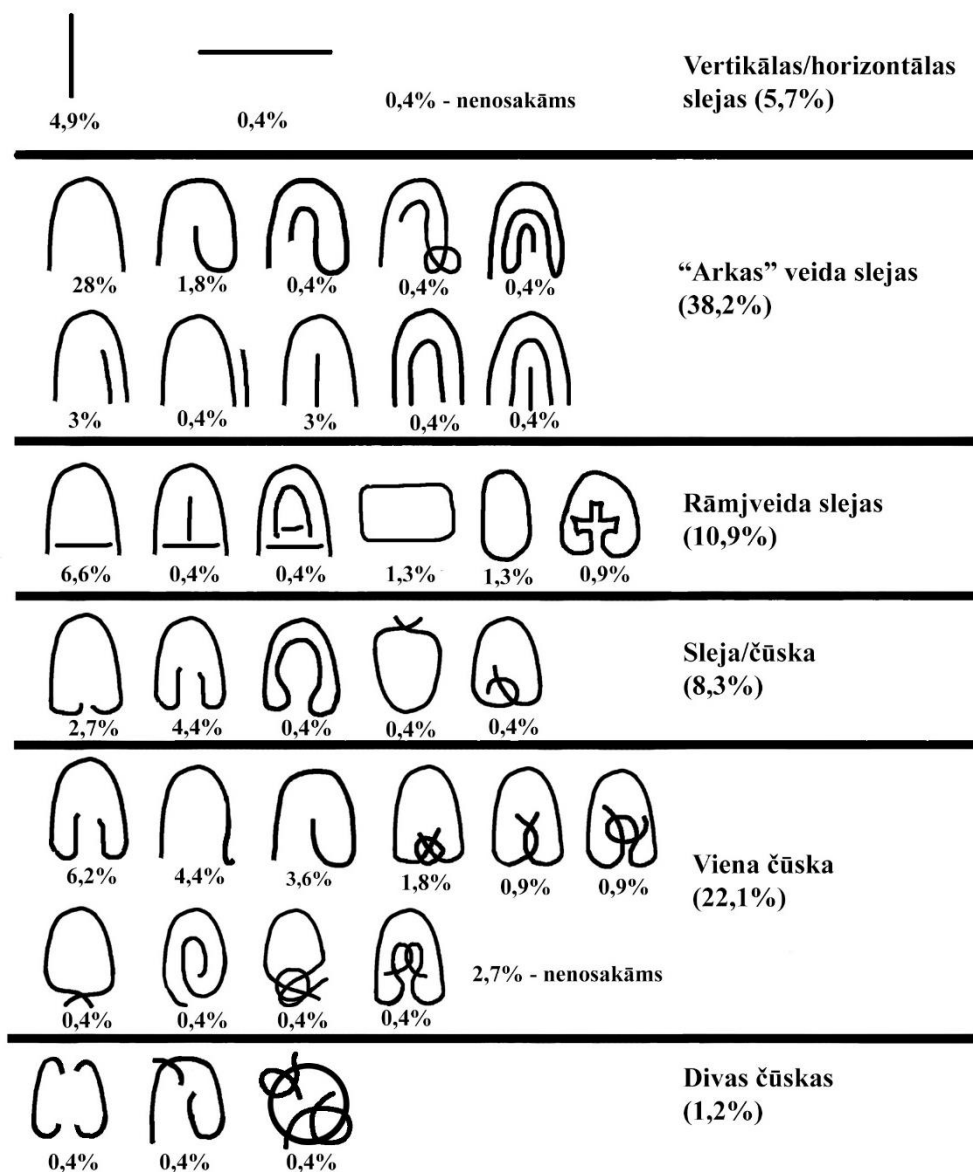
79. pielikums. Ledberjas rúnakmens Ög 181 (Foto: J. Timermane).

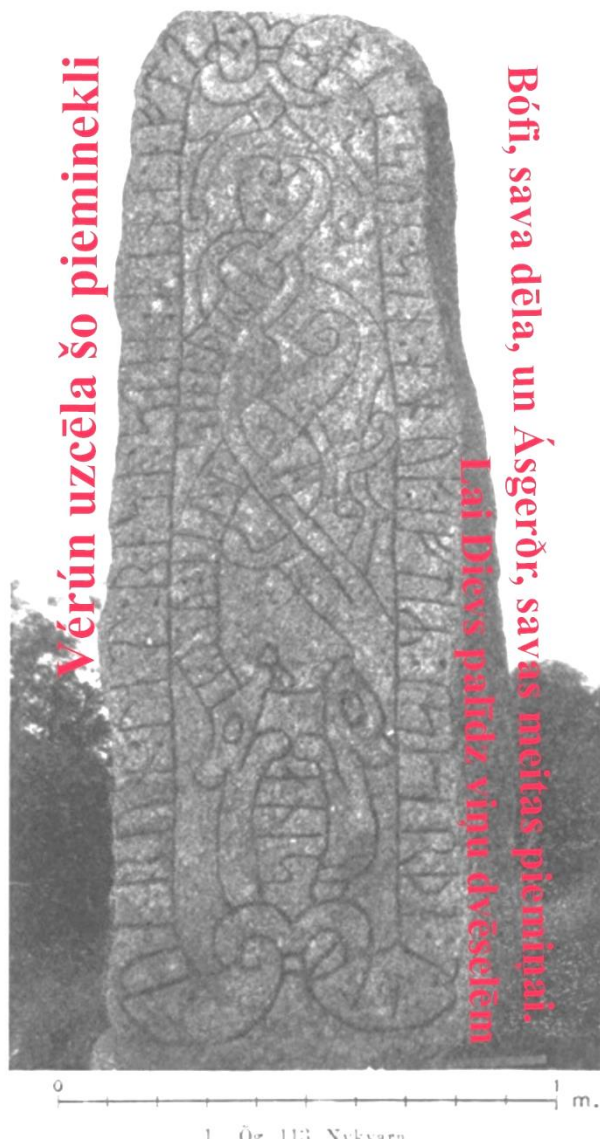
80. *pielikums*. Ledberjas rúnakmens ornamenta motīvu interpretācijas versijas (pielāgots pēc: PETERSSON, Runstenar i västra Östergötland, s.76.).

 <p>Nāglfars un Fenrirs tuvojas</p>	 <p>Odins gatavojas</p>	 <p>Fenrirs ir atstājis kuģi</p>	 <p>Odins ir gatavs kaujai</p>
 <p>Fenrirs uzbrūk</p>	 <p>Odins ir kritis</p>	 <p>Tora āumurs</p>	<p><i>Ragnaroks</i></p>
<p><i>Torgötra nāve</i></p>	 <p>Torgötrs kuģo pie ienaidnieka</p>	 <p>Torgötrs ir ienaidnieka priekšā</p>	
 <p>Ienaidnieks tuvojas</p>	 <p>Torgötrs dodas kaujā</p>	 <p>Torgötram uzbrūk</p>	 <p>Torgötrs ir kritis</p>

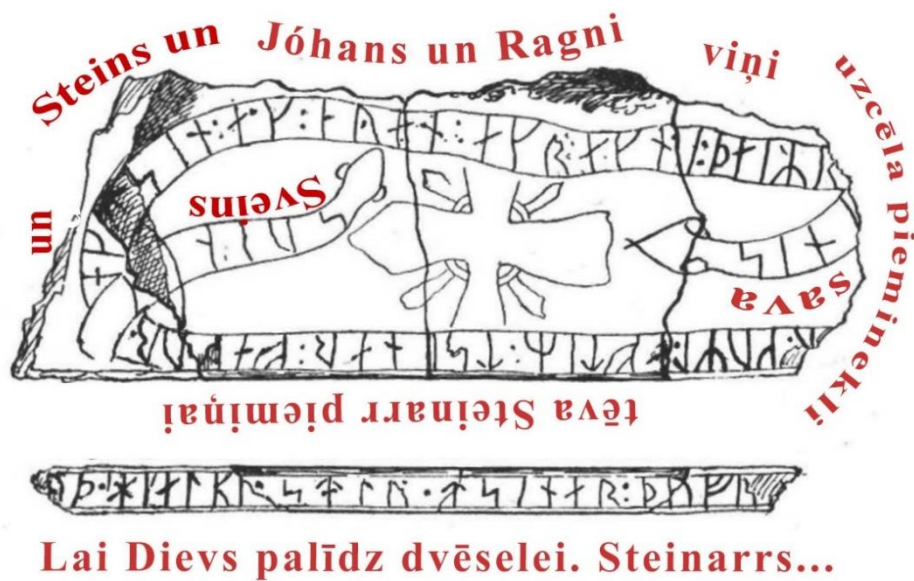
81. pielikums. Teksta sleju izkārtojums uz Esterjētlandes rūnakmeņiem (autores sastādīts un zīmēts uz izmantoto avotu bāzes).

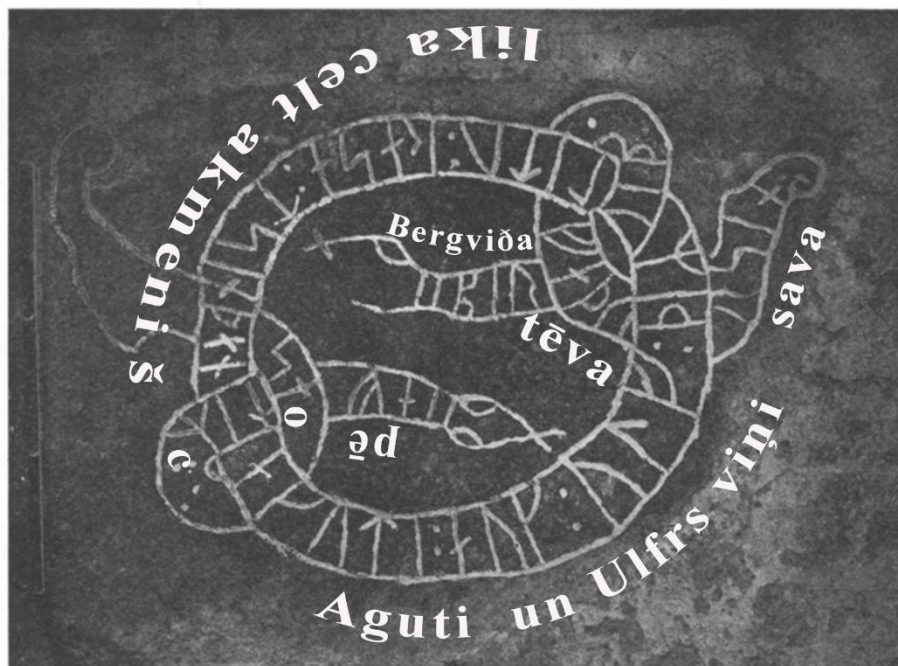
82. pielikums. Ög 113 un tā teksta izvietojums. (attēls pielāgots pēc: BRATE, Sveriges runinskrifter, band 2: Östergötlands runinskrifter, Pl. XXXVIII.).

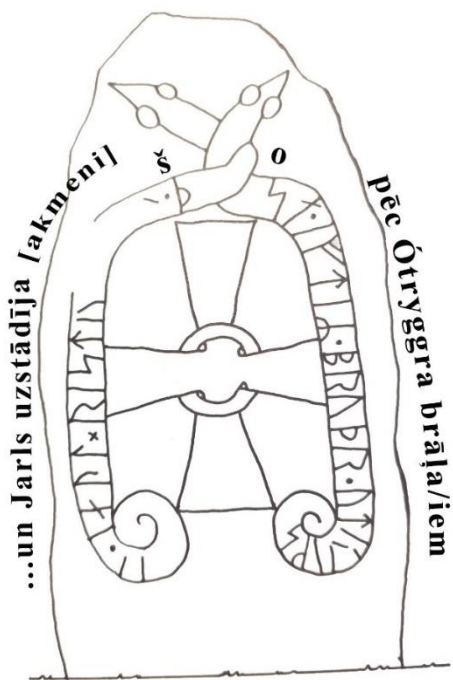
83. pielikums. Ög 231 un tā teksta izvietojums. (attēls pielāgots pēc: BRATE, Sveriges runinskrifter, band 2: Östergötlands runinskrifter, Pl. LXXXIII.).

84. pielikums. Ög 232 un tā teksta izvietojums. (attēls pielāgots pēc: BRATE, Sveriges runinskrifter, band 2: Östergötlands runinskrifter, Pl. LXXXIV.).

85. *pielikums*. Ög Fv1975;174 un tā teksta izvietojums. (attēls pielāgots pēc: PETERSSON, Runstenar i västra Östergötland, s.49).

86. *pielikums*. Šaura un plata teksta arka rūnakmeņos (Pa kreisi: Ög 81, Foto: J. Timermane; pa labi: Ög 229, attēls no: BRATE, Sveriges runinskrifter, band 2: Östergötlands runinskrifter, Pl. LXXXIi).

87. pielikums. Rūnakmeņu tekstu arku augstākajos punktos sastopamie vārdi un frāzes un to
gadījumu skaits (autores sastādīts uz izmantoto avotu bāzes).

Rūnakmeņu arku virspusē esošie vārdi					
Gad. Sk.	Frāze	Gad. Sk.	Frāze	Gad. Sk.	Frāze
14	šo pēc	1	veidoja	1	akmeni šo + [attiecības] savu.
	akmeni šo		[uzstādītājs]		Uzstādīja pieminekli pēc
12	pēc [pieminētais]		sauksies		tiltu šo pēc
	pēc		un		pieminekli šo
9	šo		savi		akmeni šo un tiltu
	šo pēc [pieminētais]		[uzstādītājs] un [uzstādītājs]		pieminekli šo pēc
8	[attiecības]		[uzstādītājs] lika		[pieminētais] un [pieminētais]
7	[pieminētā vārds]		[uzstādītājs] uzstādīja akmeni		šo [pieminētais]
5	akmeni šo pēc		[uzstādītājs] uzstādīja akmeni šo		pēc [attiecības]
	cēla		...[uzstādītājs] viņi cēla		šo pēc [pieminētais][attiecības] sava
4	uzstādīja akmeni		[uzstādītājs] ... savu		šo pēc sava [attiecības] [pieminētais]
3	[uzstādītājs] cēla		viņi lika uzstādīt		[attiecības] Dievs palīdzi
	uzstādīja akmeni šo		uzstādīja veidot		[attiecības] savu, kas dzīvoja
	akmeni		uzstādīja un savi		<i>drengr</i> pieminekli pēc
	akmeni pēc [pieminētais]	uzstādīja akmeni pēc	akmeni šo pēc [pieminētais]		
2	viņi uzstādīja	uzstādīja akmeni šo pēc [pieminētais]			
	akmeni pēc un [uzstādītājs] viņi	Paskaidrojumi: [] – aizvietota teksta daļa Analizēto pieminekļu skaits – 151 Konstatēto gadījumu skaits – 154 Konstatētais dažādo frāžu skaits – 52			
	[pieminētais] [attiecības]	Frāzes ir atveidotas kā tiešs tulkojums piemiņas formulai, nepielāgojot tās latviešu valodas gramatikai. Tieši tulkota piemiņas formula ir: [uzstādītājs] cēla/uzstādīja/greba akmeni/pieminekli šo pēc [pieminētais], [attiecības] sava.			
	vietvārds				
	pēc [pieminētais] [attiecības]	Vārdi var būt gan mainīti vietām, gan izlaisti.			

88. pielikums. Rūnakmeņos sastopamo kristīgo krustu novietojums uz akmens virsmas (autore sastādīts uz izmantoto avotu bāzes).

Krustu novietojums				
Krusta novietojums	Pozīcija	Ög Nr.*	Skaits	
Iekš teksta slejas arkas	brīvs	augšpusē	26; 110?; 122; 163	4
		vidū	16?; 19?; 151; 170; 230	5
		apakšpusē	13; 150	2
		centrēti	46; 187; 226; 229; 238; Fv1959;241	6
	piesaistīts slejai	augšpusē	14; 20; 22; 22; 23; 30; 31; 34; 68?; 77; 82; 83; 84?; 85; 89; 91; 94; 111; 112; 115; 118; 130; 142; 152; 154?; 155; 161; 177; 180; 215; 217; 225; 236; Fv1950;343; Fv1965;54; Fv1970;310	36
		vidū	13; 40?; 42; 63; 105; 172; 192; 194; 195; 231; Fv1966;102	11
		apakšpusē	81; 124	2
		centrēti	61; 62?; 109; 131; 133; 135; 144?; 183; 184; 203; 209; 210; 222; 234; 235; Fv1975;174; Fv1983;240	17
Ārpus teksta slejas arkas / teksta slejām	brīvs	virs slejas	224; ATA580/75	2
	piesaistīts slejai	virs slejas	66; 96; 121; 123; 128; 162; 186; 211; 219; Fv1950;341; Fv 1965;54; MÖLM1960;230	12
		sānos	212	1
Individuāls krusts uz citas puses		48; 125; 181; 244	4	
Nenosakāms novietojums		95; 108; 138; 145; 206; Fv1959;249	6	
Gadījumu skaits:		108**		

* Ar ? ir apzīmēti nedroši vai šaubīgi gadījumi

** Gadījumu skaits neatbilst pieminēto skaitam

89. pielikums. Rūnakmeņu kristīgo krusti piesaistes vietas teksta slejām (autores sastādīts uz izmantoto avotu bāzes).

Piesaistes vietu skaits	Novietojums	Piesaistes pozīcija	Gadījumu skaits*	
1	Ārpus teksta slejas / slejas arkas		11	14
			1	
			2	
	Iekš teksta slejas arkas		4	10
			4	
			2	
2	Iekš teksta slejas arkas		19	21
			2	
3	Iekš teksta slejas arkas		17	20
			3	
4	Iekš teksta slejas arkas		1	12
			11	
Gadījumu skaits:			77	

* Gadījumu skaits neatbilst pieminekļu skaitam.

90. pielikums. Rūnakmeņu tekstu vārdi un frāzes, kurām pieslien krusts ar vienu saskares punktu (autores sastādīts uz izmantoto avotu bāzes).

Frāzes krusti ar vienu pieskares punktu				
Krusta novietojums	Pieskares punkts	Frāze	Ög Nr	Sk.
ārpus arkas	starp vārdiem	[pieminētā vārds] [attiecības]	186	1
	pie vārda	[pieminētā vārds]	66; 224	2
		pēc	96; 123; 212; MÖLM1960;230	4
		uzstādīja	121	1
		akmeni	128; 211; ATA580/75	3
		sauksies	162	1
		šo	219; Fv1950;341	2
iekš arkas	starp vārdiem	cēla akmeni	105	1
		pēc [pieminētais]	111	1
		[attiecības] savu	112	1
	pie vārda	akmens	23	1
		šo	31	1
		[attiecības]	40; 195	2
		savu	130	1
		pēc	Fv1950;343	1
		Pie ornamenta	203	1

91. pielikums. Rūnakmeņu tekstu vārdi un frāzes, kurām piesienas krusts ar diviem saskares punktiem (autores sastādīts uz izmantoto avotu bāzes).

Frāzes krustiem ar diviem pieskares punktiem					
Krusta novietojums	Pieskares punkts	Frāze	Ög Nr	Sk.	
iekš arkas	arkas kreisā puse	akmeni	13; 81	2	
		uzstādīja	42; 85; 94; 180; 184; 215; 222	7	
		viņi	155	1	
		pēc	194	1	
		[pieminētā vārds]	231	1	
		veidoja	Fv1983;240	1	
		starp vārdiem	un [uzstādītājs]	172	1
			[uzstādītājs] un	177	1
			[uzstādītājs] lika	192	1
			uzstādīja akmeni	Fv1966;102	1
	pieminekli šo		Fv1970;310	1	
	arkas labā puse	pie vārda	austrumos	81	1
			pēc	85; 215	2
			saņēma galu	155	1
			šo	172; Fv1970;310	2
			nocirsts	177	1
			[attiecības]	180	1
			kurš	184	1
			[pieminētā vārds]	192; 222	2
		starp vārdiem	un	231	1
			sava tēva	13	1
			[attoecības] savu	42	1
			[uzstādītājs] viņi	94	1
[pieminētais] un [pieminētais]			Fv1966;102	1	
pēc [pieminētais]	Fv1983;240	1			

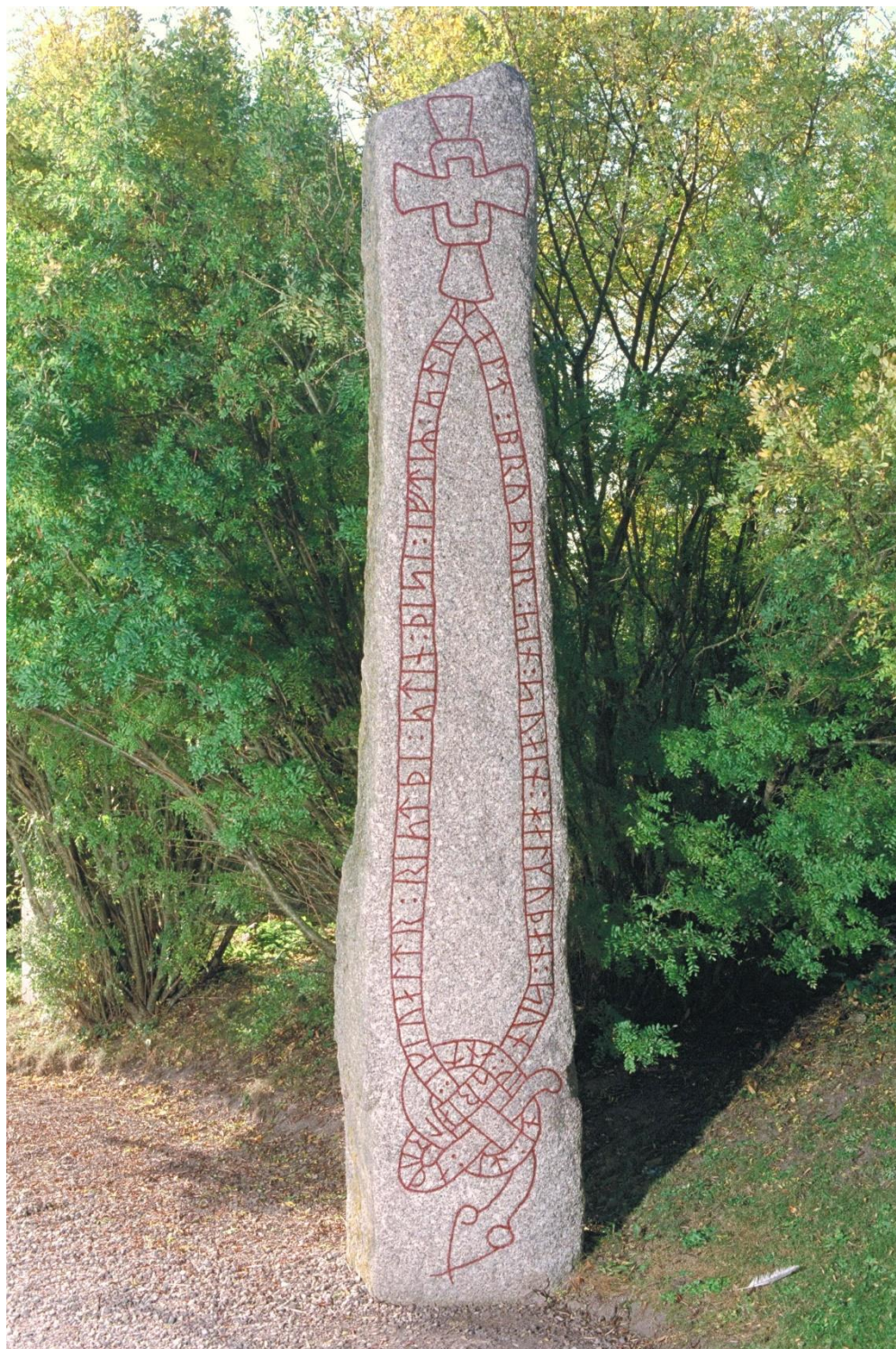
92. pielikums. Rūnakmeņu tekstu vārdi un frāzes, kurām piesienas krusts ar trim saskares punktiem (autores sastādīts uz izmantoto avotu bāzes).

Frāzes krustiem ar trim pieskares punktiem						
Krusta novietojums	Pieskares punkts	Frāze	Ög Nr	Sk.		
iekš arkas	arkas kreisā puse	pie vārda	uzstādīja	34; 46; 89; 118; 142; 235; Fv1975;174	7	
			šo	68; 83	2	
			akmeni	77	1	
			[uzstādītājs]	84	1	
			[pieminētā vārds]	124; Fv1959;54	2	
			pēc	152; 161	2	
		starp vārdiem	šo pēc	14	1	
			uzstādīja akmeni	91; 234; 236	3	
			pēc [pieminētais]	225	1	
	arkas virspuse	pie vārda	akmeni	34; 142	2	
			pēc	46	1	
			[attiecības]	68	1	
			[pieminētā vārds]	83; 152; 225	3	
			[uzstādītājs]	84	1	
			pieinekli	89; Fv1959;54	2	
			šo	118; 236	2	
		starp vārdiem	viņš bija	77	1	
			un [uzstādītājs]	234	1	
			šo pēc	235	1	
		ornaments			Fv1975;174	1
		neskaidrs teksts			91	1
		atstarpe			14	1
	arkas labā puse	pie vārda	pēc	14; 89; 124; 142; 236	5	
			[attiecības]	46; 234	2	
			[attiecības]....r....	83	1	
			dāsnaiss	235	1	
		starp vārdiem	šo pēc	34	1	
			viņi uzstādīja	84	1	
			[pieminētais] [attiecības]	91	1	
			pēc [attiecības]	118; Fv1975;174	2	
			[attiecības] sava	Fv1959;54	1	
			neskaidrs teksts			77; 161; 225
	arkas apakša	pie vārda	[papildinformācija]	68	1	
			akmeni	124	1	
			gaismu	161	1	

93. pielikums. Rūnakmeņu tekstu vārdi un frāzes, kurām piesienas krusts ar četriem saskares punktiem (autores sastādīts uz izmantoto avotu bāzes).

Frāzes krustiem ar četriem pieskares punktiem						
Krusta novietojums	Pieskares punkts	Frāze	Ög Nr	Sk.		
iekš arkas	arkas kreisā puse	pie vārda	[uzstādītājs]	20; 61; 183	3	
			uzstādīja	109	1	
			[pieminētā vārds]	133	1	
			akmeni	209	1	
		starp vārdiem	un [uzstādītājs]	22; 135	2	
			akmeni šo	30	1	
			[uzstādītājs] uzstādīja	210	1	
		Atstarpe			131	1
	nenosakāms			144	1	
	arkas virspuse	pie vārda	uzstādīja	20; 183	2	
			šo	30	1	
			pēc	109	1	
			[attiecības]	133	1	
			[pieminētā vārds]	209	1	
		starp vārdiem	un [uzstādītājs]	22	1	
			uzstādīja akmeni	61; 135	2	
			akmeni šo	144	1	
			šo pēc	210	1	
		atstarpe			131	1
	arkas labā puse	pie vārda	akmeni	20; 22	2	
			pēc	61; 144; 183	3	
			[pieminētā vārds]	109; 209	2	
			savu	133	1	
			šo	135	1	
		starp vārdiem	pēc [pieminētais]	30	1	
			[pieminētais] [attiecības]	210	1	
	atstarpe			131	1	
	arkas apakša	pie vārda	[attiecības]	20; 22; 61	3	
			[pieminētā vārds]	30	1	
			palīdzī	133	1	
		sleju nobeigums			109; 135; 144; 183; 209; 210	6
		Atstarpe			131	1

94. *pielikums*. **Rūnakmens Ög 66** (attēls no: Rundata. Retrieved from: <http://www.rundata.info>
(viewed 21.04.2023.).).

95. pielikums. **Kapakmeņu tekstu un ornamenta kvalitātes raksturojums** (autores sastādīts uz izmantoto avotu bāzes).

Detalū kategorija	Teksta / ornamenta raksturojums		Skatis	
Gulošs akmens / vāka plātne	Teksta stāvoklis	Pilnībā saglabāta teksta formula	9	117
		Dažāda līmeņa teksta bojājumi	60	
		Nesalasāms	39	
		Ornamentāls (nav teksta)	9	
	Ornamenta stāvoklis	Neskaidras ornamenta paliekas	22	117
		Trūkst ornamenta	13	
		Konstatējams ornaments	80	
Nav pieejams vizuāls attēlojums		2		
Gala plātne	Teksta stāvoklis	Dažāda līmeņa teksta bojājumi	3	84
		Nesalasāms	3	
		Ornamentāls (nav teksta)	78	
	Ornamenta stāvoklis	Neskaidras ornamenta paliekas	5	84
		Trūkst ornamenta	4	
		Konstatējams ornaments	72	
		Nav pieejams vizuāls attēlojums	3	
Gala plātne vai stāvošs akmens	Teksta stāvoklis	Dažāda līmeņa teksta bojājumi	2	3
		Nesalasāms	1	
	Ornamenta stāvoklis	Konstatējams ornaments	2	3
		Nav pieejams vizuāls attēlojums	1	
Sānu plātne	Teksta stāvoklis	Ornamentāls (nav teksta)	34	34
	Ornamenta stāvoklis	Neskaidras ornamenta paliekas	2	34
		Konstatējams ornaments	32	
Nezināms / nenosakāms	Teksta stāvoklis	Dažāda līmeņa teksta bojājumi	4	108
		Ornamentāls (nav teksta)	104	
	Ornamenta stāvoklis	Neskaidras ornamenta paliekas	65	108
		Trūkst ornamenta	1	
		Konstatējams ornaments	39	
		Nav pieejams vizuāls attēlojums	3	

96. pielikums. Liecības par kapakmeņu detaļu saistībām (Informācija no: LJUNG, Under runristad häll. Katalog över tidigkristna gravmonument, s.146–340.).

Saistība	C. Jungas nosaukums	Pamatojums / noliegums
Vienota objekta detaļas	Heda 1; Heda 2	Konstatēti <i>in situ</i> virs vienota apbedījuma
	Klosterstad 3; Klosterstad 4	Konstatēti <i>in situ</i> virs vienota apbedījuma
	Skänninge S:t Martin 18; Skänninge S:t Martin 19	Konstatēti kā gala plātnes <i>in situ</i> esošajam Skänninge S:t Martin 2
	Alvastra Sverkersgården 2; Alvastra Sverkersgården 3	Visdrīzākais nāk no viena kapu pieminekļa
	Vreta 12; Vreta 13	Visdrīzākais nāk no viena kapu pieminekļa
	Herrestad 2; Herrestad 3	Iespējams nāk no vienas gala akmens plātnes, bet starp fragmentiem nav saderības
	Klosterstad 6; Klosterstad 7	Iespējams, nāk no viena apbedījuma, bet starp fragmentiem nav saderības
	Söderköping, Drothem 2; Söderköping, Drothem 3;	Iespējams, no viena pieminekļa, bet starp fragmentiem nav saderības
	Vadstena S:t Per 1; Vadstens S:t Per 2	Iespējams, no viena pieminekļa, bet starp fragmentiem nav saderības
	Vreta 3; Vreta 11	Iespējams, no viena pieminekļa, bet starp fragmentiem nav saderības
	Vreta 4; Vreta 16	Iespējams, no viena pieminekļa, bet starp fragmentiem nav saderības
	Väversunda 11; Väversunda 26	Visdrīzākais nāk no vienas sānu plātnes, bet starp fragmentiem nav saderības
	Örberga 4; Örberga 5; Örberga 6	Varbūt nāk no viena apbedījuma
	Līdzības	Hov 12; Hov 23; Väversunda 4
Hov 13; Väversunda 13; Väversunda 20; Väversunda 22		Līdzīgi izpildīts ornaments un dizains
Hov 19; Hov 20		Iespējams, viens un tas pats autors
Hov 27; Hov 28		Iespējams, viens un tas pats autors
Hov 105; Ög 184 (rūnakmens)		Neierasta dizaina krusts, savstarpēji līdzīgs
Kudby 1		Līdzīgs dizains pieminekļiem no Šimstades, Kafas un Austrumu Srukebijas
Skänninge S:t Martin 6; Väversunda 5		Līdzīgs ornaments

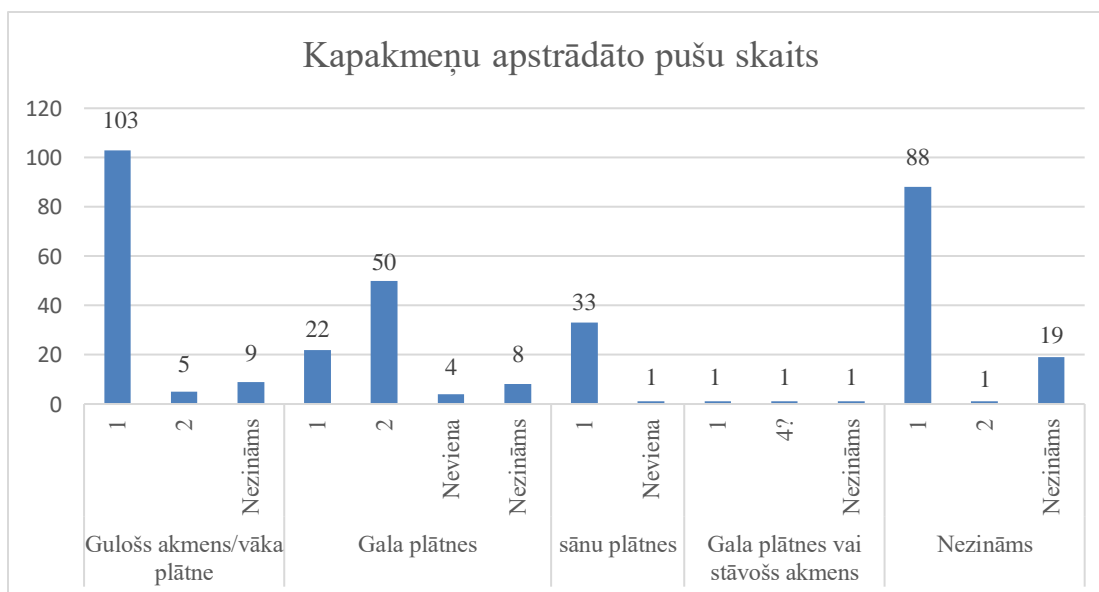
97. *pielikums. Kapakmeņu gala plātnes, kurām pērliecību ir nosakāma nosmailinātā gala forma.*
 (pēc: LJUNG, Under runristad häll. Katalog över tidigkristna gravmonument. Attēlā Skänninge S:t
 Martin 7. attēls no: LJUNG, Under runristad häll. Katalog över tidigkristna gravmonument, s.
 287.).

Attēls	C. Jungas nosaukums*	Sk.	%**
	Alvastra Sverkersgården 2; Alvastra Sverkersgården 3; Alvastra Sverkersgården 8; Dagsberg 3?; Fivelstad 3; Högby 5; Hov 36?; Hov 38?; Hov 104; Örberga 4; Skänninge S:t Martin 7; Vreta 12	12	14,29%

* Ar ? ir apzīmēti nedroši vai šaubīgi gadījumi

** Procentu skaits aprēķināts no kapakmeņu gala plātņu kopskaita

98. *pielikums. Esterjētlandes kapakmeņu iedalījums pēc apstrādāto pušu skaita* (pēc: LJUNG, Under runristad häll. Katalog över tidigkristna gravmonument.).

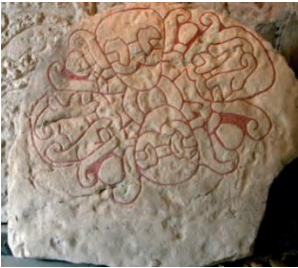

99. pielikums. Kapakmeņu gala plātņu ornamenta raksturojums (autores sastādīts uz izmantoto avotu bāzes).

Ornaments / motīvs		C. Jungas nosaukums*	Sk.	
Pinumi vai zoomorfiski motīvi	Zoomorfisks ornaments	Linköping S:t Lars 11; Örberga 4; Alvastra Sverkersgården 2; Alvastra Sverkersgården 8; Hov 104?; Hov 105?	6	6
	Pīņu "bizes" ornaments, iespējams, zoomorfisks ornaments	Rogslösa 5	1	10
	Pīņu "bizes" ornaments	<u>Väversunda 4</u> ; Hov 12; Alvastra Sverkersgården 6; Klosterstad 18	4	
	Cilpas	Soderköping, Drothem 1; Skänninge S:t Martin 8; <u>Linköpings domkyrka 1</u> ; Hov 105	4	
	Rombveida cilpu ornaments	Hov 23	1	
Krusti	"Propellera" krusts	Väversunda 7; Högby 5; Linköping S:t Lars 3; Hov 99; Hov 100; Linköping S:t Lars 10?; Fornåsa 4; Rinna 3; Norrköping 1; Fivelstad 3; Herrestad 9; Örberga 3; Linköpings ökand fyndort 1; Linköping S:t Lars 12; Hov 15; Hov 18; Hov 26; Hov 27?; Hov 36; Hov 38; Herrestad 5; Skänninge S:t Martin 7; <u>Klosterstad 12</u> ; Skänninge Allhelgonakyrkan 24; Skänninge Allhelgonakyrkan 25; Dagsberg 2?; Örberga 4; Hov 73; Hov 56; Hov 57; Alvastra Sverkersgården 2; Alvastra Sverkersgården 3; Alvastra Sverkersgården 8; <u>Asby 2</u> ; Vreta 14; Vreta 15?; Klosterstad 10; Klosterstad 16; Hov 80; Hov 83; Hov 104	41	58
	Krusta fragments	Väversunda 20; Soderköping, Drothem 1; Hov 13; Hov 27; Skänninge S:t Martin 5; Väversunda 13; Vreta 12; Vreta 13; Klosterstad 11?; <u>Linköpings domkyrka 1</u> ; Hov 21; Hov 75; Linköpings domkyrka 2; Skänninge Allhelgonakyrkan 22; Skänninge Allhelgonakyrkan 23; Skänninge S:t Martin 17; Alvastra kloster 2	17	
Dekoratīvi elementi	Palmete	Hov 28; Skänninge S:t Martin 5; Klosterstad 8; Dagsberg 3?; Alvastra Sverkersgården 2; Skänninge S:t Martin 8; Klosterstad 18; Klosterstad 23; <u>Linköpings domkyrka 1</u>	9	17
	Antropomorfiski motīvi	Hov 27; Hov 28; Hov 105	3	
	Spirāļu motīvs	Klosterstad 17; Skänninge S:t Martin 5	2	
	Svastika?	Hov 60	1	
	Saitīte	Linköpings domkyrka 1; Hov 105	2	
Neskaidrs		<u>Hov 58</u>	1	1
Gadījumu kopskaits:			92	
Aplūkoto pieminekļu kopskaits:			74	

* Pieminekļi ar dažāda līmeņa teksta bojājumiem un pieminekļi ar nesalasāmām teksta paliekām

* Ar ? ir apzīmēti nedroši vai šaubīgi gadījumi

100. pielikums. Kapakmeņu gala plātnēs atrodamās krustu formas.. (Attēli no: LJUNG, Under runristad häll. Katalog över tidigkristna gravmonument, s. 152, 182, 185, 286, 298, 309, 327, 331.).

Krusta attēls			
Pieminekļu sk.	“Propellera krusts” 41	2	1
Attēla piemineklis	Alvastra Sverkersgården 2	Hov 13	Vreta 12
Krusta attēls			
Pieminekļu sk.	1	1	1
Attēla piemineklis	Hov 21	Söderköping, Drothem 1	Väversunda 20
Krusta attēls			Nenosakāma izskata krusti - 9
Pieminekļu sk.	1	1	Kopskaits: 58
Attēla piemineklis	Skänninge St Martin 5	Väversunda 13	

101. pielikums. **Kapakmeņu gala plātnēs sastopamie palmetes motīvi** (Attēli no: LJUNG, Under runristad häll. Katalog över tidigkristna gravmonument, s. 152, 239, 246, 248, 286.).

Klosterstad 23

Klosterstad 8

Alvastra Sverkersgården 2

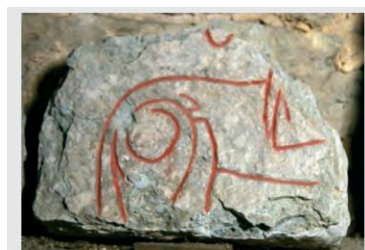

Linköpings domkyrka 1

Skänninge S:t Martin 5

102. pielikums. **Gala plātnēs (no kreisās) Hov 27, 28 un 105 sastopamie antropomorfe motīvi** (Attēli no: LJUNG, Under runristad häll. Katalog över tidigkristna gravmonument, s. 188, 226.).

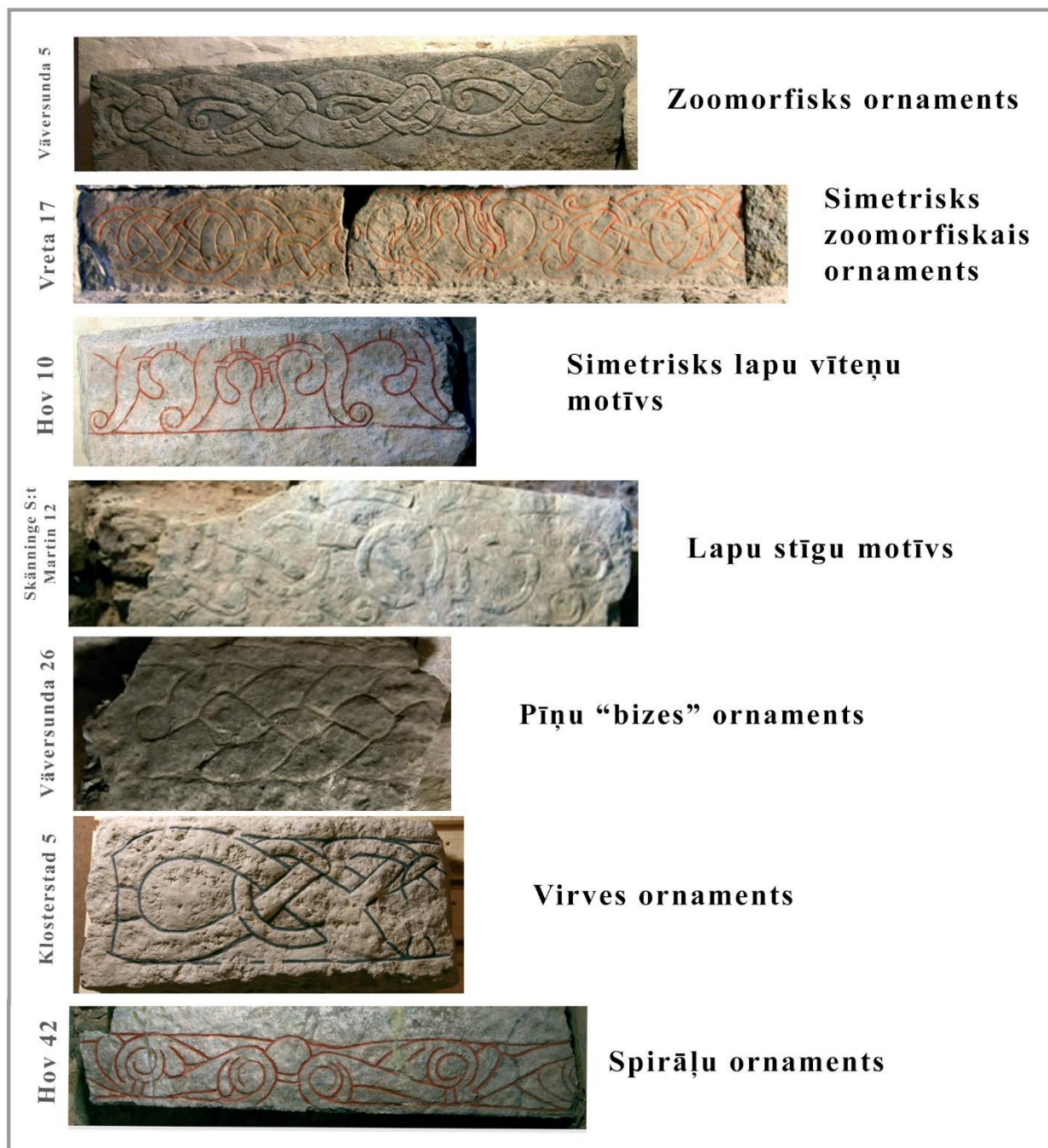
103. *pielikums. Gala plātnes vai stāvošie akmeņi Högby 4 (pa kreisi) un Vreta 16 (pa labi) (Attēli no: LJUNG, Under runristad häll. Katalog över tidigkristna gravmonument, s. 232, 312.).*

104. *pielikums. Kapakmeņu sānu plātņu ornamenta raksturojums (autores sastādīts uz izmantoto avotu bāzes).*

Motīvs / elements	C. Jungas nosaukums	Sk.
Zoomorfisks ornaments	Väversunda 5; Skänninge S:t Martin 6; Alvastra Sverkersgården 4	3
Simetrisks zoomorfiskais ornaments	Vreta 17	1
Zoomorfisks lapu vītena motīvs	Hov 8	1
Simetrisks lapu vītena motīvs	Hov 8; Hov 10; Örberga 5; Örberga 6; Vreta 20;	5
Lapu vīteņi	Hov 25, Hov 41; Rogslösa 4; Hov 61; Hov 67; Vreta 18; Vreta 19	7
Gleznots lapu vītena motīvs	Vreta 21	1
Lapu stīgu motīvs	Skänninge S:t Martin 12	1
Virves ornaments	Vårdsberg 1; Vårdsberg 2; Klosterstad 2; Klosterstad 5; Hov 59; Linköping S:t Lars 13	6
Pīņu "bizes" ornaments	Väversunda 26; Väversunda 11; Väversunda 14; Hov 68;	4
Simetrisks cilpu ornaments	Väversunda 5; Hov 42; Alvastra Sverkersgården 1; Alvastra Sverkersgården 9	4
Cilpas	Skänninge S:t Martin 12	1
Spirāles	Linköping S:t Lars 13; Hov 42; Hov 59; Alvastra Sverkersgården 9	4
Palmete	Hov 8; Linköping S:t Lars 13; Hov 10; Hov 42; Alvastra Sverkersgården 1	5
Saitīte	Väversunda 14; Örberga 5; Örberga 6; Vreta 20; Vreta 21	4
Gadījumu kopskaits: 47; Pieminekļu kopskaits: 32		

105. pielikums. Kapakmeņu sānu plātņu tipiskākie ornamenta motīvi (Attēli no: LJUNG, Under runristad häll. Katalog över tidigkristna gravmonument, s. 179, 195, 237, 290, 312, 323, 334).

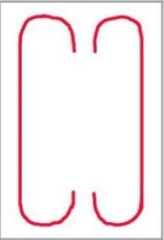
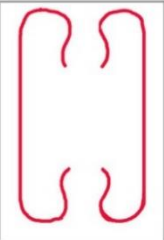
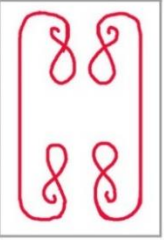
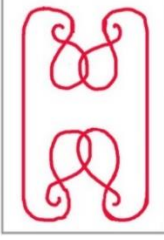
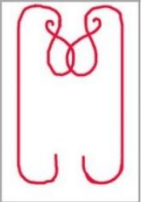
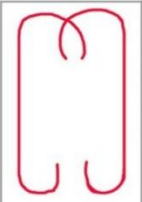
106. *pielikums. Nezināmas kategorijas kapakmeņu ornamenta raksturojums* (autores sastādīts uz izmantoto avotu bāzes).

Motīvs	C. Jungas nosaukums	Sk.
Zoomorfisks ornaments	Fivelstad 1; Linköping S:t Lars 4; Linköping S:t Lars 15; Hov 29; Hov 39; Herrestad 6, Väversunda 15; Alvastra kloster 3; Rogslösa 3; Dagsberg 4; Dagsberg 5?; Skönninge S:t Martin 13; Hov 72; Alvastra Sverkersgården 7; Vreta 10	15
Simetrisks zoomorfiskais ornaments	Vreta 24	1
Cilpu ornaments	Hov 1; Vårdsberg 3; Skänninge Allhelgonakyrkan 8; Skänninge Allhelgonakyrkan 29; Hov63; Hov 95	6
Cilpu ornamenta fragments	Herrestad 8	1
Pīņu "bizes" ornaments	Ledberg 1; Hov 34; Hov 64; Hov 69; Väversunda 19	5
Ģeometriska "bizes" ornaments	Väversunda 24; Väversunda 10	2
Virves ornaments	Linköping S:t Lars 15; Hov 29	2
Krusta fragmenti	Väversunda 21; Väversunda 22; Väversunda 16; Skänninge Allhelgonakyrkan 11; Hov 87; Hov 94	6
Antropomorfi motīvi	Hov 31	1
Palmete	Fornåsa 5?; Asby 1	2
Saitīte	Skänninge Allhelgonakyrkan 29	1
Gadījumu kopskaits: 42; Pieminekļu kopskaits: 39		

107. *pielikums. Kapakmens Hov 31* (attēls no: LJUNG, Under runristad häll. Katalog över tidigkristna gravmonument, s. 190.).

108. pielikums. Kapakmeņu gulošo akmeņu/vāka plātņu teksta sleju izkārtojumi . (autores sastādīts un zīmēts uz izmantoto avotu bāzes).

	<p>Bjälbo 3; Hov 2; Hov 14; Hov 49; Hov 55; Linköping S:t Lars 9?; Rogslösa 1; Skänninge S:t Martin 1; Skänninge Vårfrukyrkan 1; Väversunda 3; Väversunda 6</p>		<p>Skänninge Stad 1</p>
 		<p>Bjälbo 2; Heda 1?; Herrestad 1; Högby 1; Hov 3; Hov 4; Hov 7; Hov 11; Hov 19; Hov 20; Hov 37?; Hov 46?; Hov 54; Klosterstad 1; Klosterstad 3; Linköping S:t Lars 1; Linköping S:t Lars 5?; Ornlunda 1; Ornlunda 2; Rinna 1; Rogslösa 2; Skänninge S:t Martin 2; Skänninge S:t Martin 3; Vadstena S:t Per 1; Vadstena S:t Per 2; Västerlösa 1; Västra Tollstad 1; Västra Tollstad 2?; Väversunda 1; Väversunda 8; Väversunda 18</p>	
 		<p>Kaga 1; Kimstad 1; Östra Skrukeby 1; Vreta 1; Vreta 2; Vreta 3</p>	
	<p>Örberga 7</p>		<p>Linköping S:t Lars 2</p>
<p>Pieminekļu kopskaits: 52</p>			

109. pielikums. Kapakmeņu gulošo akmeņu/vāka plātņu tekstu satūra nosalījums pēc slejām (teksti

no: Rundata. Retrieved from: <http://www.rundata.info>.)

Teksts:	C. Jungas nosaukums	Teksts pa slejām*	Tulkojums
Nodala atsevišķās slejās informāciju par uzstādītajiem un pieminētajiem	Orlunda 2	§A... .. stein þenna eptir §B "Fasta, son sinn. "G[uð] hjalpi	§A... .. šo akmeni §B Fasti, sava dēla, piemiņai. Lai Dievs palīdz...
	Väversunda 1	§A "Bergviðr/"Barkviðr gerði stein þenna yfir " §B...røð. "Guð hjalpi sál hans.	§A Bergviðr/"Barkviðr izveidoja šo akmeni... §B -røðr piemiņai. Lai Dievs palīdz viņa dvēselei.
	Västra Tollstad 1	§A "Ríkulfir lét gera kuml þessi eptir §B "Gerðar, fôður sinn. "Guð hjalpi ônd ...	§A Ríkulfir lika veidot šos pieminekļus §B Gerðar, sava tēva, piemiņai. Lai Dievs palīdz garam...
	Östra Skrukeby 1	§A "Sveinn ok "Ingi létu gera kuml eptir §B "Vébjörn, fôður sinn góðan. "Guð hjalpi sálu hans vel.	§A Sveinn un Ingi lika veidot pieminekli §B Vébjörn, sava labā tēva piemiņai. Lai Dievs labi palīdz viņa dvēselei.
	Orberga 7	§A "Þorgeirr(?) lét leggja kuml þessi yfir §B "Gunnun(?), móður sína. "Guð hjalpi sál hennar.	§A Þorgeirr lika guldīt šos pieminekļus pār §B Gunna, savu māti. Lai Dievs palīdz viņas dvēselei.
	Linköping S:t Lars 2	§A "Hegvaldr lagði stein þenna ep... §B ...tir "Auða, son sinn góðan.	§A Hegvaldr guldīja šo akmeni... §B Auði, sava labā dēla, piemiņai.
	Vreta 1	§A... [l]étu ger[a k]uml §B eptir "Óla, bónda sinn góð[an].	§A... lika veidot pieminekli §B Óli, sava labā vīra, piemiņai.
	Klosterstad 3	§A... [g]era kuml §B þetta epti[r] ...	§A ... veidot pieminekli §B šo....piemiņai.
Nenodala atsevišķās slejās informāciju par uzstādītajiem un pieminētajiem	Hov 4	§A... [k]uml þetta yfir "Sigrún, §B móðu[r s]ín[a]. "Guð hja[lpi] ...	§A... šo pieminekli pār Sigrún, §B savu māti. Lai Dievs palīdz...
	Kaga 1	§A "Sínkr lét eptir "Friðelfi, §B konu sína. "Guð hjalpi sálu hennar.	§A Sínkr lika... Friðelf , §B savas sievas, piemiņai. Lai Dievs palīdz viņas dvēselei.
	Kimstad 1	§A "[Fr]íða(?) lét gera kuml eptir "Geirulf, §B b[ónd]a sinn góðan. "Guð hjalpi sálu hans.	§A Fríða lika veidot pieminekli Geirulfir, §B sava labā vīra, piemiņai. Lai Dievs palīdz viņa dvēselei.
	Västerlösa 1	§A "Steinlaug lét leggja stein þenna yfir "Ólvi, son §B sinn. "Guð hjalpi sál hans ok "Guðs móðir.	§A Steinlaug lika guldīt šo akmeni pār Ólvir, dēlu §B savu. Lai Dievs un Dieva Māte palīdz viņa dvēselei.
	Skänninge S:t Martin 2	§A "Hrani(?) lagði yfir "Gufa, §B fôður sinn. "Guð hjalpi sál.	§A Hrani guldīja pār Gufi, §B savu tēvu. Lai Dievs palīdz dvēselei.
	Linköping S:t Lars 1	§A "Geira lét gera kuml þessi yfir "Þórð, bónda §B sinn, ok "Sigríðr, mæir, yfir sinn fôður.	§A Geiralika veidot šos pieminekļus pār Þórðr, vīru §B savu, un Sigríðr meitene/jaunava pār savu tēvu.

Pieminekļu kopskaits: 14

* Oriģinālvalodas teksts ir normalizācija uz vecskandināvu valodas rietumu dialektu. Latviskā tulkojumā personvārdi tiek atstāti oriģinālvalodā.

110. *pielikums*. **Kapakmens Linköping S:t Lars 1** (attēli no: LJUNG, *Under runristad häll*. Katalog över tidigkristna gravmonument, s. 250.).

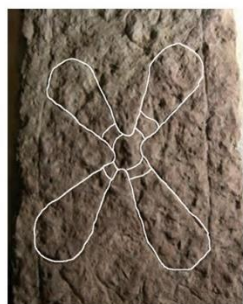
111. pielikums. Kapakmeņu gulošo akmeņuvāka plātņu ornamenta raksturojums. (autores
sastādīts uz izmantoto avotu bāzes).

Motīvi / ornamenti		C. Jungas nosaukums	Sk.
Laukuma pildījums	Zoomorfisks ornamenti	Bjälbo 3; Högby 3; Hov 2; Hov 3; Hov 4; Hov 11; Hov 16; Hov 19; Hov 20; Hov 33; Hov 35; Hov 37; Hov 46; Hov 49; Hov 51; Hov 52; Hov 53; Hov 54; Kimstad 1; Klosterstad 1; Klosterstad 7; Klosterstad 19; Linköping S:t Lars 1; Linköping S:t Lars 9; Örberga 7; Orlanda 1; Örlanda 2; Orlanda 4; Orlanda 5; Rogslösa 2; Skänninge Allhelgonakyrkan 1; Skänninge Allhelgonakyrkan 27; Skänninge S:t Martin 3; Skänninge Vårfrukyrkan 2; Skänninge Vårfrukyrkan? 4; Vadstena S:t Per 1; Vadstena S:t Per 2?; Västerlösa 1; Västra Tollstad 1; Väversunda 1; Väversunda 2; Vreta 1; Vreta 7	43
	Simetrisks zoomorfisks ornamenti	Bjälbo 2; Kaga 1; Östra Skrukeby 1; Vreta 2; Väversunda 8; Herrestad 1; Linköping S:t Lars 2	7
	Pīņu "bizes", iespējams, zoomorfisks ornamenti	Orlanda 3	1
	Cilpas/pīnes	Väversunda 9; Bjälbo 4?; Skänninge Allhelgonakyrkan 28; Herrestad 3; Klosterstad 6; Högby 1?; Linköping S:t Lars 5	7
	Neskaidrs zoomorfisks ornamenti	Väversunda 3; Örberga 1; Västra Tollstad 2; Väversunda 12; Vreta 3?; Skänninge Vårfrukyrkan 1	6
	Ringerikes stila simetrisks augu ornamenti	Hov 7	1
	Veģetatīvs motīvs	Klosterstad 3?	1
	Virves ornamenti	Skänninge Allhelgonakyrkan 27; Hov 77	2
Krusti	Krusti, to fragmenti	Heda 1; Hov 55; Linköping S:t Lars 2; Söderköping, Drothem 2; Väversunda 9?; Väversunda 18; Hov 71; Herrestad 3; Rogslösa 1; Skänninge S:t Martin 1; Skänninge S:t Martin 11; Hov 17	12
Saites un palmetes	Saitīte	Orlanda 1; Västra Tollstad 1; Östra Skrukeby 1; Väversunda 18; Rinna 1; Linköping S:t Lars 2; Hov 54; Vreta 1; Vreta 3; Rogslösa 2; Klosterstad 1; Klosterstad 3	12
	Saitīte ar klišģeru/mezglu galiem	Hov 3; Hov 4; Hov 20; Linköping S:t Lars 1	4
	Saitīte ar palmeti	Kaga 1; Örberga 7; Skänninge S:t Martin 3	3
	Saitīte ar palmeti un klišģeru/mezglu galiem	Väversunda 1; Västerlösa 1	2
	Palmete	Orlanda 4; Västra Steby 1; Väversunda 18; Skänninge S:t Martin 11; Vadstena S:t Per 1; ; Vadstena S:t Per 2?; Klosterstad 3?; Skänninge S:t Martin 2	8
Citi	Mezglis	Klosterstad 3	1
	Papildus čūskas	Östra Skrukeby 1; Hov 46; Bjälbo 3	3
	Ornamentēti sleju gali	Skänninge stad 1; Skänninge S:t Martin 2	2
Gadījumu kopskaits: 115: Pieminekļu kopskaits: 80			

112. *pielikums*. Kapakmeņu gulošo akmeņu/vāka plātņu centrālo daļu ornamentālais aizpildījums
(pa kreisi: Hov 7; pa labi: Hov 46) (attēli no: LJUNG, Under runristad häll. Katalog över
tidigkristna gravmonument, s. 178, 197.).

113. pielikums. Kapakmeņu gulošo akmeņu/vāka plātņu ornamentā sastopamie krusti (attēli no: LJUNG, Under runristad häll. Katalog över tidigkristna gravmonument, s. 170, 183, 202, 264, 284, 289, 298.).

Väversunda 18

Skänninge S:t
Matin 11

Skänninge S:t
Martin 1

Hov 17

Rogslösa 1

Hov 55

Söderköping,
Drothem 2

Herrestad 3

Neidentificējami krusti - 4

114. pielikums. Kapakmeņu gulošajos akmeņos/vāka plātnēs sastopamie saitīšu un palmetes motīvi
 (attēli no: LJUNG, Under runristad häll. Katalog över tidigkristna gravmonument, s. 176, 284,
 285, 289, 300, 340.).

Saitītes	 <p style="text-align: center;">Östra Skrukeby 1</p>	 <p style="text-align: center;">Hov 4</p>	 <p style="text-align: center;">Skänninge S:t Martin 3</p>
Palmetes	 <p style="text-align: center;">Skänninge S:t Martin 2</p>	 <p style="text-align: center;">Skänninge S:t Martin 11</p>	 <p style="text-align: center;">Vadstena S:t Per 1</p>

115. *pielikums*. **Kapakmeņi Kaga 1 (pa kreisi) un Östra Skrukeby 1 (pa labi)** (attēli no: LJUNG, Under runristad häll. Katalog över tidigkristna gravmonument, s. 234, 340.).

116. pielikums. Rūnakmeņi un kapakmeņi, par kuriem apkopotā informācija izmantota maģistra darbā.

Rūnakmeņi							
Nr. p.k.	Ög Nr.	Nr. p.k.	Ög Nr.	Nr. p.k.	Ög Nr.	Nr. p.k.	Ög Nr.
1.	Ög 8	57.	Ög 89	113.	Ög 150	169.	Ög 215
2.	Ög 9	58.	Ög 90	114.	Ög 151	170.	Ög 216
3.	Ög 10	59.	Ög 91	115.	Ög 152	171.	Ög 217
4.	Ög 11	60.	Ög 92	116.	Ög 153	172.	Ög 219
5.	Ög 13	61.	Ög 93	117.	Ög 154	173.	Ög 221
6.	Ög 14	62.	Ög 94	118.	Ög 155	174.	Ög 222
7.	Ög 15	63.	Ög 95	119.	Ög 156	175.	Ög 223
8.	Ög 16	64.	Ög 96	120.	Ög 157	176.	Ög 224
9.	Ög 17	65.	Ög 97	121.	Ög 158	177.	Ög 225
10.	Ög 18	66.	Ög 98	122.	Ög 161	178.	Ög 226
11.	Ög 19	67.	Ög 99	123.	Ög 162	179.	Ög 227
12.	Ög 20	68.	Ög 100	124.	Ög 163	180.	Ög 228
13.	Ög 21	69.	Ög 101	125.	Ög 164	181.	Ög 229
14.	Ög 22	70.	Ög 103	126.	Ög 165	182.	Ög 230
15.	Ög 23	71.	Ög 104	127.	Ög 166	183.	Ög 231
16.	Ög 24	72.	Ög 105	128.	Ög 168	184.	Ög 232
17.	Ög 25	73.	Ög 106	129.	Ög 169	185.	Ög 233
18.	Ög 26	74.	Ög 107	130.	Ög 170	186.	Ög 234
19.	Ög 27	75.	Ög 108	131.	Ög 172	187.	Ög 235
20.	Ög 28	76.	Ög 109	132.	Ög 174	188.	Ög 236
21.	Ög 29	77.	Ög 110	133.	Ög 175	189.	Ög 237
22.	Ög 30	78.	Ög 111	134.	Ög 176	190.	Ög 238
23.	Ög 31	79.	Ög 112	135.	Ög 177	191.	Ög 244
24.	Ög 32	80.	Ög 113	136.	Ög 179	192.	Ög 246
25.	Ög 33	81.	Ög 115	137.	Ög 180	193.	Ög ATA4666/43
26.	Ög 34	82.	Ög 116	138.	Ög 181	194.	Ög ATA1083/48
27.	Ög 36	83.	Ög 117	139.	Ög 183	195.	Ög ATA4905/48
28.	Ög 37	84.	Ög 118	140.	Ög 184	196.	Ög ATA4197/55
29.	Ög 38	85.	Ög 119	141.	Ög 185	197.	Ög ATA6488/60
30.	Ög 40	86.	Ög 120	142.	Ög 186	198.	Ög ATA5503/61
31.	Ög 41	87.	Ög 121	143.	Ög 187	199.	Ög ATA4639/62
32.	Ög 42	88.	Ög 122	144.	Ög 188	200.	Ög ATA6225/65
33.	Ög 44	89.	Ög 123	145.	Ög 189	201.	Ög ATA4654/74
34.	Ög 46	90.	Ög 124	146.	Ög 190	202.	Ög ATA580/75
35.	Ög 47	91.	Ög 125	147.	Ög 191	203.	Ög Fv1950;341
36.	Ög 48	92.	Ög 126	148.	Ög 192	204.	Ög Fv1950;343
37.	Ög 50	93.	Ög 127	149.	Ög 193	205.	Ög Fv1959;241
38.	Ög 60	94.	Ög 128	150.	Ög 194	206.	Ög Fv1959;243
39.	Ög 61	95.	Ög 129	151.	Ög 195	207.	Ög Fv1959;244
40.	Ög 62	96.	Ög 130	152.	Ög 196	208.	Ög Fv1959;245

41.	Ög 63	97.	Ög 131	153.	Ög 197	209.	Ög Fv1959;246
42.	Ög 64	98.	Ög 132	154.	Ög 198	210.	Ög Fv1959;249
43.	Ög 65	99.	Ög 133	155.	Ög 199	211.	Ög Fv1965;54
44.	Ög 66	100.	Ög 134	156.	Ög 200	212.	Ög Fv1966;102
45.	Ög 67	101.	Ög 135	157.	Ög 201	213..	Ög Fv1970;310
46.	Ög 68	102.	Ög 136	158.	Ög 202	214.	Ög Fv1975;174
47.	Ög 69	103.	Ög 138	159.	Ög 203	215.	Ög Fv1983;240
48.	Ög 70	104.	Ög 141	160.	Ög 204	216.	Ög HovRaä50
49.	Ög 71	105.	Ög 142	161.	Ög 206	217.	Ög MÖLM1960;230
50.	Ög 77	106.	Ög 143	162.	Ög 207	218.	Ög N263
51.	Ög 81	107.	Ög 144	163.	Ög 208	219.	Ög N267
52.	Ög 82	108.	Ög 145	164.	Ög 209	220.	Ög N272
53.	Ög 83	109.	Ög 146	165.	Ög 210	221.	Ög NOR1994;27
54.	Ög 84	110.	Ög 147	166.	Ög 211	222.	Ög NOR1997;28
55.	Ög 85	111.	Ög 148	167.	Ög 212	223.	Ög SHM16810
56.	Ög 88	112.	Ög 149	168.	Ög 214	224.	Ög SHM25095;273
						225.	Ög ÖFT1875;118

Kapakmeņi

Nr. p.k.	C. Jungas nos.	Nr. p.k.	C. Jungas nos.	Nr. p.k.	C. Jungas nos.	Nr. p.k.	C. Jungas nos.
1.	Alvastra kloster 2	87.	Hov 40	173.	Klosterstad 10	259.	Skänninge S:t Martin 3
2.	Alvastra kloster 3	88.	Hov 41	174.	Klosterstad 11	260.	Skänninge S:t Martin 4
3.	Alvastra Sverkersgården 1	89.	Hov 42	175.	Klosterstad 12	261.	Skänninge S:t Martin 5
4.	Alvastra Sverkersgården 2	90.	Hov 43	176.	Klosterstad 13	262.	Skänninge S:t Martin 6
5.	Alvastra Sverkersgården 3	91.	Hov 44	177.	Klosterstad 14	263.	Skänninge S:t Martin 7
6.	Alvastra Sverkersgården 4	92.	Hov 45	178.	Klosterstad 15	264.	Skänninge S:t Martin 8
7.	Alvastra Sverkersgården 5	93.	Hov 46	179.	Klosterstad 16	265.	Skänninge S:t Martin 9
8.	Alvastra Sverkersgården 6	94.	Hov 47	180.	Klosterstad 17	266.	Skänninge S:t Martin 10
9.	Alvastra Sverkersgården 7	95.	Hov 48	181.	Klosterstad 18	267.	Skänninge S:t Martin 11

10.	Alvastra Sverkersgården 8	96.	Hov 49	182.	Klosterstad 19	268.	Skänninge S:t Martin 12
11.	Alvastra Sverkersgården 9	97.	Hov 50	183.	Klosterstad 20	269.	Skänninge S:t Martin 13
12.	Älvestad 2	98.	Hov 51	184.	Klosterstad 21	270.	Skänninge S:t Martin 14
13.	Älvestad 3	99.	Hov 52	185.	Klosterstad 22	271.	Skänninge S:t Martin 15
14.	Älvestad 4	100.	Hov 53	186.	Klosterstad 23	272.	Skänninge S:t Martin 16
15.	Asby 1	101.	Hov 54	187.	Ledberg 1	273.	Skänninge S:t Martin 17
16.	Asby 2	102.	Hov 55	188.	Linköping okänd fyndort 1	274.	Skänninge S:t Martin 18
17.	Asby 3	103.	Hov 56	189.	Linköping S:t Lars 1	275.	Skänninge S:t Martin 19
18.	Bjälbo 2	104.	Hov 57	190.	Linköping S:t Lars 2	276.	Skänninge stad 1
19.	Bjälbo 3	105.	Hov 58	191.	Linköping S:t Lars 3	277.	Skänninge stad 2
20.	Bjälbo 4	106.	Hov 59	192.	Linköping S:t Lars 4	278.	Skänninge Vårfrukyrkan 1
21.	Dagsberg 1	107.	Hov 60	193.	Linköping S:t Lars 5	279.	Skänninge Vårfrukyrkan 2
22.	Dagsberg 2	108.	Hov 61	194.	Linköping S:t Lars 6	280.	Skänninge Vårfrukyrkan 3
23.	Dagsberg 3	109.	Hov 62	195.	Linköping S:t Lars 7	281.	Skänninge Vårfrukyrkan?4
24.	Dagsberg 4	110.	Hov 63	196.	Linköping S:t Lars 8	282.	Skeda 1
25.	Dagsberg 5	111.	Hov 64	197.	Linköping S:t Lars 9	283.	Söderköping, Drothem 1
26.	Fivelstad 1	112.	Hov 65	198.	Linköping S:t Lars 10	284.	Söderköping, Drothem 2
27.	Fivelstad 3	113.	Hov 66	199.	Linköping S:t Lars 11	285.	Söderköping, Drothem 3
28.	Fornåsa 4	114.	Hov 67	200.	Linköping S:t Lars 12	286.	Tingstad 1
29.	Fornåsa 5	115.	Hov 68	201.	Linköping S:t Lars 13	287.	Vadstena S:t Per 1
30.	Fornåsa 6	116.	Hov 69	202.	Linköping S:t Lars 14	288.	Vadstena S:t Per 2
31.	Heda 1	117.	Hov 70	203.	Linköping S:t Lars 15	289.	Vårdsberg 1
32.	Heda 2	118.	Hov 71	204.	Linköpings domkyrka 1	290.	Vårdsberg 2
33.	Herrestad 1	119.	Hov 72	205.	Linköpings domkyrka 2	291.	Vårdsberg 3
34.	Herrestad 2	120.	Hov 73	206.	Norrköping 1	292.	Västerlösa 1
35.	Herrestad 3	121.	Hov 74	207.	Örberga 1	293.	Västra Stenby 1
36.	Herrestad 4	122.	Hov 75	208.	Örberga 3	294.	Västra Tollstad 1
37.	Herrestad 5	123.	Hov 76	209.	Örberga 4	295.	Västra Tollstad 2
38.	Herrestad 6	124.	Hov 77	210.	Örberga 5	296.	Västra Tollstad 4
39.	Herrestad 7	125.	Hov 78	211.	Örberga 6	297.	Väversunda 1

40.	Herrestad 8	126.	Hov 79	212.	Örberga 7	298.	Väversunda 2
41.	Herrestad 9	127.	Hov 80	213.	Orlunda 1	299.	Väversunda 3
42.	Högby 1	128.	Hov 81	214.	Orlunda 2	300.	Väversunda 4
43.	Högby 2	129.	Hov 82	215.	Orlunda 3	301.	Väversunda 5
44.	Högby 3	130.	Hov 83	216.	Orlunda 4	302.	Väversunda 6
45.	Högby 4	131.	Hov 84	217.	Orlunda 5	303.	Väversunda 7
46.	Högby 5	132.	Hov 85	218.	Östra Skrukeby 1	304.	Väversunda 8
47.	Högby 6	133.	Hov 86	219.	Rinna 1	305.	Väversunda 9
48.	Hov 1	134.	Hov 87	220.	Rinna 2	306.	Väversunda 10
49.	Hov 2	135.	Hov 88	221.	Rinna 3	307.	Väversunda 11
50.	Hov 3	136.	Hov 89	222.	Rogslösa 1	308.	Väversunda 12
51.	Hov 4	137.	Hov 90	223.	Rogslösa 2	309.	Väversunda 13
52.	Hov 5	138.	Hov 91	224.	Rogslösa 3	310.	Väversunda 14
53.	Hov 6	139.	Hov 92	225.	Rogslösa 4	311.	Väversunda 15
54.	Hov 7	140.	Hov 93	226.	Rogslösa 5	312.	Väversunda 16
55.	Hov 8	141.	Hov 94	227.	Rogslösa 6	313.	Väversunda 17
56.	Hov 9	142.	Hov 95	228.	Skänninge Allhelgonakyrkan 1	314.	Väversunda 18
57.	Hov 10	143.	Hov 96	229.	Skänninge Allhelgonakyrkan 2	315.	Väversunda 19
58.	Hov 11	144.	Hov 97	230.	Skänninge Allhelgonakyrkan 3	316.	Väversunda 20
59.	Hov 12	145.	Hov 98	231.	Skänninge Allhelgonakyrkan 4	317.	Väversunda 21
60.	Hov 13	146.	Hov 99	232.	Skänninge Allhelgonakyrkan 5	318.	Väversunda 22
61.	Hov 14	147.	Hov 100	233.	Skänninge Allhelgonakyrkan 6	319.	Väversunda 23
62.	Hov 15	148.	Hov 101	234.	Skänninge Allhelgonakyrkan 7	320.	Väversunda 24
63.	Hov 16	149.	Hov 102	235.	Skänninge Allhelgonakyrkan 8	321.	Väversunda 25
64.	Hov 17	150.	Hov 103	236.	Skänninge Allhelgonakyrkan 9	322.	Väversunda 26
65.	Hov 18	151.	Hov 104	237.	Skänninge Allhelgonakyrkan 10	323.	Vreta 1
66.	Hov 19	152.	Hov 105	238.	Skänninge Allhelgonakyrkan 11	324.	Vreta 2
67.	Hov 20	153.	Hov 106	239.	Skänninge Allhelgonakyrkan 12	325.	Vreta 3
68.	Hov 21	154.	Hov 107	240.	Skänninge Allhelgonakyrkan 13	326.	Vreta 4
69.	Hov 22	155.	Hov 108	241.	Skänninge Allhelgonakyrkan 14	327.	Vreta 5
70.	Hov 23	156.	Hov 109	242.	Skänninge Allhelgonakyrkan 15	328.	Vreta 6
71.	Hov 24	157.	Hov 110	243.	Skänninge Allhelgonakyrkan 16	329.	Vreta 7
72.	Hov 25	158.	Hov 111	244.	Skänninge Allhelgonakyrkan 17	330.	Vreta 8
73.	Hov 26	159.	Hov 112	245.	Skänninge	331.	Vreta 9

					Allhelgonakyrkan 18		
74.	Hov 27	160.	Hov 113	246.	Skänninge Allhelgonakyrkan 19	332.	Vreta 10
75.	Hov 28	161.	Hov 114	247.	Skänninge Allhelgonakyrkan 20	333.	Vreta 11
76.	Hov 29	162.	Kaga 1	248.	Skänninge Allhelgonakyrkan 21	334.	Vreta 12
77.	Hov 30	163.	Kimstad 1	249.	Skänninge Allhelgonakyrkan 22	335.	Vreta 13
78.	Hov 31	164.	Klosterstad 1	250.	Skänninge Allhelgonakyrkan 23	336.	Vreta 14
79.	Hov 32	165.	Klosterstad 2	251.	Skänninge Allhelgonakyrkan 24	337.	Vreta 15
80.	Hov 33	166.	Klosterstad 3	252.	Skänninge Allhelgonakyrkan 25	338.	Vreta 16
81.	Hov 34	167.	Klosterstad 4	253.	Skänninge Allhelgonakyrkan 26	339.	Vreta 17
82.	Hov 35	168.	Klosterstad 5	254.	Skänninge Allhelgonakyrkan 27	340.	Vreta 18
83.	Hov 36	169.	Klosterstad 6	255.	Skänninge Allhelgonakyrkan 28	341.	Vreta 19
84.	Hov 37	170.	Klosterstad 7	256.	Skänninge Allhelgonakyrkan 29	342.	Vreta 20
85.	Hov 38	171.	Klosterstad 8	257.	Skänninge S:t Martin 1	343.	Vreta 21
86.	Hov 39	172.	Klosterstad 9	258.	Skänninge S:t Martin 2	344.	Vreta 22
						345.	Vreta 23
						346.	Vreta 24

Maģistra darbs „Esterjētlandes rūnakmeņi un kapakmeņi: sociālās un simboliskās piemiņas tradīcijas transformācijas vikingu laikmetā” izstrādāts LU Vēstures un filozofijas fakultātē Vēstures un arheoloģijas nodaļā.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst **ar elektronisko parakstu** parakstītajai darba versijai.

Autors: Justīne Timermane /paraksts/ 25.05.2023.

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītājs: profesors Dr. hist. Vārds, Uzvārds, paraksts, datums

Recenzents: Dr.hist., Vārds, Uzvārds

Darbs iesniegts Vēstures un filozofijas fakultātē:

Studiju metodiķe _____ Sigita Šnē

Darbs aizstāvēts maģistra gala pārbaudījuma komisijas sēdē

_____. prot. Nr. _____, vērtējums _____

Komisijas sekretārs _____ doc. J.Ķeruss